

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Н. П. Капітаненко

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Монографія

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

УДК 342.951:347.779
К20

Рецензенти:

О. І. Безпалова – доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ю. І. Аністратенко – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри фінансового права Університету державної фіскальної служби України;

О. В. Солдатенко – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного та фінансового права Юридичного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

*Ухвалено до друку вченою радою
Класичного приватного університету
(протокол № 7 від 31.03.2021 р.)*

Капітаненко Н. П.

К20 Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: стан, проблеми, перспективи : монографія / Н. П. Капітаненко. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 412 с.

ISBN 978-966-992-629-6

У монографії досліджено сутність та особливості адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності; надано історико-правову характеристику регулювання у сфері інтелектуальної власності; досліджено нормативно-правові засади. Приділено увагу напрямкам адміністративно-правового регулювання сфери інтелектуальної власності: авторському праву; торговельній марці; комерційній таємниці. Встановлено адміністративно-правові засади державного та громадського контролю у сфері інтелектуальної власності. Розглянуто порядок притягнення осіб до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Для науковців, викладачів юридичних та технічних дисциплін, докторантів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів та усіх тих, хто цікавиться проблемою реалізації права інтелектуальної власності.

УДК 342.951:347.779

ISBN 978-966-992-629-6

© Н. П. Капітаненко, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	9
1.1 Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: сутність та особливості	9
1.2 Генезис адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності	48
1.3 Правові засади адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності	74
1.4 Адміністративно-правовий статус суб'єктів відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності: поняття та система	103
Розділ 2 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ НАПРЯМІВ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	133
2.1 Адміністративно-правове регулювання у сфері авторського права: стан законодавства, особливості	133
2.2 Теоретичні та практичні питання реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку: адміністративно-правовий аспект	170
2.3 Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю	200

Розділ 3 АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	227
3.1 Адміністративні правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності: поняття, ознаки	227
3.2 Характеристика об'єкта та об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності	252
3.3 Встановлення суб'єкта та суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності	270
Розділ 4 КОНТРОЛЬ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ	285
4.1 Контроль як необхідна умова реалізації права інтелектуальної власності, його особливості	285
4.2 Державний контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності: адміністративно-правовий аспект	313
4.3 Сутність, завдання та форми громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності	336
ВИСНОВКИ	356
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	367

ВСТУП

Для сучасного етапу розвитку українського суспільства характерні політичні, соціально-економічні перетворення, пов'язані зі становленням нової української державності. Процес переходу на новий етап історичного розвитку знаходить своє відображення в осучасненні доктринальних засад українського права, нормотворчій діяльності, фундаментальному оновленні законодавства з позицій людиноцентристського світогляду. Провідною тенденцією розвитку сучасного адміністративного права є перегляд його засад з метою гармонізації відносин між органами публічної влади та людиною.

Серед важливих завдань зазначених перетворень – трансформація адміністративно-правового регулювання суспільного життя в багатьох сферах, зокрема реалізації права інтелектуальної власності. Дедалі більше поширення та застосування об'єктів права інтелектуальної власності в суспільстві зумовлюють пошук шляхів удосконалення адміністративно-правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, наповнення їх новим змістом, відповідно до якого створення й гарантування умов для реалізації права на інтелектуальну творчу діяльність і її результати, захист інтелектуальної власності та моральних і матеріальних інтересів, що виникають у процесі реалізації права інтелектуальної діяльності, мають бути основою регулятивного впливу.

Колосальний інтерес до сфери інтелектуальної власності зумовлений багатьма чинниками, у тому числі завданнями та потребами створення ефективного механізму адміністративно-правового регулювання з метою гарантувати громадянам право на реалізацію

права інтелектуальної власності. Незважаючи на наявність значного інтелектуального інноваційного потенціалу, для нинішнього стану розвитку України характерні проблеми у сфері реалізації права інтелектуальної власності, що певною мірою пояснюється відсутністю стратегії розвитку системи інтелектуальної власності, яка б створила умови для мотивації інтелектуальної діяльності людини, розвитку та захисту об'єктів права інтелектуальної власності. Це актуалізує доцільність подальших наукових пошуків в окресленому напрямі.

Теоретичною основою цього дослідження стали праці таких учених-адміністративістів, як: В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Д.М. Бахрах, О.І. Безпалова, Ю.П. Битяк, Л.Р. Біла-Тіунова, О.Г. Бондар, В.В. Галуцько, О.П. Гетьманець, А.С. Васильєв, В.М. Гаращук, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, Г.Г. Забарний, В.В. Зуй, Р.А. Калюжний, С.В. Ківалов, Л.В. Коваль, Ю.М. Козлов, І.Б. Коліушко, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, Є.Б. Кубко, А.П. Ключніченко, О.В. Кузьменко, Є.В. Курінний, В.І. Курило, Є.О. Легеза, Д.М. Лук'янець, В.М. Марчук, О.І. Миколенко, О.М. Музичук, Н.Р. Нижник, О.І. Остапенко, І.М. Пахомов, П.М. Рабінович, О.Ю. Синявська, В.Ф. Сіренко, В.С. Стефаник, С.Г. Стеценко, Ю.А. Тихомиров, А.В. Хрідочкін, Ю.С. Шемшученко, В.К. Шкарупа, О.М. Якуба, Х.П. Ярмакі та ін.

Різні аспекти проблематики реалізації права інтелектуальної власності розглянуто в працях українських правників, а саме: засади адміністративно-правового регулювання відносин (С.В. Бондаренко, Ю.Л. Бошицький, В.С. Дроб'язко, Р.В. Дроб'язко, Р.Є. Еннан, В.О. Жаров, І.Г. Запорожець, Ю.М. Капіца, Н.М. Мироненко, О.П. Орлюк, М.В. Паладій, О.П. Світличний, О.Д. Святоцький, Р.О. Стефанчук, О.І. Харитонова, Є.О. Харитонов, Р.Б. Шишка); використання окремих об'єктів права інтелектуальної власності (Г.О. Андросчук, Є.М. Бельтюкова, О.Б. Бутнік-Сіверський,

В.В. Дмитренко, В.В. Качуровський, О.Ю. Кашинцева, А.О. Кодинець, О.О. Кулініч, Ю.В. Носік, Н.В. Троцюк, О.Ш. Чомахашвілі, А.С. Штефан, О.О. Штефан, Є.В. Юркова); адміністративно-правові засади контролю (Є.А. Булат, С.С. Вітвіцький, О.М. Головка, О.П. Денисюк, Г.В. Довгань, В.С. Дмитришин, О.В. Кадєтова, О.М. Коротун, О.О. Михальський); юридична відповідальність за правопорушення в означеній сфері (М.К. Галянтич, І.П. Катеринчук, А.Г. Майданевич, П.В. Макушев, О.М. Мельник, Г.С. Римарчук, Ю.М. Романюк, О.А. Сокурєнко, А.В. Шабалін).

У першому розділі монографії встановлено сутність та особливості адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності; надано генезис адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності; охарактеризовано правові засади адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності; встановлено поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів відносин у вказаній галузі та їх систему. У результаті дослідження запропоновано прийняття Кодексу України про інтелектуальну власність шляхом гармонійного поєднання публічно-правових та приватноправових інтересів учасників правовідносин на основі оновленої доктрини адміністративного права, який визначає правові засади реалізації права інтелектуальної власності, процедуру державної реєстрації права інтелектуальної власності, здійснення управління та контролю в зазначеній сфері.

У другому розділі монографії приділено увагу окремим напрямам адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності, а саме: з'ясовано стан законодавства та особливості адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права; визначено адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності на торговельну

марку; розкрито особливості адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права на комерційну таємницю.

Третій розділ монографії присвячено проблемам теорії та практики адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Розглянуто поняття та ознаки адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності, надано характеристику об'єкта й об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності та встановлено суб'єкт і суб'єктивну сторону складу адміністративного правопорушення в зазначеній сфері. Запропоновано виокремлення складів адміністративних правопорушень, що посягають на інтелектуальну власність, в окрему главу Кодексу України про адміністративні правопорушення – 6-1 «Адміністративні правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності», в якій мають бути розміщені склади правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності, передбачені ст. 51-2, 107-1, 156-3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164-3, 164-6, 164-7, 164-9, 164-13, 164-17, 164-18 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

У четвертому розділі монографії досліджено контроль як необхідну умову реалізації права інтелектуальної власності та його особливості, розкрито адміністративно-правовий аспект державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності та встановлено сутність, завдання й форми громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Для науковців, викладачів юридичних і технічних дисциплін, докторантів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти та всіх тих, хто цікавиться проблемою реалізації права інтелектуальної власності.

Розділ 1

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

1.1 Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: сутність та особливості

Цивілізація як соціальна система, яка перебуває в стані постійного самовдосконалення, прагнучи до гармонії, потребує соціального порядку. Такий порядок забезпечується багатьма чинниками – традиціями, звичаями, релігією, нормами моралі та права. Для успішного подальшого саморегулювання цивілізація, її підсистеми та елементи мають дотримуватися правових норм як найбільш ефективних засобів соціального регулювання. Відтак, важливе місце в розгалуженій системі соціального регулювання посідає правове регулювання.

Тема правового регулювання не є новою для правників. Окремі аспекти щодо правового регулювання порушувались у науковій літературі, про що свідчать праці зарубіжних та вітчизняних дослідників, зокрема С.С. Алексеєва, С.В. Бобровник, Є.В. Бурлая, В.М. Горшеньова, Д.А. Керімова, М.І. Козюбри, М.І. Матузова, О.М. Мельник, Н.М. Оніщенко, П.М. Рабіновича, О.Д. Тихомирова, В.М. Сирих, В.М. Селіванова та ін.

Так, О.М. Мельник зазначає, що дослідження питання правового регулювання актуалізувалось у зв'язку зі змінами в українському суспільстві на поч. 90-х рр. ХХ ст. Побудова демократичної правової держави в Україні на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (ч. 1 ст. 15 Конституції України) [197] сприяли деідеологізації юридичної науки та зростанню потреби в подальшому дослідженні цього явища, оскільки саме ефективне правове регулювання забезпечує захист прав особистості, стабільність, порядок і організованість суспільства, реалізацію перспектив соціального й економічного розвитку [237, с. 3].

Термін «регулювання» (від лат. *regulo*) означає впорядкування, приведення чогось у відповідність до чогось, керування чимось, підкорення чогось відповідним правилам [459]. Д.А. Керімов вважає, що термін «регулювати» означає встановлювати межі поведінки людей, скеровувати розвиток суспільних відносин у певному напрямку шляхом внесення порядку, системності [170, с. 363].

Поняття «правове регулювання» належить до фундаментальних правових понять – наукових правових абстракцій, які, будучи результатом пізнавальної діяльності, відображають в узагальненому вигляді сутнісні сторони і закономірні зв'язки правової реальності [276, с. 54]. Однак, як зауважує Т.І. Тарахонич, до сьогодні не розроблено комплексного підходу, науково обґрунтованої методології дослідження правового регулювання, яка б дала змогу систематизувати розрізнені знання в єдину категорію [470, с. 20]. З цього приводу варто погодитись з теоретиками права стосовно того, що, незважаючи на різні підходи до визначення правового регулювання, в юридичній літературі сформувалось певне розуміння його сутності.

На думку С.С. Алексєєва, правове регулювання – це результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини,

здійснюваний за допомогою системи правових засобів, з метою їх упорядкування, охорони, розвитку відповідно до вимог економічного базису, суспільних потреб цього соціального ладу [21, с. 289]. Науковець, який одним із перших ґрунтовно запропонував конструкцію «механізм правового регулювання», визнає, що процес правового регулювання складається з трьох основних стадій: перша стадія – регламентування суспільних відносин, що потребують правового опосередкування; друга стадія – дія юридичних норм, внаслідок чого виникають, змінюються або припиняються правові відносини; третя стадія – реалізація суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, за якої правове регулювання досягає своїх адресатів [22].

П.М. Рабінович визнає, що всі державно-правові (юридичні) явища як певна єдність та цілісність становлять правову систему, основна частина якої використовується органами держави та іншими учасниками суспільного життя для здійснення специфічного впливу на суспільні відносини, тобто правового регулювання. Правник вбачає в правовому регулюванні владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку, здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів. Загалом, як констатує науковець, власне регулятивний та духовно-ідеологічний вплив на індивідуальну й суспільну свідомість відображається поняттям дії (функціонування) права і дає змогу останньому виконувати свої функції [430, с. 151–152].

Ю.І. Римаренко зазначає, що правове регулювання – це форма соціального реагування, яка базується на розумінні суб'єктами права своїх прав та обов'язків, відповідно до вимог норм права [437]. Відповідно, правник вважає, що відносини в суспільстві поряд з нормами права регулюють інші соціальні норми, які мають вплив на кожну людину і суспільство, наділяючи їх правами й обов'язками для певного виду правовідносин. А.В. Малько також вбачає в правовому

регулюванні, передусім, одну із форм впливу права на відносини в суспільстві, визнаючи, що правове регулювання – це здійснюваний за допомогою всієї системи юридичних засобів вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування [234, с. 26–27]. Науковець звертає увагу на той факт, що досліджуване поняття передбачає можливість використання сукупності засобів, які наділені юридичною силою і забезпечують впорядкування відносин у суспільстві.

М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко визнають, що правовим регулюванням є здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес впорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування [117, с. 207–208]. А.Ф. Черданцев зазначає, що правове регулювання – це впорядкування суспільних відносин за допомогою норм права та інших правових засобів (актів застосування, договорів тощо).

На наш погляд, варто підтримати позицію Т.І. Тарахонич, яка звертає увагу на необхідність подальшого опрацювання концептуальних теоретичних і методологічних засад теорії правового регулювання для систематизації наукових поглядів щодо вказаного поняття. Науковець зазначає, що з-поміж основних методів і прийомів, які використовуються в дослідженнях правового регулювання, слід виділити: діалектичний, формально-логічний, порівняльний, структурний і функціональний. На її думку, плюралізація методів, що використовуються юриспруденцією, забезпечить всебічність аналізу предмета дослідження – правового регулювання, дасть можливість обґрунтувати концептуальні засади нових теорій і концептуальні засади теорії правового регулювання [470]. У контексті стану дослідження І.М. Шопіна зауважує про різноманітність визначень правового регулювання у теоретичних джерелах залежно від підходів до праворозуміння, що дає змогу розглянути феномен правового регулювання в інструментальному, інституційному, нормативно-

юридичному, діяльнісному, телеологічному, комунікативному, соціальному та інших аспектах [503, с. 1059]. Слід визнати, що урізноманітнення методологічного інструментарію сприятиме напрацюванню категоріально-понятійного апарату юридичної науки.

Загалом теоретики права О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко визнають, що «в юридичній літературі сформувалося майже єдине розуміння правового регулювання як сукупності різноманітних форм і засобів юридичного впливу держави на поведінку учасників суспільних відносин, що здійснюється в інтересах усього суспільства або певного колективу чи особистості з метою підпорядкування поведінки окремих суб'єктів установленому в суспільстві правопорядку» [474, с. 154].

Не ставлячи перед собою завдання аналізувати увесь спектр думок щодо правового регулювання, все ж можна стверджувати про багатогранність цього поняття. Водночас не варто ототожнювати поняття «правове регулювання» та «правовий вплив». Існуючі в юридичній літературі підходи до співвідношення вказаних понять уявляється можливим об'єднати у два напрями. Представники першого напрямку (С.С. Алексєєв, В.П. Казимирчук, В.В. Лазарев, М.І. Матузов, М.Ф. Орзіх) виходять з того, що категорії «правове регулювання» та «правовий вплив» не слід ототожнювати, остання орієнтована на використання різних форм впливу на людину і суспільство, зокрема значна роль належить таким формам впливу як інформаційно-психологічна, виховна, соціальна. Представники іншого напрямку (С.А. Голунський, О.А. Лукашова, А.С. Піголкін, Л.С. Явич та ін.) ототожнюють категорії «правове регулювання» та «правовий вплив», зауважуючи, що правове регулювання базується на означених вище аспектах впливу [471, с. 13]. Більш конкретно співвідношення правового регулювання і правового впливу розкрито у праці за редакцією М.В. Цвіка та О.В. Петришина [117, с. 212].

Є сенс підтримати першу точку зору про розмежування категорій «правове регулювання» та «правовий вплив». Правовий вплив є нормативно-організаційним впливом на суспільство не лише за допомогою певних правових засобів, але й інших правових явищ. Правове регулювання обмежується використанням лише правових засобів. Та все ж слід розуміти, що поняття є взаємопов'язаними, поділ є досить умовним, їх варто розглядати як одиничне і загальне.

У контексті дослідження заслуговує на толерантне наукове обговорення та дискутування пропозиція Н.М. Оніщенко про запровадження у загальну теорію держави і права категорії «нормотактика», яка близько стикається з категоріями «правове регулювання», «правовий вплив», «соціальне регулювання» тощо. Науковець мотивує свою пропозицію таким: по-перше, категоріальний апарат у сфері теорії держави і права не є догматичним і він має поповнюватися новими поняттями відповідно до сучасного правового розвитку; по-друге, вплив на правопорядок у суспільстві мають не лише норми права, а й інші регулятори (мораль, релігія, традиції, звичаї), тому мова йде про посилення морально-етичних засад соціальних норм. Саме тому суспільство для подальшого прогресивного розвитку має зберегти певний розумний баланс різних соціальних регуляторів. Відтак, «нормотактика» – це процес, пов'язаний з розвитком усіх визнаних державою соціальних регуляторів (особливо моральних) для вдосконалення регулювання сучасних суспільних відносин [266, с. 20–23]. Аналізуючи пропозицію Н.М. Оніщенко, варто зауважити, що мова йде про посилення значення неправових засобів у регулюванні відносин у суспільстві, ймовірну дієвість сукупності засобів і пропозицію оновлення категоріального ряду відповідно до нових цивілізаційних умов загалом.

Отже, правове регулювання є процесом застосування правових засобів органами публічної влади до суб'єктів правовідносин

з метою впорядкування суспільних відносин. Це одне із визначень правового регулювання, надане за результатами дослідження. Однак завдання науки полягає у виробленні доктринальних дефініцій, які становлять її основу. Це мають бути «теоретичні судження, сформульовані вченими-юристами, що розкривають зміст і обсяг будь-яких понять і юридичних явищ (процесів, станів), які є складовою наукової правосвідомості, виражаються текстуально і виступають як науково обґрунтовані орієнтири й аргументи в теоретичній діяльності і правотворчій, правореалізаційній, інтерпретаційній і правосистематизуючій практиці» [101, с. 17]. Вироблення дефініції правового регулювання є актуальним для юридичної науки.

На продовження дослідження сутності та особливостей адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності необхідно, передусім, звернутися до таких правових явищ, як адміністративно-правове регулювання та інтелектуальна власність.

Адміністративно-правове регулювання є одним із видів галузевого правового регулювання, заснованим на дії адміністративного права і комплексу адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється впорядкування суспільних відносин. Водночас адміністративно-правове регулювання є невід'ємною складовою сучасного публічного адміністрування, спрямованого на реалізацію та досягнення цілей держави шляхом забезпечення людиноцентристського підходу в процесі здійснення вказаних завдань. Завдяки адміністративно-правовому регулюванню сферою адміністративно-правового регулювання є певна галузь, сегмент суспільних відносин, які потребують упорядкування.

Чинне законодавство не містить визначення категорії «адміністративно-правове регулювання». Правники-адміністративісти знайомлять наукову спільноту зі своїм індивідуальним баченням

сутності поняття загалом або в певній сфері суспільного життя, та все ж єдина позиція щодо категорії відсутня.

Аналіз теоретичних висновків, наукових праць В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяка, С.М. Братуся, А.С. Васильєва, В.М. Гарашука, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, Г.Г. Забарного, Р.А. Калюжного, Л.В. Коваля, І.Б. Коліушко, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Є.Б. Кубка, О.В. Кузьменко, Є.В. Курінного, Н.Р. Нижника, О.І. Остапенка, П.М. Рабіновича, В.Ф. Сіренка, В.С. Стефаника, С.Г. Стеценка, Ю.А. Тихомирова, В.К. Шкарупи, І.М. Шопіної, Х.П. Ярмакі та інших науковців дає змогу встановити сутність та особливості досліджуваного явища.

Розглянемо більш предметно адміністративно-правове регулювання. Так, автори колективної монографії «Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку XXI століття)» за загальною редакцією В.В. Галуцького вбачають в адміністративно-правовому регулюванні «цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави» [11, с. 88–89]. Правники стоять на позиції розуміння регулювання як впливу, отожднюючи вказані поняття. Розглядається важливість впливу норм адміністративного права, хоча норми права є складовою сукупності засобів, які використовуються в правовому регулюванні для впорядкування суспільних відносин.

В.І. Теремецький у процесі встановлення поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування дійшов висновку, що адміністративно-правове регулювання являє собою цілеспрямований вплив правових норм, що прийняті державою і є відповідними адміністративними засобами забезпечення прав та

законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави у суспільних відносинах з метою підпорядкування їх юридично встановленому правопорядку, а також охорони та розвитку в інтересах суспільства і держави [475, с. 53].

В.А. Лазаренко, досліджуючи адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки в Україні, пропонує розуміти адміністративно-правове регулювання як складову державного управління, здійснюваного уповноваженими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськістю, владні повноваження яких спрямовані на забезпечення екологічної безпеки в Україні [224, с. 10]. Схожу думку висловлюють Ю.М. Козлов та Л.Л. Попов, які визнають, що адміністративно-правове регулювання юридично виражає державне регулювання «як провідну функцію державного управління» [9, с. 29]. Відповідно, правники розглядають правове регулювання не як самостійну інституцію, яка поєднує систему правових засобів, а як складову державного управління. Хоча в умовах сьогодення про правове регулювання варто говорити з позицій публічного управління чи публічного адміністрування.

Досліджуючи адміністративно-правові засади процедури створення та функціонування товариств з обмеженою відповідальністю в Україні, Н.В. Галіцина пропонує визначити адміністративно-правове регулювання як різновид державного регулювання, який є механізмом імперативного-нормативного упорядкування організації та діяльності суб'єктів і об'єктів управління й формування стійкого правового порядку їх функціонування [70, с. 4].

Встановлюючи засади адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, І.А. Городецька зазначає, що сутність такого регулювання виявляється крізь призму співвідношення потреб (інтересів) суб'єктів цих відносин, які можна задовольнити

завдяки інструментарію адміністративно-правового регулювання, і мети адміністративно-правового регулювання, за умови кореляції останньої із загальною метою правового регулювання розглядаєних суспільних відносин [83, с. 65]. Правник зауважує, що сутність адміністративно-правового регулювання можна встановити лише після визначення мети регулювання, яка детермінується потребою (її усвідомлення є початком формування мети). І.А. Городецька аргументує свою думку посиланням на позицію П.М. Рабіновича, який визнає потребовий підхід «неперевершеним, незамінним, єдино можливим дослідним інструментом виявлення сутності будь-яких соціальних явищ» [431, с. 52; 432, с. 17–18]. Погодитися з І.А. Городецькою можна в тому, що правове регулювання повинно мати мету і саме її наявність впливає на ефективність вказаного процесу. При цьому правник у подальшому продовжила дослідження проблематики теоретичних аспектів чинників ефективності адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, що зумовлено, на думку автора, «не лише необхідністю подальшого наукового фундаментального пізнання права, а й виходом в емпіричну площину» [84].

У колективній праці за редакцією В.К. Шкарупи науковці, не надаючи визначення поняттю «адміністративно-правове регулювання», надають перелік характерних ознак вказаного явища, а саме: має цілеспрямований характер, оскільки постає певним регулятором суспільних відносин, впорядковуючи їх за допомогою права на рівні суспільства; має організаційний та впорядкований характер, тобто здійснюється за допомогою певних засобів; спрямоване на досягнення певних цілей, а тому має регулятивний характер; має певний предмет і сферу правового впливу; забезпечується певними методами; має визначені стадії, які передбачають правову регламентацію суспільних відносин, виникнення суб'єктивних

прав і юридичних обов'язків та їх реалізацію [71, с. 116–118]. Результати дослідження науковців надають певні стандарти адміністративно-правового регулювання, які варто використовувати при дослідженні стану адміністративно-правового регулювання в певній сфері суспільного життя чи є певним алгоритмом дій органів публічної влади у випадку формування ефективного правового регулювання у певній галузі суспільного розвитку.

Таким чином, проблематика адміністративно-правового регулювання знайшла відображення в напрацюваннях правників-адміністративістів щодо окремих сфер суспільного життя. Єдиний комплексний підхід до дослідження означеного поняття не вироблено, тому фундаментальна наукова проблема – встановлення сутності адміністративно-правового регулювання потребує подальшого дослідження.

Водночас наукові розробки відображають питання використання сукупності всіх правових засобів для врегулювання правовідносин, тобто розглядається проблема успішного використання усіх елементів механізму правового регулювання, «за допомогою якого правова воля переводиться у фактичну поведінку суб'єктів адміністративного права» [22, с. 38].

У цьому сенсі привертає увагу твердження, надане С.Г. Стеценко, про відсутність в сучасній навчальній літературі з адміністративного права розділів, присвячених механізму адміністративно-правового регулювання, хоча питання не є принципово вирішеним, дискусії продовжують точитися. На думку правника, «механізм адміністративно-правового регулювання – це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права». Він вважає, що з певною мірою умовності можна припустити, що норми адміністративного права – це статика, а механізм адміністративно-правового

регулювання – це динаміка. Складовими (елементами) механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, на думку С.Г. Стеценко, є: органічні (норми права; акти реалізації норм права; правові відносини); функціональні (юридичні факти; правова свідомість та правова культура; законність; акти тлумачення норм права; акти застосування норм прав). Науковець вказує на доцільність вживання в науковому обігу та навчальній літературі терміна «механізм адміністративно-правового регулювання» [465].

В історичному контексті певний інтерес становлять перші дослідження з проблематики механізму правового регулювання. Так, М.Г. Александров у праці «Право і законність у період розгорнутого будівництва комунізму» (1961 р.) вперше висунув ідею впливу механізму права на відносини в суспільстві, розуміючи під механізмом правового регулювання комплекс правових засобів, завдяки яким відбувається врегулювання суспільних відносин. На думку вченого, основними елементами у механізмі правового регулювання є юридичні норми, правові відносини та акти реалізації прав і обов'язків, водночас акти застосування права виступають факультативним елементом [20, с. 118, 183–188].

Дещо пізніше в монографії «Механізм правового регулювання в соціалістичній державі» (1966 р.) С.С. Алексєєв поетапно дослідив загальне поняття й особливості правового регулювання; вплив права на суспільні відносини; детермінував механізм правового регулювання й виокремив його основні елементи [476]. Науковець пропонує під механізмом правового регулювання розуміти сукупність юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини, а саме: юридичні норми, правовідносини, акти реалізації суб'єктивних юридичних прав і обов'язків як основні засоби та додаткові – нормативні юридичні акти, правосвідомість і правова культура [23, с. 30–35]. Вказані наукові доробки

стали підґрунтям для подальшого дослідження механізму правового регулювання правниками.

Ситуацію зі станом дослідження механізму правового регулювання певною мірою роз'яснює робота теоретика права О.Г. Мурашина «Оновлена конструкція елементів механізму правового регулювання». Учений, звертаючи увагу на проблеми наповнення вітчизняної теорії права цінностями Європейського Союзу, теоріями забезпечення прав і свобод людини, що є правильним, застерігає «молодих вчених-практиків від вихолощення кращих напрацювань минулої епохи». Справа в тому, що категорія «механізм правового регулювання» в більшості країн – учасниць Європейського Союзу не використовується, хоча означене поняття засвідчило свою «життєдіяльність і залишається визнаним вітчизняними вченими-юристами, широко використовується в теорії права та правозастосуванні публічної адміністрації, потребуючи оновлення на основі затвердження принципу верховенства права. Науковець вважає хибною думку правників, які відмовляються від комплексної категорії «механізм правового регулювання», використовуючи поняття «правові відносини» та «юридичний акт». Відстоюючи життєздатність та необхідність вказаної категорії, О.Г. Мурашин пропонує до оновленої конструкції елементів механізму правового регулювання віднести: юридичні норми; юридичні факти; суб'єкти владних повноважень, які забезпечують (захищають) права, свободи та законні інтереси невіддільних осіб; правовідносини; акти реалізації суб'єктивних юридичних прав і обов'язків; юридичні акти; законність; правосвідомість та правову культуру [252].

Виходячи з цього, стає зрозумілим стан дослідження вітчизняними правниками проблематики механізму правового регулювання. Не вступаючи в дискусію з науковцями, лише зауважимо, що є прихильниками використання категорії «механізм правового

регулювання» в юридичній науці та правозастосовній практиці з подальшим оновленням її змісту шляхом урахування засад право-вої держави та новітньої системи права.

На думку вчених, основний набір правових засобів (складових, або елементів) механізму правового регулювання має бути єдиним для всіх галузей права [22, с. 30; 455, с. 131]. На продовження такого підходу Х.П. Ярмакі визнає, що по-іншому й не може бути, оскільки окремі галузі є складовими єдиної системи відповідного типу права. Однак кожна галузь права, маючи свій спектр суспільних відносин для регулювання, використовує специфічні засоби для досягнення мети. Завдяки цьому єдиний набір засобів, що становлять механізм правового регулювання, набуває галузевого окрасу, наповнюється предметним змістом [509, с. 81]. Науковець зазначає, що зусилля вчених-адміністративістів були спрямовані на дослідження окремих складових механізму адміністративно-правового регулювання, однак саме поняття розглядалося лише фрагментарно в юридичній літературі [478, с. 307–322]. Правник вважає, що елементи механізму адміністративно-правового регулювання мають відповідати таким вимогам: це мають бути лише юридичні засоби, іманентні самій природі права; юридичні засоби повинні мати здатність регулювати суспільні відносини; всі засоби повинні володіти вказаними рисами в сукупності, тобто вони мають бути юридичними і володіти здатністю регулювати відносини в суспільстві. До складу механізму адміністративно-правового регулювання Х.П. Ярмакі пропонує включити: норми права (нормативні акти), правовідносини, акти тлумачення й застосування норм права, адміністративні договори та способи правового регулювання (дозволяння, дозвіл, заборона) [509].

Розмірковуючи про наукові уявлення щодо механізму адміністративно-правового регулювання, О.І. Остапенко звертає увагу на той факт, що вчені, які мають власні наукові інтереси, намагаються

надати власну «модель» механізму адміністративно-правового регулювання, а існує потреба в узагальненні поглядів та наданні уніфікованої моделі. Як пише правник, це переважно призводить до помилкового уявлення про сутність, зміст і призначення вказаного явища, а також до труднощів у його використанні як науковцями, так і практиками. Застосування механізму адміністративно-правового регулювання має сприяти забезпеченню прав та законних інтересів суб'єктів правовідносин. За результатами дослідження О.І. Остапенко пропонує до структури механізму адміністративно-правового регулювання включити такі його елементи, що можуть змінюватися залежно від напрямів наукових досліджень та проблем, які потребують визначення: норми адміністративного права; акти тлумачення норм адміністративного права; акти застосування норм адміністративного права; адміністративно-правові відносини, що виникають, реалізуються і припиняються під час застосування норм адміністративного права; державно-владні повноваження суб'єктів адміністративно-правового регулювання [274].

Автори підручника «Курс адміністративного права України» (2013 р.) пропонують до структури механізму адміністративно-правового регулювання включити: норми адміністративного права, об'єктивно виражені в законах та інших нормативних актах; адміністративно-правові відносини; акти застосування норм адміністративного права; акти тлумачення норм адміністративного права; правосвідомість; правову культуру: законність [222, с. 38].

Таким чином, правники мають різні підходи до використання категорії «механізм адміністративно-правового регулювання» в адміністративному праві. Прихильники існування означеного поняття пропонують різноманітний набір складових елементів структури механізму регулювання, хоча є компоненти, які входять до всіх запропонованих моделей механізму

адміністративно-правового регулювання, зокрема, це норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини та акти застосування норм адміністративного права. Науковці визнають закономірність змін як конструкції структурних елементів, так і змісту вказаного поняття відповідно до перетворень у правовій демократичній державі та системі права. Ефективність адміністративно-правового регулювання визначається не лише сукупністю правових засобів для впорядкування відносин в суспільстві, але й здатністю їх взаємодії для досягнення мети регулювання.

Викладені загальні положення адміністративно-правового регулювання та його механізму дають змогу проаналізувати зміст та функціонування механізму адміністративно-правового регулювання, зокрема, у сфері реалізації права інтелектуальної власності. При розгляді варто звернути увагу на те, що питання є досить новим для вітчизняної науки з причин становлення інституту права інтелектуальної власності в Україні.

На сьогодні поняття «інтелектуальна власність» є широковживаним у багатьох країнах світу та в міжнародно-правових угодах. Запровадження категорії «інтелектуальна власність» у законодавство відбувалося поступово. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 09 вересня 1886 р. містила словосполучення «результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах» [446, с. 7]. Вперше поняття «інтелектуальна власність» було використано у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), прийнятій у Стокгольмі 14 липня 1967 р. Визначення поняття Конвенція не надавала, однак було подано перелік об'єктів інтелектуальної власності [192]. У подальшому, з часу прийняття Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, термін «інтелектуальна власність» став загальноживаним і почав

застосовуватися в міжнародних конвенціях, договорах, у законодавстві окремих країн.

Законодавство України про інтелектуальну власність є досить молодим, його розвиток відбувається одночасно зі становленням державності та формуванням правової держави. Чинні нормативно-правові акти не надають визначення поняття «інтелектуальна власність», воно перебуває в процесі доопрацювання. Так, О.І. Харитонова, розглядаючи правову природу права інтелектуальної власності, визначає, що інтелектуальна власність – це власність (тобто ставлення як до своїх власних) на такі результати інтелектуальної діяльності, яким закон надає правову охорону. Правник пише, що не кожний результат творчої діяльності стає об'єктом права інтелектуальної власності, а лише той, який відповідає вимогам закону [486].

О.В. Кохановська в процесі дослідження співвідношення понять «творчість», «інтелектуальна творча діяльність», «інтелектуальна власність» та «право інтелектуальної власності» резюмує, що сам термін «інтелектуальна власність» традиційно розглядається як «умовний, збірний, такий, що застосовується лише з метою лаконічного позначення особливої сукупності прав, які виникають щодо ряду об'єктів інтелектуальної діяльності». Однак вона зауважує, що останнім часом склалась стабільна тенденція до його витіснення з текстів законодавчих і підзаконних нормативних актів, у яких перевагу віддають використанню таких термінів, як «права на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації» тощо. Правник доходить висновку, що в Україні відсутня необхідності вводити поняття «інтелектуальна власність», оскільки завдяки формуванню обґрунтованого інституту інформаційних прав у законодавстві та набуттю чинності Цивільного кодексу України, який містить Книгу другу «Особисті немайнові права фізичних осіб» і Книгу четверту «Право інтелектуальної власності», всі права, які

становлять зміст інтелектуальної власності (особисті немайнові та майнові права), знайшли як відображення, так і ефективну систему їх охорони [208, с. 131–142].

Не вбачають необхідності в глибокому дослідженні зазначеного поняття В.І. Борисова, В.М. Крижна та Н.Є. Яркіна, визначаючи, що термін «інтелектуальна власність» склався історично, він є умовним [306, с. 6]. Підтримують такий підхід й інші науковці [116, с. 43–45; 238; 211].

Р.Є. Еннан, розглядаючи загальні засади правового регулювання інтелектуальної, творчої діяльності, дійшов висновку, що у широкому значенні під поняттям «інтелектуальна власність» необхідно розуміти права на результати інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній і художній сферах. Науковець зауважує, що застосування в законодавстві країн світу терміна «інтелектуальна власність» є своєрідною даниною історичній традиції його існування та певним компромісом для підтвердження політико-конституційного лозунгу про значущість інтелектуальної власності. Правник аргументує свою позицію посиланням на думку С.П. Гришаєва про те, що категорія «інтелектуальна власність» характеризує лише об'єкти правових відносин, а не права їх суб'єктів [88, с. 18]. У праці Р.Є. Еннан зазначає, що ЦК України містить визначення інтелектуальної власності (ст. 418), однак зазначена норма вказує на право інтелектуальної власності [114, с. 14]. Загалом науковець не вважає за необхідне наполягати на виробленні та включенні до законодавства України поняття «інтелектуальна власність».

Визначення права інтелектуальної власності надано в українському законодавстві. Відповідно до ч. 1 ст. 418 Цивільного кодексу України, право інтелектуальної власності – це право особи на результати інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений законом [496].

Проблематика права інтелектуальної власності буде розглянута в дослідженні далі.

Отже, сфера інтелектуальної творчої діяльності характеризується використанням понять «інтелектуальна власність», «право інтелектуальної власності». Законодавство містить визначення права інтелектуальної власності, яке ми будемо використовувати в дослідженні. Отже, інтелектуальну власність пропонуємо розуміти як формалізований результат творчої інтелектуальної діяльності, який надає створювачу право власності, яке набувається, здійснюється та охороняється згідно з чинним законодавством.

Розглянемо правові засоби, які слугують упорядкуванню відносин між їх учасниками в процесі адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Ефективність адміністративно-правового регулювання у зазначеній галузі передбачає оптимальне та злагоджене поєднання всіх його складових. Адміністративно-правові норми посідають особливе місце в механізмі адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Вони, будучи «видом правових норм, за допомогою яких формуються, охороняються і захищаються публічні правовідносини, організується і забезпечується функціонування публічної адміністрації» [222, с. 39], становлять нормативну основу адміністративного права. Адміністративно-правові норми разом з нормами конституційного, цивільного, кримінального, фінансового, митного та інших галузей права здійснюють унормування суспільних відносин, вносячи впорядкованість у сферу інтелектуальної власності. Водночас вони є елементом галузевого механізму правового регулювання, що зумовлює їх специфічні риси.

Адміністративно-правовим нормам правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності притаманні всі ознаки адміністративно-правових норм, встановлені теорією

і практикою адміністративного права, однак вони мають і свої особливості.

По-перше, предметом їх регулювання є відносини, які виникають між органами публічної влади та суб'єктами права інтелектуальної власності й іншими учасниками правовідносин вказаної сфери. Так, Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р. регулює відносини, що виникають між автором, заявником, роботодавцем, власником промислового зразка, Апеляційною палатою, Національним органом інтелектуальної власності, Міністерством економіки України (як центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності) у зв'язку з набуттям і здійсненням права власності на промислові зразки в Україні [389].

Метою адміністративно-правових норм регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності є створення системи організаційних та нормативних гарантій органами публічної влади для реалізації права інтелектуальної власності суб'єктами права інтелектуальної власності й іншими учасниками правовідносин у вказаному сегменті суспільних відносин.

Організаційно-правові гарантії адміністративно-правового механізму реалізації права інтелектуальної власності полягають у наявності інституцій, про які вказано в нормативно-правових актах і на які покладаються функції та повноваження щодо організації і здійснення юридичного забезпечення реалізації права інтелектуальної власності. На сьогодні в Україні відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16 червня 2020 р. створено Національний орган інтелектуальної власності – державну організацію, що входить до державної системи правової охорони інтелектуальної власності, визначену на національному рівні Кабінетом

Міністрів України як таку, що здійснює повноваження у сфері інтелектуальної власності, визначені законами у сфері інтелектуальної власності, актами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, та статутом, і має право представляти Україну в міжнародних і регіональних організаціях [325].

Нормативні гарантії адміністративно-правового механізму реалізації права інтелектуальної власності передбачають наявність норм матеріального та процесуального права. Адміністративно-правові норми матеріального права встановлюють права, свободи та обов'язки суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників правовідносин означеної сфери. Як зауважує В.І. Семчик, процесуальні норми визначають процедуру, регламент, процесуальний порядок реалізації матеріальних прав, тобто «процесуальне право розглядається в системі права як право в дії» [451, с. 9]. На продовження цієї думки П.О. Недбайло звертає увагу, що «процесуальні норми несуть основне навантаження нормативного способу зміцнення режиму законності, а процесуальне право є одним із процедурно впорядкованих засобів підвищення ефективності правового регулювання» [506, с. 4].

Адміністративно-деліктні норми правового механізму реалізації права інтелектуальної власності розміщені в Кодексі України про адміністративні правопорушення, який поєднує норми матеріального і процесуального права. Так, ч. 3 ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає, що отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [177]. Прикладом регулювання відносин

процесуальними нормами є положення п. 10 ч. 1 ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до якого, протоколи про правопорушення у сфері інтелектуальної власності мають право складати уповноважені на те посадові особи – державні інспектори з питань інтелектуальної власності, керуючись Інструкцією з оформлення державними інспекторами з питань інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку й торгівлі України матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженою наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 13 лютого 2019 р. № 217 [127].

По-друге, переважна більшість адміністративно-правових норм, які регулюють відносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності, мають імперативний характер, тобто вони зобов'язують учасників правовідносин у вказаному сегменті діяти певним чином без можливості змінити норми за власним бажанням чи обирати варіант поведінки із запропонованих в нормі права, а в разі недотримання встановлених норм права – застосування стягнень, передбачених адміністративно-деліктним законодавством. Адміністративне право є провідною галуззю публічного права, засобами якої формуються публічно-управлінські відносини [188, с. 33]. Зокрема, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. встановлює, що не визнаються винахідниками фізичні особи, які не внесли особистого творчого внеску у створення винаходу (корисної моделі), а надали винахіднику (винахідникам) тільки технічну, організаційну чи матеріальну допомогу при його створенні і (або) оформленні заявки (ч. 4 ст. 8 Закону) [386].

Проте на сьогодні, як зауважує А.Г. Бірюкова, наявні процеси взаємопроникнення публічного і приватного права, що виявляється у розширенні використання публічно-правових засад у сфері регулювання відносин власності, договірних відносин, з одного боку, та

одночасному застосуванні приватноправових інститутів для реалізації публічних цілей. Науковець доходить висновку про дуалізм права, який продовжує існувати [53, с. 79].

У контексті зазначеного М.М. Сібільов [452] висловив думку, що нормативні засади поділу права на публічне і приватне містить ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність. Саме утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [197].

В.М. Селіванов також підтримує думку про те, що будь-які демократичні трансформаційні процеси в державі, сучасні перетворення у вітчизняній науці мають забезпечувати реалізацію одного із публічних інтересів – затвердження людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки в Україні найвищою соціальною цінністю шляхом захисту її прав та свобод, узгодження як загальних приватних відносин, так і приватних і публічних інтересів між собою. Правник зауважує, що якісно новою метою суспільного поступу України має стати не безпосереднє благо держави, а добро для кожної людини [450].

Характеризуючи вказану взаємодію публічного і приватного інтересу в праві, треба мати на увазі, що це стосується й адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Проявом диспозитивності адміністративно-правових норм є право суб'єктів права інтелектуальної власності діяти на власний розсуд, однак у загальних межах, визначених нормою права. Загалом такими нормами встановлюються межі як належної (необхідної), так і дозволеної (можливої) поведінки [13, с. 113]. Так, авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення;

для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей, як визначено в ч. 2 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. [314]. Відповідно, в авторському праві діє принцип презумпції авторства і державна реєстрація авторського права на твір є правом автора, а не обов'язком. Автору твору надано право самостійно обирати, здійснювати державну реєстрацію авторського права (формалізація авторства) чи не здійснювати.

По-третє, адміністративно-правові норми, які здійснюють регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності, не систематизовані, а містяться в різних за юридичною силою нормативно-правових актах. Передусім принципи регулювання у вказаній сфері закладені в Конституції України, яка визначає свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності та право на результати інтелектуальної власності (ст. 54), право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності (ст. 41) [197]. Фактично, Основним Законом України встановлено загальні засади функціонування системи права держави, зокрема інституту права інтелектуальної власності.

Цивільний кодекс України у Книзі четвертій «Право інтелектуальної власності», регулюючи приватно-правові відносини у сфері створення та використання інтелектуального продукту, визначає загальні положення, які завжди є зовнішньою ознакою підгалузі права і характерні для всіх об'єктів інтелектуальної власності.

Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності здійснюють кодифіковані закони, які містять норми як матеріального, так і процесуального права, – Кодекс України про адміністративні правопорушення, Господарський кодекс

України, Митний кодекс України, Податковий кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України. Адміністративно-правові норми щодо вказаної сфери розміщені в міжнародних договорах, ратифікованих Верховною Радою України, і які є складовою українського законодавства, а також у спеціальних законах, які регулюють статус окремих об'єктів інтелектуальної власності, у підзаконних нормативно-правових актах, що визначають порядок реалізації законів.

Викладене дає змогу встановити, що адміністративно-правові норми, які регулюють правовідносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності, не систематизовані в єдиному нормативно-правовому акті, а знаходяться в значній кількості законів. Численні підзаконні нормативно-правові акти (постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; накази Міністерства економіки; рішення Національного органу інтелектуальної власності, функції якого виконує державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент), регулюють процедурні питання у вказаному сегменті суспільних відносин (державної реєстрації прав інтелектуальної власності, видачі охоронних документів, встановленню мінімальних ставок винагороди за використання об'єктів інтелектуальної власності, комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо). Загалом така ситуація не сприяє ефективному адміністративно-правовому регулюванню відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Загалом завдяки адміністративно-правовим нормам має створюватися такий рівень публічного управління у сфері реалізації права інтелектуальної власності, який би забезпечував реалізацію права на свободу творчості учасникам правовідносин, участі в інтелектуальній творчій діяльності й права на результати такої

діяльності, з одного боку, та належне управління уповноваженими органами публічної влади – з іншого боку.

Адміністративно-правові відносини є одним із елементів механізму правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Вони визначають динаміку адміністративно-правового регулювання, є засобом, за допомогою якого здійснюється дія юридичних норм [509, с. 85]. Між тим, правовідносини є найскладнішим і проблемним питанням теорії і практики адміністративного права.

Адміністративно-правові відносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності є відносинами, які виникають з приводу прийняття владно-управлінських рішень органами публічної влади. Саме через такі відносини норми адміністративного права здійснюють регульовальний вплив на сферу інтелектуальної власності. Варто погодитися з твердженням С.С. Алексєєва про те, що правовідносини в механізмі правового регулювання виконують такі функції: визначають коло осіб, на яких поширюється тією чи іншою мірою дія юридичних норм, закріплюють конкретні правила поведінки, які мають чи можуть виконувати особи, є умовою для потенційного застосування спеціальних юридичних засобів забезпечення суб'єктивних прав та правових обов'язків [23, с. 256].

Особливість правового регулювання відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності полягає в тому, що воно стосується інтелектуальної діяльності, тобто розумової (творчої, духовної) праці людини в галузі науки, техніки, літератури, мистецтва, художнього конструювання тощо [218, с. 10]. Саме результат інтелектуальної діяльності, набуваючи статусу об'єкта права інтелектуальної власності, виокремлює правовідносини у сфері інтелектуальної власності від інших.

Юридичною основою виникнення адміністративно-правових відносин у вказаній сфері є адміністративно-правові норми, про які

йшлося раніше. Розглянемо особливості адміністративно-правових відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Отже, адміністративні правовідносини виникають, змінюються і припиняються з настанням конкретних життєвих обставин, які називають юридичними фактами [186, с. 48]. Вказані обставини можуть залежати від волі людей (дії) або не залежати, але така ситуація все одно зумовлює певні правові наслідки. Наприклад, Національний орган інтелектуальної власності має право згідно з Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. [387] не надавати правову охорону позначенням, які зображують або імітують: державні герби, прапори та інші державні символи (емблеми); офіційні повні або скорочені назви держав чи міжнародні літерні коди держав; емблеми, скорочені або повні найменування міжнародних міжурядових організацій; офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки; нагороди та інші відзнаки. Тут юридичним фактом буде факт наявності вказаних позначень. У разі їх наявності Національний орган інтелектуальної власності реалізує своє право на відмову в реєстрації торговельної марки.

Диспозиція адміністративно-правової норми приписує, якою має бути поведінка активної сторони адміністративних правовідносин. Саме дії суб'єктів права інтелектуальної власності та інших суб'єктів відносин у вказаній сфері є прикладом реалізації прав та обов'язків, що і є юридичним фактом. Так, відповідно до ч. 6 ст. 5 вказаного Закону, право на одержання свідоцтва має заявник, заявка якого має більш ранню дату подання до Національного органу інтелектуальної власності або, якщо заявлено пріоритет, більш ранню дату пріоритету, за умови, що вказана заявка не вважається відкликаною, не відкликана або за нею Національним органом інтелектуальної власності не прийнято рішення про відмову в реєстрації торговельної марки, можливості оскарження якого вичерпані.

У цьому випадку право на одержання свідоцтва на торговельну марку має заявник, який звернувся раніше.

Нерідко для виникнення адміністративних правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності необхідно декілька юридичних фактів. Наприклад, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. встановлює, що керівником Національного органу інтелектуальної власності може бути громадянин України, який проживає в Україні останні п'ять років, вільно володіє державною мовою, володіє однією з офіційних мов Всесвітньої організації інтелектуальної власності, має повну вищу юридичну освіту та/або освіту у сфері інтелектуальної власності, стаж роботи у сфері інтелектуальної власності не менш як 10 років та досвід роботи на керівних посадах не менш як п'ять років (абз. 2 ч. 7 ст. 2–1) [387]. Відтак, у цьому разі «претендент» на посаду повинен мати сукупність умов для участі у відкритому конкурсі та подальшому призначенні керівником Національного органу інтелектуальної власності центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, тобто Міністерством економіки України.

Суб'єктами адміністративних правовідносин у сфері інтелектуальної власності є конкретні учасники, наділені правами та обов'язками відповідно до норм права. Так, суб'єктами правовідносин у сфері авторського права є суб'єкти авторського права (автори, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права) та інші учасники відносин в означеній сфері (Національний орган інтелектуальної власності, Міністерство економіки України, державний інспектор з питань інтелектуальної власності, представник у справах інтелектуальної власності (патентний повірений), суд та інші). Варто звернути увагу на те, що передумовою виникнення адміністративних правовідносин у сфері

реалізації права інтелектуальної власності є наявність правоздатності та дієздатності у суб'єктів правовідносин. Більш детально статус суб'єктів правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності буде розглянуто далі.

Особливість адміністративно-правових відносин саме і вказує на те, що однією із сторін відносин є орган публічної влади, наділений правом приймати владно-управлінські рішення і виступати від імені держави. У контексті динаміки розвитку сучасних адміністративно-правових відносин С.Г. Стеценко зазначає, що «без державного представника немає адміністративних правовідносин» [466, с. 82]. У сфері реалізації права інтелектуальної власності суб'єктами правовідносин, наділеними владними повноваженнями, можуть бути: Національний орган інтелектуальної власності, функції якого виконує державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності», державний інспектор з питань інтелектуальної власності, Міністерство економіки України, суд та інші.

Викладене дає змогу визнати, що сторони адміністративних правовідносин, як правило, нерівноправні. У контексті сказаного, Д.Н. Бахрах зауважує, що така риса є характерною лише для вертикальних відносин, коли управління базується на принципі «влада-підпорядкування», однак демократичні перетворення в суспільстві сприяють поширенню публічних відносин горизонтального характеру, де «владний та невідладний суб'єкт виступають як рівноправні сторони управлінської діяльності» [41, с. 399]. На нашу думку, для адміністративно-правових відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності у сторін відсутня юридична рівність, хоча суб'єкти права інтелектуальної власності мають ємний обсяг прав та інтересів.

Наступною особливістю адміністративних правовідносин щодо сфери інтелектуальної власності є можливість їх виникнення і без

згоди сторін [51, с. 287]. Наприклад, застосування адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Так, відповідно до ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, – тягне за собою накладення штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення. Відтак порушення цієї норми права сприяє виникненню адміністративно-деліктних відносин між правопорушником і уповноваженою особою, наділеною владними повноваженнями застосовувати адміністративні стягнення до осіб, які порушили чинні норми права. Без згоди сторін виникають адміністративно-правові відносин і в разі звернення особи – суб'єкта права інтелектуальної власності чи інших учасників відносин в зазначеній сфері до органів публічної влади з питань інтелектуальної власності. Так, заявник може оскаржити рішення Національного органу інтелектуальної власності за заявою до Апеляційної палати або в судовому порядку протягом двох місяців від дати одержання рішення Національного органу інтелектуальної власності чи копій матеріалів, затребуваних відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. (ч. 1 ст. 24 Закону) [386]. Відповідно, перелік підстав застосування адміністративної відповідальності та стягнень чітко

визначені у нормативно-правових актах, які регламентують відносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Отже, регуляторне значення адміністративно-правових відносин полягає в конкретизації положень, передбачених нормами права, шляхом встановлення їх суб'єктів, змісту та створенні умов гарантування прав і обов'язків сторін, правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Проголошення прав та обов'язків учасників адміністративних правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності в нормах матеріального права недостатньо для їх забезпечення. Для того, щоб передбачені в нормах адміністративного права основні права й обов'язки учасників сторін були втілені в життя, необхідна їх реалізація, тобто «практичне втілення правил поведінки, які вони містять, у діяльність суб'єктів суспільних відносин, що перебувають у сфері регулювання адміністративного права» [13, с. 168].

Теоретики адміністративного права мають декілька підходів до встановлення форм (або способів) реалізації норм адміністративного права. Деякі науковці виділяють такі форми реалізації норм права, як виконання, використання, додержання і застосування [222, с. 45; 40, с. 33–34], інші – виконання та застосування [9, с. 77] чи виконання, додержання, використання та застосування [18, с. 51–52].

Для характеристики процесу реалізації права у сфері інтелектуальної власності скористаємося класифікацією, наданою авторським колективом академічного курсу адміністративного права за головування В.Б. Авер'янова, відповідно до якої, існують три самостійні форми реалізації адміністративно-правових норм: виконання норм; використання норм; застосування норм [13, с. 168–172].

З огляду на зазначене, виникає потреба визначити основні відмінності між вказаними формами, спрямованими на здійснення

закладених в них правил поведінки. Виконання адміністративно-правових норм у сфері реалізації права інтелектуальної власності полягає в чіткому слідуванні учасниками правових відносин (суб'єктами права інтелектуальної власності та іншими суб'єктами відносин у вказаній сфері) юридичним обов'язкам (приписам), тобто у здійсненні певних дій чи утримуванні від таких. За такої форми реалізації права суб'єкт правовідносини має співвідносити свою поведінку з юридичними заборонами. Прикладом виконання адміністративно-правових норм як форми реалізації права є положення абз. 3 ч. 7 ст. 3–1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р., відповідно до якого, керівником Національного органу інтелектуальної власності не може бути особа, яка, відповідно до рішення суду, позбавлена права здійснювати діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади, а також піддавалася адміністративному стягненню за корупційне чи пов'язане з корупцією правопорушення протягом трьох років із дня набрання відповідним рішенням суду законної сили [386]. У цьому випадку норма права чітко встановлює критерії, які не можна порушувати і громадянам України, хто бажає подати документи для участі в конкурсі на посаду керівника Національного органу інтелектуальної власності, а також членам конкурсної комісії про розгляді питання участі в конкурсі на посаду.

Повертаючись до використання адміністративно-правових норм, зазначимо, що ця форма реалізації норм права полягає в активній поведінці суб'єктів правовідносин, у здійсненні ними можливостей, наданих правовими нормами. За даних умов учасник відносин сам вирішує скористатися своїми суб'єктивними правами, наданими нормою права, чи утриматися від їх використання. Якщо звернутися до того ж Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р., то він визначає, що наглядова рада,

яка є наглядовим органом Національного органу інтелектуальної власності, має право: запитувати у Національного органу інтелектуальної власності будь-яку інформацію, крім інформації з обмеженим доступом, та отримувати таку інформацію; заслуховувати звіти керівника Національного органу інтелектуальної власності про стан виконання Національним органом інтелектуальної власності його повноважень, про здійснення фінансово-господарської діяльності, виконання кошторису, використання коштів, що формуються з надходжень від справляння зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також план діяльності Національного органу інтелектуальної власності; подавати Національному органу інтелектуальної власності рекомендації, обов'язкові для розгляду; повідомляти центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, про виявлені порушення (ч. 8 ст. 3–1 Закону). Тобто адміністративно-правові норми надають перелік прав наглядової ради Національного органу інтелектуальної власності, якими наглядовий орган має право використати вказані права.

Що стосується застосування адміністративно-правових норм, то треба враховувати, що ця форма реалізації права є прерогативою спеціальних, уповноважених на те органів публічної влади [93, с. 261–262]. Розглядаючи з визначених позицій розуміння застосування норм права, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, В.Д. Сущенко та інші автори підручника визнають, що це діяльність публічної адміністрації з вирішення конкретних справ і видання індивідуальних юридичних актів, що ґрунтуються на вимогах матеріальних або процесуальних норм [14, с. 45].

Акти застосування норм адміністративного права посідають особливе місце в механізмі адміністративно-правового регулювання. Вони доповнюють владність норм, як пише Х.П. Ярмакі,

конкретизують нормативні приписи до певного життєвого випадку. Незважаючи на різноманітність індивідуальних актів, їх об'єднують, що ними здійснюється піднормативне (казуальне) регулювання суспільних відносин [109, с. 85].

Суть застосування адміністративно-правових норм у сфері реалізації права інтелектуальної власності виявляється в тому, що органи публічної влади наділені відповідними повноваженнями для прийняття юридично-владного рішення – акта застосування (або правозастосовного акта) щодо встановлення, зміни чи скасування прав та обов'язків суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників вказаної сфери відносин, який має юридичну силу. Завдяки актам застосування вирішуються конкретні справи у сфері публічних відносин щодо вирішення поточних питань, задовольняються інтереси учасників правовідносин, відбувається уточнення та конкретизація прав та обов'язків сторін тощо. Прикладом застосування адміністративно-правових норм у сфері реалізації права інтелектуальної власності є положення Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. про те, що на підставі рішення про державну реєстрацію винаходу (корисної моделі), секретного винаходу (секретної корисної моделі) Національний орган інтелектуальної власності здійснює державну реєстрацію винаходу (корисної моделі), секретного винаходу (секретної корисної моделі) шляхом внесення до Державного реєстру України винаходів, Державного реєстру України секретних винаходів, Державного реєстру України корисних моделей, Державного реєстру України секретних корисних моделей, що ведуться в електронній формі, відповідних відомостей (ч. 1 ст. 22 Закону). У цьому випадку рішення Національного органу інтелектуальної власності про державну реєстрацію вказаних об'єктів промислової власності є прикладом застосування норми права як форми реалізації права, передбаченої законом.

Особливе місце серед актів застосування адміністративно-правових норм у сфері реалізації права інтелектуальної власності займають юрисдикційні акти, у яких визначається вид і міра юридичної, зокрема адміністративної, відповідальності. Збільшення кола органів публічної влади, які мають право розглядати справи про адміністративні правопорушення і виносити відповідне рішення, призвело до збільшення кількості прийнятих ними юрисдикційних актів. Так, державний інспектор з питань інтелектуальної власності, відповідно до п. 6 Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 р. № 674, має право видавати суб'єктам господарювання обов'язкові для виконання розпорядження (приписи) щодо усунення порушень законодавства у сфері інтелектуальної власності, виявлених під час проведення перевірок діяльності зазначених суб'єктів, пов'язаної з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема розповсюдженням, прокатом, зберіганням, переміщенням примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, виробництвом, експортом та імпортом дисків і матриць, а також використанням, експортом та імпортом обладнання і сировини для їх вироблення [134, с. 399–402; 295].

Отже, механізм адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності є дієвою системою використання адміністративно-правових засобів з метою впорядкування відносин серед учасників процесу. Використання таких важливих структурних елементів (засобів), як адміністративно-правові норми, адміністративно-правові відносини, акти застосування норм адміністративного права, надають можливість здійснювати ефективне регулювання означеною сферою.

Засобом правового регулювання відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності виступають акти тлумачення норм

адміністративного права. Як зазначає Л.М. Кривецька, проблема визначення юридичної природи актів тлумачення має важливе значення для вдосконалення правового регулювання в сучасній Українській державі, однак відсутність нормативних вимог до видання цих актів знижує їх ефективність у механізмі правового регулювання [213, с. 25]. Акти тлумачення норм права сприяють розумінню і застосуванню чинного законодавства.

Важливим компонентом механізму адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності є рівень правової свідомості кожного учасника правовідносин. О.Ф. Скакун вважає, що правосвідомість – це система ідей, уявлень, емоцій і почуттів, які виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до чинного, минулого та бажаного права, а також до діяльності, пов'язаної з правом [454]. Безумовно, рівень розуміння правової дійсності щодо сфери інтелектуальної власності, уявлення про важливість належного регулювання відносин між суб'єктами права інтелектуальної власності та іншими учасниками відносин досліджуваної галузі відіграють значну роль у формуванні правової свідомості та правової культури українського суспільства. На продовження цієї думки І.І. Шаравара зазначає, що «деформація правосвідомості виявляється у викривленні уявлень про цінність права. Проявами дефектної правосвідомості є: правовий інфантилізм, правовий ідеалізм, правовий дилетантизм, «переродження» правосвідомості та правовий нігілізм» [499, с. 57].

Значну роль у здійсненні адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності відіграє правова культура як система правових цінностей, завдяки яким правильно розуміються та виконуються положення норм адміністративного права [14, с. 39]. Процеси і явища правової культури формують правову реальність, з якої складається правопорядок.

Законність, як один із засобів правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності, забезпечує режим реально діючого права, стан відповідності суспільних відносин законам, які покликані відображати принципи свободи і справедливості, закладені в праві.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності є процесом застосування сукупності правових засобів органами публічної влади до суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників правовідносин в зазначеній сфері з метою впорядкування суспільних відносин.

Вивчення адміністративно-правового регулювання як галузевого виду правового регулювання передбачає врахування як загальних, так і специфічних особливостей, які не є притаманними іншим видам правового регулювання. Загальні ознаки адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності є такими [164, с. 69–75]:

– по-перше, адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності є однією зі складових правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності (разом із цивільно-правовим, фінансово-правовим, кримінально-правовим, господарсько-правовим, митно-правовим та ін.);

– по-друге, використання в процесі адміністративно-правового регулювання сукупності відповідних правових засобів (адміністративно-правові норми, адміністративно-правові відносини, акти застосування норм адміністративного права, акти тлумачення норм адміністративного права, правосвідомість, правова культура, законність), передбачених чинними нормами права, з метою упорядкування означених відносин;

– по-третє, системний характер, тобто чітка узгоджена взаємодія та взаємозв'язок усіх залучених правових явищ з метою

ефективного адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності;

– по-четверте, цілеспрямованість адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності передбачає встановлення мети регулювання – забезпечення ефективного функціонування сфери реалізації права інтелектуальної власності на основі гармонізації відносин між органами публічної влади, суб'єктами права інтелектуальної власності та іншими учасниками відносин у вказаній сфері та слідування їй задля результативності процесу;

– по-п'яте, активна участь держави в процесах правоутворення та сприяння реалізації правових норм щодо адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності;

– по-шосте, наявність механізму адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Спеціальні ознаки адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності зумовлені сутністю такого регулювання. Його особливості полягають у такому:

– по-перше, предметом адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності є суспільні відносини, які виникають між суб'єктами права інтелектуальної власності й іншими учасниками відносин у цій сфері та уповноваженими органами публічної влади в процесі реалізації права інтелектуальної власності та потребують належного впорядкування правовими нормами;

– по-друге, адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності є складовою системи адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права власності;

– по-третє, адміністративно-правове регулювання у цій сфері характеризується постійною змінюваністю, динамічністю,

відповідно до становлення інституту інтелектуальної власності як визначального джерела соціально-економічного розвитку в сучасних умовах;

– по-четверте, адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності здійснюється імперативним методом, хоча в сучасних умовах розвитку демократичного суспільства, як стверджують науковці [3, с. 53], слід говорити про існування імперативного методу зі змішаною природою;

– по-п'яте, цілеспрямованість адміністративно-правового регулювання у визначеній сфері полягає у створенні відповідної моделі правовідносин за допомогою норм права;

– по-шосте, організаційний та впорядкований характер адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності виявляється у застосуванні певних правових засобів (методів, способів тощо);

– по-сьоме, адміністративно-правове регулювання у вказаній галузі суспільних відносин здійснюється органами як державного контролю, так і громадського;

– по-восьме, адміністративно-правове регулювання у цій сфері має на меті сприяння розвитку сфери інтелектуальної власності та забезпечення реалізації прав учасників правовідносин.

Отже, сутність адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності полягає у послідовному, результативному, нормативно-організаційному використанні сукупності адміністративно-правових засобів для забезпечення впорядкування, реалізації та захисту прав учасників правовідносин.

Таким чином, виявлення сутності адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності, спроба визначення її меж, юридичного та, відповідно, законодавчого термінологічного наповнення задля напрацювання

понятійно-категоріального інструментарію відповідно до нагальних потреб реалізації права інтелектуальної власності дає змогу оптимізувати механізми правового регулювання й управління у цій сфері. Така спрямованість одного із напрямів правового регулювання має стимулювати суб'єктів права інтелектуальної власності на створення якісних продуктів інтелектуальної творчої діяльності, які затребувані сучасним суспільством задля життя і здоров'я людини, безпеки довкілля, високотехнологічного виробництва, а також захищати права учасників правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

1.2 Генезис адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності

Пошук шляхів вдосконалення адміністративно-правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності зумовлений все більшим поширенням та застосуванням в усіх сферах суспільного життя об'єктів права інтелектуальної власності. Незважаючи на наявність значного інтелектуального інноваційного потенціалу, нинішній стан розвитку України характеризується існуванням суттєвих проблем щодо формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, розробки та прийняття Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні.

Інтелектуалізація сучасної економіки, яка є характерною для більшості країн світу, зокрема й для України, передбачає розробку, впровадження та реалізацію стратегічних програм для вирішення питання впорядкування відносин у зазначеній галузі. Держава, реалізуючи стратегію, має створити умови для мотивації інтелектуальної діяльності осіб, розвитку та захисту об'єктів інтелектуальної власності.

Окреслене набуває якісно нового значення у світлі пошуку найбільш ефективних шляхів, дієвих механізмів у вирішенні завдань і проблем, що стоять перед органами публічної влади в сучасних умовах, прийняття ефективних управлінських рішень для подальшого розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні відповідно до європейських стандартів та вимог.

Встановлення історико-правової природи регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності дасть змогу глибше дослідити це явище, виділити певні передумови виникнення та етапи розвитку, визначити закономірності формування й тенденції розвитку. Використання позитивних здобутків минулого дасть змогу уникнути помилок сьогодні. Вищеназване вказує на важливість вказаного питання для українського суспільства та необхідність подальшого його дослідження [136].

Модернізація правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності зумовлює історичний вимір. Д.А. Керімов визнає, що процес пізнання будь-якого явища передбачає логічне осмислення таких компонентів: 1) обставин, що спричинили появу явища; 2) особливостей розвитку під час кожного історичного періоду; 3) характерних ознак сучасного стану; 4) тенденцій подальшого розвитку. Такий підхід надає можливість виявити корені в минулому, відображення в сьогоденні та перспективи майбутнього. Відсутність історичного відтворення правового розвитку виключає можливість логічного усвідомлення його закономірностей, натомість, без логічного осмислення об'єктивного ходу історичного розвитку права неможливо розкрити внутрішні причини і механізми його закономірного руху [170, с. 112]. Справді, історичний складник сприяє цілісному осмисленню будь-якого суспільного явища, дає змогу розглянути його в розвитку.

Сучасні дослідження генезису правового регулювання у сфері інтелектуальної власності як в Україні, так і в інших країнах,

здійснювали Г.О. Андросчук [29], Ю.Л. Бошицький [56], А.Г. Майданевич [231], О.П. Світличний [448], Г.В. Довгань [105], О.М. Головка [79], В.С. Дмитришин [103], О.О. Михальський [245], О.П. Орлюк [269], Г.С. Римарчук [438], О.І. Харитонova [489], А.В. Хрідочкін [492] та інші. Загальнотеоретичні дослідження з проблематики інтелектуальної власності та праці вказаних науковців можна розглядати як складники наукової джерельної бази дослідження. Утім, враховуючи постійні зміни в законодавстві стосовно інтелектуальної власності та пошук оптимальної моделі системи державного управління в означеній галузі, все-таки низка питань щодо генезису адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності залишаються невирішеними.

Історії правового регулювання інтелектуальної власності та періодизації його становлення присвячені дослідження правників різних галузей права. Зокрема, Г.В. Довгань у своїй праці «Становлення та розвиток законодавства України про інтелектуальну власність (історико-правовий аспект)» (2009 р.) на основі визначених критеріїв (принципи правового регулювання відносин інтелектуальної власності, історичні форми права інтелектуальної власності, стан розвитку законодавства про інтелектуальну власність) виділила такі етапи історії права інтелектуальної власності в Україні: 1) середньовічний (наявність архаїчних уявлень про інтелектуальну власність, відсутність державного регулювання і позитивного права, період зародження права інтелектуальної власності в Україні); 2) новий (охоплює кінець XVIII ст. – початок XX ст., формування законодавства під впливом європейської доктрини авторського права та права промислової власності, перехід від привілеїв до облігаторного принципу охорони інтелектуальної власності); 3) радянський (відсутність комплексної правової охорони результатів творчої діяльності, розрізняли авторське право і винахідницьке); 4) новітній

(формуються основи законодавчої бази національної системи правової охорони результатів інтелектуальної діяльності). Правник резюмує, що «історія права інтелектуальної власності в Україні має динамічний та конкретно-історичний характер, відображає західну правову традицію регулювання творчості людини та європейські цінності» [106]. Слід визнати, що науковець здійснила багате на історичні факти та логічні висновки дослідження. Варто погодитися з висновками правника про розвиток права інтелектуальної власності в Україні на основі «послідовного визнання права людини на творчість і позитивно-правового визнання результатів творчості як інтелектуальної власності».

О.М. Головка в дослідженні «Генезис правової охорони інтелектуальної власності» (2008 р.) дійшла висновку, що історичний генезис правової охорони інтелектуальної власності дає змогу умовно поділити історичний шлях законодавства про інтелектуальну власність на етапи: 1-й етап – зародження (період Античності III ст. до н. е. – II ст.); 2-й етап – становлення (період Середньовіччя V–XVII ст.); 3-й етап – розвиток (період Нового часу XVII–XIX ст.); 4-й етап – удосконалення і приведення у відповідність з соціально-економічним та політичним розвитком (з XIX ст. – дотепер). На думку вченого, такий поділ історичного шляху розвитку правової охорони інтелектуальної власності дасть змогу в подальшому більш поглиблено досліджувати ці питання і вносити відповідні пропозиції. Правник визнає, що на сьогодні «право інтелектуальної власності максимально наближене до міжнародних стандартів та в основному відповідає вимогам міжнародних угод, у ньому використані найновіші досягнення правової науки і воно постійно вдосконалюється». О.М. Головка вважає, що подальше вдосконалення правового регулювання інтелектуальної власності дасть змогу сформулювати інтелектуальне право як відносно самостійний комплексний

інститут українського права. Крім того, науковець позитивно ставиться до розроблення і прийняття Кодексу України про інтелектуальну власність [79, с. 97]. Фактично пропозиції стосовно подальшого вдосконалення правового регулювання права інтелектуальної власності, які висловила правник, реалізуються, і формується міжгалузевий комплексний інститут права інтелектуальної власності.

О.О. Михальський, здійснивши історико-правовий аналіз протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні (2015 р.), виокремив чотири етапи розвитку зазначеної сфери: перший етап (4 тис. до н. е. – кінець XIV ст.) – зародження інтелектуальної власності, перші спроби захисту права інтелектуальної власності; другий етап (кінець XIV ст. – початок XIX ст.) – активний розвиток законодавства про інтелектуальну власність у країнах Європи; третій етап (період існування СРСР) – прийняття законів про авторське право, ЦК УРСР та приєднання до Паризької конвенції з охорони промислової власності; четвертий етап (1991 р. – до сьогодні) – Українська держава обирає курс на євроінтеграцію, приймаються закони, однак питання протидії правопорушенням у досліджуваній сфері вирішено частково. Науковець пропонує прийняти спеціальний закон, який би за своїм змістом та метою був покликаний запобігати та протидіяти правопорушенням у сфері інтелектуальної власності [246].

А.В. Хрідочкін у праці «Публічне адміністрування у сфері інтелектуальної власності в Україні» (2019 р.) дійшов висновку, що генезис становлення та розвитку публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в Україні пройшов три етапи (1991–1994 рр.; 1995–1999 рр.; з 2000 р. і до сьогодні), які характеризувалися поступовим розширенням сфери його регуляторних дій, посиленням процесів адаптації вітчизняного законодавства про інтелектуальну власність до міжнародного. Науковець визнає, що розвиток публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в Україні

характеризувався поступовим розширенням регуляторної дії цієї галузі, постійним посиленням уваги до тих об'єктів інтелектуальної власності, які безпосередньо впливають на створення сучасних новітніх технологій [491, с. 68]. У цьому випадку варто підтримати тезу дослідника про використання комплексного підходу до визначення перспектив удосконалення публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності з поступовим реформуванням нормативної, інституційної та інфраструктурної бази публічного адміністрування в означеній сфері.

В.С. Дмитришин у дослідженні «Історичний генезис правовідносин щодо розпоряджання правами інтелектуальної власності» (2020 р.) зауважує, що «інститут розпоряджання правами інтелектуальної власності створювався поступово, неоднорідно, відносно розвитку об'єктів права інтелектуальної власності та пройшов досить довгий шлях до сучасного його вигляду». Здійснивши теоретичне узагальнення історичного розвитку правовідносин стосовно розпоряджання правами інтелектуальної власності, правник встановив, що розвиток здійснювався трьома основними етапами: на першому – шляхом усного передання секретів виробництва всередині сім'ї чи професійного цеху; на другому етапі – передання прав здійснювалось шляхом видання сувереном нового привілею з тим самим змістом іншій особі; на третьому (сучасному) етапі – у формі вільного, договірного, цивільно-правового розпоряджання правами [102, с. 38]. Справді, вивчення проблематики історії розвитку правових відносин стосовно розпоряджання правами інтелектуальної власності є актуальним для вітчизняної науки, особливий інтерес в умовах ринкової економіки викликає питання розпоряджання як особистими немайними, так і майновими правами.

Відтак, правники, досліджуючи історичні аспекти правового регулювання права інтелектуальної власності, застосовують

різноманітні критерії, що надає можливість дослідити явище системно і в розвитку. Однак високий ступінь динамічності й різнобічності відносин, пов'язаних з інтелектуальною власністю, постійне поступове розширення змісту та структури цієї сфери, потреба в регулюванні та використанні нових підходів до забезпечення прав власності з причин застосуванням найновітніших технологій [28] актуалізує необхідність розгляду генезису адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

На підставі опрацьованих різноманітних джерел слушним вбачається виділення етапів становлення адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності залежно від рівня розвитку та взаємодії правових і організаційних гарантій вказаного процесу в Україні.

Перший етап (1991–1994 рр.) характеризується початком становлення адміністративно-правового регулювання у сфері права інтелектуальної власності. Одразу з моменту незалежності в Україні починає формуватися правова база для регулювання відносин стосовно результатів інтелектуальної діяльності.

У радянські часи законодавство України регламентувало деякі питання цього сегменту суспільного життя, зокрема, Цивільний кодекс УРСР 1963 р. містив розділи, присвячені авторському праву, праву на відкриття та винахідницькому праву [488, с. 183]. Спеціальні закони, які б регулювали складові сфери інтелектуальної власності, були відсутні. Водночас Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції, затверджене постановою Ради Міністрів СРСР від 21.03.1973 р., регулювало організаційні, майнові, особисті немайнові та трудові відносини, що виникали у зв'язку з відкриттями, винаходами і раціоналізаторськими пропозиціями. Права на відкриття, винаходи та раціоналізаторські пропозиції охоронялися

державою і засвідчувалися: на відкриття – дипломами, на винаходи – авторськими свідоцтвами або патентами і на раціоналізаторські пропозиції – посвідченнями [292]. Як зазначають науковці, і авторське право, і патентне право, допускали примусовий викуп авторських прав на творчі досягнення у власників таких прав, можливість видачі примусових дозволів на їхнє використання. Водночас механізм захисту порушених прав не був ефективним [111, с. 23].

Сфера інтелектуальної власності потребувала цілісного підходу для її осмислення. Передусім, прийнятий Закон України «Про власність» від 07 лютого 1991 р. ввів поняття «інтелектуальна власність», зазначивши, що суб'єктами права інтелектуальної власності визнаються громадяни, юридичні особи та держава. Закон визначив об'єкти права інтелектуальної власності – твори науки, літератури та мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та інші результати інтелектуальної праці (ст. 40–42) [321].

Правові, організаційні та фінансові засади функціонування та розвитку науково-технічної сфери визначав Закон України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13 грудня 1991 р., створюючи умови для підвищення ефективності наукових досліджень і використання їх результатів для забезпечення розвитку всіх сфер суспільного життя [381].

Як було зазначено, відносини у сфері авторського права були частково врегульовані, але стосовно об'єктів промислової власності необхідні нормативні акти не були прийняті. Тому важливим став Указ Президента України «Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні» від 18 вересня 1992 р. № 479/92, який регулював майнові та пов'язані з ними особисті немайнові відносини, що виникають

у зв'язку зі створенням, правовою охороною та використанням винаходів, промислових зразків, товарних знаків і знаків обслуговування, а також відносини, пов'язані з визнанням прав автора раціоналізаторської пропозиції [418]. Прийнятий Указ Президента України, як визнають В.М. Коссак та І.Є. Якубівський, заповнив правовий вакуум у сфері регулювання охорони об'єктів патентного права [205, с. 4]. У подальшому прийняті Закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. [386], «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р. [389] розширили правову базу регламентації відносин у сфері промислової власності. Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. [331] також опосередковано регламентував відносини у цій галузі.

У вказаний період відбувалася напружена копітка робота правників, законодавців зі створення правових гарантій усіх складників сфери інтелектуальної власності. Набули чинності Закони України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. [314], «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 р. [369], «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05 липня 1994 р. [363], «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1994 р. [417], які визначали правові засади авторського права та суміжних прав. З прийняттям Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. [387] розпочала формуватися законодавча база статусу засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг. Закони України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р. [390], «Про племінну справу у тваринництві» від 15 грудня 1993 р. (назва – у редакції Закону № 1328-XIV від 21 грудня 1999 р.) [394] стали першими у формуванні правових основ інших (нетрадиційних) об'єктів права інтелектуальної власності.

Водночас були вирішені питання авторської винагороди за використання твору, зокрема, у Постановах Кабінету Міністрів України

«Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва» від 03 березня 1992 р. № 108 [408], «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» від 18 листопада 1994 р. № 784 (у подальшому прийнята в редакції від 18 січня 2003 р. № 72) [344], а в подальшому – у Постановах «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» від 27 грудня 2001 р. № 1756 [330], «Про затвердження Тимчасового положення про мінімальні ставки гонорару та авторської винагороди за фільми, що створюються за державним замовленням на кіностудіях України» від 26 вересня 2001 р. № 1252 [344]. Держава, встановивши мінімальні ставки авторської винагороди, надала правову гарантію реалізації права автора на плату за використання твору третіми особами.

У цей період відбувається активна співпраця України з Всесвітньою організацією інтелектуальної власності. Україна підтвердила участь у міжнародно-правових угодах щодо охорони інтелектуальної власності, у Паризькій конвенції про охорону промислової власності, Договорі про патентну кооперацію, Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності тощо. Отже, прийняття вказаних законів та підзаконних актів, ратифікація міжнародних договорів створювали умови для використання, виконання й дотримання правових норм у сфері інтелектуальної діяльності.

Одночасно з прийняттям нормативних актів відбувається формування системи органів влади, які могли б здійснювали ефективне управління сферою суспільного життя, яка досліджується. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державне патентне відомство України» від 21 липня 1992 р. № 411 було створено Державне патентне відомство України

Державного комітету України з питань науки і технологій (Держпатент України), яке повинно було здійснювати функції центрального органу державної виконавчої влади у сфері правової охорони промислової власності та реалізовувати стратегію державної політики правової охорони промислової власності, формувати систему заходів щодо забезпечення функціонування єдиної патентної системи України [345].

Відповідно до Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо соціального захисту діячів літератури і мистецтва в умовах переходу до ринкових відносин» від 06 лютого 1992 р. № 75, почало функціонувати Державне агентство з авторських і суміжних прав при Кабінеті Міністрів України (на базі Українського республіканського агентства з авторських і суміжних прав) як орган державної виконавчої влади, підпорядкований Кабінету Міністрів України, покликаний втілювати в життя політику України в галузі авторського права, забезпечувати права і законні інтереси авторів творів науки, літератури і мистецтва, артистів-виконавців, творців звуко- і відеозаписів, організацій ефірного мовлення [412]. Отже, у перші роки незалежної України були закладені правові та організаційні основи механізму адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Під час другого етапу (1995–1999 рр.) відбувається становлення законодавчих та організаційно-управлінських засад якісних перетворень щодо права інтелектуальної власності. Особливості розвитку сфери інтелектуальної власності цього періоду зумовлені такими чинниками:

– по-перше, в Україні розпочинається кардинальне оновлення курсу соціально-економічної політики, здійснення радикальних реформ, спрямованих на забезпечення реальної ринкової трансформації всіх сфер економічного життя суспільства [335];

– по-друге, 16 липня 1994 р. між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами була укладена Угода про партнерство і співробітництво, ратифікована Законом України від 10 листопада 1994 р. Як бачимо, має місце посилення міжнародного співробітництва України розпочинається переговорний процес про приєднання України до Світової організації торгівлі;

– по-третє, 28 червня 1996 р. була прийнята Конституція України, яка, закріпивши основні засади України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, гарантувала громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності, а також право кожного на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 54). Також Основний Закон України визнав право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41) [197].

Протягом вказаного періоду Україна приєдналася до міжнародних конвенцій Всесвітньої організації інтелектуальної власності, а саме: Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів з метою розширення міжнародного культурного обміну, становлення цивілізованого ринку інтелектуальної власності [397], Міжнародної конвенції про охорону нових сортів рослин [247], Договору про закони щодо товарних знаків [108], Будапештського договору про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури [398] та ін.

Важливим етапом у процесі формування системи захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів стало прийняття Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07 червня 1996 р., який, визначивши правові засади захисту суб'єктів

господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції, спрямовував на встановлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції при здійсненні господарської діяльності в умовах ринкових відносин [362].

Прийняті Закони доповнювали існуючі нормативні надбання складників права інтелектуальної власності, як-то Закони України «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р. [368], «Про рекламу» від 03 липня 1996 р. [407], «Про видавничу справу» від 05 червня 1997 р. [320], «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. [371] вдосконалювали правове регулювання у сфері авторського права та суміжних прав; Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р. [378], який визначав правові, організаційні і фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи, доповнив джерельну базу патентного права; Закони України «Про правову охорону географічних зазначень» від 16 червня 1999 р. (назва Закону – у редакції Закону від 20 вересня 2019 р.) [396] і «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» від 05 листопада 1997 р. (назва Закону – у редакції Закону № 111-IX від 19 вересня 2019 р.) [388] регулювали відносини у сфері засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг та право інтелектуальної власності на інші (нетрадиційні) об'єкти відповідно.

Разом з тим суспільні відносини, виникнення яких пов'язане зі створенням, оформленням і використанням об'єктів інтелектуальної власності, які регулювали прийняті закони, потребували ефективного державного управління. Саме з метою вдосконалення системи державного управління, підвищення ефективності функціонування органів виконавчої влади як головних суб'єктів

вироблення і реалізації державної політики у відповідних галузях і сферах діяльності та поетапного впровадження адміністративної реформи в Україні був прийнятий Указ Президента України «Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України» від 13 березня 1999 р. № 250, який передбачав створення Державного комітету України з питань науки та інтелектуальної власності – на базі Міністерства України у справах науки і технологій, Державного патентного відомства України та Державного агентства України з авторських і суміжних прав, що ліквідуються [366].

На виконання прийнятого рішення Указом Президента України було затверджено Положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності, відповідно до якого, Комітет мав забезпечувати втілення в життя державної політики у сфері наукової, науково-технічної діяльності та інтелектуальної власності [395]. Однак уже в грудні 1999 р. Президент України видав новий Указ «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» № 1573/99, відповідно до якого, з метою вдосконалення структури органів виконавчої влади та підвищення ефективності державного управління, згідно із п. 15 ст. 106 Конституції України, було утворено Міністерство освіти і науки України – на базі Міністерства освіти України та Державного комітету України з питань науки та інтелектуальної власності, що ліквідуються [365]. Отже, у 1995–1999 рр. приділялася увага становленню правового й організаційного забезпечення регулювання відносин у галузі інтелектуальної власності.

Третій етап (2000–2013 рр.) характеризується подальшим розвитком та вдосконаленням адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Безумовно, ступінь економічного розвитку держави значною мірою залежить від швидкості впровадження інноваційних продуктів та новітніх технологій в усі сфери суспільного життя. Початок 2000-х рр. для

України є часом реалізації Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, затвердженої Постановою Верховної Ради України від 13 липня 1999 р. № 916-XIV, яка визнавала, що національні інтереси України вимагають негайних та ефективних заходів, спрямованих на збереження її науково-технологічного потенціалу, забезпечення ефективнішого його використання для подолання кризових явищ в економічному та соціальному розвитку. Серед головних цілей науково-технологічного й інноваційного розвитку України визначалися: підвищення ролі наукових і технологічних факторів у подоланні кризових явищ у соціально-економічному розвитку України та забезпеченні її економічного зростання, утвердженні духовності у суспільстві, вдосконаленні державотворення; створення ефективних механізмів збереження, ефективного використання та розвитку національного науково-технологічного потенціалу; органічне включення інноваційних факторів до процесу соціально-економічного розвитку держави, відродження творчої діяльності винахідників і раціоналізаторів виробництва [373].

Початок XXI ст. визначається посиленням міжнародного співробітництва України за різними напрямками. У контексті динаміки розвитку ситуації значний вплив на розвиток українського суспільства і сфери інтелектуальної власності зокрема мали Указ Президента України «Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу» від 14 вересня 2000 р. № 1072/2000 [405] та Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р., які визначали пріоритетність міжнародного співробітництва України з Європейським Союзом та його окремими державами-членами. Цей Закон затвердив Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, яка визначала механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському

критеріям набуття членства в Європейському Союзі, який включав адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу було визначено досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висувуються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього [339].

Виходячи з важливості процесу вдосконалення національного законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності Президент України видав відповідні Укази. Зокрема, Указ Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 р. № 285, відповідно до якого необхідно було розробити та затвердити програму державного сприяння охороні інтелектуальної власності, спрямовану на формування цивілізованого ринку об'єктів інтелектуальної власності та забезпечення ефективного захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності; удосконалити законодавство України у сфері інтелектуальної власності з урахуванням положень міжнародних договорів України, а також Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, вивчити питання щодо створення спеціалізованого патентного суду тощо [364].

Прийняття Указів Президента України «Про додаткові заходи щодо прискорення вступу України до Світової організації торгівлі» від 05 вересня 2001 р. № 797 [334], «Про Програму заходів щодо завершення вступу України до Світової організації торгівлі» від 05 лютого 2002 р. № 104 [404] створювало правове підґрунтя для посилення співпраці України з іншими країнами.

Результатом активної роботи, спрямованої на належне виконання положень національного законодавства та міжнародних угод,

став той факт, що 05 лютого 2008 р. у Женеві відбулося засідання Генеральної Ради Світової організації торгівлі (СОТ), на якому було підписано Протокол про вступ України до Організації. Верховна Рада України 10 квітня 2008 р. прийняла Закон України «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі». Згідно з процедурами Світової організації торгівлі, 16 травня 2008 р. Україна стала повноправним членом цієї Організації [449]. Відповідно, Україна приєдналася до Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС). Як зазначає Є.М. Гелеверя [76, с. 146], у цей період країна продовжувала співпрацю з Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, завдяки чому було забезпечено участь України в Протоколі до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків (20 грудня 2000 р.), у Ніццькій угоді про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків (29 грудня 2000 р.) [259] і Міжнародній конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (20 травня 2002 р.) [248].

У цей період продовжується процес вдосконалення вітчизняного законодавства про інтелектуальну власність шляхом внесення змін та доповнень до чинних законів, прийняття нових з урахуванням міжнародних правових норм і зарубіжного досвіду. У новій редакції прийняті Закони України «Про авторське право і суміжні права» (від 11 липня 2001 р.) та «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (від 1 червня 2000 року), набув чинності Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 р. [409]. Набули подальшого розвитку засади державного регулювання діяльності у сфері інновації і трансферу технологій.

Створення належних умов для реалізації норм матеріального права на захист результатів інтелектуальної діяльності потребували вдосконалення процедурних засад. Ці питання були вирішені

в наказах Міністерства освіти і науки «Про затвердження Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель» від 22 січня 2001 р. № 22 [358], «Про затвердження Правил складання і подання заявки на промисловий зразок» від 18 лютого 2002 р. № 110 [359], «Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на винаходи» від 12 квітня 2001 р. № 291 [349], «Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів і деклараційних патентів України на секретні винаходи» від 14 листопада 2001 р. № 739 [348], «Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на корисні моделі» від 20 червня 2001 р. № 469 [350], «Про затвердження Положення про Державний реєстр деклараційних патентів України на секретні корисні моделі» від 14 листопада 2001 р. № 738 [347].

Урегулювання процедури подання заявки на об'єкти патентного права та порядку ведення реєстрів, які містять офіційні відомості щодо державної реєстрації патентів, посилювали захист прав винахідників та авторів. Про посилення інтелектуальної активності громадян на початку ХХ ст. свідчать дані річного звіту Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України, наприклад, у 2008 р. надійшло понад 50 тис. заявок на об'єкти промислової власності, з них більше ніж 15 тис. – на винаходи і корисні моделі, більше ніж 2 тис. – на промислові зразки і понад як 33 тис. – на знаки для товарів і послуг [410, с. 8], а в 2010 р. надійшло понад 46 тис. заявок на об'єкти промислової власності, з них майже 16 тис. – на винаходи і корисні моделі, більше ніж 1,6 тис. – на промислові зразки і понад як 28,5 тис. – на знаки для товарів і послуг [411, с. 8]. З огляду на статистичні дані, творча інтелектуальна діяльність громадян України залишалися на високому рівні.

Державницьким було рішення про запровадження у вищих навчальних закладах курсу з основ інтелектуальної власності

відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 р. № 285/2001 [364]. На виконання заходів Міністерство освіти і науки України видало наказ «Про запровадження у вищих навчальних закладах навчальної дисципліни «Інтелектуальна власність»» від 20 жовтня 2004 р. № 811 [340]. Як зазначає О.П. Орлюк, за неофіційними підрахунками, цей курс прослухали понад 120 тис. студентів [268, с. 151]. У подальшому оновлений Закон України «Про вищу освіту» від 01 червня 2014 р., який запровадив новітні підходи щодо формування освітніх програм, сприяв вилученню курсу з інтелектуальної власності з переліку обов'язкових навчальних дисциплін закладів вищої освіти (наказ Міністерства освіти і науки від 04 березня 2015 р. № 235).

Важливим етапом у процесі формування системи правового регулювання сфери інтелектуальної власності стало набуття чинності 01 січня 2004 р. кодифікованих актів, які безпосередньо регламентували досліджувану галузь – Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Митний кодекс України. Так, Цивільний кодекс України містить Книгу четверту Право інтелектуальної власності, а також глави 75, 76 Книги п'ятої, у яких урегульовано договірні відносини з приводу розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності [496]. Господарський кодекс України в главі 16 регулює відносини щодо використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності [86]. Розділ XIV Митного кодексу України розглядає питання сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України [244]. Відтак, набуття чинності вказаних кодифікованих актів, разом із застосуванням спеціальних законів, сприяло посиленню нормативно-правового складника правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

У процесі розбудови правового регулювання сфери інтелектуальної власності в незалежній Україні були прийняті правові норми, які передбачають адміністративну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність за правопорушення у зазначеній галузі. Крім норм матеріального права, які встановлювали права та обов'язки суб'єктів права інтелектуальної власності і передбачали адміністративну відповідальність за порушення правових норм у Кодексі України про адміністративні правопорушення, також були напрацьовані та прийняті норми процесуального права, які регулюють суспільні відносини у сфері здійснення цими суб'єктами своїх прав та обов'язків, процедуру та процесуальний порядок реалізації належних суб'єктам матеріальних прав. Правовідносини у сфері інтелектуальної власності регулюють Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України [133].

Протягом вказаного періоду продовжувався пошук створення ефективної системи державного управління у сфері інтелектуальної власності. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державний департамент інтелектуальної власності» від 20 червня 2000 р. № 997 [346] було визначено, що Державний департамент інтелектуальної власності є урядовим органом державного управління, який діє у складі Міністерства освіти і науки і йому підпорядковується та основними завданнями якого є: участь у межах своєї компетенції у забезпеченні реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності; прогнозування і визначення перспектив та пріоритетних напрямів розвитку у цій сфері; організаційне забезпечення охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Така структура управління існувала до 2010 р., коли Указом Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів

виконавчої влади» від 09 грудня 2010 р. № 1085/2010 було створено Державну службу інтелектуальної власності України, а Державний департамент інтелектуальної власності ліквідовано [380]. Відповідно до Положення про Державну службу інтелектуальної власності України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2014 р. № 658, Державна служба інтелектуальної власності України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра економічного розвитку і торгівлі та який реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності [353].

В Україні продовжувала формуватися організаційна інфраструктура для забезпечення реалізації права інтелектуальної власності. До сфери управління Державної служби інтелектуальної власності було включено: Державне підприємство «Український інститут промислової власності», Державне підприємство «Українське агентство з авторських і суміжних прав», Інститут інтелектуальної власності (створено у 1996 р. у формі ЗАТ «Інститут інтелектуальної власності і права», у 2007 р. перетворено на Державний вищий навчальний заклад «Державний інститут інтелектуальної власності», у 2010 р. реорганізовано у Інститут інтелектуальної власності Одеської національної юридичної академії в м. Києві, з 2016 р. – Київський інститут інтелектуальної власності та права національного університету «Одеська юридична академія»), Державне підприємство «Інтелзахист», підрозділи державних інспекторів з питань інтелектуальної власності (завдання – запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності у регіонах України).

Крім органів державної влади, у сфері реалізації права інтелектуальної власності контроль здійснювали і громадські організації: Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності, Всеукраїнська асоціація патентних повірених України, Товариство винахідників

і раціоналізаторів, Українська група Міжнародної асоціації з охорони промислової власності та ін. Отже, з 2000 р. до 2013 р. відбулися значні якісні зміни щодо адміністративно-правового регулювання у сфері інтелектуальної власності, які сприяли формуванню організаційно-правових засад реалізації прав у цій галузі.

Особливості розвитку четвертого етапу (2014 р. і до сьогодні) адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації інтелектуальної власності зумовлені оновленням доктринальних засад українського права в контексті європейських інтеграційних процесів. В Угоді про асоціацію між Україною і Європейським Союзом зазначено, що у сфері інтелектуальної власності Угода має на меті спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території сторін Угоди, а також досягнення належного й ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності (глава 9).

У зазначений період активізувалися заходи з адаптації національного законодавства у сфері інтелектуальної власності до норм права ЄС та імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Відповідно, були внесені зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. щодо усунення існуючої колізії між нормами Цивільного кодексу України та Законом стосовно забезпечення захисту авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет. Прийнято Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 р., який ураховує основні положення Директиви 2014/26/ЄС про колективне управління авторськими та суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори з метою онлайн-використання на внутрішньому ринку [337].

Відповідно до реформаційних процесів щодо управління у сфері реалізації права інтелектуальної власності за європейським зразком Державна служба інтелектуальної власності була ліквідована згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності» від 23 серпня 2016 р. № 585 з покладанням завдань і функцій з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності на Міністерство економічного розвитку і торгівлі [97]. Одночасно Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням затвердив Концепцію реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, мета якої полягає у створенні оптимальної, якісної та ефективної державної системи правової охорони інтелектуальної власності, здатної сформулювати, реалізувати прозору публічну модель подолання існуючих викликів та ризиків і запропонувати дієві інструменти сфери інтелектуальної власності як стимули для розвитку споріднених економічних та суспільних чинників. Було визнано недосконалою та інертною на зміни систему державного управління сферою правової охорони інтелектуальної власності, що призвело до відсутності істотного прогресу в адаптації нормативно-правової бази до сучасних економічних та політичних умов (боротьба з «патентним тролінгом», Інтернет-піратством, задоволення потреб ІТ-галузі, військово-промислового та агропромислового комплексів тощо). Як результат, запропоновано запровадження прозорої дворівневої структури державної системи правової охорони інтелектуальної власності замість складної трирівневої [415]. Реалізувати Концепцію передбачалося протягом 2016 р. – I кварталу 2017 р., однак заплановані зміни не були реалізовані у вказані терміни.

Разом з тим у рамках реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня

2015 р. № 5 [468], інших нормативно-правових актів щодо реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16 червня 2020 р. [325]. Основна мета Закону полягала у запровадженні дворівневої системи державного управління сферою інтелектуальної власності шляхом створення Національного органу інтелектуальної власності України як юридичної особи публічного права, що належить до сфери управління Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, але при цьому Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства забезпечуватиме формування та реалізуватиме державну політику у сфері інтелектуальної власності, а Національний орган інтелектуальної власності виконуватиме окремі публічні функції (владні повноваження) з реалізації державної політики (видача охоронних документів (патентів, свідоцтв) на об'єкти права інтелектуальної власності).

Кабінет Міністрів України розпорядженням «Про Національний орган інтелектуальної власності» від 13 жовтня 2020 р. № 1267-р визначив, що державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» виконує функції Національного органу інтелектуальної власності. З 15 жовтня 2020 р. на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16 червня 2020 р. Український інститут інтелектуальної власності виконує функції Національного органу інтелектуальної власності [485]. Також Закон України передбачав внесення змін та доповнень до значної кількості законодавчих актів у сфері інтелектуальної власності.

Посилює правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності Указ Президента України «Про утворення

Вищого суду з питань інтелектуальної власності» 29 вересня 2017 р. № 299/2017 відповідно до підпункту 6 п. 161 і розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, ст. 19, п. 15, 40 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 р. [421].

Господарський процесуальний кодекс України надає перелік справ, які будуть розглядатися у Вищому суді з питань інтелектуальної власності в разі порушення прав інтелектуальної власності (ч. 2 ст. 20) [87]. Діяльність суду має сприяти підвищенню якості судових рішень та скороченню строків розгляду справ з питань інтелектуальної власності. Процедура відбору суддів до Вищого суду з питань інтелектуальної власності вже закінчилася, відбувається інтенсивна підготовка до початку роботи одного із вищих спеціалізованих судів України.

Розглядаючи проблематику історико-правової характеристики регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності, варто звернути увагу на важливість та актуальність наявності стратегії розвитку означеної галузі в суспільстві. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності є логічним продовженням прийнятих нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення сфери інтелектуальної власності.

Під час проведення парламентських слухань «Побудова ефективної системи охорони інтелектуальної власності в Україні» (16 грудня 2019 р.) [403] було зазначено, що експертами розроблена Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період 2020–2025 рр. Основна мета Національної стратегії полягає у покращенні економічних показників України на основі забезпечення умов винахідникам, авторам для створення, розпоряджання та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, формування досвіду управління органами виконавчої влади з питань управління

у сфері інтелектуальної власності, створення привабливих умов для іноземного інвестування, формування поваги у суспільства до сфери інтелектуальної власності [256].

Реалізація Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності передбачає проходження трьох етапів: I етап (2020–2021 рр.) – проведення регуляторних, організаційних та судових реформ, удосконалення інфраструктури системи інтелектуальної власності, формування механізмів комерціалізації інтелектуальної власності, включення знань сфери інтелектуальної власності у шкільні програми; II етап (2022–2023 рр.) – реалізація механізмів регулювання сферою інтелектуальної власності, вдосконалення управління галуззю, виокремлення відповідних науково-дослідних установ, вдосконалення механізму колективного управління авторськими та суміжними правами; III етап (2024–2025 рр.) – створення зрілого ринку інтелектуальної власності в Україні, цифровізація національної економіки країни, створення суспільства на основі знань та культури інтелектуальної власності [256].

Отже, реалізація Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності загалом передбачає створення та вдосконалення механізму ефективного державного управління у вказаній галузі, механізму набуття та правової охорони права інтелектуальної власності, покращення міжнародного іміджу України з позицій налагодження умов для інновацій та інвестицій.

Водночас слід визнати, що проєкт Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності від 06 листопада 2019 р. не затверджений уповноваженими органами державної влади, що негативно впливає на розвиток сфери інтелектуальної власності в Україні. Прийняття та реалізація Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності сприятиме пришвидченню реалізації нормативно-правових актів організаційного, правового та

інституційного спрямування, формуванню авторитету інституції інтелектуальної власності в українському суспільстві.

Отже, аналіз нормативного матеріалу кінця XX ст. – початку XXI ст., поглядів і концепцій науковців становить теоретичну базу для висновків щодо генезису адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності. У процесі дослідження окресленого питання виявлено поетапність формування і становлення правових та організаційних засад вітчизняної системи регулювання у галузі реалізації права інтелектуальної власності.

Історія розвитку та становлення адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності в Україні характеризується проєвропейським виміром, якому притаманні прогресивність, поступальність, бажання реформування з урахуванням передового зарубіжного досвіду, дискусійність щодо вибору системи управління сферою та суперечливість законодавства. Євроінтеграційні процеси в країні, інтелектуалізація економіки, широке застосування продуктів права інтелектуальної власності в усіх сферах суспільного життя вимагають комплексного підходу до вдосконалення регулювання правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності в країні.

1.3 Правові засади адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності

Впровадження в Україні європейських стандартів життя та виходу України на провідні позиції у світі передбачає проведення реформи захисту інтелектуальної власності [415], зокрема у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Ефективність якісних змін у будь-якій галузі суспільного розвитку багато в чому

визначається станом, якістю та повнотою відповідних норм права. Відсутність чи неузгодженість правових норм, які регулюють певні суспільні відносини, не сприяє їх належному розвитку, викликає труднощі під час реалізації прав та інтересів їх учасників, ускладнює процедуру виконання повноважень компетентними органами державної влади.

Забезпечення розвитку сфери інтелектуальної власності, передусім її складника – реалізації права інтелектуальної власності як важливого елементу національної інноваційної системи та базису інноваційної економіки держави, можливе за наявності належної нормативно-правової бази, адаптованої до сучасних економічних, соціальних та політичних умов. Крім того, Угода про асоціацію між Україною і Європейським Союзом у сфері інтелектуальної власності має на меті спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території сторін Угоди, а також досягнення належного й ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності (глава 9). Подальший розвиток сфери інтелектуальної власності потребує оновлення законодавства шляхом імплементації норм Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом та гармонізації його з відповідними європейськими стандартами.

Розгляд питання правових засад адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності передбачає звернення до поняття «засади». У науковій літературі використовується декілька подібних назв – «правові засади», «правові основи», «нормативно-правові засади», «правові принципи», однак єдине визначення чи розуміння змісту вказаних термінів відсутнє. Законодавство України також не містить визначення понять, хоча терміни часто використовується в назві та змісті нормативно-правових актів. Порівняємо сутність понять «засади», «основи»,

«принципи» для чіткості в розумінні та використанні категорій у процесі дослідження правових процесів і явищ.

Для встановлення співвідношення означених категорій звернемося до праць теоретиків права. Так, О.Ф. Скакун, розглядаючи проблематику принципів права з урахуванням етимологічного походження від лат. *principium* – основа, засада, визнає їх як «загальноприйняті норми-ідеї найвищого авторитету, що слугують основними засадами правового регулювання суспільних відносин, спрямовують їх учасників на встановлення соціального компромісу і порядку» [456, с. 242]. Стосовно зазначеного варто погодитися з думкою З.С. Кравцової про те, що, ознайомившись з твердженням науковця, може здатися, що засади, принципи та основи є синонімами. У науковій літературі правники, справді, для різноманіття подачі думок, ідей та уникнення повторення одних і тих самих понять використовують вказані категорії як синоніми [210].

У своїй працях теоретики права визнають принципи права як «основні засади, вихідні ідеї, для яких характерна універсальність, загальна значущість, вища імперативність і відображення суттєвих положень права; за своєю сутністю вони є узагальненим відображенням об'єктивних закономірностей розвитку суспільства» [118, с. 108]. Тобто принципи – це те, що лежить в основі процесу чи явища; головна ідея, якій слідують у процесі розвитку; те, що є незмінним та суттєвим.

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає «засади» як основу чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь [61]. Однак роз'яснення (тлумачення), надані словником, не надають чіткого розмежування понять і тому важливими є аналітичні розробки науковців.

Цікавою є праця В.М. Божка, у якій він здійснив аналіз співвідношення змісту термінів «засада» і «принцип» крізь призму правових

позицій Конституційного Суду України. Правник зазначає, що Конституційний Суд України окремо не надав тлумачень поняття «засади», але його окремі рішення містять роз'яснення категорії щодо певних сфер суспільного життя. В.М. Божко зауважує, що узагальнення позицій Конституційного Суду України дає можливість визнати, що термін «засада» охоплює значно більшу кількість явищ, ніж термін «принцип»; реалізація засад здійснюється через формування принципів; засади визначають зміст принципів, а останні є похідними від засад; засади визначають найважливіші підвалини і закономірності певного явища. Їх метою є збалансування, узгодження здійснюваного впливу. При цьому реалізація засад здійснюється через визначення механізму та конкретних органів, на які покладено обов'язки щодо реалізації такої політики» [54, с. 129]. Погоджуємося з точкою зору науковця і підтримуємо висновки проведеного дослідження щодо співвідношення понять «принципи» і «засади».

Що стосується поняття «основи», то Академічний тлумачний словник української мови визнає їх як головні засади, підвалини чого-небудь (моралі, поведінки тощо); провідні принципи, правила, якими хто-небудь постійно керується в житті, діяльності [459]. У цій ситуації, базуючись на лінгвістичному тлумаченні поняття «основи» та наукових здобутках правників [38; 54; 210], доходимо висновку, що основи є сукупністю принципів певного правового явища.

Наведене дає змогу, на нашу думку, дійти висновку, що принципи є основоположними ідеями, на яких базується правове явище. Основи – це сукупність принципів і ознак, які надають можливість розпізнати і визнати явище правовим. Засади – найширше і ємне за змістом поняття, яке поєднує основні риси і закономірності, зміст явища та взаємодію його складових, гарантії реалізації. У дослідженні будемо спиратися на вказане розуміння понять.

Між тим важливо розуміти, що визначення основних категорій у кожній галузі права має надзвичайно велике значення для нормотворчого процесу, оскільки дає можливість законодавцю більш точно і вільно викладати правові норми. Не можна не погодитися з К.С. Бельським у тому, що наукові визначення відіграють велику роль у правознавстві та практичному житті, вони мають важливе теоретичне значення в процесі пізнання конкретної галузі права, а також у формуванні постійного капіталу галузі правознавства [44, с. 20]. Продовжуючи думку науковця, зазначимо, що потребує узагальнення розмаїття думок правників щодо понять «засади», «основи», «принципи» для формування категоріального апарату з метою подальшого пізнання правових явищ, зокрема стосовно вказаної проблематики.

Розгляд правових засад адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності потребує, перш за все, вивчення діяльності, результатами якої є об'єкти інтелектуальної власності. З'ясування та розуміння категорій «інтелектуальна діяльність», «творчість», «творча діяльність» створюють умови для пізнання природи права інтелектуальної власності. У цьому контексті цілком логічним є звернення до відповідних, вироблених юридичною наукою положень загальної теорії права, теорії права інтелектуальної власності та правозастосовної практики, що постають базою подальшого дослідження.

Так, О.А. Підпригора визнає, що ХХІ ст. буде присвячене розвитку інтелектуальної діяльності, бо саме розвиток культури, науки і техніки визначають стратегію й тактику соціально-економічного розвитку будь-якої країни. Виробництво, яке вважали визначальним фактором визначення напрямів суспільної діяльності, стає лише засобом і способом реалізації досягнень інтелектуальної діяльності на користь людства. Високий рівень інтелектуальної діяльності країни визначає її високий рівень добробуту [284, с. 23]. Наразі

сучасний стан розвитку будь-якої країни підтверджує об'єктивність вказаної закономірності.

Конституція України розрізняє інтелектуальну і творчу діяльність, визнаючи, що кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ч. 2 ст. 54) [197]. Автори науково-практичного коментаря до Конституції України зазначають, що підтримка творчих особистостей є суспільною необхідністю, оскільки творча діяльність лежить в основі здобутків людства. Для отримання інтелектуальних продуктів особливого значення набуває людина як гармонійно розвинута особистість, яка прагне досягнути висот у різних духовних сферах – мистецтві, музиці, поезії тощо. Як зазначають автори, збагачення внутрішнього світу людини, її світогляд впливають на генерування нею нових ідей та використання і запровадження результатів творчості іншими особами. Творчість як розумовий процес не піддається регулюванню правовими нормами, він є вільним виразом та станом творчої людини і відбувається в кожного по-своєму [196, с. 403–404]. Справді, на сьогодні необхідним є створення належних економічних, соціальних, науково-технічних умов для розвитку творчості усіх поколінь.

Автори академічного курсу з права інтелектуальної власності відзначають, що творча діяльність – це діяльність, внаслідок якої народжується щось якісно нове, що вирізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Творчість є процесом усвідомленим, цілеспрямованим і, як правило, творець передбачає результат своєї праці. Створений об'єкт не може бути повторенням існуючого, він обов'язково має характеризуватися новизною. Творча діяльність може реалізовуватися в будь-якій сфері суспільного буття, що декларує принцип свободи творчості (ст. 54 Конституції України), однак така діяльність має відповідати принципам моралі, гуманності та не суперечити публічному порядку [307, с. 20].

В.І. Борисова, В.М. Крижна, Н.Є. Яркіна визнають, що для творчості характерними є дві ознаки: по-перше, це розумова робота людини, а тому результати її діяльності належать до категорії нематеріальних благ; по-друге, творча діяльність завжди призводить до появи якісно нового, неповторного і оригінального результату [306]. Підтримуємо думку науковців щодо основних характеристик творчої діяльності. Особливо важливим для інформаційного суспільства, на наш погляд, є відповідність такої діяльності загальнолюдським моральним цінностям та принципам гуманності.

Автори підручника «Цивільне право України» зазначають, що творчість людини можна визначити «як глибоко усвідомлену нею потребу самовираження, самоствердження, привнесення в оточуючий світ глибинних душевних переживань задля пошуку гармонії і самовдосконалення. Здатність до творчої й інтелектуальної діяльності вирізняє людину серед інших живих істот і не залежить від віку, стану здоров'я, наявності здібностей чи таланту» [495].

О.А. Підопригора, український цивіліст і один із перших науковців, хто досліджував проблематику права інтелектуальної власності в Україні, визнав, що «творча діяльність, або просто творчість, – цілеспрямована інтелектуальна діяльність людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю» [281].

В.І. Борисова, Л.М. Баранова, Т.І. Бегова вважають, що «творча діяльність – це розумова діяльність, що призводить до отримання якісно нового результату, який відрізняється своєю неповторністю та оригінальністю». Науковці зазначають, що загальноприйнято в творчій діяльності виділяти сферу художньої творчості, у процесі якої створюються художні образи. Цей вид творчості називають ще духовною творчістю [282, с. 27], бо результати такої діяльності пов'язані з духовним життям людини, вони формують загально-

людські цінності та духовний світ людини. Результатом такої творчої діяльності є твори науки, літератури, мистецтва. Інша сфера – це технічна творчість, яка спрямована на пошук нових технічних або технологічних шляхів вирішення завдань у будь-якій галузі техніки й технології [494, с. 533].

Водночас не кожен результат творчої діяльності може бути об'єктом інтелектуальної діяльності. Кількість результатів творчої діяльності значно перевищує кількість результатів інтелектуальної. Лише за відповідності вимогам, передбаченим чинним законодавством, результати інтелектуальної діяльності набувають статусу об'єктів інтелектуальної діяльності і, відповідно, об'єктів правової охорони [205, с. 3].

Т.М. Вахонєва в процесі пізнання ознак інтелектуальної діяльності встановила, що інтелектуальна діяльність, як різновид розумової діяльності, полягає в застосуванні творчих та інтелектуальних здібностей працівника, використанні інтелектуально-творчого потенціалу під час виконання покладених на працівника обов'язків у виробництві чи іншій сфері діяльності. Науковець, встановивши загальні та спеціальні ознаки такої діяльності, до спеціальних ознак інтелектуальної праці як складової трудового права пропонує зарахувати такі: це творча, креативна діяльність, творча праця; предметом інтелектуальної праці є нематеріальні речі (проекти, плани, ідеї, інформація, думки тощо); під час такої праці застосовується такі властивості людського організму, як пам'ять, увага, мислення, уява, а не фізична сила та фізичні особливості; наявність в особі, яка здійснює інтелектуальну працю, інтелектуальних умінь і навичок; наявність інтелектуальних ресурсів для виконання поставлених цілей; персоніфікація праці, тобто здійснення її однією особою чи групою осіб, які інтелектуально здатні здійснювати відповідні дослідження;

інформаційно-ємна і продуктивна діяльність, спрямована на певний результат; є об'єктом захисту з боку держави, тобто результати інтелектуальної діяльності мають бути захищені на законодавчому рівні [59]. Загалом правник надала достатній перелік ознак інтелектуальної праці з позицій трудового права. На наш погляд, деякі ознаки, наприклад, що «під час такої праці застосовується не фізична сила та фізичні особливості, а такі властивості людського організму, як пам'ять, увага, мислення, уява тощо», характерні загалом для розумової діяльності, яка може бути і не інтелектуальною (з позицій права інтелектуальної власності).

Відтак, творча діяльність є більш ємною за змістом порівняно з інтелектуальною. Результатами творчої діяльності є щось новостворене, унікальне й неповторне. Натомість об'єкти інтелектуальної діяльності мають відповідати не лише зазначеним вимогам, але й іншим, передбаченим законом. Відповідно, кожен об'єкт інтелектуальної діяльності є об'єктом творчої діяльності, але не кожен об'єкт творчої є об'єктом інтелектуальної. З огляду на зазначене, інтелектуальна діяльність є складовою творчої діяльності, а об'єднує їх те, що вони є розумовою діяльністю [144].

Раніше в роботі було розглянуто проблематику пошуку правниками вдалої дефініції поняття «інтелектуальна власність» та співвідношення означеної категорії з поняттям «право інтелектуальної власності». Суперечливість положень визначається існуванням декількох концепцій розуміння суті понять «інтелектуальна власність» та «право інтелектуальної власності». Для науковців проблематика теорій походження права інтелектуальної власності продовжує залишатися актуальною, про що свідчать наукові здобутки [37, с. 82–112; 104, с. 65–70; 208; 487]. Важливим у пізнанні правового явища є те, за якими концепціями розглядається сутність такого об'єкта.

Під час розгляду теорій походження права інтелектуальної власності важливо підкреслити, що формування поняття «право інтелектуальної власності» було закономірним в умовах збільшення кількості результатів інтелектуальної творчої діяльності на ринку в період активного розвитку капіталістичних відносин і, відповідно, необхідності врегулювання нових відносин у суспільстві. І хоча приклади регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності мали місце ще в Стародавньому Римі [307, с. 25], все ж походження поняття «право інтелектуальної власності» пов'язується із формуванням законодавства Франції в кінці XVIII ст. [205, с. 55]. В.С. Дмитришин стосовно цього визнає, що відповідно до «філософських та юридичних поглядів різних науковців, починаючи з XVIII ст., були сформовані різні, інколи діаметрально протилежні теорії права інтелектуальної власності, які в більшості своїй тяжіли до політико-економічного й філософського, а не юридично-правового аналізу проблематики інтелектуальної власності» [104, с. 66].

У цей період формувалася теорія природного права, яка знайшла своє відображення у працях філософів-просвітителів Франсуа-Марі Вольтера, Жан-Жака Руссо, Поля Анрі Гольбаха, Дені Дідро, Жана Клода Адріана Гельвеція. У подальшому з'явилися деліктна теорія, рентна теорія, трудова теорія (теорія винагороди), контрактна (або договірна) теорія та інші, які по-різному вирішували питання розпорядження правами інтелектуальної власності.

Найбільшого розвитку й поширення набули пропрієтарна теорія та теорія виключних прав. Пропрієтарна (від англ. proprietor) концепція права інтелектуальної власності належить до приватно-правових, визнає природне розуміння права власності, право творця на володіння, користування та розпорядження результатами інтелектуальної діяльності. Хоча прихильники такого підходу визнають ряд

особливостей інтелектуальної власності щодо загального поняття власності, зокрема, обмеженість строків дії, нематеріальний об'єкт, способи набуття, оформлення та захисту [281, с. 12]. Послідовники пропріетарної теорії вважають, що право на результат творчої діяльності може бути зіставлене із правом власності особи на будь-який матеріальний об'єкт [486]. Ця теорія набула прискореного розвитку, починаючи з XIX ст., коли в багатьох країнах Європи були прийняті закони, які регулювали правовідносини у сфері авторського права та патентного права. Р.Б. Шишка визнає, що пропріетарна теорія права інтелектуальної власності послідовно реалізується у всіх міжнародно-правових актах і впливає на моделювання національних законодавств [502, с. 134].

Друга концепція, яка здобула назву теорії виключних прав, декларує, що автори об'єктів інтелектуальної творчої діяльності мають виключні права, які не є правами власника. Представники цього напрямку визнають неможливість уподібнення правового режиму матеріальних речей і нематеріальних об'єктів, до яких належать об'єкти інтелектуальної творчої діяльності [445]. На думку В.А. Дозорцева, виключне право складається з двох правомочностей – права забороняти та/чи дозволяти використання цих прав третім особам, а також виключне право є абсолютно новим видом прав, «послабленим абсолютним правом» [110].

Отже, залежно від того, прихильником якої концепції є науковець, і визначається його бачення сутності права інтелектуальної власності.

Так, О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський вважають, що поняття «інтелектуальна власність» виникло в процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, художній, виробничій та інших сферах, тому інтелектуальна

власність (результати інтелектуальної діяльності) є результатом інтелектуальної, творчої діяльності, що відповідає вимогам чинного законодавства [307, с. 22]. Як бачимо, знані науковці сфери права інтелектуальної власності надають перевагу визнанню виключних прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Схоже бачення права інтелектуальної власності мають Є.І. Ходаківський, В.П. Якобчук, І.Л. Литвинчук, які зазначають, що інтелектуальна власність являє собою закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах [490, с. 58].

Натомість інші науковці є прихильниками визнання об'єктів права інтелектуальної власності як власності. Зокрема, О.І. Харитонова вважає, що інтелектуальна власність – це власність (тобто ставлення як до своїх власних) на такі результати інтелектуальної діяльності, яким відповідно до закону надається правова охорона [486, с. 148]. У цій ситуації зазначена точка зору правника вказує на прихильність до позицій пропрієтарної концепції права інтелектуальної власності.

Таку ж позицію мають Д. Лонг, П. Рей, В.О. Жаров, Т.М. Шевелева, І.Е. Василенко, В.С. Дроб'язко, які вказують, що під інтелектуальною власністю слід розуміти не продукт інтелектуальної діяльності людини як такий, а право власності на певну категорію результатів інтелектуальної діяльності, що, з одного боку, заслуговують правової охорони, а з іншого боку, мають інтелектуальний, творчий характер [111, с. 18].

Т.М. Вахонєва вважає, що термін «інтелектуальна власність» відображає особливості результатів інтелектуальної, творчої діяльності як об'єктів цивільного права та вказує на особливості їх створення, користування ними та розпорядження. І хоча правник не підкреслює своєї прихильності до певної концепції права

інтелектуальної власності, однак розуміння того, що зміст і структура кожного інституту права інтелектуальної власності мають містити систему прав, які будуть відображати особливості володіння, користування та розпоряджання належними особам правами на об'єкт права інтелектуальної власності, вказує на те, що викладений матеріал містить положення як пропрієтарної теорії, так і теорії виключних прав [60, с. 28].

Отже, з огляду на зазначене слід визнати відсутність єдиного розуміння науковцями права інтелектуальної власності в контексті визнання прихильності до певної концепції. Одні правники є прихильниками теорії виключних прав, переконання інших базується на тому, що зміст права інтелектуальної власності визначається так, як і для звичайного права власності.

Втім аналіз нормативно-правових актів України також свідчить про різні підходи до визначення правової природи прав на результати інтелектуальної власності. Цивільний кодекс Української РСР 1963 р., який містив норми про авторське право і право на відкриття, відмежовував право на результати творчої діяльності та право власності, що було характерним для радянської влади. Прийняті в перші роки незалежної України закони, які регламентували питання власності, фактично прирівнювали права на результати інтелектуальної діяльності з правом власності [136].

О.І. Харитоновна наголошує, що варто звернути увагу на те, що концепція Цивільного кодексу України з визначенням сутності права інтелектуальної власності зазнала змін. Проекти Цивільного кодексу України (1996 р., 1999 р.) ґрунтувалися, скоріше, на визнанні за творцями виключних прав [486, с. 146]. Та все ж у процесі роботи над законопроектом позиція законодавця змінилася.

Чинний Цивільний кодекс України визнає, що право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної,

творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом України та іншим законом [496], тобто кодифікований закон не визнає право інтелектуальної власності як виключне право. Крім того, законодавчо встановлене співвідношення права інтелектуальної власності та права власності; у ст. 419 Цивільного кодексу України зазначено, що право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного. Вказане положення норми права надає можливість правникам стверджувати, що право інтелектуальної власності розглядається як особливий різновид права власності на основі генетичного зв'язку між ними, який простежується відповідно до концепції Цивільного кодексу України у вітчизняному цивільному законодавстві [487, с. 53].

Водночас суперечливість чинних норм права щодо права інтелектуальної власності не подолана. Якщо Цивільний кодекс України базується на положеннях пропрієтарної теорії, то, наприклад, Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. вказує на виключне право на об'єкти авторського права та суміжних прав. На нашу думку, така концептуальна неузгодженість не сприяє становленню права інтелектуальної власності. Затвердження єдиного концептуального підходу до регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності сприятиме вдосконаленню законодавства, посиленню захисту прав учасників правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Розгляд правових засад адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності потребує врахування таких чинників:

1. Сучасне право проходить етап пошуку балансу приватно-правових та публічно-правових інтересів як у соціальній практиці, так і в правовому регулюванні задля гармонійного розвитку

суспільства. Такого підходу варто дотримуватися і щодо суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, де перетинаються приватні та публічні інтереси. Хоча слід враховувати й нові реалії, наприклад, регулювання відносин між суб'єктами авторського права та користувачами в умовах використання творів у цифровій мережі [482, с. 5]. З цього приводу О.П. Орлюк зазначає, що «знаходження оптимального, ефективного співвідношення публічно-правових та приватно-правових способів регулювання й охорони суспільних відносин у сфері права інтелектуальної власності і є кінцевою метою, яка ставиться не тільки перед законодавцем, а й перед науковою громадськістю» [472, с. 129].

2. Нормативно-правові акти, які регулюють відносини щодо інтелектуальної власності, враховують класифікацію результатів інтелектуальної діяльності на групи відповідно до видів творчості згідно з положеннями міжнародних конвенцій. Стосовно поділу інтелектуальної власності на види існують певні розбіжності. Відповідно до міжнародних угод (конвенцій), результати інтелектуальної діяльності поділяють на дві основні групи:

- літературно-художня власність (твори літератури, мистецтва, об'єкти суміжних прав);
- промислова власність (результати технічної творчості) [486, с. 148].

Інший більш деталізований підхід до класифікації об'єктів права інтелектуальної власності було закладено в Модельному цивільному кодексі країн Співдружності незалежних держав, який передбачав виділення трьох груп результатів інтелектуальної діяльності [307]:

- об'єкти літературно-художньої власності;
- об'єкти промислової власності;
- засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

Враховуючи існуючі концептуальні підходи, саме друга класифікація була визнана найбільш доцільною і покладена в основу під час розробки проєктів Цивільного кодексу України (1996–1999 рр.), де книга четверта поділялася на три розділи з відповідним найменуванням [310, с. 24]. Однак Цивільний кодекс України не містить концепції поділу об'єктів права інтелектуальної власності; питання на законодавчому рівні залишається не вирішеним.

Так, останнім часом науковці аргументують доцільність поділу результатів інтелектуальної діяльності на такі групи: об'єкти літературно-художньої власності; об'єкти патентного права; засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг [307, с. 27], хоча деякі правники виділяють групу нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності [490, с. 121]. У процесі розгляду правових засад правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності скористаємося запропонованим підходом.

М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та інші теоретики права зазначають, що нормативні акти, які забезпечують ефективне правове регулювання у відповідних сферах суспільних відносин, існують у вигляді ієрархічної системи, в основі якої лежить юридична сила актів [117, с. 192]. Розглянемо нормативно-правові акти, які регулюють досліджувану сферу, за юридичною силою з урахуванням груп об'єктів права інтелектуальної власності.

Концептуальні засади розвитку інтелектуальної діяльності людини і охорони її результатів заклала Конституція України, проголосивши свободу літературної, художньої і технічної творчості та захист інтелектуальної власності. Відповідно до ч. 1 ст. 41 Основного Закону України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав,

моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Крім того, ніхто не може використовувати або поширювати результати інтелектуальної, творчої діяльності інших без їх згоди, за винятками, встановленими законом (ст. 54 Конституції України) [197].

Правові засади регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності визначають, передусім, кодифіковані закони – нормативні акти, затверджені законами, у яких на науковій основі узагальнюються норми права, що регламентують певну групу суспільних відносин, і які приймаються у формі кодексів чи основ законодавства [117, с. 285]. Як приклад, системно норми права інтелектуальної власності викладені у кодифікованому законі – Цивільний кодекс України (ст. 199 (глава 15)); книга IV (глави 35–46); книга V (глави 62, 75, 76) [496]. Цивільний кодекс України містить загальні положення, які стосуються всіх об'єктів права інтелектуальної власності. Варто погодитися з О.В. Кохановською про те, що такий підхід законодавця до книги четвертої Цивільного кодексу України надає можливість застосувати єдину термінологію, дотримуватись єдиних принципів регулювання статусу об'єктів права інтелектуальної власності. Цивільний кодекс України містить загальні норми, норми-принципи, не містить детальної правової регламентації відносин у сфері права інтелектуальної власності. Правник вбачає в цьому позитивний підхід, бо безпосередньо такі відносини регулюють спеціальні закони, які забезпечують «швидку й ефективну модернізацію і гармонізацію законодавства України з питань інтелектуальної власності» [208, с. 138–139]. Загалом Цивільний кодекс України, будучи кодифікованим актом приватного права, містить і публічно-правові норми, регулюючи відносини між державою та авторами, винахідниками, представниками у справах інтелектуальної власності (патентними повіреними) тощо.

Крім того, відносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності регламентують також положення Господарського кодексу України, а саме: глава 16 «Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності», глава 34 «Правове регулювання інноваційної діяльності», глава 36 «Використання у підприємницькій діяльності прав інших суб'єктів господарювання (комерційна концесія)» [86]. Особливість цих правовідносин полягає в тому, що Господарський кодекс України регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності у сфері реалізації права інтелектуальної власності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Митний кодекс України врегульовує процедуру здійснення заходів митних органів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України (глава 57) [244].

Кодекс України про адміністративні правопорушення надає види адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, вчинення яких є підставою для адміністративної відповідальності для правопорушників. Характеристика адміністративних правопорушень у сфері права інтелектуальної власності ст. 51–2, 107–1, 156–3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164–3, 164–6, 164–7, 164–9, 164–13, 164–17, 164–18 Кодексу України про адміністративні правопорушення, їх склади та особливості адміністративної відповідальності будуть розглянуті в окремому розділі [178].

Відповідно, Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння у сфері реалізації права інтелектуальної власності є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Склади кримінальних правопорушень

у сфері інтелектуальної власності передбачені ст. 176, 177, 203–1, 216, 229, 231, 232 Кримінального кодексу України [215].

Серед кодифікованих законів правовідносини щодо інтелектуальної власності регулює також Кодекс законів про працю України, а саме – питання збереження попередніх розцінок при впровадженні винаходу, корисної моделі, промислового зразка чи раціоналізаторської пропозиції та гарантії для працівників – авторів винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій (ст. 91, 126) [176].

Отже, кодифіковані закони – Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Митний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Кодекс законів про працю України систематизують норми права, які регулюють відносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Крім кодифікованих законів, реалізацію права інтелектуальної власності забезпечують звичайні закони (за юридичною силою), прийняті на основі й на виконання Конституції України, які визначають основи правового регулювання суспільних відносин у певній сфері.

Так, відносини стосовно об'єктів літературно-художньої власності регулюють спеціальні закони: Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. надає перелік суб'єктів, їх прав та об'єктів авторського права і суміжних прав, вказує на способи та порядок захисту авторського права та суміжних прав [314]; Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 р. враховує основні положення Директиви 2014/26/ЄС про колективне управління авторськими та суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори з метою

он-лайн використання на внутрішньому ринку [337]; Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 р. визначає правові основи розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних і спрямований на захист інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав та захист прав споживачів [409].

Доповнюють існуючу систему нормативного надбання права інтелектуальної власності у сфері літератури, мистецтва та науки закони, які опосередковано регламентують вказані відносини: Закони України «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р. [368], «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 р. [369], «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. [331], «Про рекламу» від 03 липня 1996 р. [407], «Про видавничу справу» від 05 червня 1997 р. [320], «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. [371] тощо.

З огляду на наведене, відносини у сфері авторського права і суміжних прав регулюються значним масивом нормативного матеріалу. Характеризуючи таку ситуацію, О.П. Орлюк визнає, що значна кількість об'єктів авторського права та суміжних прав, перелік яких в умовах цифровізації як нової реальності постійно доповнюється, зумовлює велику кількість законодавчих актів. Саме тому в процесі реалізації норм права, визначаючи, який законодавчий акт необхідно застосувати для регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, варто базуватися на загальних принципах, покладених в основу правозастосовної та судової практики в умовах конкуренції законів [270, с. 26–28]. На нашу думку, найбільш ефективний спосіб формування ефективного адміністративно-правового регулювання відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності, зокрема щодо авторського права і суміжних прав, полягає у розробленні та прийнятті єдиного

кодіфікованого акта, який би охоплював відповідну спільність правових норм означеної сфери загалом.

Правовідносини щодо адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права на результати інтелектуальної науково-технічної творчості (об'єкти промислової власності) регулюють спеціальні закони, а саме Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. [386] та Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р. [389], які регулюють порядок реєстрації винаходу (корисної моделі) та промислового зразка, припинення державної реєстрації та визнання прав недійсними, патентування винаходу (корисної моделі) та реєстрації промислового зразка в іноземних державах, державного стимулювання створення та використання винаходів (корисних моделей) та промислових зразків. Закон України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» від 05 листопада 1997 р. регулює відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням прав на компонування напівпровідникових виробів в Україні [388].

Нормативну базу регулювання відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності на об'єкти промислової власності становлять також Закони України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07 червня 1996 р. [362], «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17 січня 2002 р. [384], «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2016 р. [377], «Про наукову і науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. [376], «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р. [378] та ін.

Раціоналізаторська пропозиція, згідно з Паризькою конвенцією про охорону промислової власності (п. 2 ст. 1) [278], не віднесена до об'єктів промислової власності. Однак враховуючи значення для

суб'єктів господарської діяльності нового технологічного (технічного) або організаційного рішення у будь-якій сфері діяльності, на наш погляд, раціоналізаторські пропозиції варто віднести до об'єктів промислової власності. Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію регулює Цивільний кодекс України (глава 41), Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні, затверджене Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. [418] та Методичними рекомендаціями про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, затвердженими наказом Держпатенту України від 27 серпня 1995 р. № 131 [239]. У цій ситуації необхідно розробити та прийняти закон, який би впорядковував відносини реалізації права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.

Правовідносини у сфері реалізації засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, до яких зараховують торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування, кваліфіковане (географічне) зазначення походження товару, регламентують відповідні закони. Так, з прийняттям Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р., який визначає суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням прав на торговельні марки в Україні, розпочалося формування законодавчої бази засобів індивідуалізації учасників відносин, товарів і послуг [387]. За таким самим алгоритмом Закон України «Про правову охорону географічних зазначень» від 16 червня 1999 р. регламентує відносини, що виникають у зв'язку з реєстрацією, використанням та захистом географічних зазначень в Україні [396]. Що стосується комерційного найменування, то законодавство України не містить визначення цього терміна, він є новим. Відповідно до ст. 489 Цивільного кодексу

України, правова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дозволяє вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводити в оману споживачів щодо справжньої її діяльності [496]. Викладене вказує на те, що проблематика застосування комерційного найменування потребує законодавчого регулювання не лише на рівні кодифікованого закону.

Закони України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р. [390], «Про племінну справу у тваринництві» від 15 грудня 1993 р. (назва – у редакції Закону № 1328–XIV від 21 грудня 1999 р.) [394] стали першими у формуванні правових основ інших (нетрадиційних) об'єктів права інтелектуальної власності. У сучасних умовах існує нагальна необхідність у вдосконаленні правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом прав інтелектуальної власності на сорти рослин та у сфері племінної справи у тваринництві, спрямованої на поліпшення племінних і продуктивних якостей тварин, підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності галузі.

Правовідносини щодо наукового відкриття як об'єкта інтелектуальної власності регулює Цивільний кодекс України (глава 38), визнаючи, що науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання (ст. 457). В Україні відсутній спеціальний законодавчий акт, який би регламентував означену сферу. У цій ситуації слід підтримати думку О.П. Світличного про необхідність прийняття закону, який би «визначив правові й організаційно-економічні засади у сфері правової охорони наукових відкриттів, закріплював систему державної реєстрації наукових відкриттів, їх визнання від імені держави, проведення наукової експертизи тощо» [446, с. 258].

Правові засади адміністративно-правового регулювання права інтелектуальної власності на комерційну таємницю будуть розглянуті в другому розділі.

Складником національного законодавства є міжнародні конвенції, договори Всесвітньої організації інтелектуальної власності, до яких Україна приєдналася, а саме: Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів з метою розширення міжнародного культурного обміну, становлення цивілізованого ринку інтелектуальної власності [46] (Закон України від 31 травня 1995 р. № 189/95-ВР) [397], Міжнародна конвенція про охорону нових сортів рослин [247] (Закон України від 02 червня 1995 р. № 209/95-ВР), Договір про закони щодо товарних знаків [108] (Закон України від 13 жовтня 1995 р. № 380/95-ВР), Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури (Закон України від 01 листопада 1996 р. № 474/96-ВР) [398] та ін.

Крім законів, відносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності врегульовують підзаконні нормативно-правові акти, які приймають уповноважені суб'єкти на основі і на виконання законів, які не повинні їм суперечити і передбачають процедуру (порядок) реалізації законів.

Теоретики права визнають, що існування підзаконних нормативних актів зумовлено як багаторівневістю суспільних відносин, які потребують регулювання, так і потребою оперативного вирішення питань в окремих сегментах суспільного життя [117, с. 286].

Підзаконні нормативні утворюють ієрархічну систему, яку уявляється можливим класифікувати за різними критеріями. Розглянемо види підзаконних нормативних актів, які регламентують відносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності, за суб'єктами їх прийняття.

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади в межах своєї компетенції і на виконання Конституції України та законів України видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання (ст. 117 Конституції України). Акти Кабінету Міністрів України нормативного характеру видаються у формі постанов, а з організаційно-розпорядчих питань – у формі розпоряджень. Так, питання виплати авторської винагороди за використання твору були вирішені завдяки прийняттю Постанов Кабінету Міністрів України «Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва» від 03 березня 1992 р. № 108 [408] та «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» від 18 січня 2003 р. № 72 [344], які мають нормативний характер. Водночас розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні» від 01 червня 2016 р. № 402-р. не містить відповідних норм права [415].

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України (ст. 106 Конституції України). Прикладом реалізації Президентом України повноважень у сфері реалізації права інтелектуальної власності є Указ Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 р. № 285 [364].

Міністри та керівники інших центральних органів виконавчої влади в межах компетенції очолюваних ними органів видають нормативні акти у формі наказів (ст. 117 Конституції України). Так, прикладом цього у сфері реалізації права інтелектуальної власності може бути Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження

положення про Державний реєстр свідоцтв України на торговельні марки» від 10 січня 2002 р. № 10 [351].

Наказами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади затверджуються інструкції, положення, правила, переліки. Наприклад, Правила складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України 22 січня 2001 р. № 22 [305], тобто правила як нормативні акти закріплюють порядок організації і здійснення певного виду діяльності. Інструкції як нормативні акти видаються з метою роз'яснення порядку застосування або встановлення методичних правил реалізації положень норм права. Так, Інструкція з оформлення державними інспекторами з питань інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України матеріалів про адміністративні правопорушення, затверджена Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 13 лютого 2019 р. № 217, розроблена відповідно до ст. 221, 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення, встановлює механізм складання та подання державними інспекторами з питань інтелектуальної власності Міністерства економіки України органам, уповноваженим розглядати справи про адміністративні правопорушення, протоколів та матеріалів про адміністративні правопорушення [127].

Правове регулювання з метою створення відповідних інституцій для вдосконалення управління у сфері реалізації права інтелектуальної власності також є складовою правових засад означеної галузі суспільних відносин. Завдяки прийняттю Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16 червня 2020 р. створено Національний орган інтелектуальної власності.

Посилює правові засади регулювання сфери реалізації права інтелектуальної власності Указ Президента України «Про утворення

Вищого суду з питань інтелектуальної власності» 29 вересня 2017 р. № 299/2017 [421].

У процесі розбудови права інтелектуальної власності були прийняті також правові норми, які передбачають адміністративну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність за правопорушення у зазначеній галузі. Крім матеріальних норм права, також були напрацьовані та прийняті норми процесуального права, які регулюють суспільні відносини у сфері здійснення суб'єктами права інтелектуальної власності прав та обов'язків, процедуру та процесуальний порядок реалізації належних суб'єктам матеріальних прав – Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, Кримінальний процесуальний кодекс України.

Отже, правові засади адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності встановлюють найважливіші підвалини та закономірності, передбачені чинними нормами права, які регулюють відносини між суб'єктами в процесі використання, виконання і застосування права інтелектуальної власності.

Нормативно-правові акти, які визначають правові засади адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності, за юридичною силою можна класифікувати на закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Закони, які регулюють відносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності, можна класифікувати:

- за ступенем впорядкованості: кодифіковані і поточні (тематичні);
- за регулюванням групи об'єктів інтелектуальної власності: закони, які регулюють об'єкти літературно-художньої власності; закони, які регулюють об'єкти промислової власності; закони, які

регулюють засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг; закони, які регулюють нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності.

Між тим правові засади сфери реалізації права інтелектуальної власності були розкриті на основі аналізу підзаконних нормативно-правових актів за суб'єктами їх прийняття: постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; укази і розпорядження Президента України; накази міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Відносини у сфері права інтелектуальної власності регулюють як приватно-правові, так і публічно-правові норми права. Регламентацію відносин щодо виникнення та реалізації права інтелектуальної власності здійснюють національні нормативно-правові акти та міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України.

Адміністративно-правові відносини у сфері інтелектуальної власності характеризуються динамікою, оскільки швидко змінюється в сторону розширення сфера регулювання вказаного явища. Стрімкий технологічний прорив у світі ставить перед правом нові виклики. Ефективне регулювання правовідносин потребує подальшого вдосконалення чинного законодавства в зазначеній сфері.

Законодавство України з інтелектуальної власності потребує подальшої розбудови, оновлення, збалансованості, гармонізації з міжнародно-правовими нормами та стандартами. Здійснення якісних правових, інституційних, організаційних, управлінських перетворень у сфері інтелектуальної власності в контексті євроінтеграційних вимог на основі визнання людини найвищою соціальною цінністю сприятиме становленню України як держави із сильною економікою та з передовими інноваціями.

Задля вдосконалення управління у сфері інтелектуальної власності пропонуємо прийняття Кодексу України про інтелектуальну

власність шляхом гармонійного поєднання публічно-правових та приватно-правових інтересів учасників правовідносин на основі оновленої доктрини адміністративного права. На наш погляд, Кодекс України про інтелектуальну власність має визначати правові та організаційні засади реалізації права інтелектуальної власності, основні принципи і порядок здійснення державного управління у сфері інтелектуальної власності.

Кодифікований закон має містити основні принципи, які покладені в основу публічної дворівневої моделі системи управління галуззю. Вказана модель управління запроваджена у сфері інтелектуальної власності завдяки Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01 червня 2016 р. № 402-р [415] та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16 червня 2020 р. [325]. Сутність моделі полягає в тому, що відповідний орган виконавчої влади забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, а інший спеціальний орган виконує публічні функції з реалізації державної політики [415]. Вказаний підхід використовує більшість розвинених держав з інноваційною економікою.

Зміст Кодексу України про інтелектуальну власність, на наш погляд, мають становити такі питання: сфера дії кодифікованого закону; система органів управління в зазначеній сфері; повноваження та обов'язки органів управління у вказаній сфері; права та обов'язки суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників відносин в означеній галузі; загальний перелік об'єктів права інтелектуальної власності та вимоги до їх правової охорони; процедура державної реєстрації права інтелектуальної власності; органи державного контролю, його принципи та заходи; органи громадського контролю,

його принципи та інструментарій; загальні положення відповідальності за правопорушення у сфері інтелектуальної власності.

Система управління у сфері інтелектуальної власності має забезпечувати створення умов для реалізації права інтелектуальної власності та гарантувати захист вказаного права.

Варто також зауважити, що прийняття Кодексу України про інтелектуальну власність не відміняє дії спеціальних законів, які регулюють статус численних об'єктів права інтелектуальної власності. На нашу думку, адміністративну відповідальність за порушення у сфері інтелектуальної власності має передбачати Кодекс України про адміністративні правопорушення, однак вказані правопорушення мають бути об'єднані в окрему главу Кодексу України про адміністративні правопорушення – 6–1 «Адміністративні правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності», в якій мають бути розміщені склади правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності, передбачені ст. 51–2, 107–1, 156–3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164–3, 164–6, 164–7, 164–9, 164–13, 164–17, 164–18 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Отже, Кодекс України про інтелектуальну власність має сприяти встановленню ефективного механізму адміністративно-правового регулювання у сфері інтелектуальною власністю, який би забезпечував та гарантував належний розвиток сфери інтелектуальної власності як складника національної інноваційної економіки.

1.4 Адміністративно-правовий статус суб'єктів відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності: поняття та система

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується соціально-економічними перетвореннями, пов'язаними

з процесом становлення нової української державності. Цей процес переходу на новий етап історичного розвитку знаходить своє відображення в осучасненні доктринальних засад українського права, в нормотворчій діяльності, фундаментальному оновленні законодавства з позицій людиноцентристського світогляду. Провідною тенденцією розвитку сучасного адміністративного права є перегляд його засад з метою гармонізації відносин між публічною адміністрацією та людиною.

Західноєвропейська інтеграція України, зокрема, у сфері інтелектуальної власності, має на меті спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території сторін Угоди між Україною і Європейським Союзом, а також досягнення належного й ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності.

У процесі імплементації норм Угоди та гармонізації українського законодавства з відповідними європейськими стандартами важливо звернути увагу на суб'єктів правовідносин та їх статус, зокрема, адміністративно-правовий статус суб'єктів у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Об'єктивне належне розуміння цього питання сприяє вдосконаленню взаємовідносин між учасниками процесу, передусім з органами публічної влади.

Категорія «правовий статус» є одним із важливих питань у теорії держави і права та у всіх галузях права. Аналіз наукових здобутків з кожної галузі права, особливо з адміністративного права, вказує на широку застосовуваність означеного поняття [17, с. 27; 251; 277]. Однак пошук сутності правового явища, його змісту та структури продовжує бути предметом дискусії серед науковців. Важливість пізнання проблематики обґрунтовується тим, що найрізноманітніші зв'язки між державою, суспільством і особою можуть бути охарактеризовані через поняття «правовий статус».

Розгляд питання адміністративно-правового статусу суб'єктів у сфері реалізації права інтелектуальної власності потребує більш детального, розгорнутого аналізу таких понять, як «статус», «правовий статус», «адміністративно-правовий статус».

У першу чергу, це стосується такого поняття, як «статус». Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає статус (латин. «status») як становище, стан, певний стан кого-небудь чи чого-небудь [61]. Юридична енциклопедія визнає статус як правове становище (сукупність прав та обов'язків) фізичної або юридичної особи [507, с. 626]. Тобто фактично з позиції етимології категорії статус і становище є синонімами.

М.І. Горбач зазначає, що в найбільш знайомому і близькому до сучасного розуміння поняття «статус» було введено в наукові дослідження на початку ХХ ст. розробниками ролевої теорії особистості – соціологами та соціальними психологами Р. Лінтоном, Я. Морено, Т. Парсонсом. Необхідність використання вказаного поняття була спричинена потребою надання характеристики соціальної структури суспільства, що складається зі становищ, які займають люди [81].

Що стосується співвідношення понять «правовий статус» і «правове становище (положення)», то спостерігається така сама ситуація. Інколи правники розглядають правове становище (положення) як ширшу за змістом категорію, а правовий статус є складовою означеного вище поняття [52, с. 152]. Хоча більшість науковців, думку яких ми поділяємо, вважають вказані поняття словами-синонімами. Чіткість у визначенні найбільш загальних, фундаментальних понять важлива в наукових дослідженнях, правотворчій і правозастосовній діяльності.

Стосовно поняття «правовий статус» О.М. Гумін та Є.В. Пряхін вказують на його тривалий розвиток, бо ще давньоримські вчені

використовували цей термін для визнання окремих аспектів правового становища людини: стан свободи – status libertatus, стан громадянства – status civitatus, сімейний стан – status familiae [89, с. 33]. Незважаючи на таку розтягнуту в часі історію формування і, відповідно, значну кількість досліджень науковців, проблема встановлення правової сутності, природи, структури правового статусу продовжує бути предметом наукових досліджень.

Загалом єдиної позиції щодо визначення поняття «правовий статус» в науковій правовій літературі не існує. Так, О.Ф. Скакун визнає, що до 60-х рр. у XX ст. у вітчизняній юридичній науці правовий статус ототожнювався з правоздатністю з причин одночасності їх виникнення і припинення та невідчужуваністю. Науковець вказує, що правовий статус – це «система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві» [454, с. 386].

О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко в академічному підручнику з теорії держави і права, вказуючи на існування декількох підходів до визначення змісту категорії «правовий статус» та його структури, найпоширенішим визнають розуміння правового статусу як системи законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків особи. Правники зауважують, що правовий статус є засобом нормативного закріплення основних принципів взаємодії особи та держави. У понятті «правовий статус» визначаються система еталонів, зразків поведінки суб'єктів, які захищає держава та схвалює суспільство. Науковці зазначають, що таким чином правовий статус характеризує становище особи у взаємовідносинах із суспільством та державою [474, с. 78–79]. У цьому випадку підтримуємо авторів підручника – теоретиків

права стосовно необхідності дослідження вказаного поняття з причин важливості як для науковців, так і для практиків. Потребує встановлення та уточнення складових моделей поняття «правовий статус», яка була б універсальною і могла бути використана в кожній галузі права.

М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та інші автори підручника з теорії держави і права вказують, що правовий статус суб'єктів права – це сукупність усіх прав, обов'язків і законних інтересів суб'єктів права. Вони зазначають, що правовий статус кожної особи є індивідуальним. Відмінність у правовому статусі осіб полягає в розбіжностях, пов'язаних з природними чинниками (вік, стать) і розбіжностях, пов'язаних із юридичними чинниками (посада, обмеження, встановлені рішенням суду) [117, с. 342–343].

Загалом правовий статус суб'єкта правовідносин встановлює стандарти можливої і необхідної поведінки [277, с. 96]. Аналізуючи результати наукових розробок правників, визнаємо, що дискусійним є питання підбору елементів структури правового статусу. Вважаємо, що мова має йти про права, свободи, законні інтереси і юридичні обов'язки особи.

Права – це юридичні можливості кожної людини, які базуються на загальних правилах, визначених на законодавчому рівні. Так, у сфері реалізації права інтелектуальної власності відповідно до ч. 4 ст. 7 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р. автору промислового зразка належить право авторства, яке є невідчужуваним особистим правом і охороняється безстроково [389].

Свобода виявляється у «самостійному виборі суб'єктом способу життя, діяльності та поведінки в умовах, що забезпечуються державою і суспільством». Свободи встановлюють певну межу, що визначає можливості втручання держави в життя особи. Загалом свободи

мають диспозитивний зміст, що створює умови для вибору певного варіанта поведінки особи [474, с. 79].

Законний інтерес – це простий юридичний дозвіл, який має характер правового прагнення. Це прагнення у межах сфери правового регулювання до користування якимсь конкретним матеріальним або нематеріальним благом [467].

Юридичні обов'язки – це міра необхідної поведінки суб'єкта, встановлена чинним законодавством. Виконання юридичного обов'язку є умовою та гарантією реалізації прав, свобод та законних інтересів. Так, роботодавець має укласти з автором письмовий договір щодо розміру та умов виплати йому (його правонаступнику) винагороди відповідно до економічної цінності промислового зразка та іншої вигоди, одержаної роботодавцем від промислового зразка згідно із Законом України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р. (ч. 1 ст. 8) [389].

Відтак, правовий статус є універсальною комплексною категорією, яка має чітку структуру і встановлює положення кожного суб'єкта в системі правовідносин. Поглядів на категорію «правовий статус» досить багато, але всі вони свідчать про те, що «правовий статус» є самостійним правовим явищем, яке поєднує загальні риси та особливості кожного суб'єкта права. Поняття «статус» і «правовий статус» співвідносяться як загальне й одиничне.

Конкретизація правового статусу особи здійснюється нормами певної галузі права залежно від того, які правовідносини виникли. Водночас сукупність галузевих правових статусів становить узагальнений правовий статус особи. Так, О.І. Безпалова та Д.О. Горбач зазначають, що більш точний зміст статусу формують норми відповідних галузей права, а відтак, поняття «адміністративно-правовий статус» є одним із видів загального поняття «правовий статус» [43, с. 34–35].

В.Б. Авер'янов визнає, що адміністративно-правовий статус громадянина України становить найважливішу й органічну частину загального правового статусу, існування якого є необхідною умовою і засобом реалізації Конституції, і зміст його визначається в багатьох законах і підзаконних актах [2, с. 80].

Колектив авторів академічного курсу з адміністративного права України зазначає, що для характеристики суб'єктів адміністративного права важливого значення набуває поняття адміністративно-правового статусу, яке охоплює «комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права». Тобто для набуття особою адміністративно-правового статусу необхідно, щоб ця особа мала конкретні суб'єктивні права й обов'язки, які реалізуються особою як в адміністративно-правових відносинах, так і поза ними. Вчені-адміністративісти звертають увагу на розмежування понять «правосуб'єктність» та «правовий статус». Коли йдеться про потенційну здатність суб'єкта адміністративного права мати певні права і виконувати обов'язки, то це про адміністративну правосуб'єктність. У випадках розгляду питання за наявності у того ж суб'єкта певних прав та обов'язків, то це про адміністративно-правовий статус [13, с. 194]. У цьому випадку правники надали визначення категорії «про адміністративно-правовий статус», що є важливим для розуміння в теоретичній і практичній діяльності. Крім того, надана порівняльна характеристика двох правових явищ, щодо яких у науковців постійно виникають запитання про схожість, однаковість чи відмінність, – це адміністративна правосуб'єктність і адміністративно-правовий статус.

Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, В.В. Богущький визнають, що адміністративно-правовий статус громадянина України є складовою його загального статусу і встановлюється обсягом та характером

його адміністративної правосуб'єктності. Відтак, науковці, не надаючи визначення поняття «адміністративно-правовий статус», акцентують увагу на його структурі. Як бачимо, правники пов'язують характеристику поняття «адміністративно-правовий статус» з адміністративною правосуб'єктністю, тобто здатністю особи мати і використовувати безпосередньо або через представника суб'єктивні права й обов'язки, надані їй чинними нормами права [18, с. 64–65].

На думку Т.О. Коломоєць, адміністративно-правовий статус – це сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені нормами адміністративного права за певним органом. Обов'язковою ознакою набуття суб'єктом адміністративно-правового статусу є наявність у нього конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються у рамках як адміністративних правовідносин, так і поза ними. Фактично правник підтримує бачення зазначеного явища вказаними вище науковцями [182, с. 64].

Що стосується адміністративно-правового статусу, то, за визначенням одних учених, структуру його становлять правові норми і відносини, суб'єктивні права, свободи й обов'язки, юридичні гарантії [13, с. 198], а інші визначають зміст через компетенцію [217] чи функції [36, с. 53].

Враховуючи результати досліджень фахівців у сфері адміністративного права, вважаємо, що зміст адміністративно-правового статусу становлять суб'єктивні права і суб'єктивні обов'язки суб'єкта, визначені в нормах адміністративного права.

Отже, за наявності різноманітних аргументованих підходів можемо визнати, що адміністративно-правовий статус суб'єкта права належить до галузевого правового статусу, тобто до статусу особи у сфері публічного управління. На наш погляд, під адміністративно-правовим статусом особи слід розуміти комплекс суб'єктив-

них прав і суб'єктивних обов'язків, передбачених нормами адміністративного права, у сфері публічного управління.

Що стосується адміністративно-правового статусу суб'єктів відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності, то, передусім, Цивільний кодекс України вперше вказав на суб'єктів права інтелектуальної власності, що є новелою вітчизняного законодавства. Так, суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до Цивільного кодексу України, іншого закону чи договору (ст. 421) [497]. Тобто поняття суб'єкта права інтелектуальної власності формується шляхом визнання двох груп осіб – творець (творці) та інші особи із зазначенням прав та обов'язків, встановлених у законі. Щоправда дефініцію поняття «суб'єкт права інтелектуальної власності» закон не надає.

На думку науковців, за підставами набуття інтелектуальних прав усіх суб'єктів права інтелектуальної власності можна поділити на дві групи – первинні та похідні. До первинних суб'єктів права інтелектуальної власності слід віднести тих осіб, хто власною інтелектуальною творчою працею створив об'єкт інтелектуальної власності – творець (творці). Якщо у створенні об'єкта права інтелектуальної власності брали участь творчою працею декілька творців, то в них у всіх виникають права, незалежно від частки участі в створенні інтелектуального продукту. Не можуть бути визнаними суб'єктами права інтелектуальної власності особи, які не брали творчої участі у процесі творення, а здійснювали технічну, матеріальну й організаційну допомогу [494, с. 542].

Н.М. Мироненко зазначає, що термін «творець» за змістом є аналогічним терміну «автор об'єкта права інтелектуальної власності»,

тому творцем (автором) є фізична особа, творчою працею якої створюється об'єкт права інтелектуальної власності [242]. І що важливо, творцем може бути лише фізична особа (громадянин України, іноземець або особа без громадянства), незалежно від обсягу її дієздатності. Права й обов'язки малолітніх, неповнолітніх, обмежених у дієздатності чи недієздатних осіб як учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності чинним законодавством регламентовано з урахуванням положень Цивільного кодексу України. Наприклад, що стосується майнових прав малолітніх та недієздатних осіб, то ці права здійснюють від їх імені батьки (усиновлювачі) або опікуни (ст. 31, 41 Цивільного кодексу України). Відповідно до ст. 32 Цивільного кодексу України, фізичні особи у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років мають право самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом (ст. 32 Цивільного кодексу України). За фізичною особою, чия цивільна дієздатність обмежена судом, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище визнається авторство, однак здійснювати свої правомочності у сфері інтелектуальної власності вона може лише за згодою своїх піклувальників (ст. 37 Цивільного кодексу України) [497]. Отже, відповідно до чинного законодавства, особи, які не мають повної цивільної дієздатності, є носіями особистих немайнових прав інтелектуальної власності, а майнові права у сфері інтелектуальної власності від їх імені здійснюють їх законні представники (батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники).

Крім того, юридичні особи не можуть бути творцями об'єктів права інтелектуальної власності, ними є фізичні особи, які знаходяться з юридичними особами в трудових чи цивільно-правових відносинах. Однак юридичній особі у випадках, передбачених законом, можуть належати окремі особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності. За таких умов юридична особа також є суб'єктом права інтелектуальної власності згідно із законом чи договором. Н.М. Мироненко стосовно зазначеної тези зауважує, що первинним суб'єктом права інтелектуальної власності може бути і юридична особа, яка набуває такого статусу в результаті реєстрації права інтелектуальної власності, наприклад, комерційного найменування [242].

Так, у разі виникнення права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, застосовуються положення ст. 429 Цивільного кодексу України. Кодифікований закон встановлює, що особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт за цих умов належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі (фізичній особі-підприємцю), де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором. Кодифікований закон також встановлює, що питання особливостей здійснення майнових прав на об'єкт, створений працівником, який знаходиться в трудових відносинах з роботодавцем, можуть бути врегульовані окремими законами [497]. Наприклад, особливості майнових прав та обов'язків працівників щодо створення певних творів у галузі науки, літератури і мистецтва визначені спеціальними законами, зокрема: Законом України «Про архітектурну діяльність» від 20 травня 1999 р. (ст. 30 Закону щодо прав та обов'язків творчих працівників у сфері

архітектурної діяльності) [318]; Законом України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. (ст. 60 Закону щодо прав та обов'язків творчих працівників телерадіоорганізацій) [417]; Законом України «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. (ст. 11, 16 Закону стосовно прав та обов'язків авторів, виконавців та виробників фільму) [371] та ін. Відтак, у випадку створення об'єкта права інтелектуальної власності за трудовим договором, як правило, особисті немайнові права належать працівникові, а майнові права – працівникові та роботодавцю, тобто мають місце спільні майнові права. Практика створення та використання таких об'єктів свідчить про використання обладнання, ноу-хау, фінансових та організаційних засобів роботодавця, його зацікавленість у застосуванні винайденного інтелектуального продукту. Водночас договором можуть бути встановлені інші умови.

Продовжуючи думку, зауважимо, що О.О. Штефан підтримує пропозиції щодо усунення термінологічної неузгодженості щодо назви об'єкта права інтелектуальної власності. Доцільно було б замінити словосполучення «об'єкт, створений у зв'язку із виконанням трудового законодавства», яке використовується у ст. 429 Цивільного кодексу України, на «службовий» твір, яке містить Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. [505, с. 105].

Варто зауважити, що проблематика правового регулювання прав суб'єктів права інтелектуальної власності на службовий твір є дискусійною, передбачає широке обговорення в середовищі фахівців і вивчення зарубіжного досвіду з метою подальшого вдосконалення. Справа в тому, що Цивільний кодекс України та спеціальні закони, кожен із яких регулює сферу правовідносин залежно від об'єкта права інтелектуальної власності, по-різному врегульовують означене питання. Так, відповідно до ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., авторське особисте

немайнове право на службовий твір належить його автору, а виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) між автором і роботодавцем. За створення і використання службового твору автору належить авторська винагорода, розмір та порядок виплати якої встановлюються трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем [314]. Найявна колізія норм права, тобто розбіжність або суперечність між нормативно-правовими актами, що регулюють одні й ті самі або суміжні правовідносини. Безумовно, у цій ситуації необхідне узгодження норм права і внесення змін до чинного законодавства на основі єдиного підходу для врегулювання проблематики службового твору відповідно до європейських стандартів у сфері реалізації права інтелектуальної власності. У процесі створення законопроектів щодо правового режиму службових творів необхідно, передусім, опиратися на норми Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, Паризький акт від 24 липня 1971 р., змінений 02 жовтня 1979 р. [46], Цивільний кодекс України, Кодекс законів про працю України, Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. та інші нормативно-правові акти.

Та все ж предметом нашого розгляду є питання адміністративно-правового статусу суб'єктів правовідносин у сфері права інтелектуальної власності. Повертаючись до досліджуваного питання, слід акцентувати увагу на тому, що В.І. Борисова, Л.М. Баранова, І.В. Жилінкова визнають, що до суб'єктів права інтелектуальної власності (похідні суб'єкти), варто віднести інших осіб, які самостійно не створювали об'єкт (інтелектуальний продукт), а набули майнові права на нього в порядку правонаступництва за законом чи договором (укладання договору з творцем, спадкоємства, реорганізації юридичної особи) [494, с. 409].

Спадкоємці можуть бути суб'єктами права інтелектуальної власності, як уже було вказано, згідно із законом або заповітом. Серед спеціальних законів лише Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. визначає, що майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину. Не переходять у спадщину особисті немайнові права автора (ч. 1 ст. 29 Закону) [314].

Що стосується майнових прав інтелектуальної власності, то кожен закон, який регулює правовідносини залежно від об'єкта права інтелектуальної власності, містить їх певні особливості. Водночас ст. 424 Цивільного кодексу України надає універсальні складові елементи змісту майнових прав інтелектуальної власності, а саме: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності, тобто вчиняти власні активні дії стосовно використання об'єкта за власним бажанням; виключне право надавати дозвіл використовувати об'єкт права інтелектуальної власності іншим особам шляхом укладання договору з правом отриманням оплати (доходу) чи без оплати (за власного бажання); виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності іншим, в тому числі шляхом заборони на таке використання конкретним особам [497].

Відповідно, ч. 2 ст. 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора [314].

Також суб'єктом прав інтелектуальної власності може бути особа, яка уклала один із договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності згідно зі ст. 1107 Цивільного кодексу України, а саме: ліцензія на використання об'єкта права

інтелектуальної власності; ліцензійний договір; договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; інший договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Що стосується державної реєстрації договорів, то Цивільний кодекс України визначає, що не підлягають обов'язковій державній реєстрації ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності, договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності та договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності. Державна реєстрація вказаних договорів здійснюється на вимогу однієї із сторін договору – ліцензіара або ліцензіата у порядку, встановленому законом. Однак відсутність державної реєстрації договору не впливає на чинність прав, наданих за ліцензією або іншим договором, та інших прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності, зокрема на право ліцензіата на звернення до суду за захистом свого права. Проте факт передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які, відповідно до Цивільного кодексу України або іншого закону, є чинними після їх державної реєстрації, підлягає державній реєстрації [497].

Так, Інструкція про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2001 р. № 521, регулює процедуру подання відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та надання дозволу (видачу ліцензії) на використання винаходу (корисної моделі). Передача права власності на винахід (корисну модель) здійснюється на підставі договору про передачу права власності на винахід (корисну модель), видача ліцензії на використання

винаходу (корисної моделі) – на підставі ліцензійного договору на використання винаходу (корисної моделі), передача права власності на винахід (корисну модель) та надання ліцензії на використання винаходу (корисної моделі) здійснюються в межах строку дії патенту України на винахід, деклараційного патенту України на винахід, деклараційного патенту України на корисну модель. Вся необхідна інформація може бути надана стороною договору, представником у справах інтелектуальної власності (патентним повіреним) чи іншою довіреною особою, які діють за дорученням сторони договору, для публікації в офіційному бюлетені «Промислова власність» та внесення до реєстру (реєстрації) відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та надання дозволу (видачу ліцензії) на використання винаходу (корисної моделі) [128].

Що стосується правонаступництва шляхом реорганізації юридичної особи, то це має місце в процесі злиття, приєднання, поділу та перетворення юридичної особи, яка володіла інтелектуальними правами, а також внаслідок передачі майнових прав як внеску до складу статутного чи складеного капіталу господарського товариства [494, с. 543].

Викладене дозволяє визнати, що обсяг прав похідного суб'єкта може визначатися: умовами договору про розпоряджання майновими правами, відповідними документами про правонаступництво юридичної особи (установчими документами, передавальним актом, розподільчим балансом, актом про передачу майнових прав до статутного (складеного) капіталу тощо) [189]. У процесі спадкування залежно від його підстав обсяг майнових прав інтелектуальної власності або дорівнює сукупності майнових інтелектуальних прав, що належали спадкодавцю на день його смерті, або визначається заповітом.

Отже, суб'єктами права інтелектуальної власності є творець (творці) та особи, які набули цього статусу шляхом державної

реєстрації права на об'єкт права інтелектуальної власності, та інші особи, які набули права в результаті правонаступництва.

Від суб'єктів права інтелектуальної власності варто відрізнити учасників відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Правознавці мають різні підходи до розуміння складників суб'єктів права інтелектуальної власності.

Так, В.В. Вірченко надає п'ять груп суб'єктів права інтелектуальної власності за роллю у відносинах інтелектуальної власності: «суб'єкти, що першопочатково наділяються правами інтелектуальної власності завдяки безпосередній участі у створенні об'єкта інтелектуальної власності (стосується об'єктів авторського права, суміжних прав, промислової власності); суб'єкти, що першопочатково наділяються правами інтелектуальної власності унаслідок проходження процедури реєстрації та отримання відповідного свідоцтва (стосується засобів індивідуалізації, які зазвичай реєструються на юридичних осіб і в прямому сенсі не є результатом інтелектуальної діяльності); суб'єкти, що набувають прав інтелектуальної власності в результаті їх передачі на умовах договору або переходу прав у результаті успадкування; суб'єкти, що представляють інтереси суб'єктів двох перших груп, виконуючи посередницькі функції або виступаючи в ролі довірених осіб; державні установи та самоврядні організації, що регулюють відносини інтелектуальної власності» [65, с. 141].

Г.С. Римарчук, звертаючи увагу на той факт, що в Україні сформовано «розгалужену систему органів, які забезпечують регулювання діяльності, пов'язаної з використанням об'єктів інтелектуальної власності», надає розлогий перелік суб'єктів адміністративно-правового регулювання права інтелектуальної власності, зокрема, парламент України, органи виконавчої влади, правоохоронні органи тощо [439]. На наш погляд, такий підхід є занадто широким і ємним.

Враховуючи те, що в механізмі державного управління всі органи є взаємопов'язаними та взаємодіють між собою, більшість органів державної влади (законодавчої, виконавчої, судової) мають певний стосунок до сфери інтелектуальної власності.

Н.Б. Москалюк розглядає особливості правового статусу держави як суб'єкта права інтелектуальної власності на секретні винаходи та корисні моделі. Звертається увага на роль держави у трансфері технологій [249]. У цьому випадку підтримуємо позицію правника про необхідність удосконалення законодавства України щодо статусу держави як учасника відносин у сфері інтелектуальної власності.

О.Є. Аврамова до суб'єктів права інтелектуальної власності, крім первинних та вторинних, передбачених у ст. 421 Цивільного кодексу України, додає третю групу суб'єктів, до якої включає патентних повірених, державних інспекторів у галузі інтелектуальної власності, Державну службу інтелектуальної власності та некомерційні організації в галузі інтелектуальної власності [5]. Що стосується наданої класифікації, то ми погоджуємося щодо первинних та вторинних суб'єктів права інтелектуальної власності, однак визнаємо, що третя група є лише учасниками відносин у сфері інтелектуальної власності, а не суб'єктами.

На наш погляд, суб'єктів права інтелектуальної власності необхідно відрізнити від суб'єктів відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності, до яких в узагальненому вигляді варто віднести Міністерство економіки України, Національний орган інтелектуальної власності, державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (виконує функції Національного органу інтелектуальної власності), Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство оборони України, Служба безпеки України, Антимонопольний комітет України, Державна податкова

служба України, Державна митна служба України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна служба України з питань праці, Державна екологічна інспекція України, Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України, Державна регуляторна служба України, Державне агентство України з питань кіно, представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), державних інспекторів із питань інтелектуальної власності, суд, громадські організації (громадські ради, які функціонують при органах виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності; громадські організації, що об'єднують фахівців у сфері інтелектуальної власності; організації колективного управління у сфері авторського права і суміжних прав; творчі спілки).

Вказані суб'єкти є учасниками правовідносин у сфері інтелектуальної власності, однак, реалізуючи передбачені правовими нормами для кожного повноваження, не набувають статусу суб'єкта права інтелектуальної власності. Отже, коло суб'єктів відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності значно ширше. До їх переліку входять і суб'єкти права інтелектуальної власності, співвідносячись між собою як загальне й одиничне. Розглянемо адміністративно-правовий статус деяких суб'єктів у сфері реалізації права інтелектуальної власності більш детально.

У процесі оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності на Міністерство економіки України, як правонаступника Державної служби інтелектуальної власності, були покладені завдання і функції з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності [97]. Повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності (на даному етапі моделі державного управління – це Міністерство економіки України), містить

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16 червня 2020 р. [325].

Завдяки вказаному Закону до деяких законодавчих актів були внесені зміни з визначенням повноважень органів влади, які забезпечують чи формують політику у сфері інтелектуальної власності. Так, відповідно до ст. 2 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р., до повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, належить:

- забезпечення нормативно-правового регулювання у сфері охорони прав на промислові зразки;
- визначення пріоритетних напрямів розвитку сфери охорони прав на промислові зразки;
- взаємодія та координація із центральними органами виконавчої влади, іншими органами державної влади у процесі формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, а також з метою посилення захисту прав інтелектуальної власності;
- розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері правової охорони інтелектуальної власності;
- здійснення міжнародного співробітництва у сфері правової охорони інтелектуальної власності і представлення інтересів України з питань охорони прав на промислові зразки в міжнародних організаціях;
- укладення відповідно до законодавства міжнародних договорів про співробітництво у сфері правової охорони інтелектуальної власності;
- забезпечення виконання міжнародних програм та реалізації проєктів у сфері правової охорони інтелектуальної власності відповідно до міжнародних договорів;

- забезпечення виконання зобов'язань, що випливають із членства України в міжнародних організаціях у сфері правової охорони інтелектуальної власності;
- взаємодія в установленому порядку з відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій;
- затвердження положень про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), про Атестаційну комісію та порядок атестації представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), про Апеляційну комісію, про державний реєстр представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених);
- здійснення координації діяльності Національного органу інтелектуальної власності у сфері інтелектуальної власності;
- здійснення контролю за дотриманням Національним органом інтелектуальної власності законодавства у сфері інтелектуальної власності, використанням надходжень від справляння зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності [325].

У межах зазначеного, суттєвим стає розуміння того, що необхідна розробка та прийняття єдиного закону, який би визначав систему органів та повноваження кожного органу державної влади у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Ще одним учасником відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності є представник у справах інтелектуальної власності (патентний повірений). Адміністративно-правовий статус представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) визначає Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. № 545, регулюючи відносини, пов'язані з набуттям, реалізацією і припиненням права

займатися діяльністю патентного повіреного [299]. Положення не поширюється на представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, які провадять свою діяльність відповідно до Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р. [390] та Положення про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 р. № 1183 [296]. Представник у справах інтелектуальної власності надає особам, яких він представляє (фізичні та юридичні особи), допомогу і послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, представляє інтереси зазначених осіб у Національному органі інтелектуальної власності, а також судових органах, кредитних установах, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами.

Для набуття статусу патентного повіреного особа має відповідати таким вимогам: бути громадянином України, який постійно проживає в Україні; мати повну вищу освіту, а також повну вищу освіту у сфері охорони інтелектуальної власності; мати не менш як п'ятирічний досвід практичної роботи у сфері охорони інтелектуальної власності; скласти кваліфікаційні екзамени, пройти атестацію і одержати свідоцтво на право займатися діяльністю патентного повіреного. Не можуть бути статусу патентного повіреного працівники Міністерства економіки, а також особи, яким це заборонено відповідно до законодавства.

Національний орган інтелектуальної власності веде Державний реєстр представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) [94]. Патентному повіреному, внесеному до Державного реєстру представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), присвоюється реєстраційний номер. Особи, не зареєстровані в Державному реєстрі, не можуть іменувати себе представниками у справах інтелектуальної власності.

Патентний повірений діє за дорученням особи, яку він представляє, що засвідчується договором, довіреністю або іншим документом, що підтверджує його повноваження відповідно до законодавства України.

Адміністративно-правовий статус патентного повіреного включає права, визначені в Положенні про представників у справах інтелектуальної власності:

- незалежність під час виконання професійних обов’язків, керуючись у діяльності чинним законодавством;
- виконувати всі дії у межах доручення особи у відносинах з Міністерством економіки, судовими органами, кредитними установами, іншими фізичними та юридичними особами, зокрема: підписувати заяви, клопотання, описи, формули винаходів тощо; подавати та одержувати матеріали, що стосуються охоронних документів; виконувати платіжні операції; вносити зміни до опису винаходів і креслень; відкликати заявки на видачу охоронних документів на об’єкти промислової власності; подавати доповнення, заперечення, скарги; вживати заходів для підтримання чинності охоронних документів; проводити науково-дослідні роботи, частиною яких є патентні дослідження; представляти інтереси власників прав на об’єкти інтелектуальної власності в державних і судових органах тощо;
- право визначати порядок ознайомлення з інформацією, яка є предметом його професійного, ділового та іншого інтересу, включаючи належність її до категорії конфіденційної, та встановлювати для неї систему захисту, якщо інше не зумовлено законодавством та дорученням особи, яку він представляє;
- погоджувати з особою, яку він представляє, передачу своїх повноважень іншому патентному повіреному відповідно до доручення, сповістивши про це Національний орган інтелектуальної власності;

– займатися діяльністю індивідуально або разом з іншими патентними повіреними, створювати патентні агентства, фірми, бюро, контори тощо з правами юридичної особи, а також працювати за наймом.

Підставою для появи інституту повірених у справах інтелектуальної власності стало одночасне прийняття спеціальних нормативно-правових актів, які регламентували правовий статус окремих об'єктів промислової власності. Такі представники можуть іменуватися «патентними повіреними», «представниками у сфері інтелектуальної власності», «повіреними». До речі, законодавство Німеччини, крім незалежних патентних повірених, регламентує діяльність патентних асесорів, які пройшли відповідну атестацію, однак надають патентні послуги не самостійно чи у складі спеціалізованих патентних організацій, а вступаючи в трудові відносини з підприємствами як наймані працівники. Така система представництва в галузі інтелектуальної власності існує у США, Великобританії, Франції. Водночас представляти інтереси осіб у сфері інтелектуальної власності можуть також інші спеціалісти в означеній сфері – юристи, адвокати, правові консультанти [265].

Крім прав, як було зазначено раніше, адміністративно-правовий статус патентного повіреного містить і обов'язки, які полягають у такому:

– сумлінно виконувати свої обов'язки і додержуватися вимог законодавства, захищати інтереси особи, яку він представляє;

– зберігати в таємниці відомості, одержані ним під час здійснення своїх професійних обов'язків, зокрема суть порушених особою, яку він представляє, питань, зміст консультацій, порад, роз'яснень тощо;

– відмовитися від надання своїх послуг або припинити їх надання, якщо вони можуть бути використані у справі, у якій він

уже представляв або консультував іншу особу з протилежними інтересами і конфлікт не був вирішений.

Атестацію та реєстрацію патентних повірених здійснює Національний орган інтелектуальної власності. Для проведення цієї роботи утворюються атестаційна й апеляційна комісії. Атестаційна комісія – це колегіальний орган Національного органу інтелектуальної власності, основною метою діяльності якого є проведення атестації осіб, які висловили намір набути право на зайняття діяльністю представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного). Апеляційна комісія також є колегіальним органом Національного органу інтелектуальної власності, основною метою діяльності якого є розгляд скарг кандидатів у представники у справах інтелектуальної власності на рішення атестаційної комісії та розгляд скарг на дії представників у справах інтелектуальної власності [325]. Право займатися діяльністю патентного повіреного виникає з дати внесення відомостей про патентного повіреного до Державного реєстру представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених).

За порушення вимог законодавства України у сфері реалізації права інтелектуальної власності рішенням Національного органу інтелектуальної власності до патентного повіреного можуть бути застосовані такі заходи: попередження; зупинення дії свідоцтва представника у справах інтелектуальної власності про право займатися діяльністю патентного повіреного на період до одного року; скасування свідоцтва. Свідоцтво представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) може бути скасовано у випадках, передбачених Положенням про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених). Скасування свідоцтва тягне за собою припинення права займатися діяльністю патентного повіреного.

Слід вважати патентного повіреного не лише фахівцем, який надає допомогу в оформленні документів для звернення до Національного органу інтелектуальної власності, до суду, до інших органів державної влади, але і спеціалістом з управління майновими правами об'єктів інтелектуальної власності, з визначення оптимальної стратегії правової охорони об'єктів інтелектуальної власності [508].

На сьогодні науковці і практики сфери інтелектуальної власності, патентні повірені та їх громадські організації обговорюють проблематику розширення прав патентних повірених в умовах зростання значення об'єктів інтелектуальної власності для суспільства, для сфери господарської діяльності. У контексті змін важливо не забувати про комерційну таємницю суб'єктів господарювання, про недопущення створення умов для недобросовісної конкуренції.

Доцільно зазначити, що в складі Національного органу інтелектуальної власності діє Апеляційна палата – це колегіальний орган для розгляду заперечень проти рішень Національного органу інтелектуальної власності щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, заяв про визнання прав на об'єкти інтелектуальної власності недійсними повністю або частково, заяв про визнання торговельної марки добре відомою в Україні та розгляду інших питань, що належать до його компетенції відповідно до законів та нормативно-правових актів України. Адміністративно-правовий статус вказаного органу визначається Законами України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р., «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р., «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» від 05 листопада 1997 р., «Про правову охорону географічних зазначень» від 16 червня 1999 р., «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р., «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., а також Регламентом Апеляційної палати Національного органу

інтелектуальної власності, затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України від 02.03.2021 р. № 433 [436] та наказом Національного органу інтелектуальної власності «Деякі питання діяльності Апеляційної палати» від 31.05.2021 р. № 73-Н/2021 [96].

У складі Міністерства економіки України функціонує інститут державних інспекторів із питань інтелектуальної власності, створений з метою забезпечення конституційних прав громадян на захист інтелектуальної власності та сприятливих умов для створення об'єктів інтелектуальної власності, розвитку українського ринку цих об'єктів [141]. Адміністративно-правовий статус державних інспекторів із питань інтелектуальної власності визначається Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства» від 17 травня 2002 р. № 674 [295].

Посилює сферу реалізації права інтелектуальної власності Указ Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» 29 вересня 2017 р. № 299/2017 [421]. Цей судовий орган є новелою в українській судовій системі. Вищий суд з питань інтелектуальної власності діятиме як суд першої інстанції. Схожі моделі судових інстанцій з питань інтелектуальної власності існують в Австрії, Великобританії, Німеччині, Швеції, Швейцарії, хоча в деяких країнах суди розглядають справи на основі цивільного процесу, а в інших – на основі господарського.

Господарський процесуальний кодекс України надає перелік справ, які має розглядати Вищий суд з питань інтелектуальної власності щодо прав інтелектуальної власності, зокрема (ч. 2 ст. 20) [87]:

1) справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг),

комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, у тому числі щодо права попереднього користування;

2) справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси;

3) справи про визнання торговельної марки добре відомою;

4) справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, у тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами;

5) справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії;

6) справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо: неправомірного використання позначень або товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; збирання, розголошення та використання комерційної таємниці; оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених цим пунктом питань.

При Вищому суді з питань інтелектуальної власності має діяти Апеляційна палата, яка переглядатиме судові рішення як суд апеляційної інстанції. На посаду судді можуть претендувати судді, патентні повірені і адвокати, які мають досвід роботи у сфері права інтелектуальної власності.

Діяльність суду має сприяти підвищенню якості судових рішень та скороченню строків розгляду справ з питань інтелектуальної власності. На сьогодні закінчилася процедура відбору суддів до вказаного суду та інтенсивна підготовка до початку роботи одного із вищих спеціалізованих судів. Робота Вищого суду з питань інтелектуальної

власності може бути розпочата після відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Таким чином, проведення реформування адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності має базуватися на впровадженні в Україні європейських стандартів життя та виходу України на провідні позиції у світі. Результативність якісних змін у будь-якій галузі суспільного розвитку багато в чому визначається статусом суб'єктів правовідносин. Під адміністративно-правовим статусом особи слід розуміти комплекс прав і обов'язків, передбачених нормами адміністративного права, у сфері публічного управління. Зміст адміністративно-правового статусу становлять правосуб'єктність, права, обов'язки особи.

Адміністративно-правовий статус суб'єктів відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності – це сукупність прав і обов'язків, які реалізують суб'єкти права інтелектуальної власності та інші учасники правовідносин вказаної сфери, у взаємовідносинах з органами публічної влади, наділеними відповідними повноваженнями у сфері інтелектуальної власності нормами адміністративного права.

Систему суб'єктів відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності, адміністративно-правовий статус яких регулюють норми адміністративного права, становлять:

– суб'єкти права інтелектуальної власності: творець (творці) та особи, які набули цього статусу шляхом державної реєстрації права на об'єкт права інтелектуальної власності та інші особи, які набули права в результаті правонаступництва;

– інші суб'єкти – учасники відносин в означеній сфері: Міністерство економіки України, Національний орган інтелектуальної власності, державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (виконує функції Національного органу інтелектуальної власності), Міністерство культури України та

інформаційної політики, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство оборони України, Антимонопольний комітет України, Державна податкова служба України, Державна митна служба України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна служба України з питань праці, Державна екологічна інспекція України, Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України, Державна регуляторна служба України, представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені), державні інспектори із питань інтелектуальної власності, суд, громадські організації (громадські ради, які функціонують при органах виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності; громадські організації, що об'єднують фахівців у сфері інтелектуальної власності; організації колективного управління у сфері авторського права і суміжних прав; творчі спілки).

Удосконалення змісту адміністративно-правових норм щодо статусу суб'єктів у галузі інтелектуальної власності є одним зі складників формування якісного механізму адміністративно-правового регулювання реалізації права у сфері інтелектуальної власності.

Отже, адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності є процесом застосування сукупності правових засобів органами публічної влади до суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників правовідносин у зазначеній сфері з метою впорядкування суспільних відносин.

Розділ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ НАПРЯМІВ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

2.1 Адміністративно-правове регулювання у сфері авторського права: стан законодавства, особливості

Сучасний етап розвитку науки адміністративного права характеризується посиленням уваги до проблематики вдосконалення адміністративно-правового регулювання певних сфер суспільного життя на основі утвердження й забезпечення прав і свобод суб'єктів правовідносин. Якісні зміни відбуваються в нових умовах переходу людства до епохи інформаційного суспільства, що супроводжується зростанням ролі інформації та знання в усіх сферах, у тому числі і в державному управлінні. Сформований глобальний інформаційний простір зумовлює нові форми соціальних відносин, які потребують правової регламентації й осучасненого управління, масової комунікації та взаємодії, зміни способу життя та стилю мислення. Постають нові парадигми культури, економіки, політики, публічного управління. На думку науковців, ХХІ ст. стане століттям економіки, заснованої на знаннях, у якій інтелектуальна власність буде основною рушійною силою [253]. У таких умовах актуалізується проблема концептуального переосмислення місця й ролі знання, інформації, права.

Колосальний інтерес до сфери інтелектуальної власності зумовлений багатьма чинниками, у тому числі завданнями та потребами створення ефективного механізму адміністративно-правового регулювання з метою гарантувати громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (ч. 1 ст. 54 Конституції) [197].

Варто погодитися з науковцями у визнанні того, що саме результати духовної творчої діяльності, тобто результати діяльності у сфері науки, літератури та мистецтва, є найбільш поширеною діяльністю зі створення об'єктів інтелектуальної власності [283, с. 236–257].

Особливий інтерес проблема адміністративно-правового регулювання сфери авторського права викликає з точки зору реформування чинного законодавства України відповідно до зобов'язань, передбачених Угодою про Асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку. Це актуалізує важливість та доцільність теоретико-практичних досліджень окресленого питання.

Значний внесок у дослідження сфери права інтелектуальної власності загалом та стосовно адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права зробили такі правники, як: Г.О. Андрощук, С.О. Бондаренко, Ю.Л. Бошицький, О.Б. Бутнік-Сіверський, Е.П. Гаврилов, В.А. Дозорцев, В.С. Дроб'язко, Р.Є. Еннан, В.О. Жаров, І.Г. Запорожець, А.О. Кодинець, А.Т. Комзюк, А.Г. Майданевич, Н.М. Мироненко, Л.О. Новоселова, О.П. Орлюк, О.А. Підпригора, О.П. Світличний, О.Д. Святоцький, О.І. Харитонова, Є.О. Харитонов, Г.В. Черевко, О.Ш. Чомахашвілі, А.В. Чукаєва, О.О. Штефан, Є.В. Юркова та ін. Однак наявність значної кількості праць із цієї тематики не

зменшує ступінь актуальності дослідження встановлення особливостей адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права та суміжних прав в умовах гармонізації українського та європейського законодавства в означеній галузі в контексті євроінтеграційних принципів і стандартів.

Динамічна зміна змісту, обсягу та характеру суспільних відносин, які становлять предмет правового регулювання адміністративного права, сприяють опануванню нових та вдосконаленню існуючих методів і способів правового впливу [190, с. 207–208]. Загалом розширення предмета адміністративного права супроводжується процесом оновлення принципів адміністративного права на основі євроінтеграційних засад [429], визнання утвердження й забезпечення прав і свобод людини головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції) [197]. Адміністративне право як публічне право має забезпечити баланс приватних і публічних інтересів як одного із важливих завдань в умовах становлення його основних засад з метою гармонізації відносин між публічною адміністрацією і людиною.

Сфера інтелектуальної власності, у тому числі інститут авторського права, будучи однією з базових складових інноваційного розвитку сучасної цивілізації, характеризується взаємопроникненням і поєднанням публічних і приватних інтересів. З огляду на те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, має бути створене належне адміністративно-правове регулювання в галузі інтелектуальної власності, сутність якого полягає у послідовному, результативному, нормативно-організаційному використанні адміністративно-правових засобів для забезпечення впорядкування, реалізації та захисту прав учасників правовідносин [144, с. 39].

У контексті окресленої проблематики, індустрія авторського права та суміжних прав є важливою для економіки України. У 2017 р.

їх внесок сягнув 5,562 % до обсягу валової доданої вартості, створеної в економіці України (122,34 млн грн), порівняно з рівнем 2005 р. відбулось зростання в 1,73 раза. Частка зайнятості від загальної кількості працюючих у комерційному секторі економіки – 4,61%. Найбільший внесок до бюджету від напряму «Програмне забезпечення та бази даних». Розробники Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період 2020–2025 рр. визначають, що, на відміну від фінансового зростання, за останні роки відбулося скорочення кількості персоналу в 1,27 раза в означеній галузі [256].

Досліджуючи адміністративно-правове регулювання інституту авторського права, слід визнати, що витоки вказаного виду правовідносин мали місце в Стародавній Греції та Римі. Так, в Афінській республіці існувало право на захист цілісності твору й заборона внесення змін до нього (2300 років тому), у 330 р. до н. е. був прийнятий закон, який забороняв акторам вносити зміни до оригіналу твору автора сценарію. Крім того, римські автори мали право приймати рішення щодо оприлюднення своїх творів [6, с. 110], а юристи займалися правовою процедурою захисту [19, с. 10].

У подальшому, як зазначають фахівці, в Європі з другої половини XV ст. розпочався процес формування монопольних прав на поширення результатів творчої діяльності, прискорений відкриттям друкарської машини Йоганном Гутенбергом [62]. Королівські закони вводили «привілеї», відповідно до яких лише окремі книговидавці мали переважне право видавати книги (така система існувала до початку XVIII ст.). При цьому, на думку науковців, саме система «привілеїв» була використана для формування сучасної системи правової охорони авторських прав [307, с. 111]. Статут королеви Анни, прийнятий в Англії в 1709 р., був першим законом у сфері авторського права, який захищав права авторів, надаючи їм

монопольне право на видання своїх творів протягом 14 років (строк правової охорони) [306, с. 3–4].

Виходячи з аналізу генезису правового регулювання авторського права, можна виділити різні концептуальні підходи до його призначення. У країнах з англо-американською правовою системою авторське право розглядають як форму власності, яку можна використати за власним бажанням, як і інший об'єкт власності. При цьому авторське право називають «copyright» і розглядають як можливість використовувати його шляхом відтворення створених творів. Країни з романо-германською правовою системою щодо сфери авторського права мають інтеграційний підхід, вбачаючи в ньому поєднання можливості мати майнові права та право контролювати використання результатів інтелектуальної діяльності. При такому підході переважає концепція «droit d'auteur» авторського права, згідно з якою авторське право належить творцеві [226, с. 53–56].

Доповнюючи наведене, слід зазначити, що питання юридичної природи авторського права залишається дискусійним серед науковців. Так, правники надають різноманітні теорії з означеного питання (теорія права власності, теорія нематеріальних цінностей, теорія особистих прав, теорія особисто-майнових прав, теорія інтелектуальних прав, теорія права клієнта тощо), які обґрунтовують певну позицію [82, с. 18; 307, с. 111].

На наш погляд, встановлення особливостей адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права в Україні потребує здійснення аналізу ознак, що загалом притаманні поняттю адміністративно-правового регулювання, та ознак адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності, встановлених у попередніх дослідженнях [133]. При цьому слід зважати на відсутність визначення поняття авторського права в чинному законодавстві. Автори академічного курсу

з права інтелектуальної власності за редакцією О. Орлюк та О. Святоцького з цього приводу зазначають: «Якщо звернутися до міжнародно-правових актів, то у роз'ясненнях Міжнародного бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності можна знайти таке його визначення: авторське право – це надане законом виключне право автора твору оголосити себе творцем цього твору, відтворити його, розповсюджувати або доводити його до відома публіки будь-якими способами і засобами, а також дозволяти іншим особам використовувати твір визначеним способом» [307, с. 115]. Відповідно у дослідженні будемо розглядати категорію «авторське право» саме в цьому значенні.

Нормативно-правовий аналіз законодавства України про авторське право надає можливість вказати, що основою правового регулювання авторського права та суміжних прав є Конституція України. Так, ст. 54 Основного Закону гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності та право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Разом з тим Конституція України передбачає право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності (ч. 1 ст. 41). Держава забезпечує також захист прав усіх суб'єктів права власності, які рівні перед законом (ч. 4 ст. 13) [197].

Крім того, частиною національного законодавства України є чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, відповідно до ст. 9 Конституції України та ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. [374]. Україна приєдналася до міжнародних конвенцій та договорів Всесвітньої організації інтелектуальної власності, які є чинними в Україні, а саме:

- Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (1886 р.) [46];
- Всесвітньої конвенції про авторське право (1952 р., 1971 р.) [69];
- Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (1996 р.) [107];
- Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (1961 р.) [248];
- Конвенції про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники (1974 р.) [195];
- Конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм (1971 р.) [194] та ін.

Також Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) Світової організації торгівлі (СОТ) від 15 квітня 1994 р., повноправним членом якої Україна є з 16 травня 2008 р. [449], містить мінімальні стандарти охорони прав інтелектуальної власності відносно кожного об'єкта права інтелектуальної власності, яких мають дотримуватись країни – члени Світової організації торгівлі. Зокрема, встановлено положення щодо набуття, обсягу та здійснення авторських прав та передбачено, що правова охорона об'єктів авторського права поширюється на форми втілення, а не на ідеї, процеси, методи функціонування або математичні концепції як такі (ст. 9(2)); комп'ютерні програми підлягають правовій охороні як літературні твори відповідно до Бернської конвенції (ст. 10(1) тощо).

Водночас, застосовуючи міжнародні договори в правозастосовній діяльності, варто керуватися нормою Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р., відповідно до якої, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (ч. 2 ст. 19 Закону).

Такий самий принцип співвідношення міжнародних договорів та актів національного законодавства містить спеціальний Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., вказуючи на галузь застосування вказаного положення – законодавство України про авторське право і суміжні права (ст. 5) [314].

На сьогодні національне законодавство у сфері авторського права набуло розвитку і багато в чому відповідає положенням законодавства ЄС. В історичному контексті важливим, на наш погляд, є прийняття Верховною Радою України Постанови «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 02 липня 1993 р. № 3360-ХІІ, яка визначила євроінтеграційний вибір країни в перші роки становлення, вказавши на те, що «процес державотворення і побудови вільного громадянського суспільства в Україні збігається з її поступовим входженням до світового співтовариства і пошуками нею свого місця в сучасному складному, різноманітному і суперечливому світі» [383].

На значний вплив вказаного нормативно-правового акта на законодавство України у сфері інтелектуальної власності звертає увагу авторський колектив монографії (А. Штефан, В. Дроб'язко, А. Шабалін та інші науковці на чолі з Н. Мироненко) «Авторське право і суміжні права в умовах євроінтеграційних процесів» (2019 р.), визнаючи, що в подальшому всі вітчизняні нормативно-правові акти, які регламентували відносини у сфері авторського права і суміжних прав, максимально відповідали законодавству Європейського Союзу [6, с. 5–9].

Прийняття та набуття чинності Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., який регламентує особисті немайнові права і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва – авторське право, і права виконавців,

виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення – суміжні права [314], припинило дію розділу IV Авторське право Цивільного кодексу Української РСР. Науковці визнають, що положення Цивільного кодексу Української РСР, зокрема у сегменті авторського права, не відповідали європейським підходам. Так, авторське право організації діяло безстроково, у випадку реорганізації юридичної особи таке право переходило до правонаступників, а за їх відсутності – до держави; держава була наділена правом примусово викупити твір у автора та його спадкоємців тощо [498]. Слід вважати, що в радянські часи у сфері авторського права переважали публічні інтереси над приватними, тобто інтереси держави превальювали над інтересами автора (авторів) щодо об'єктів права інтелектуальної власності.

У подальшому 11 липня 2001 р. Закон України «Про авторське право і суміжні права» був прийнятий у новій редакції з урахуванням положень міжнародних договорів та угод, ратифікованих Верховною Радою України. У такій редакції закон діє і сьогодні з урахуванням поточних змін.

Цивільний кодекс України, який набув чинності 01 січня 2004 р., врегулював відносини щодо авторських та суміжних прав на основі стандартів міжнародних актів. Цивільний кодекс України (книга четверта «Право інтелектуальної власності» та глави 75, 76 книги п'ятої) містить як загальні положення про право інтелектуальної власності, так і спеціальні правила стосовно створення і використання певного об'єкта, а також регламентує договірні відносини у вказаній сфері [496].

Важливо зауважити, що законодавство чуйно реагує на зміни, які відбуваються в досліджуваному інституті права інтелектуальної власності. До Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. були внесені зміни, які розширили перелік визначень понять, наприклад, аудіодискрипція (тифлокоментування),

веб-сайт, веб-сторінка, гіперпосилання, електронна (цифрова) інформація, кабельна ретрансляція, обліковий запис, публічне виконання тощо. Також Закон було доповнено такими видами порушень авторського права і суміжних прав, як камкординг і кардшейрінг, уточнено зміст поняття «піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Важливо, що положення Закону були приведені у відповідність до вимог сьогодення тим, що було визначено порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет та зобов'язання постачальників послуг хостингу щодо забезпечення захисту авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет (ст. 52–1, 52–2 Закону) [314].

З метою визначення правових та організаційних засад колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав та на виконання пункту 154 Плану виконання Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншого боку, на 2014–2017 рр., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р., було прийнято Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 р. [337].

У пояснювальній записці до проєкту Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» зазначено, що з прийняттям у 2014 р. Директиви Європейського парламенту та Ради № 2014/26/ЄС від 26 лютого 2014 р. «Про колективне управління авторським та суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори з метою онлайн використання на внутрішньому ринку» (ОJ L 84, 20.3.2014, р. 72–98) також виникла

необхідність суттєвого перегляду чинної моделі регулювання діяльності організацій колективного управління в Україні [302].

Слід визнати, що необхідність створення законодавчого підґрунтя для діяльності організацій колективного управління пов'язана з віднесенням України до переліку «Priority Watch List» в рамках «Спеціальної доповіді 301» через певні проблеми у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності, серед яких – недосконалість системи колективного управління авторськими та суміжними правами. Подальше гальмування розв'язання питання діяльності організацій колективного управління в Україні містить потенційні ризики втрати доступу держави до Генералізованої системи преференцій США і спричинення економічних збитків [513].

Прийняття Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 р. дало змогу на законодавчому рівні встановити принципи діяльності організацій колективного управління в Україні, вдосконалити нормативно-правову базу в означеній сфері шляхом узгодження положень прийнятого закону та Закону України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 р. [316]; забезпечити прозорість діяльності організацій колективного управління.

Що стосується надання публічних послуг, то Є.О. Легеза зазначає, що «наявність розгалуженої мережі суб'єктів надання різних видів публічних послуг зі специфікою їх структури, функціонального призначення, сфери діяльності, численних за кількістю та різноманітних за юридичною силою нормативно-правових актів, зорієнтованих на врегулювання відносин переважно щодо надання окремих видів публічних послуг, зміст яких нерідко не лише не узгоджується, а й є суперечливим, негативно впливають на використання ресурсу публічних послуг у цілому». Правник визнає, що ця ситуація

вимагає формування нового, досконалого за змістом та ефективного у застосуванні законодавства України про публічні послуги і пропонує авторську Концепцію публічних послуг [225].

Головне науково-експертне управління в зауваженнях до проекту Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» (реєстраційний № 7466) рекомендувало парламенту України звернути увагу на необхідність збереження основних принципів володіння, користування і розпоряджання власністю відповідно до ст. 41 Конституції України. Правовласник має право вільно відкликати свої права або категорії прав у організацій колективного управління, управляти такими правами самостійно, довіряти чи передавати управління всіма правами або їх частиною іншим організаціям колективного управління або іншим особам, що здійснюють свою діяльність як на території нашої країни так і на території інших країни, незалежно від громадянства чи місця проживання правовласника [119].

Як бачимо, процес упорядкування майнових прав на об'єкти авторського права здійснювався і на організаційному рівні. Відбувся відхід держави від безпосереднього управління організаціями колективного управління, які на сьогодні є громадськими об'єднаннями зі статусом юридичної особи, зареєстрованими в Міністерстві економіки України відповідно до Порядку ведення Реєстру організацій колективного управління, затвердженого Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 20 листопада 2018 р. № 1741 [300]. Вказане громадське об'єднання не має на меті отримання прибутку, засноване виключно правовласниками, діяльність якого спрямована на колективне управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав [337].

Фактично прийняттям Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права

і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 р. було забезпечено баланс між свободою правовласників розпоряджатися своїми творами, іншими об'єктами та здатністю організації колективного управління ефективно управляти цими правами. Завдяки змінам відбулося вдосконалення процесу управління майновими правами суб'єктів авторського права, збільшення зборів винагороди для творців, покращився імідж України на міжнародній арені та посилилися гарантії забезпечення прав та законних інтересів суб'єктів авторського права [140].

Адміністративно-правове регулювання у сфері авторського права здійснюється також низкою кодифікованих нормативно-правових актів. Так, Господарський кодекс України в главі 16 Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності серед об'єктів прав інтелектуальної власності у сфері господарювання визнає комп'ютерні програми та інші об'єкти, передбачені законом (ст. 155). Господарський кодекс України та інші закони регулюють відносини, пов'язані з використанням у господарській діяльності та охороною прав інтелектуальної власності. У свою чергу, питання, пов'язані з використанням у господарській діяльності прав інтелектуальної власності, застосовуються положеннями Цивільного кодексу України з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом України та іншими законами [86].

Крім того, розділ XIV Митного кодексу України врегульовує питання сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України, а саме: порядку проведення митного контролю і митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності; митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності; призупинення митного оформлення товарів на підставі даних митного реєстру та за ініціативою органу доходів і зборів; спрощеної процедури знищення товарів, митне оформлення яких призупинено за підозрою у порушенні

прав інтелектуальної власності; взаємодії органів митної служби з іншими органами державної влади у сфері захисту права інтелектуальної власності (ст. ст. 397–403 Митного кодексу України) [244].

Регулюють сферу авторських прав в окремих сегментах культури і мистецтва численні закони України, як то: «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 р. [369], «Про видавничу справу» від 05 червня 1997 р. [320], «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05 липня 1994 р. [363], «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 р. [409], «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р., «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. [417], «Про театри і театральну справу» від 31 травня 2005 р. [416], «Про культуру» від 14 грудня 2010 р., «Про архітектурну діяльність» від 20 травня 1999 р. [318] та ін. [130].

Адміністративно-правове регулювання здійснюють і підзаконні нормативно-правові акти, які передбачають механізм застосування законів у зазначеній сфері, наприклад, Постанова Кабінету Міністрів «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» від 27 грудня 2001 р. № 1756 [330], Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону» від 30 травня 2012 р. № 648 [354] та ін.

Суб'єкти авторського права чи інші учасники відносин в зазначеній сфері мають право на авторську винагороду (роялті) за будь-яке використання твору. Винагорода може здійснюватися у формі одного разового (паушального) платежу, або відрахувань за кожний проданий примірник чи кожне використання твору (роялті), або комбінованих платежів [142, с. 22].

Відповідно до пп. 14.1.225 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України під роялті розуміють будь-який платіж, отриманий як винагорода за користування або за надання права на користування будь-яким авторським і суміжним правом на літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео- або аудіокасети, кінематографічні фільми або плівки для радіо- чи телевізійного мовлення, передачі (програми) організацій мовлення, будь-яким патентом, зареєстрованим знаком на товари і послуги чи торговельною маркою, дизайном, секретним кресленням, моделлю, формулою, процесом, правом на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау). Крім того, Податковий кодекс України встановлює обмеження на визнання платежів роялті: платежі за отримання об'єктів власності у володіння або розпорядження чи власність особи або якщо умови користування такими об'єктами власності надають право користувачу продати чи здійснити відчуження в інший спосіб такого об'єкта власності або оприлюднити (розголосити) секретні креслення, моделі, формули, процеси, права на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау), за винятком випадків, коли таке оприлюднення (розголошення) є обов'язковим згідно із законодавством України (ст. 14 Податкового кодексу України).

Оплата авторської винагороди (роялті) регламентується Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» від 18 січня 2003 року № 72, відповідно до якої затверджено мінімальні ставки:

1) авторської винагороди (роялті) за: публічне виконання, публічний показ, публічне сповіщення або ретрансляцію творів науки, літератури і мистецтва; відтворення і опублікування творів, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах, комерційний прокат їх примірників;

відтворення і (або) опублікування творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва; використання, у тому числі відтворення, творів архітектури; відтворення і опублікування примірників творів наукової, художньої, публіцистичної та іншої літератури і музичного мистецтва, зафіксованих поліграфічним способом;

2) винагороди (роялті): виконавцям за публічне сповіщення або ретрансляцію виконань, зафіксованих в опублікованих без комерційної мети фонограмах і відеограмах, за публічне сповіщення у прямому ефірі незафіксованих у фонограмах і відеограмах виконань; виробникам фонограм, виробникам відеограм за публічне сповіщення або ретрансляцію їх фонограм і відеограм, опублікованих без комерційної мети [344].

У разі недосягнення згоди на переговорах про встановлення тарифів організації колективного управління застосовують затверджені вказаною Постановою ставки винагороди (роялті) як тимчасові тарифи на строк до шести місяців.

Розвиток адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права як одного із інститутів права інтелектуальної власності в умовах євроінтеграційних процесів зумовлює необхідність адаптації українського законодавства до норм Європейського Союзу, а також імплементації нових правових категорій. Відповідно до існуючих засад, перехід країн-кандидатів до Європейського Союзу у категорію повноправних членів зумовлюється повною адаптованістю до норм і процедур, якими керується у своїй діяльності Європейський Союз [200, с. 93].

З огляду на наведене, варто зазначити, що гармонізація законодавства в Європейському Союзі відбувається шляхом імплементації директив та виконання регламентів. Директиви Європейського Союзу – це правовий акт, який приймається Європейським парламентом, Радою Європейського Союзу або Європейською комі-

сією, не підлягає прямому застосуванню, не є джерелом права в Україні, положення якого мають бути враховані в національному законодавстві. Водночас, регламенти ЄС є актами прямої дії і не потребують імплементації [77].

Підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом визначило зміст та напрями подальшої імплементації положень законодавства Європейського Союзу до українського законодавства. Що стосується авторського права, то узгодженню підлягають питання конкретизації умов правової охорони такого об'єкта авторського права як комп'ютерна програма (ч. 2 ст. 180), розширення переліку підстав обмеження майнових прав автора (ч. 2 ст. 189) тощо.

Актуальними на сьогодні є питання захисту авторських прав у цифровому середовищі. На думку В.С. Дроб'язко, найважливішими проблемами авторського права в епоху діджиталізації є: обсяг авторського права в цифровому середовищі; відповідальність онлайн-ових провайдерів послуг; права виконавців у цифровому середовищі; права організацій цифрового мовлення: вебмовлення, цифрові кіно і телебачення в онлайн тощо. Найважливіші проблеми, пише правник, обговорюються у Всесвітній організації інтелектуальної власності з метою розробки нових міжнародних інструментів, а саме: права аудіовізуальних виконавців; права організацій мовлення; охорона *sui generis* (спеціальним законодавством) баз даних, які не підпадають під охорону авторським правом [113, с. 66]. У цьому випадку варто дослухатися до виважених роздумів знаного фахівця у сфері авторського права і суміжних прав.

Безумовно, цифрове суспільство передбачає осучаснення способів опрацювання, використання й передачі інформації. Переведення сукупності творчого потенціалу в цифрову форму з подальшим використанням твору є актуальним питанням для науковців і практиків у сфері авторського права [236; 313].

Відповідно, у результаті реалізації норм права виникають адміністративно-правові відносини, врегульовані нормами адміністративного права, у яких сторони беруть участь як носії прав та обов'язків, установлених і забезпечених адміністративно-правовими приписами. Відтак, адміністративно-правові норми виступають базою для виникнення адміністративно-правових відносин. Самі норми, як зазначають правники, безпосередньо не створюють відносини, а лише передбачають умови їх виникнення у загальній формі [18, с. 57].

Складовими елементами адміністративно-правових відносин взагалі та у сфері авторського права, зокрема, є суб'єкт, об'єкт та юридичні факти.

Чинне законодавство України та міжнародні правові акти не надають визначення поняттю «об'єкт авторського права», наводячи лише перелік об'єктів. Так, Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. визнає, що об'єктами авторського права є твори в галузі науки, літератури і мистецтва (ч. 1 ст. 8) [314]. Фахівці зазначають, що законодавець використовує поняття «твір» як родове, до якого можуть бути віднесені результати діяльності різних складових культури – науки, літератури, мистецтва.

До об'єктів авторського права зараховують ті твори, які відповідають таким вимогам:

- 1) основні вимоги – твір має бути результатом творчої діяльності та його вираженням має бути певна об'єктивна форма;
- 2) факультативні вимоги – оригінальність, тобто автентичність, самобутність, самостійність і новизна.

Отже, твір, як зазначає А. Штефан, є результатом інтелектуальної творчої діяльності, виражений у певній об'єктивній формі [504]. Однак не всі твори можуть бути визнані об'єктами авторського права, а лише ті, які відповідають вказаним вимогам. Відповідно поняття твір є ширшим за змістом ніж об'єкт авторського права.

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, використовуючи термін «літературні і художні твори», охоплює всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме:

- літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);
- виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- комп'ютерні програми;
- бази даних;
- музичні твори з текстом і без тексту;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;
- аудіовізуальні твори;
- твори образотворчого мистецтва;
- твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;
- фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;
- твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо;
- ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;
- сценічні обробки творів і обробки фольклору, придатні для сценічного показу;
- похідні твори;

– збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;

– тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;

– інші твори [314].

Вказані твори підлягають правовій охороні як оприлюднені, так і не оприлюднені, як завершені, так і не завершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо).

Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. зазначає, що не є об'єктом авторського права:

– повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації;

– твори народної творчості (фольклор);

– видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади;

– державні символи України, державні нагороди; символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань; символіка територіальних громад; символи та знаки підприємств, установ та організацій;

– грошові знаки;

– розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право *sui generis* (своєрідне право, право особливого роду).

Важливим є акцентування уваги законодавця на те, що правова охорона, передбачена Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі. Однакові думки, уявлення, ідеї можуть мати різні особи, однак форма їх викладення чи вираження завжди буде різною і залежить від творчого світогляду автора. Завдання уповноважених органів державної влади якраз і полягає в наданні охорони унікальному, автентичному, неповторному у формі твору. Фактично закон встановив обмеження сфери дії авторського права.

Підтримуємо позицію фахівців, які визнають об'єктом авторського права матеріальне втілення, певну речову форму результату інтелектуальної, творчої діяльності, тобто об'єктивізацію твору [307, с. 119].

При розгляді суб'єктів авторського права слід звернутися до ст. 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., відповідно до якого суб'єктами авторського права є: автори творів, тобто фізичні особи, які своєю творчою працею створили об'єкт авторського права; їх спадкоємці; особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права [314].

Адміністративно-правовий статус автора у сфері інтелектуальної власності було розкрито в першому розділі. Розглянемо особливості статусу автора твору в авторському праві. Як уже було зазначено, первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору. Закон не встановлює додаткових вимог до автора щодо віку, обсягу дієздатності.

Водночас юридичні особи, як зазначає О.П. Світличний, за Цивільним кодексом України не можуть бути творцями, але вони можуть

стати первинними суб'єктами права інтелектуальної власності внаслідок закону [446, с. 53].

У разі створення твору спільною творчою працею декількох осіб має місце співавторство, за якого авторські права в авторів виникають одночасною.

Ознаками співавторства є:

1) сумісна творча праця і творчий внесок кожного зі співавторів; не є співавторством допомога технічного, організаційного, фінансового характеру;

2) створення єдиного цілісного твору, зі змісту якого неможливо виключити окремі частини твору, що створювалися різними авторами, або взагалі неможливо з причин їх тісного взаємозв'язку, або якщо виключити одну чи декілька частин, то твір втрачає цілісність і єдність;

3) співавторство може бути: подільне, коли твір складається із частин, створених різними авторами, і кожна з них має самостійне значення та може використовуватися окремо від твору в цілому; неподільне, за якого твір утворює одне нерозривне ціле, тому що він або спочатку до кінця створювався спільно поєднаними діями кількох осіб, або його частини, що були створені різними авторами, не мають самостійного значення;

4) добровільність;

5) наявність договору між співавторами щодо прав та обов'язків учасників відносин з питань використання твору [129];

6) співавторам спільно належить право на використання твору в цілому, для використання його іншими особами необхідна згода кожного співавтора і кожен з них має право на отримання за це винагороди;

7) авторська винагорода за використання належить співавторам у рівних частках, якщо інше не передбачено умовами договору між співавторами.

На відміну від патентного права в авторському праві діє презумпція авторства, коли за відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору (ч. 1 ст. 11 Закону). Якщо інші особи претендують на авторство, то спори розглядаються в судовому порядку [314].

До похідних (вторинних) суб'єктів авторського права належать набувачі авторських прав на твори: особи, які уклали з автором авторський договір; спадкоємці, до яких майнові права перейшли у спадщину, а також інші особи – правонаступники.

Відповідно до чинного законодавства автору належать такі особисті немайнові права:

- вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо;
- забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом;
- вибрати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час будь-якого його публічного використання;
- вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора [314].

Особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам, вони також безстрокові.

До майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) належать (ст. 15 Закону):

- виключне право на використання твору;
- виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Майнові права автора можуть бути передані (відчужені) іншій особі згідно з положеннями Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., після чого ця особа стає суб'єктом авторського права. Виключне право на використання твору автором дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом [314].

Вказаний Закон України надає також перелік підстав використання твору без згоди автора, а саме:

- використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, в тому числі цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються; вільне використання цитат у формі коротких уривків з виступів і творів, включених до фонограми (відеограми) або програми мовлення;
- використання літературних і художніх творів в обсязі, виправданому поставленою метою, як ілюстрацій у виданнях, передачах мовлення, звукозаписах чи відеозаписах навчального характеру;
- відтворення у пресі, публічне виконання чи публічне сповіщення попередньо опублікованих у газетах або журналах статей з поточних економічних, політичних, релігійних та соціальних питань чи публічно сповіщених творів такого ж самого характеру у випадках, коли право на таке відтворення, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення спеціально не заборонено автором;
- відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення творів, побачених або почутих під час перебігу таких подій, в обсязі, виправданому інформаційною метою;
- відтворення у каталогах творів, виставлених на доступних публіці виставках, аукціонах, ярмарках або у колекціях для

висвітлення зазначених заходів, без використання цих каталогів у комерційних цілях та ін. [314].

Вказаний перелік підстав є вичерпним.

Обмеження (певне звуження обсягу) майнового права полягає у тому, що особа, яка має авторське право, не може заборонити вказане в законі використання, але вправі вимагати за нього виплати винагороди (так звана приватна копія). Україна в процесі уніфікації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу запровадила виняток щодо приватної копії та відрахування з обладнання й носіїв, що компенсують правовласникам втрати. Так, обмеженням прав є можливість вільно, без згоди автора, відтворювати у домашніх умовах виключно в особистих цілях твори, зафіксовані у фонограмах, відеограмах та їх примірниках, а також аудіовізуальні твори та їх примірники. Ця винагорода включається в ціну обладнання та матеріальних носіїв, за допомогою яких можливо здійснити відтворення твору виключно в домашніх умовах. Відрахування авторської винагороди у вигляді певних відсотків від вартості зазначених товарів провадиться виробниками та імпортерами відповідного обладнання і матеріальних носіїв організаціям колективного управління, уповноваженим Міністерством економічного розвитку і торгівлі на збирання і розподіл зазначених коштів, які розподіляються між суб'єктами авторського права, виконавцями, виробниками фонограм та відеограм (табл. 2.1). Така система притаманна більшості країн ЄС, крім Кіпру, Ірландії, Люксембургу, Мальти і Великобританії [142, с. 21].

Актульним залишається питання врегулювання службового твору, тобто твору створеного автором в порядку виконання трудових обов'язків відповідно до трудового договору (контракту). Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. зазначає, що особисті немайнові права на службовий твір

належать автору, а розподіл майнових прав на вказаний твір визначається законом, якщо інше не передбачено умовами договору між автором і роботодавцем. Автору за створення і використання службового твору передбачається також винагорода, розмір і порядок виплати якої встановлюється в договорі між автором і роботодавцем (ст. 16 Закону) [314].

Таблиця 2.1

Ставки відрахувань за «приватне копіювання»

Ціни в євро	Австрія	Бельгія	Хорватія	Франція	Німеччина	Угорщина	Італія	Нідерланди	Португалія	Швеція	Швейцарія	Україна
CD-диск	0,24	0,12	0,01	0,35	0,06	0,14	0,10	0,02	0,05	0,06	0,09	0,001
DVD-диск	0,36	0,40	0,01	0,90	0,27	0,24	0,20	0,02	0,10	0,28	0,28	0,001
Зовнішній HDD	4,50	6,75	0,40	20,00	17,00	6,75	10,24	0,70	4,10	8,47	–	0,34
MP3-плеєр	5,25	2,50	1,86	12,00	5,00	13,35	6,44	1,40	1,60	0,85	4,20	0,27
Смартфон	2,50	2,50	1,33	8,00	6,25	10,25	4,00	3,50	1,92	5,93	1,17	0,14
Планшет	3,75	2,50	1,33	8,40	8,75	10,25	4,00	3,50	1,92	1,69	2,20	0,11

Однак із набуттям чинності Цивільного кодексу України змінився принцип регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку зі створенням службового твору. Згідно з ч. 1 ст. 429 Цивільного кодексу України, особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, хоча в окремих випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якій працює працівник [496]. Відповідно, кодифікований закон надає певні особисті права на службовий твір роботодавцю, чого не передбачає спеціальний закон.

Завдяки набуттю чинності Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15 липня 2021 р. до Цивільного кодексу України були внесені щодо регулювання сфери інтелектуальної власності. По-перше, законодавець передбачив укладання не лише договору, а й контракту як особливої форми трудового договору роботодавця з працівником. По-друге, майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено Цивільним кодексом України або договором (ст. 429) [496]. Як бачимо, положення кодифікованого акта покращують статус працівника стосовно майнових прав.

Узагальнюючи, можемо визнати, що роботодавцю (юридичній або фізичній особі) майнові права на службовий твір можуть належати за таких умов: людина, яка створила твір, перебуває в трудових правовідносинах із роботодавцем згідно з трудовим договором (контрактом); трудовий договір (контракт) визначає перелік зобов'язань творця, до яких входить і створення твору; твір має бути створено відповідно до умов трудового договору (контракту); твір слід визнати службовим за умов, що роботодавець надавав творцю фінансову, матеріальну та іншу допомогу або іншим способом суттєво сприяв творцю в процесі створення зазначеного об'єкта інтелектуальної власності (без такої допомоги твір не був би створений); договір (контракт) має бути укладено в письмовій формі; у договорі (контракті) обов'язково має бути визначений розмір, строки та порядок виплати винагороди за використання твору, створеного згідно з договором [142, с. 23].

Відповідно, положення Цивільного кодексу України щодо регулювання відносин у зв'язку зі створенням службового твору мають

бути узгоджені з положеннями Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., що сприятиме захисту прав учасників правовідносин та справедливим рішенням у сфері правозастосовної практики.

Варто зауважити, що набуття чинності Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15 липня 2021 р. сприяло усуненню законодавчих прогалин і колізій щодо розподілу прав на службові твори та твори за замовленням. Правовідносини стосовно твору на замовлення, тобто виконання робіт чи послуг автором (виконавцем) відповідно до умов цивільно-правового договору замовнику регулює ст. 430 Цивільного кодексу України [496].

Питання державної реєстрації авторських прав на твори у галузі науки, літератури і мистецтва та договорів, які стосуються права автора на твір, регулюються Цивільним кодексом України, Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. та Порядком державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію авторського права та договорів, які стосуються права автора на твір» від 27 грудня 2001 р. № 1756 [330].

Порядок державної реєстрації авторського права є таким:

1. Заявник подає на державну реєстрацію до Національного органу інтелектуальної власності заявку, яка має містити: а) заяву, викладену українською мовою, що складається за формою, затвердженою Національним органом інтелектуальної власності; б) примірник твору (оприлюднений чи неоприлюднений) у матеріальній формі, визначеній Порядком про державну реєстрацію; в) документ, що свідчить про факт і дату оприлюднення твору; г) документ про сплату збору за підготовку до реєстрації авторського права на твір або копія документа, що підтверджує право на звільнення

від сплати збору; д) документ про сплату державного мита за видачу свідоцтва або копія документа, що підтверджує право на звільнення від сплати мита за видачу свідоцтва. 2. Зазначений документ подається до Національного органу інтелектуальної власності після одержання заявником рішення про реєстрацію авторського права на твір. Вказаний перелік документів є обов'язковим, однак в окремих випадках необхідно надати також: а) довіреність, оформлену в установленому порядку, якщо заявка від імені автора або його спадкоємця подається довіреною особою, або копію довіреності, засвідченої відповідно до законодавства; б) документ, що засвідчує перехід у спадщину майнового права автора (якщо заявка подається спадкоємцем автора); в) інші документи згідно з переліком, наведеним у Постанові [330].

Відповідальність за достатність і достовірність інформації, наведеної у заявці на реєстрацію авторського права на твір, несе автор або особа, яка має авторське право. Національний орган інтелектуальної власності не проводить експертизу твору і не встановлює факт виникнення авторства в процесі розгляду заявки. Якщо заявка відповідає встановленим вимогам, приймається рішення про реєстрацію авторського права на твір, в іншому випадку заявнику надсилається обґрунтоване рішення про відмову в реєстрації. Відомості про реєстрацію авторського права на твір на підставі рішення Національного органу інтелектуальної власності заносяться до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір [95]. Датою реєстрації авторського права на твір є дата занесення відомостей про реєстрацію до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір. Національний орган інтелектуальної власності після здійснення реєстрації публікує в своєму офіційному бюлетені «Авторське право і суміжні права» визначені в установленому порядку відомості про реєстрацію авторського права на твір [57]

та видає свідоцтво у місячний строк від дати реєстрації. Спори, які виникають в процесі реєстрації авторського права, розглядаються в судовому порядку.

Стосовно строку дії авторського права, то Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. визнає, що авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і починає діяти від дня створення твору. Авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті, крім випадків, передбачених у Законі (ст. 28, 29 Закону) [314]. Майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину. У спадщину не переходять особисті немайнові права автора, а майнові права автора та інших осіб переходять. Після закінчення строку дії авторського права твори набувають статусу суспільного надбання.

У процесі реалізації своїх прав суб'єктами авторського права коло суб'єктів правовідносин збільшується. Це можуть бути:

- роботодавці (юридичні особи чи фізичні особи-підприємці), з якими автор перебуває в трудових правовідносинах, якщо мова йде про створення службового твору;

- представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені), які надають фізичним та юридичним особам допомогу і послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, представляють інтереси зазначених осіб у Національному органі інтелектуальної власності та установах, що належать до сфери його управління, а також судових органах, кредитних установах, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами [299];

- державний інспектор з питань інтелектуальної власності, який є посадовою особою Міністерства економіки України, наділеною повноваженнями здійснення державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері

інтелектуальної власності у процесі використання об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема розповсюдження, прокату, зберігання, переміщення примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, а також виробництва, експорту та імпорту дисків для лазерних систем зчитування і матриць [295];

– Національний орган інтелектуальної власності, створений відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16 червня 2020 р., є юридичною особою публічного права (державна організація), утвореною центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, визначену Кабінетом Міністрів України у випадку державної реєстрації права автора на твори науки, літератури і мистецтва [325]. До владних повноважень, делегованих Національному органу інтелектуальної власності, у сфері авторського права належить: приймання і розгляд заявок на державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва, а також на реєстрацію договорів, що стосуються прав авторів на твори, здійснення їх реєстрації; видача свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір; здійснення публікацій в офіційному бюлетені з питань охорони авторського права і суміжних прав; інформування та надання роз'яснень щодо реалізації державної політики у сфері охорони авторського права та суміжних прав тощо;

– Міністерство економіки України як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, і як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, відповідно до покладених на нього завдань, визначених Положенням про

Міністерство економіки України, здійснює координацію діяльності Національного органу інтелектуальної власності у сфері інтелектуальної власності, контроль за дотриманням Національним органом інтелектуальної власності законодавства у сфері інтелектуальної власності, використанням надходжень від справляння зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, організовує розроблення нормативів і таблиць розміру мінімальної винагороди та її розподілу між авторами та іншими суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав, подає їх для затвердження в установленому порядку, здійснює заходи, пов'язані із забезпеченням відтворювачів, імпортерів та експортерів примірників, що містять об'єкти права інтелектуальної власності і суміжних прав, контрольними марками, та ведення Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок тощо [297];

– Міністерство культури та інформаційної політики України і Міністерство освіти і науки України, в організаціях яких використовуються об'єкти авторського права на основі укладених договорів;

– Державне агентство України з питань кіно відповідно до чинного законодавства реалізує державну політику у сфері кінематографії, вносить до Міністерства культури та інформаційної політики України пропозиції щодо забезпечення формування державної політики та здійснення державного контролю у сфері кінематографії;

– Державна митна служба України реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи.

Отже, зазначений перелік учасників правовідносин у сфері авторського права може бути збільшений за рахунок участі органів публічної влади залежно від об'єкта права інтелектуальної власності, сфери суспільного виробництва чи виду державного контролю.

Наприклад, суб'єктами відносин у процесі реалізації авторського права також можуть бути Державна податкова служба України, Державна регуляторна служба України, Антимонопольний комітет України, Державна служба України з питань праці, Державна екологічна інспекція України та ін.

Чинне законодавство забезпечує захист адміністративно-правових відносин у сфері авторського права. Адміністративно-правові норми наказують суб'єктам правовідносин утримуватись від порушення заборон і здійснення протиправних дій, безпосередньо регулюють відносини у випадках порушення прав на об'єкт інтелектуальної власності. У разі вчинення адміністративного правопорушення до суб'єктів авторського права можуть бути застосовані адміністративні стягнення, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення. Систему адміністративних правопорушень у сфері авторського права становлять склади проступків, передбачених ст. 51–2, 156–3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164–6, 164–7, 164–9, 164–13, 164–17, 164–18 Кодексу України про адміністративні правопорушення [139].

Відповідно до існуючих засад, спори, які виникають у цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних правовідносинах, з питань захисту авторських та суміжних прав, розглядають місцеві (загальні, господарські, адміністративні) суди, хоча у системі судоустрою України передбачено функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності як суду першої інстанції (ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [413]. Вказаний суд не розпочав роботу, тому це питання є болісним для суспільства, особливо для правовласників об'єктів інтелектуальної власності, які не можуть реалізувати свої права або захистити їх. Відтак, запуск роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності є важливим.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання у сфері авторського права є процесом, здійснюваним за допомогою відповідних правових засобів у процесі виконання, використання та застосування адміністративно-правових норм з метою впорядкування, реалізації та захисту прав та законних інтересів суб'єктів правовідносин у сфері авторського права.

Зміст адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права полягає у впорядкуванні публічних відносин у зазначеному інституті права інтелектуальної власності між органами публічної влади і суб'єктами авторського права та іншими учасниками правовідносин в цій сфері за допомогою сукупності правових засобів.

Історія адміністративно-правового регулювання у сфері інтелектуальної власності свідчить про його значну роль у становленні інституту авторського права. Цей напрям адміністративно-правового регулювання набуває надзвичайно важливого значення в умовах розвитку конкурентоспроможної національної економіки на основі знань та інновацій. Нормативно-правові засади у сфері авторського права потребують подальшого вдосконалення законодавства, у тому числі шляхом його гармонізації із законодавством Європейського Союзу, виконання міжнародних договорів, ратифікованих в Україні.

Незважаючи на наявність значного інтелектуального творчого потенціалу у сфері авторського права, високого рівня гармонізації законодавства Європейського Союзу та законодавства України у цій галузі, все ж нинішній стан розвитку інституту права інтелектуальної власності в країні характеризується існуванням певних проблем щодо реалізації такого права. Потребують уваги, вирішення чи вдосконалення окремі питання адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права, як то:

- введення електронної системи реєстрації авторського права на твір та договорів, що стосуються права автора на твір;
- визначення статусу службових творів;
- обмеження авторського права і суміжних прав з позицій законодавства ЄС на основі врахування публічних та приватних інтересів;
- розширення складів адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності, зокрема, у сфері авторського права, вчинених у мережі Інтернет;
- розробка та прийняття стратегії щодо запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в мережі Інтернет;
- осучаснення законодавства щодо вільного використання творів в інформаційному суспільстві з цифровою економікою з позицій захисту прав авторів;
- створення сучасної системи послуг заявникам щодо державної реєстрації авторського права на твір шляхом запровадження електронного документообігу.

Нормативно-правовий аналіз законодавства Європейського Союзу у сфері авторського права дає змогу говорити про необхідність введення в законодавство України нових правових явищ, які вже знайшли відображення в європейських нормативних актах.

Зокрема, важливим є доповнення національного законодавства положеннями про охорону прав на сирітські твори, тобто твори, правовласники яких не відомі. Європейським Союзом прийнято Директиву 2012/28/ЄС про окремі випадки дозволеного використання сирітських творів, що сприяло модернізації європейського законодавства та його адаптації до вимог цифрового середовища в контексті правомірного використання творів [510]. Положення про сирітські твори поширюються на твори, опубліковані у вигляді книг, газет, журналів, інших періодичних видань та кінематографічні або аудіовізуальні твори та фонограми. Чисельність таких

творів у світі досить значна, так, за даними європейської статистики більше ніж 45% охоронюваних авторським правом творів є сирітськими [6, с. 30]. Введення нового правового явища у сферу авторського права, як свідчить європейський досвід, сприятиме підвищенню якості навчання та освіти, поширенню культурної спадщини в умовах розвитку цифрового середовища. На наш погляд, введення поняття «сирітські твори» є доцільним і затребуваним.

Актуальним на сьогодні у сфері реалізації авторських прав є покращення можливостей доступу до об'єктів авторського права людей з вадами зору та осіб з обмеженими можливостями. В Європейському Союзі була прийнята Директива 2017/1564/EU від 13 жовтня 2017 р. про окремі випадки дозволеного використання творів та інших об'єктів, що об'єктами авторського права і суміжних прав та були внесені зміни до Директиви 2001/29/ЄС про гармонізацію окремих аспектів вказаного інституту права інтелектуальної власності в інформаційному суспільстві [512].

З означеної проблематики нормотворча робота в Україні здійснюється. В українське законодавство вже внесені певні зміни за цим напрямом. Так, завдяки прийняттю Законів України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією до творів, виданих у спеціальному форматі» від 25 грудня 2015 р. [322] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування терміна «особа з інвалідністю» та похідних від нього» від 02 жовтня 2018 р. [323] до основного закону у сфері авторського права «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. були внесені зміни, побудовані на принципах євроінтеграційного законодавства. Без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела

запозичення, допускається видання та відтворення випущених у світ творів рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих та аудіо-творів (аудіодокументів, аудіокниг) з нанесенням спеціального цифрового формату для сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією, розмітки для зручної навігації з метою розповсюдження між особами з інвалідністю по зору та осіб з дислексією, а також поповнення бібліотечних фондів спеціалізованих бібліотек, бібліотек навчальних закладів та центрів реабілітації для осіб з інвалідністю і дітей з інвалідністю по зору, громадських організацій сліпих, підприємств, установ, організацій, де працюють особи з інвалідністю по зору, крім випадків прямого чи опосередкованого використання цих творів з комерційною метою (п. 6 ч. 1 ст. 21 Закону) [314].

У Пояснювальній записці до проекту закону «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України» щодо розширення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору і хворих на дислексію до виданих творів у спеціальному форматі зазначено, що рельєфно-крапковим шрифтом публікуються лише окремі видання – шкільні підручники, періодичні видання та твори для дітей. Однак, цього недостатньо для вказаної категорії споживачів такої продукції. Світовий досвід свідчить, що краще використовувати спеціальний цифровий формат – дейзі-книгу з подальшим створенням першої в Україні дейзі-бібліотеки (озвучені книги для незрячих користувачів). Вказана бібліотека створена завдяки міжнародному шведсько-українському проекту, який передбачав створення в Україні Першої української дейзі-бібліотеки (2016 р.). Бібліотека розміщена на інтернет-ресурсі, ресурс безкоштовний.

Такий підхід суттєво здешевлює бюджетні витрати на виготовлення книг і одночасно відкриває доступ до шкільних підручників, навчальних посібників та підручників для студентів закладів

вищої освіти, сприяє входженню України у світовий інформаційний ресурс, який відкриває доступ до провідних бібліотек світу (бібліотека Конгресу США, бібліотеки Гарварда і Оксфорда та ін.) [303].

Отже, вдосконалення адміністративно-правового регулювання у сфері інтелектуальної власності посилює механізм реалізації авторських прав, підвищує ефективність державного управління та сприяє інтеграції України до європейського та міжнародного інтелектуального простору.

2.2 Теоретичні та практичні питання реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку: адміністративно-правовий аспект

Рівень розвитку науки і техніки є визначальним чинником інноваційного розвитку економіки, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід’ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб суспільства.

Забезпечення конкурентоспроможності економіки та досягнення успіху Україною на інноваційному шляху розвитку неможливе без ґрунтового осмислення сучасного стану такого впливового чинника економіки як інтелектуальна власність. Створена за роки незалежності в Україні система інтелектуальної власності, яка поєднує нормативно-правову основу, інституційну базу, інфраструктуру

та користувачів цієї системи, є дієвим механізмом сприяння соціально-економічному розвитку українського суспільства.

В умовах ринкової економіки важливим завданням для суб'єктів господарської діяльності є забезпечення конкурентоспроможності товарів і послуг як одного з чинників успіху діяльності у сфері суспільного виробництва, спрямованої на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг. Насиченість ринку товарів і послуг стимулює кожного суб'єкта господарювання використовувати засоби індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг.

Засобами, які надають можливість вирізнити одних суб'єктів господарювання з-поміж інших та не вводити в оману споживачів, є комерційне найменування, торговельна марка та географічне зазначення. Насамперед, важливим інструментом забезпечення добросовісної конкуренції та захисту інтересів суб'єктів господарювання є торговельна марка. Перегляд чинного законодавства України у сфері охорони прав на торговельні марки зумовлений необхідністю забезпечити ефективне виконання Україною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку, актуалізує важливість та доцільність теоретико-практичних досліджень вказаного питання.

Вивченням тематики адміністративно-правового регулювання реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку займались: Г.О. Андросчук, Ю.Л. Бошицький, В.В. Гордейчук, Т.С. Демченко, Г.В. Закорецька, Ю.М. Капіца, О.Ю. Кашинцева, А.О. Кодинець, В.М. Крижна, П.Ф. Немеш, О.А. Рассомахіна, Т.В. Рудник, Р.О. Стефанчук та ін. Однак наявність значної кількості праць із цієї проблематики не зменшує ступінь актуальності дослідження встановлення особливостей адміністративно-правового регулювання реалізації

права інтелектуальної власності на торговельну марку в умовах гармонізації українського та європейського законодавства.

В умовах побудови інноваційного суспільства відбувається «переакцентація джерел створення національного багатства з використання природних ресурсів, фізичної, низькоаккумулятивної праці й фінансового капіталу на максимальне включення наукоємних технологій та інтелектуального потенціалу суспільства» [198, с. 8]. Якісні зміни, які відбуваються в економіці, політичній та соціальній сферах суспільства, сприяють появі нових відносин, зокрема у сфері реалізації права інтелектуальної власності, які потребують відповідного правового регулювання нормами різних галузей права. Адміністративно-правове регулювання, як один із видів правового регулювання, є процесом послідовного використання адміністративно-правових засобів для досягнення цілей регулювання поведінки учасників суспільних відносин. Сучасна доктрина адміністративного права визнає, що адміністративно-правові норми мають гарантувати реалізацію та захисті людиною своїх прав і свобод у сфері публічно-правових відносин.

Одним із важливих завдань вказаних перетворень є вдосконалення адміністративно-правового регулювання у сфері права інтелектуальної власності, зокрема щодо статусу торговельної марки. Належна реалізація права інтелектуальної власності на торговельні марки розглядається учасниками відносин як фактор підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг, засіб захисту від недобросовісної конкуренції.

Торговельна марка на сьогодні є найбільш поширеним об'єктом права інтелектуальної власності як у світі, так і в Україні. Згідно з доповіддю Всесвітньої організації інтелектуальної власності «World Intellectual Property Indicators 2019» (Світові показники діяльності у сфері інтелектуальної власності 2019), у 2018 р. у всьому світі

було подано 10,9 млн заявок на торговельні марки, що охоплюють 14,3 млн класів [514].

В Україні згідно зі статистичними даними Українського інституту інтелектуальної власності за 2020 р. було зареєстровано 30 255 охоронних документів на винаходи, корисні моделі, промислові зразки й торговельні марки, із них – 19 640 свідоцтв було видано на торговельні марки. Цікавим також є той факт, що кількість зареєстрованих торговельних марок щорічно збільшується: у 2020 р. – 19 640 торговельних марок, а в 2019 р. налічувалось 17 322 торговельні марки, тобто зростання на 113,4 %. Водночас Україна посідає лише 22-ге місце у загальному рейтингу подач заявок на реєстрацію торгових марок за Мадридською системою (у 2017 р. подано 389 заявок). [288]. Відтак, має місце позитивна динаміка у частині реєстрації торговельних марок, що відповідає світовим тенденціям.

Розглядаючи історію становлення торговельної марки як явища, слід зазначити, що її виникнення зумовлено розвитком та становленням товарного виробництва. Потреба виробників продукції в обмеженні можливості інших господарників виробляти та реалізовувати схожу продукцію спонукали їх до встановлення монополії шляхом використання певних позначень для товару чи послуг [285]. У подальшому з розвитком ремісництва, торгівлі в XV–XVI ст. клеймо використовувалося «не тільки заради індивідуалізації речі, а також для продажу товару, враховуючи рівень його репутації, та засвідчуючи якість товару і відповідне ставлення покупця до виробника» [446, с. 198]. Розвиток суспільного виробництва, який супроводжувався належним правовим забезпеченням динамічних ринкових відносин, сприяв становленню інституції торговельної марки.

Термін «торговельна марка» на сьогодні є досить вживаним як у вітчизняному, так і в міжнародному законодавстві. Однак, слід звернути увагу, що поряд із вказаним поняттям часто

використовують терміни «знаки для товарів та послуг», «товарний знак», «торговий знак», «знак для послуг», «логотип», «бренд». Важливо, що єдність правової термінології є основою не лише для подальших досліджень науковців, а й якісною базою правозастосування теоретичних концепцій та чинних норм права.

Наявність такого різноманіття термінологічних словосполучень має історико-правову основу. Так, О.А. Рассомахіна зазначає, що термін «товарний знак» у вітчизняній правовій доктрині знаходить свої витoki ще у Правилах «Про товарні знаки (фабричні та торгові марки і клейма)» Російської імперії від 22 червня 1896 р., до складу якої на той час входила частина українських земель. Перші декрети органів радянської влади також містили вказане поняття [434, с. 213]. Хоча Постанова ЦВК та РНК СРСР «Про виробничі марки та товарні знаки» від 7 березня 1936 р. містила спеціальний термін «торгова марка» як різновид товарного знака для торгових підприємств, тобто як спеціальний термін стосовно загального терміна «товарний знак» [91, с. 16].

Міжнародне законодавство, зокрема Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р., використовує поняття «товарний знак» і «знак обслуговування» [278]. Фахівці визнають, що світова практика для індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг пішла шляхом використання обох зазначених об'єктів, розмежовуючи їх за призначенням: товарні знаки вирізняють товари, а знаки обслуговування – послуги [307, с. 407].

Україна, розробляючи вітчизняне законодавство про інтелектуальну власність у перші роки незалежності, поєднала два поняття «товарний знак» і «знак обслуговування» в одне – «знак для товарів і послуг». Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. у в попередній редакції визначав, що

знак для товарів і послуг – це позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб [387].

Цивільний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р., на відміну від зазначеного Закону України вводить нове поняття для позначення об'єкта інтелектуальної власності у сфері індивідуалізації товарів і послуг – «торговельна марка», використавши міжнародну термінологію (trade mark) [142, с. 26]. Однак, на думку фахівців, зміна назви не вплинула на суть об'єкта [307, с. 407]. Слід визнати, що на сьогодні відбувається активна робота законодавця щодо узгодження та застосування єдиних понять і термінологічного інструментарію в процесі регулювання суспільних відносин.

Ефективність реалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності залежить, насамперед, від рівня законодавчого регулювання цих відносин. Серед норм адміністративного права основу регулювання реалізації права інтелектуальної власності на торговельні марки становить Конституція України як одних із засобів адміністративно-правового регулювання. Основний Закон України гарантує свободу творчості, захист інтелектуальної власності, моральних і матеріальних інтересів учасників правовідносин, а також забезпечує право на результати своєї інтелектуальної діяльності (с. 54).

Крім того, Конституція України, проголошуючи право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом, одночасно визнає, що держава забезпечує суб'єктам підприємницької діяльності захист конкуренції, недопущення неправомірного обмеження конкуренції та використання недобросовісної конкуренції (ст. 42) [197].

Цивільний кодекс України, крім визначення загальних положень про право інтелектуальної власності (ст. 418–432), надав дефініцію поняття і встановив, що торговельною маркою може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для

вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами (ст. 492) [496].

А.О. Кодинець з цього приводу зауважує, що Цивільний кодекс України «зберіг тенденцію до використання єдиного поняття для характеристики позначення товарів і послуг – «торговельна марка <...> категорія стала більш стислою, загальною відносно товарного знака та знака обслуговування», приведено у відповідність національне законодавство з вимогами міжнародних правових актів як шляхом внесення відповідних змін до змісту правових документів, так і через імплементацію вжитих ними правових термінів [179, с. 7].

Кодифікованим актом структурно виділено суб'єктів права інтелектуальної власності на торговельну марку, майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку та строк їх чинності, підстави дострокового припинення та відновлення чинності достроково припинених прав інтелектуальної власності на торговельну марку, право попереднього користувача на торговельну марку тощо (ст. 492–500) [496].

Господарський кодекс України у главі 16 «Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності» містить лише ст. 157, яка визначає правомочності суб'єктів господарської діяльності щодо торговельної марки. Свідоцтво, яке засвідчує право інтелектуальної власності на торговельну марку, надає право його власнику забороняти іншим особам використовувати зареєстровану торговельну марку без його дозволу, крім випадків, передбачених законом. Майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку можуть бути передані до статутного капіталу суб'єкта господарювання як вклад, а у випадку банкрутства суб'єкта господарювання право на торговельну марку оцінюється разом з іншим

майном цього суб'єкта. Водночас вказана норма права визнає, що умови використання торговельної марки у сфері господарювання визначаються законом [86].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний та екологічний ефект [367]. Як бачимо, Закон визнає майнові права інтелектуальної власності такими самими інвестиційними цінностями, як кошти, банківські вклади, цінні папери, рухоме та нерухоме майно.

Розглядаючи питання внесення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу, важливо визнати, що на законодавчому рівні практично відсутній механізм реалізації зазначеного процесу. Сучасний етап розвитку України характеризується тенденцією до зростання важливості нематеріальних активів у діяльності суб'єктів господарювання. Так, Закон України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» від 06 лютого 2018 р. передбачає, що вклад учасника товариства «у негрошовій формі повинен мати грошову оцінку, що затверджується одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства. При створенні товариства така оцінка визначається рішенням засновників про створення товариства» (ч. 3 ст. 13 Закону) [419]. Тобто, на законодавчому рівні дозволено внесок майнових прав до статутного капіталу суб'єкта господарської діяльності. Водночас чинне законодавство встановлює обмеження щодо окремих видів юридичних осіб, статутний капітал яких не може створюватися за рахунок прав на об'єкти інтелектуальної власності. Так, Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р. передбачає, що формування капіталу та

капіталізація банку відбувається виключно шляхом грошових внесків [319], Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. визнає, що при створенні фінансової установи або в разі збільшення зареєстрованого статутного капіталу, статутний капітал має бути сплачений виключно у грошовій формі і розміщений на банківських рахунках комерційних банків, які є юридичними особами за законодавством України, якщо інше не передбачено законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг [424].

Що стосується передачі майнових прав на торговельну марку до статутного капіталу суб'єкта господарювання, то, на думку С.О. Бондаренко, існує два варіанти здійснення вказаного, а саме: це може бути вклад усього обсягу майнових прав на торговельну марку до статутного капіталу або вклад в межах одного майнового права – права на використання торговельної марки шляхом укладання ліцензійного договору [55].

У Постанові Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» від 17 жовтня 2012 р. № 12 зазначено, що в разі внесення майнових прав до статутного капіталу юридичної особи, окрім зазначення про це в установчому договорі, необхідне укладання окремого договору про передання виключного права, а у випадках, передбачених законом, – державна реєстрація такого окремого договору [332].

На сьогодні залишається проблемним також питання грошової оцінки вкладу до статутного капіталу щодо об'єктів права інтелектуальної власності. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р. визнає, що до майна, яке може оцінюватися, належать і нематеріальні активи, у тому числі об'єкти права інтелектуальної

власності. Становлення інституту оцінки і ринку комерційного використання інтелектуальної власності залежить насамперед від таких чинників, як: наявність механізму реалізації нормативно-правової бази щодо вказаного питання; економічний потенціал країни, що визначає фінансовий стан суб'єктів господарювання та рівень розвитку інноваційних процесів; наявність системи стимулювання інноваційної діяльності, державної підтримки процесу створення технологій [135, с. 27].

Отже, у цій ситуації варто погодитися з думкою І.В. Кривошеїної про те, що на сьогодні основною проблемою залишається законодавча неврегульованість внесення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу суб'єктів господарювання, зокрема і щодо торговельної марки [214]. Вказане питання потребує опрацювання як теоретиками, так і практиками для внесення відповідних доповнень до чинного законодавства з метою створення ефективного механізму реалізації права внесення майнових права на торговельну марку до статутного капіталу суб'єкта господарювання.

Відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням прав на торговельні марки в Україні, регулює Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. Зміни, які відбулися в економіці країни в процесі становлення цивілізованого унормованого ринку товарів та послуг з часу прийняття означеного Закону, сприяли підвищенню рівня правової охорони і захисту прав на торговельні марки. Закономірним є перегляд чинного законодавства України у сфері охорони прав на торговельні марки задля ефективного виконання Україною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» від 21 липня 2020 р. [324] прийнятий з метою забезпечити виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції в частині узгодження вимог чинного законодавства України щодо охорони прав на торговельні марки із правом Європейського Союзу. У пояснювальній записці до проєкту закону зазначено, що Закон передбачає імплементацію вимог ст. 204–207 Угоди про асоціацію, а також Директиви 2008/95/ЄС від 22 жовтня 2008 р. Європейського Парламенту та Ради про наближення законодавств держав-членів щодо торговельних марок, Регламенту Ради (ЄС) № 207/2009 від 26 лютого 2009 р. про торговельну марку Співтовариства у національне законодавство [304].

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» від 21 липня 2020 р. (набув чинності 16 серпня 2020 р.) сприяло запровадженню таких нововведень стосовно реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку:

- подання заявки в електронній формі;
- розширено перелік об'єктів, які не можуть отримати правову охорону;
- уточнено підстави для відмови в реєстрації або визнання недійсною реєстрації торговельної марки;
- право реєстрації колективної торговельної марки;
- електронне діловодство;
- уточнено порядок надання правової охорони за міжнародною реєстрацією (за Мадридською системою);
- визнання листів про згоду як належний аргумент для реєстрації торговельної марки;

- конкретизовано правила процедури заперечень на стадії розгляду заявки;
- подовжено період невикористання торговельної марки (5 років);
- скорочено строк права повторної реєстрації (2 роки) тощо.

Безумовно, позитивним результатом в означеній проблематиці є гармонізація законодавства України та Європейського Союзу. Водночас, внесення змін до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. не сприяло вирішенню окремих термінологічних аспектів досліджуваного питання. Так, у тексті Закону слова «знаки для товарів і послуг» в усіх відмінках і числах замінено словами «торговельна марка» у відповідному відмінку і числі, однак назва Закону залишилася в старій редакції і не містить поняття «торговельна марка». З приводу такої ситуації, що склалася, варто дослухатися до М.І. Панова, який зазначив, що «юридична наука (або її галузі) <...> повинна мати як обов'язковий атрибут й інструментарій пізнання розвинуту систему категорій і понять (понятійний апарат) <...> формування понять, як і в цілому понятійного апарату юридичної науки, є найважливішим завданням та її власним призначенням, <...> константою її буття» [276, с. 54]. Отже, наявність основоположних понять створює підґрунтя для подальших наукових досліджень, вдосконалення юридичної техніки нормативно-правових актів, правотворення та правозастосування.

Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07 червня 1996 р., який визначає правові засади захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції, встановив, що недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. Закон визнав, що однією з форм недобросовісної конкуренції є неправомірне використання ділової репутації суб'єкта

господарювання, яка включає такий спосіб прояву як неправомірне використання позначень, тобто використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання (ст. 4) [362].

Державним органом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності шляхом здійснення державного контролю, є Антимонопольний комітет України, діяльність якого регламентує Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 р. [317]. Відповідно до Звіту Антимонопольного комітету України за 2020 р., затвердженого розпорядженням Антимонопольного комітету України від 11.03.2021 р. № 7-рп, органами Антимонопольного комітету України було припинено 147 порушень Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07 червня 1996 р. та накладено штрафів на суму 218,8 млн грн. Із вказаних порушень – 49 порушень у вигляді недобросовісної конкуренції, стосовно яких Комітетом прийнято рішення про накладення штрафних санкцій. Аналіз структури порушень у розрізі кваліфікації (од. та %) свідчить, що найбільше порушень стосується поширення інформації, що вводить в оману – 85 % (126 порушень) та неправомірного використання позначень – 9 % (13 порушень) [120, с. 118].

Чинне законодавство України не визначає носіїв, на яких має поширюватися інформація, яка вводить або може вводити в оману споживача. На думку фахівців у цій сфері, доказами у справі про порушення недобросовісної конкуренції можуть бути: упаковка

продукції з оманливим дизайном; рекламні листівки з оманливим або неправдивим текстом; записаний на носій інформації рекламний ролик; роздруковка з мережі Інтернет; зафіксований на фото рекламний плакат, проведене незалежне експертне дослідження впливу на споживачів недобросовісної реклами або інформації; свідомо про реєстрацію торгової марки із завідомо оманливою рекламою тощо [98]. Крім вказаних форм доказу правопорушення про захист від недобросовісної конкуренції, органи Антимонопольного комітету України вивчають також висновки експертів, пояснення осіб, які також є доказами у справах. Відтак, адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності, зокрема на торговельну марку, має сприяти забезпеченню формування та реалізації конкурентної політики в Україні.

Міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, є також частиною національного законодавства України відповідно до Конституції України (ст. 9) та Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. (ст. 19) [374]. Важливими міжнародними договорами у сфері реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку є:

- Паризька Конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. [278];
- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 р. (набула чинності для України 25 грудня 1991 р.) [229];
- Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків від 15 червня 1957 р. [259], затверджена Законом України від 01 червня 2000 р. № 1762-III [400];
- Віденська угода про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків від 12 червня 1973 р. [64], затверджена Законом України від 18 лютого 2009 р. № 1000-VI [399];

– Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків від 28 червня 1989 р. [229], затверджений Законом України від 01 червня 2000 р. № 1763-III [401] та ін.

Адміністративно-правове регулювання реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку здійснюють також підзаконні нормативно-правові акти, зокрема: Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності» від 23 грудня 2004 р. № 1716 [355], Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21 січня 1993 р. № 7–93 [328], Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг» від 10 січня 2002 р. № 10 [352], Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Правил погодження питань про внесення позначення, що містить офіційну назву держави «Україна», до знака для товарів і послуг» від 04 серпня 2010 р. № 790 [357] тощо.

Отже, адміністративно-правові норми, які регулюють теоретичні та практичні питання реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку, об'єктивно виражені в законах, міжнародних договорах та підзаконних нормативно-правових актах.

Адміністративно-правові відносини, які виникають у процесі реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку, є різновидом правових відносин, які виникають на основі адміністративно-правових норм у сфері інтелектуальної власності. Стосовно цієї фундаментальної категорії адміністративного права В.Б. Авер'янов зазначав, що запровадження нового типу відносин є надзвичайно важливим у процесі реалізації адміністративної реформи в Україні. Адміністративно-правові відносини мають забезпечувати кожній людині захист її прав і свобод у сфері діяльності органів влади [4, с. 140].

В.К. Колпаков визнає адміністративно-правові відносини головним об'єктом наукового осмислення щодо формування адміністративно-правової доктрини. Характерною ознакою таких відносин є те, що органи публічної адміністрації виступають у них владною стороною, тобто мають право на прийняття владного (обов'язкового) рішення. Як зазначає правник, поняття адміністративних правовідносин, подолавши інерцію радянських стереотипів, постало в оновленому виді важливим чинником у гармонізації взаємодій між публічною владою і людиною [187, с. 101].

Справді, у результаті застосування адміністративно-правових норм виникають адміністративні правовідносини, складовими яких є суб'єкти, об'єкти та зміст.

Об'єктом правовідносин є те, щодо чого виникають, розвиваються і припиняються адміністративно-правові відносини. Об'єктом правовідносин у зазначеній сфері є торговельна марка. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. визначає, що торговельна марка – це позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб, і далі конкретизує, що позначеннями можуть бути, зокрема, слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори, форма товарів або їх пакування, звуки, за умови що такі позначення придатні для відрізнення товарів або послуг одних осіб від товарів або послуг інших осіб, придатні для відображення їх у Державному реєстрі свідоцтв України на знаки для товарів і послуг таким чином, що дає змогу визначити чіткий і точний обсяг правової охорони, що надається (ст. ст. 1, 5 Закону) [387].

Для надання правової охорони торговельній марці вона має відповідати таким вимогам:

– не суперечити публічному порядку та загальновизнаним принципам моралі;

– відповідати вимогам Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09 квітня 2015 р. [342].

Відповідно до положень вказаного нормативно-правового акта до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. були внесені зміни про те, що об'єктом торговельної марки не можуть бути імена або псевдоніми осіб, які обіймали керівні посади у комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік (крім випадків, пов'язаних із розвитком української науки та культури), працювали у радянських органах державної безпеки, назви СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних радянських республік, та похідні від них, назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії, встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у XX ст. [342];

– відсутні підстави для відмови в наданні правової охорони, встановлені Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р.

Так, відповідно до вказаного Закону України не можуть одержати правову охорону позначення, які зображують або імітують:

- державні герби, прапори та інші державні символи (емблеми);
- офіційні повні або скорочені назви держав чи міжнародні літерні коди держав;
- емблеми, скорочені або повні найменування міжнародних міжурядових організацій;
- офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки;
- нагороди та інші відзнаки [387].

Такі позначення можуть бути включені до торговельної марки як елементи, що не охороняються, якщо на це є згода відповідного компетентного органу або їх власників. Компетентним органом з надання дозволу на використання в торговельній марці офіційної назви та міжнародного літерного коду держави Україна є колегіальний орган, утворений Національний орган інтелектуальної власності.

Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. не можуть одержати правову охорону також позначення, які:

- звичайно не мають розрізняльної здатності та не набули такої внаслідок їх використання;
- складаються лише з позначень, що складаються лише з позначень, що є загальноновживаними у сучасній мові або у добросовісній та усталеній торговельній практиці щодо товарів і послуг;
- складаються лише з позначень чи даних, що є описовими під час використання щодо зазначених у заявці товарів і послуг або у зв'язку з ними, свідчать про вид, якість, склад, кількість, властивості, передбачене призначення, цінність товарів і послуг, географічне походження, місце і час виготовлення чи збуту товарів або надання послуг, або на інші характеристики товарів чи послуг;
- можуть ввести в оману щодо товарів чи послуг, зокрема щодо їх властивості, якості або географічного походження;
- можуть ввести в оману щодо особи, яка виробляє товар або надає послугу;
- складаються лише з позначень, що є загальноновживаними символами і термінами;
- відображають лише форму, що обумовлена природним станом товару чи необхідністю отримання технічного результату, або яка надає товарів істотної цінності;

– відтворюють назву сорту рослин, зареєстрованого чи заявленого на реєстрацію в Україні або якому надана правова охорона відповідно до міжнародного договору України до дати подання заявки на торговельну марку, що містить таке позначення, і якщо заявлене позначення стосується сорту рослин того самого або спорідненого виду;

– містять географічні зазначення (у тому числі для спиртів та алкогольних напоїв), зареєстровані чи заявлені на реєстрацію в Україні або яким надана правова охорона відповідно до міжнародного договору України до дати подання заявки на торговельну марку, що містить таке зазначення, а якщо заявлено пріоритет – до дати пріоритету для таких самих або споріднених з ними товарів, якщо під час використання заявленого позначення використовується репутація географічного зазначення та/або заявлене позначення вводить в оману щодо особливої якості, характеристик та дійсного походження товару [387].

Не можуть бути зареєстровані як торговельні марки позначення, які на дату подання заявки або якщо заявлено пріоритет, то на дату пріоритету є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати, зокрема, асоціювати з:

– торговельними марками, раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи для таких самих або споріднених з ними товарів і послуг;

– торговельними марками інших осіб, якщо такі торговельні марки охороняються без реєстрації на території України на підставі міжнародних договорів України, зокрема торговельними марками, визнаними добре відомими відповідно до статті 6 bis Паризької конвенції щодо таких самих або споріднених з ними товарів і послуг;

– торговельними марками інших осіб, якщо такі торговельні марки охороняються без реєстрації на території України на підставі міжнародних договорів України, зокрема торговельними марками,

визнаними добре відомими відповідно до статті 6 bis Паризької конвенції щодо неспоріднених товарів і послуг, якщо використання торговельної марки іншою особою щодо таких неспоріднених товарів і послуг свідчитиме про зв'язок між ними і власником добре відомої торговельної марки та може завдати шкоди інтересам такого власника;

– комерційними найменуваннями, що відомі в Україні і належать іншим особам, які одержали право на них до дати подання до Національного органу інтелектуальної власності заявки щодо таких же або споріднених з ними товарів і послуг;

– знаками відповідності (сертифікаційними знаками), зареєстрованими у встановленому порядку;

– торговельними марками, що використовуються іншою особою в іноземній державі, якщо заявка подана від свого імені агентом чи представником такої особи в розумінні статті 6 septies Паризької конвенції без дозволу такої особи і відсутні докази, що обґрунтовують таке подання, за наявності заперечення такої особи [387].

Не реєструються як торговельні марки позначення, які відтворюють:

– промислові зразки, права на які належать в Україні іншим особам;

– назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти без згоди власників авторського права або їх правонаступників;

– прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні осіб без їх згоди [387].

Отже, відсутність відповідності зазначеним вимогам унеможливає надання правової охорони торговельній марці.

Право на одержання свідоцтва на торговельну марку у порядку, встановленому Законом України «Про охорону прав на знаки для

товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р., має будь-яка фізична або юридична особа, об'єднання осіб або їх правонаступники. Право на одержання свідоцтва має заявник, заявка якого має більш ранню дату подання до Національного органу інтелектуальної власності, функції якого виконує Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності», або, якщо заявлено пріоритет, більш ранню дату пріоритету, за умови, що вказана заявка не вважається відкликаною, не відкликана або за нею Національним органом інтелектуальної власності не прийнято рішення про відмову в реєстрації торговельної марки, можливості оскарження якого вичерпані.

Заявка за вибором заявника може подаватися у паперовій або електронній формі ним особисто або через представника у справах інтелектуальної власності або іншу довірену особу. Заявка має стосуватися однієї торговельної марки і повинна містити заяву про реєстрацію торговельної марки, зображення позначення, що заявляється та перелік товарів і послуг, для яких заявник просить зареєструвати торговельну марку, згрупованих за Міжнародною класифікацією товарів і послуг для реєстрації знаків (МКТП). У подальшому здійснюється формальна чи кваліфікаційна експертиза заявки, за результатами якої затверджуються рішення про реєстрацію торговельної марки, що засвідчується свідоцтвом. Свідоцтво видає від імені держави уповноважений на це орган – Національний орган інтелектуальної власності [387].

Обсяг правової охорони, що надається, визначається зображенням торговельної марки та переліком товарів і послуг, внесеними до Державного реєстру свідоцтв України на торговельні марки, і засвідчується свідоцтвом з наведеними у ньому копією внесеного до Реєстру зображення торговельної марки та переліком товарів і послуг. Строк дії свідоцтва становить 10 років від дати подання заявки до Національного органу інтелектуальної власності і продовжується

вказаним органом влади за клопотанням власника свідоцтва щоразу на 10 років, за умови сплати відповідного збору. Свідоцтво надає його власнику виключне право забороняти іншим особам використовувати без його згоди торговельну марку та позначення, тотожне із зареєстрованою торговельною маркою.

Власник свідоцтва має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання торговельної марки на підставі ліцензійного договору. Ліцензійний договір має містити, зокрема, інформацію про способи використання торговельної марки, територію і строк, на які дозволено її використання, та умову, що якість товарів і послуг, виготовлених чи наданих за ліцензійним договором, не буде нижчою за якість товарів і послуг власника свідоцтва і він здійснюватиме контроль за виконанням цієї умови [342].

Заявник може оскаржити рішення Національного органу інтелектуальної власності у судовому порядку або до Апеляційної палати протягом двох місяців від дати одержання рішення Національного органу інтелектуальної власності чи копій матеріалів, відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. (ч. 1 ст. 15 Закону).

Будь-яка особа має право зареєструвати торговельну марку в іноземних державах. Якщо особа збирається реєструвати торговельну марку в іноземних державах відповідно до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків та/або Протоколу до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків заявка на міжнародну реєстрацію та відповідні їй заява про територіальне поширення після міжнародної реєстрації і заява про продовження міжнародної реєстрації подаються через Національний орган інтелектуальної власності за умови сплати національного збору за подання кожної з них, що передбачено ч. 2 ст. 24 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. Подана заява перевіряється,

перевірену інформацію вносять до міжнародного реєстру, потім матеріали відправляються до патентного відомства кожної заявленої країни [387].

Фахівці сфери інтелектуальної власності визнають, що недоліком Мадридської системи реєстрації знаків чи Протоколу Мадридської системи є те, що не всі країни світу є учасниками вказаної системи, наприклад, Тайвань, Чилі, Канада, Об'єднані Арабські Емірати. Для захисту торговельних марок у цих країнах необхідно окремо подавати заявку.

В Європейському співтоваристві відповідно до змін у законодавстві торговельна марка має назву «ТМ Європейського Союзу» та регулюється Регламентом ЄС 2015/2424 Європейського Парламенту і Ради. Особливість такої торговельної марки полягає в тому, що вона є дійсною на території всіх країн Європейського Союзу. Тобто, в Європейському Співтоваристві має місце уніфікація підходу до такого об'єкта інтелектуальної власності як торговельна марка [33].

Відомо, як зазначає Г.О. Андрощук, що зі збільшенням популярності відомих торговельних марок зростає інтенсивність їх підробок, що створює умови для їх перетворення на родові найменування товарів певного виду через втрату розрізняльної здатності. Для виконання торговельною маркою розрізняльної функції необхідно, щоб відповідному позначенню були притаманні високі розпізнавальні властивості. В умовах глобалізації власники торговельних марок мають здійснювати моніторинг, регулярний аналіз кожного ринку товарів і послуг для запобігання економічним втратам цінності своїх торгових марок в окремих країнах, здійснювати превентивні заходи щодо захисту прав на об'єкти права інтелектуальної власності [32].

Широке використання торговельних марок збільшило кількість їх недобросовісних заявників. Таке явище набуло значного поширення

у світі й здобуло назву «сквотинг торговельних марок» (squatting of trademarks). Класична ситуація виглядає таким чином. Фізична або юридична особа реєструє торговельну марку, що стосується товару, послуги або торгового найменування іншого суб'єкта господарювання. Таке спостерігається в тому випадку, коли суб'єкт господарювання виробляє якісні товари або надає послуги, зробивши відповідні інвестиції у виробництво та рекламу, але при цьому не зареєструвавши торговельну марку, яка їх охороняє. Тому сквотери намагаються реєструвати саме такі торговельні марки і в більшості випадків їх намір полягає в тому, щоб отримувати «рентні платежі» від власників суб'єктів господарювання шляхом погрози звернення до суду за порушення прав на торговельну марку [30, с. 26–27]. Наприклад, у Китаї (входить до трійки країн світу за кількістю зареєстрованих торговельних марок за рік) у середньому 50 % поданих сквотерами заявок на реєстрацію торговельних марок задовольняється [34].

У багатьох країнах світу відбувається протидія вказаним діям недобросовісних заявників шляхом внесення відповідних змін до законодавства та застосування превентивних організаційних заходів для недопущення шахрайства. Так, у Китаї подавати заявку про реєстрацію торговельної марки дозволено лише скориставшись послугами патентних повірених або агентів з торговельних марок, діяльність яких потребує отримання ліцензії [32]. Також застосовуються інструменти цифрового пошуку недобросовісних заявок.

В Україні з набуттям чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» від 21 липня 2020 р. посилилися вимоги до надання правової охорони та уточнені підстави для відмови в наданні такої охорони торговельним маркам, доповнено перелік позначень, що не підлягають правовій охороні тощо.

Вважаємо, що конкретизація процедури реєстрації торговельної марки та прагнення унормування законодавства України про торговельні марки відповідно до вимог та стандартів Європейського Союзу на рівні окремих законів є позитивною тенденцією.

Цивільний кодекс України суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку визнає фізичних та юридичних осіб (ч. 1 ст. 493) [496]. Водночас Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993р. вказує, що право на одержання свідоцтва має будь-яка особа, об'єднання осіб або їх правонаступники (ч. 5 ст. 5), визначаючи, що особа – це фізична або юридична особа (ст. 1) [387]. Як бачимо, українське законодавство на відміну від законодавства деяких зарубіжних країн не вимагає від особи, яка звертається для реєстрації торговельної марки, статусу суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи чи фізичної особи-підприємця [255]. Означена проблематика залишається дискусійною серед вітчизняних науковців.

Міжнародне законодавство, передусім Договір про закони щодо товарних знаків від 27 жовтня 1994 р. [108], ратифікований Законом України «Про ратифікацію Договору про закони щодо товарних знаків» від 13 жовтня 1995 р., визнає, що держава не має права ставити умову суб'єкту для реєстрації торговельної марки – обов'язкове здійснення особою виробничої чи торгової діяльності; ці вимоги не передбачені договором.

Між тим законодавство регулює питання строку використання торгової марки. Подібну норму містить і Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. Так, якщо торговельна марка не використовується в Україні безперервно протягом п'яти років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або якщо використання торговельної марки призупинено з іншої дати після цієї публікації на безперервний строк у п'ять років,

то будь-яка особа має право звернутися до суду із заявою про дострокове припинення дії свідоцтва (п. 4 ст. 18 Закону).

Новелою Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. є поняття «колективна торговельна марка», тобто позначення, за яким товари і послуги учасників об'єднання осіб, під яким розуміють будь-яку сукупність осіб незалежно від її організаційно-правової форми та складу та існування якого не суперечить законодавству держави, у якій воно створено, відрізняються від товарів і послуг інших осіб (ст. 1). Фахівці коментують, що прикладом об'єднання осіб може бути об'єднання підприємств (асоціація, корпорація, консорціум, концерн), але якщо торговельна марка заявляється кількома особами, то вона не є колективною, тому відповідне свідоцтво на торговельну марку належить кільком особам спільно [480].

Звернемо увагу на розмежування понять «торговельна марка» та «бренд», оскільки іноді має місце їх ототожнення. Передусім, поняття «бренд» чинне законодавство України не містить. О.А. Рассомахіна вважає, що «бренд включає в себе торговельну марку та/або комерційне найменування (найменування фізичної особи-підприємця) та/або географічне зазначення, а також враження від цих об'єктів (легенда, філософія бізнесу), яке існує у свідомості споживача, або цінності, що асоціюються з ними, і характеризується високим рівнем відомості» [434]. Маркетологи, у свою чергу, визнають бренд як сукупність уявлень, образів, емоцій, викликаних у споживачів досвідом використання товару чи послуги певного суб'єкта господарювання. Бренд, як зазначає С.М. Січко, це «нематеріальний актив, що формує емоції та входить у підсвідомість споживачів. У сучасному бізнесі, коли конкурентна боротьба переміщується в інформаційне поле, бренд, як його інструмент, має дуже важливе конкурентне значення» [453, с. 130]. Загалом бачиться більш логічним визнання

бренду скоріше психологічним атрибутом на ринку товарів і послуг, завдяки якому знижуються ризики для споживачів, спрощується вибір товарів чи послуг з подальшим задоволенням від придбаного.

Що стосується відмінностей між поняттям «торговельна марка» та «логотип», то тут варто зауважити, що поняття «логотип» містить Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р., встановлюючи, що логотип (фірмовий, торговий знак) – це будь-яка комбінація позначень (слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів), які придатні для вирізнення ефірного часу однієї телерадіоорганізації від іншої (ст. 1) [417]. Аналізуючи надане визначення, фахівці доходять висновку, що логотип є не чим іншим як словесною торговельною маркою в особливому графічному виконанні [33]. У цьому випадку логотип є різновидом торговельної марки.

Проблематика співвідношення понять «торговельна марка» та «промисловий зразок» також продовжує бути актуальною для правників. Між тим Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» від 21 липня 2020 р. посилив відмінності між вказаними об'єктами інтелектуальної власності [324]. Завдяки Закону була заповнена прогалина в правовому регулюванні статусу промислових зразків щодо патентних зловживань, тобто коли суб'єкти господарювання реєструють промислові зразки на відомі форми виробів з метою вимагання сплати «роялті» за використання означених об'єктів у комерційних цілях. Ситуація схожа з таким явищем, як «сквотинг торговельних марок». Запропоновані зміни щодо промислових зразків, а саме введення ще одного критерію охороноздатності «індивідуальний характер» поряд з новизною; правова охорона незареєстрованих промислових зразків; охоронний доку-

мент змінено з патенту на свідоцтво; можливість досудового скасування свідоцтва в Апеляційній палаті, посилюють правову охорону промислових зразків та інвестиційний клімат в країні. З огляду на наведене, враховуючи зміни до законодавства, можемо визнати процес виявлення характерних ознак об'єктів інтелектуальної власності – торговельних марок та промислових зразків.

Суб'єктами правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку, крім означених суб'єктів права інтелектуальної власності, є Національний орган інтелектуальної власності, функції якого виконує державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності», Міністерство економіки України як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, Антимонопольний комітет України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, суд, громадські організації.

Представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені), як суб'єкти відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку, мають право представляти інтереси іноземців, осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб та інших осіб, які мають місце постійного проживання чи постійне місцезнаходження за межами України, у відносинах з Національним органом інтелектуальної власності. Така вимога, передбачена Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» від 21 липня 2020 р., захищає інтереси добросовісних власників та заявників реєстрації торговельних марок, а також посилює відповідальність за свої дії представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених).

Громадяни України, юридичні особи України наділені правом самостійно або за допомогою представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) звертатися до Національного органу інтелектуальної власності для вирішення справ [157].

У разі вчинення правопорушення у вказаній сфері відповідальність передбачають Кодекс України про адміністративні правопорушення та спеціальні закони. Так, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, зокрема знака для товарів і послуг, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом (ст. 51–2), за порушення встановлених законодавством вимог щодо заборони реклами та спонсорства знаків для товарів і послуг, під якими випускаються тютюнові вироби, з порушенням вимог чинного законодавства про рекламу (ст. 156–3) [177]. Крім того, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07 червня 1996 р. містить положення про те, що вчинення дій, визначених вказаним Законом як недобросовісна конкуренція, тягне за собою відповідальність, передбачену цим Законом, а саме: накладення штрафу, відшкодування шкоди, вилучення товарів з неправомірно використаним позначенням та копій виробів іншого суб'єкта господарювання та спростування неправдивих, неточних або неповних відомостей (ст. 20–26) [362].

Таким чином, адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку слід розглядати як цілеспрямований вплив на адміністративні правовідносини між публічною адміністрацією та суб'єктами права інтелектуальної власності в означеній галузі, здійснюваний за допомогою відповідних правових засобів у процесі виконання,

використання та застосування адміністративно-правових норм з метою впорядкування, реалізації та захисту прав та законних інтересів учасників відносин.

З огляду на визначену перспективу побудови в Україні високо-розвиненої інноваційної економіки питання вдосконалення адміністративно-правового регулювання у сфері права інтелектуальної власності набуває особливої ваги. Вказана проблема кореспондується із інститутом торговельної марки, який на сьогодні є найбільш поширеним об'єктом права інтелектуальної власності як в Україні, так і у світі.

Як свідчить юридичний аналіз, цілісність адміністративно-правового регулювання сьогодні проходить етап становлення, зберігаються неузгодженість понятійно-категоріального апарату, суперечливість норм права і актів законодавства. В умовах виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції у частині узгодження вимог чинного законодавства України щодо торговельних марок із правом Європейського Союзу підвищуються вимоги до вироблення рекомендацій стосовно подальшого зближення правового регулювання торговельних марок з європейськими стандартами і вимогами.

Нагальною проблемою адміністративного права залишається розробка юридичною наукою основоположних понять, юридичних конструкцій основних категорій та їх належне застосування в нормативно-правових актах. Забезпечення реалізації нововведень, якими були доповнені вітчизняні нормативно-правові акти щодо сфери реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку, сприяє гармонізації законодавства України та законодавства Європейського Союзу з метою гарантування кожному реалізацію та захист прав у відносинах з органами публічної влади.

Для створення внутрішнього та єдиного ринку України з країнами Європейського Союзу необхідно не тільки усунути бар'єри для

вільного руху товарів і послуг та ввести механізми, які забезпечуватимуть конкуренцію суб'єктів господарської діяльності. Доцільно також встановити правові умови для адаптації суб'єктів господарювання до нових умов ринкових відносин. За таких обставин торговельні марки надають можливість вирізняти товари і послуги суб'єктів господарської діяльності та захищати їх від проявів недобросовісної конкуренції.

2.3 Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю

В умовах модернізації інформаційних відносин, постійного розширення можливостей використання інформаційного простору мережі Інтернет, розвитку конкурентоспроможної господарської діяльності як ніколи нагальною стає проблема захисту комерційно цінної, таємної інформації про виробництво, технологію, управління, фінансову та іншу діяльність у сфері господарювання. Жорсткі умови ринку спонукають суб'єктів господарської діяльності до збереження і захисту від посягань інформації, яка надає їм переваги на ринку виробництва та споживання продукції, надання послуг та виконання робіт. Відповідно, «законодавство про інформацію, що має комерційну цінність, встановлює особливий режим її правової охорони – комерційна таємниця» [460, с. 673]. За таких обставин правове регулювання комерційної таємниці як об'єкта правовідносин набуває надзвичайно важливого значення для суспільства.

Проблематика правового регулювання комерційної таємниці знайшла своє відображення у працях таких українських учених, як: Г.О. Андрущук [511], М.К. Галянтич [72], Т.І. Бегова [48], А.І. Берлач [45], Т.В. Івченко [125], Ю.М. Капіца [168], О.В. Кохановська,

І.І. Килимник [171], О.О. Кулініч [219], А.І. Марущак [235], Ю.В. Носік [261], О.А. Підпригора [308], О.Е. Радутний [433], О.П. Світличний [447], Г.О. Сляднєва [461], Л.Д. Топалова [479], М.Я. Швец [500] та здобутках інших правників. Разом з тим існує нагальна потреба в подальшому дослідженні комерційної таємниці як багатогранного правового явища, зокрема щодо поняття та змісту адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

Становлення ринкових відносин в Україні, інформатизація та інтелектуалізація виробництва, зростання рівня конкуренції між суб'єктами господарювання, яка не завжди має добросовісний характер, сприяють посиленню значення інформації в усіх сферах суспільства, зокрема в господарській діяльності. Процес розширеного виробництва інформаційних ресурсів, їх використання та захист, починаючи із середини ХХ ст., забезпечив перехід до інформаційного суспільства, у якому зусилля людини все менше зосереджені на виробництві матеріальних цінностей, водночас актуальними стають комунікації й опрацювання інформації [137; 138].

У результаті змін, які відбуваються в суспільному розвитку «... найбільш важливою продукцією в суспільстві виступають інновації та знання», як зазначає Р. Інглегарт [124, с. 259]. Виникнення нових явищ у політичній, економічній, соціальній та культурній сферах життя потребує їх упорядкування шляхом відповідного організаційного та правового регулювання. Е. Тоффлер стосовно цього зауважує: «Суттєві зміни в суспільному устрої породжують нові інститути, відносини, цінності, тобто новий лад життя» [481].

Відносно новими явищами в українському правовому просторі є об'єкти права інтелектуальної власності. Інституалізація комерційної таємниці як правового явища у вітчизняній системі права пов'язана з трансформаційними процесами в економічній, правовій

та соціальній сферах українського суспільства, зокрема зі становленням ринкової економіки та необхідністю врегулювання відносин між суб'єктами господарювання різноманітних форм власності в умовах конкуренції [150; 151].

У світі, як зазначають науковці, сучасне розуміння комерційної таємниці почало розвиватися в Англії в процесі промислової революції з II пол. XVIII ст. Перший судовий розгляд справи про комерційну таємницю в США зафіксовано в 1837 р. [184, с. 29]. Аналіз правових джерел дає можливість стверджувати, що поява категорії «комерційна таємниця» у вітчизняному законодавстві пов'язана з питанням правової регламентації підприємницької діяльності на початку 90-х рр. XX ст. [154; 155]. Законодавчого закріплення комерційна таємниця набула в Законі СРСР «Про підприємства в СРСР» від 04 червня 1990 р., відповідно до якого, під комерційною таємницею підприємства розуміються пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства відомості, що не є державними таємницями, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам (ч. 1 ст. 33). Дефініція поняття була надана не загалом, а саме щодо підприємства в період становлення ринкових відносин в Україні та проявів недобросовісної конкуренції. Зазначалося також, що склад, обсяг та порядок захисту інформації, яка є комерційною таємницею, визначається самостійно керівником підприємства. Для запобігання приховування інформації про забруднення довкілля та такої, що може спричинити шкоду суспільству, уряд сам буде визначати види інформації та діяльності підприємства, які не можуть бути віднесені до комерційної таємниці шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів [392].

Основи цивільного законодавства Союзу РСР та республік від 31 травня 1991 р. встановлювали, що власник технічної,

організаційної або комерційної інформації, яка становить секрет виробництва (ноу-хау), має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами за умови, що: 1) вказана інформація вже має або може мати в майбутньому комерційну цінність в силу невідомості її третім особам; 2) до означеної інформації відсутній вільний доступ на законній підставі; 3) власник інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності (ч. 1 ст. 151) [271]. Як бачимо, в Основах цивільного законодавства, як нормативно-правовому акті приватного права, мова йде про ноу-хау як секрет виробництва і використовується категорія «комерційна інформація», а поняття комерційної таємниці подальшого розвитку не набуло [143]. Закон визнавав, що термін охорони ноу-хау обмежується часом дії названих умов, а особа, яка неправомірно використовує секрет виробництва, який належить іншій особі, зобов'язана відшкодувати їй збитки [271].

У подальшому Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. щодо комерційної таємниці підприємства встановив ті самі положення, які містив Закон СРСР «Про підприємства в СРСР» від 04 червня 1990 р. Було визначено, що відповідальність за розголошення відомостей, які становлять комерційну таємницю підприємства, і порядок охорони таких відомостей встановлюються законодавчими актами України [393].

З метою посилення адміністративно-правового регулювання в умовах прискореного розвитку ринкових відносин в кінці ХХ ст., запровадження нових технологій у виробництво, комерціалізації торгового обороту Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про перелік відомостей, що не становлять комерційну таємницю» від 09 серпня 1993 р. № 611, згідно з якою комерційну таємницю не становлять: установчі документи суб'єктів господарської діяльності (статут, установчий договір); інформація за всіма

встановленими формами державної звітності; дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів, відомості про штат працівників та наявність вільних робочих місць; документи про сплату податків і обов'язкових платежів; інформація про забруднення навколишнього природного середовища та недотримання умов охорони праці, реалізацію шкідливої продукції та інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків; документи про платоспроможність; відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню тощо [391]. Варто зауважити, що наданий перелік відомостей має вичерпний характер. У Постанові зазначено, що суб'єкти господарювання зобов'язані надавати вказану інформацію за вимогою органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства.

Ми вважаємо, що в таких умовах, тобто стрімкого формування нових ринкових відносин, саме право як атрибут цивілізованої спільноти постає засобом впорядкування і захисту якісних змін. Варто приєднатися до думки В.А. Бачиніна та М.І. Панова про те, що «цивілізація як багатоцільова соціальна система <...> здатна до саморегуляції і самовдосконалення ... Воля цивілізованого співтовариства до захисту себе від небезпек внутрішніх деструкцій виявляється з усією визначеністю у праві» [42, с. 128–132]. Саме норми права повинні сприяти врегулюванню нових відносин для забезпечення правопорядку в усіх сферах суспільного життя.

Україна, як складова цивілізованого соціуму, переживала ті самі явища на тлі розбудови суверенної, демократичної та правової держави, що й інші країни пострадянського простору. Зазначені роки розвитку Української держави щодо інформації як явища характеризувалися прагненням законодавця врегулювати новий зміст

супільних відносин шляхом прийняття відповідних нормативних актів. Саме в ці роки набули чинності Закон України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 р. [369], Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. [376], Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р., Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05 липня 1994 р. [363], Закон України «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р. [368], Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 04 лютого 1998 р. [379] та ін.

Комерційну таємницю як один із засобів здобуття економічних переваг на конкурентному ринку регламентував Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07 червня 1996 р., визнавши проявами недобросовісної конкуренції неправомірне збирання, розголошення, схилення до розголошення та неправомірне використання комерційної таємниці [362]. Слід підкреслити, що якщо питання державної таємниці були детально регламентовані Законом України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. [362], то питання, пов'язані з комерційною таємницею, розроблені науковцями недостатньо.

Водночас необхідно зазначити, що 28 червня 1996 р. набула чинності Конституція України, яка визначила принципи правового регулювання інформаційних відносин в країні, право кожного на доступ до інформації (ст. 34), право на індивідуальні чи колективні звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ст. 40) тощо [197]. Основний Закон України значно розширив перелік інформаційних прав і свобод людини і громадянина, передбачивши гарантії для їх реалізації. Конституція України, наділена вищою юридичною силою, стала правовою базою українського законодавства

загалом і щодо права на інформацію та інформаційних відносин зокрема [138].

Серед вказаних нормативно-правових актів заслуговує на увагу Закон України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 р., який врегульовує відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. З урахуванням подальших змін відповідно до ст. 1 Закону України інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [369]. Серед видів інформації за режимом доступу було визначено відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, яка у свою чергу, поділяється на конфіденційну, таємну чи службову. Конфіденційною визнається інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Між тим Закон України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 р., вказавши, що порядок віднесення інформації до таємної або службової та порядок доступу до неї регулюються законами, не надав необхідного законодавчого визначення понять, хоча потреба в ідентифікації зазначених категорій стає все більш актуальною [153].

Слід зазначити, що чинне законодавство містить положення не лише про комерційну таємницю. Так, Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р. використовує поняття «банківська таємниця», надаючи норму-дефініцію, перелік відомостей, які становлять банківську таємницю, зобов'язання банку щодо збереження та порядок розкриття банківської таємниці (ст. 60–62–2) [319]. Крім того, ст. 1076 Цивільного кодексу України також регулює питання банківської таємниці [496]. Передбачає відповідальність за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну

або банківську таємницю ст. 231 Кримінального кодексу України, а ст. 232 вказаного кодексу, крім комерційної та банківської таємниці, встановлює відповідальність за розголошення професійної таємниці [215].

Суспільні відносин, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України регулює Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. [331].

Поняття «адвокатська таємниця» використовує Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 р., вказуючи, яка саме інформація становить адвокатську таємницю (ст. 22) [315].

Такий підхід законодавця до використання різноманітних видів таємної інформації залежно від сфери суспільних відносин передбачає регулювання зазначеного явища спеціальними законами. Серед науковців є прихильники такого підходу, який передбачає подальший розвиток галузевого законодавства щодо вказаної проблеми. Інші правники вбачають вирішення питання у встановленні єдиних уніфікованих принципів і засад регламентації відомостей, які є таємною інформацією, незалежно від сфери застосування у суспільному житті [166].

Т.А. Костецька визнає, що на сьогодні все ще відсутня цілісність правового регулювання в інформаційній сфері, наявні неузгодженість понятійно-категоріального апарату, суперечливість норм і актів законодавства тощо. Конституційно-правовий механізм реалізації прав на інформацію та інформаційних прав не завжди спрацьовує належним чином внаслідок певної декларативності формулювань визначальних положень вказаних прав [206, с. 115]. Науковець визнає, що особливо проблеми розробки юридичною

наукою основоположних понять в означеній сфері стали очевидними після набрання чинності Закону України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 р. та Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. [336]. Підтримуємо позицію правника про необхідність вироблення правниками загальнонаукового підходу до опрацювання вихідної категорії в досліджуваній сфері – інформації.

Питання юридичної відповідальності за порушення правового режиму комерційної таємниці як нового правового явища знайшло відображення в Законі України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 28 січня 1994 р. [326]. З метою посилення захисту економіки від протиправних посягань, КУпАП було доповнено ст. 164–3 «Недобросовісна конкуренція», у якій передбачено адміністративну відповідальність за отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця (ч. 3 ст. 164–3) [177]. У Кримінальному кодексі України з'явилися ст. 148–6 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю» та ст. 148–7 «Розголошення комерційної таємниці» (у новій редакції Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 р. є такі статті: ст. 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» та ст. 232 «Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках») [215]. Внесені зміни до кодифікованих законів вказують на важливість стану регулювання означеної сфери суспільного життя. Цей крок мав сприяти подальшому цілеспрямованому і системному вдосконаленню законодавства про комерційну таємницю.

Звертаючись до міжнародного законодавства, визнаємо, що Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. [278] є базовим міжнародним актом, який містить положення про захист комерційної таємниці та принципи припинення недобросовісної конкуренції. У подальшому всі міжнародні договори брали за основу вказані правові засади. Так, положеннями Стокгольмської конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (1967 р.) до прав, що належать до інтелектуальної власності, було віднесено і захист проти недобросовісної конкуренції [307, с. 548].

Поняття «нерозкрита інформація» містить ст. 1 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS), якою така інформація віднесена до інтелектуальної власності разом з іншими об'єктами. Угода TRIPS визначає критерії віднесення інформації до нерозкритої, передбачаючи, що захист нерозголошеної інформації, яка законно перебуває під контролем фізичних та юридичних осіб, має надаватися, якщо така інформація:

- 1) є секретною у тому розумінні, що вона як єдине ціле або у точній сукупності та поєднанні її компонентів не є загальновідомою або доступною для осіб у колах, що зазвичай мають справу з інформацією, про яку йдеться;
- 2) має комерційну цінність через те, що вона є секретною;
- 3) зберігається у секреті внаслідок вжиття за відповідних обставин певних заходів особою, яка законно здійснює контроль за цією інформацією.

Фізичні та юридичні особи, як визначає Угода TRIPS, повинні мати можливість перешкоджати тому, щоб вказана інформація, яка законно перебуває під їх контролем, розголошувалась, збиралась або використовувалась іншими особами без їхньої згоди у такий спосіб, який суперечить чесній комерційній практиці (ст. 39) [449].

У подальшому між Україною та Європейським Союзом була підписана Угода про наукове і технологічне співробітництво від 04 липня 2002 р., ратифікована Законом України від 25 грудня 2002 р. Згідно з нею, одним із важливих принципів підписання договорів про наукові дослідження має бути захист нерозкритої інформації (комерційної таємниці). На сьогодні міжнародне законодавство про комерційну таємницю, крім означених міжнародних актів, включає Директиву 2004/48/ЄС Європейського парламенту та ЄС про забезпечення прав на інтелектуальну власність [99] та Директиву 2016/943 Європейського парламенту та Ради від 08 червня 2016 р. про захист нерозкритого ноу-хау і комерційної інформації від їх незаконного придбання, використання та розкриття [100].

Ю.М. Капіца, який з іншими фахівцями брав участь у роботі Європейської комісії з дослідження проблематики охорони комерційної таємниці та конфіденційної бізнесової інформації для вироблення положень проєкту Директиви 2016/943 Європейського Союзу, визнає, що в процесі напрацювань дискутувалося питання щодо віднесення комерційної таємниці до об'єктів інтелектуальної власності. Причина сумнівів фахівців полягала в тому, що розгляд комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності призведе до надмірного захисту, шкідливого для конкуренції [167, с. 253].

Як відомо, Директива 2016/943 Європейського Союзу та Ради від 08 червня 2016 р. продовжила основні положення Угоди TRIPS та запропонувала детальні положення щодо процедури судового захисту комерційної таємниці, визначила випадки незаконного та правомірного використання комерційної таємниці, запровадила сприятливий режим для найманих працівників, встановила повноваження суду вимагати від позивача докази наявності прав на комерційну таємницю та її порушення тощо [100]. У результаті вказана Директива наблизила законодавство до захисту прав та

визнала, що статус комерційної таємниці, як міжгалузевого інституту, регулюється нормами цивільного, адміністративного, кримінального, трудового, господарського галузей права.

Увага Європейського Союзу до уніфікації законодавства про комерційну таємницю спричинена наявністю окремого законодавства у країн – учасниць Європейського Союзу. Г.О. Андрощук зазначає, що у країнах англо-саксонської правової сім'ї (насамперед, Великобританія) триває дискусія щодо природи охорони комерційної таємниці. Існує декілька підходів до встановлення правового режиму вказаного явища: теорія договірної зобов'язання; теорія фідучіарних (довірчих) відносин; теорія неправомірного заволодіння; теорія недобросовісної конкуренції. Правник уточнює, що деякі з вказаних теорій мають значення і для континентальних національних правових систем [35]. Справді, опрацювання нормативно-правових джерел свідчить про певну невідповідність понятійного апарату міжнародних актів («нерозголошена інформація», «нерозкрита інформація», «секретна інформація», «ділові секрети», «виробничі секрети») та вітчизняного законодавства («комерційна таємниця»). У цьому випадку варто погодитися з точкою зору науковця про необхідність вироблення єдиного розуміння та уніфікованого правового регулювання для такого важливого правового засобу захисту не лише економічних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, а й прав інших учасників правовідносин у суспільстві як у країнах Європейського Союзу, так і в Україні. Деякі країни Європейського Союзу вже вводять закони відповідно до основних положень Директиви 2016/943 [31].

О.В. Кохановська, А.О. Вербицька, В.О. Кохановський визнають, що на сучасному етапі питання охорони комерційної таємниці вирішується не лише шляхом прийняття відповідних правових актів, а й через посилення законодавства про недобросовісну конкуренцію,

у межах загальних положень про цивільно-правовий делікт, засобами кримінального права через інформування правопорушника про таємний характер інформації [207, с. 16].

Процес удосконалення адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності супроводжувався систематизацією розпорочених правових норм, оновленням доктринальних засад вітчизняного права в контексті євроінтеграційних вимог, узагальненням наукових теорій і трансформацією їх у площину чинного законодавства щодо комерційно цінної інформації, що знайшло відображення в положеннях Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України.

Так, згідно з ч. 1 ст. 505 Цивільного кодексу України «комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію» [496].

Господарський кодекс України містить положення про те, що відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею (ч. 1 ст. 36). Також кодифікований закон визнає, що право встановлювати обсяг і склад відомостей та способи їх захисту надано суб'єктам господарювання самостійно. Крім того, вказана норма права вказує на види неправомірних діянь щодо комерційної таємниці – збирання, розголошення і використання та надає їх ознаки (ст. 36) [86].

Зазначені положення набули подальшого розвитку у ст. 162 Господарського кодексу України, відповідно до якої, суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності (ч. 1 ст. 162) [86]. Кодифікований закон зазначає, що суб'єкт господарювання, який самостійно і добросовісно отримав інформацію, що є комерційною таємницею, має право розпоряджатися нею на власний розсуд. Якщо інша особа неправомірно використовує комерційну таємницю, яка перебуває у розпорядженні суб'єкта господарювання, то вона має відшкодувати шкоду за свої діяння власнику комерційної таємниці. Господарський кодекс України вказує, що в разі неможливості врегулювання питання щодо комерційної таємниці між суб'єктами господарювання треба скористатися положеннями Цивільного кодексу України та іншими законами.

Загалом аналіз чинного законодавства надає можливість встановити умови, за наявності яких інформацію можна визнати комерційною таємницею:

– інформація є секретною в тому розумінні, що вона є невідомою та не є легкодоступною. Тобто законодавець звертає увагу на той факт, що для осіб, які мають справу з таким видом інформації, надана інформація для них, як правило, є невідомою і отримати її не є легкою справою, вона не перебуває у вільному доступі. У цій ситуації підтримуємо пропозицію Ю.М. Капіці щодо здійснення вдосконаленого перекладу положень міжнародних актів про комерційну таємницю, вказавши у визначенні поняття «нерозкрита інформація» замість «невідома інформація» [167];

– інформація повинна мати дійсну або потенційну комерційну цінність для її власників перед третіми особами (фізичними чи юридичними особами), у разі відсутності комерційної складової в невідомій інформації вона не може бути визнана комерційною таємницею;

– наявність заходів, вжитих особою, яка законно контролює секретну інформацію, щодо збереження її секретності відповідно до існуючих обставин; можуть бути застосовані адекватні обставинам заходи організаційного, правового чи технічного характеру з метою недопущення заволодіння та використання вказаної інформації.

Отже, за наявності сукупності вказаних ознак інформація може бути визнана комерційною таємницею.

Науковці надають й інші ознаки комерційної таємниці. Так, Д.О. Гетманцев вважає, що для комерційної таємниці характерні такі ознаки: наявність «комерційної цінності»; зміст і обсяг комерційної таємниці встановлюється володільцем інформації на власний розсуд; володільцю комерційної таємниці належать усі права щодо розпорядження нею; правовий режим комерційної таємниці визначається Господарським кодексом України та Цивільним кодексом України; суб'єктивне право особи на комерційну таємницю має специфічні визначені законом способи захисту [78].

Як уже було зазначено, зміст адміністративно-правового регулювання відносин щодо комерційної таємниці формувався в процесі становлення українського законодавства у сфері реалізації інтелектуальної власності та гармонізації його із законодавством Європейського Союзу. Стосовно регулювання комерційної таємниці стикаємося з тим самим підходом законодавця, що й щодо інших об'єктів права інтелектуальної власності – регулювання правового явища декількома законодавчими актами, які не завжди збігаються за змістом та часто спричиняють понятійну невизначеність.

Так, Ю.В. Носік, здійснивши комплексний аналіз положень Цивільного кодексу України і Господарського кодексу України про комерційну таємницю, дійшов висновку про їх концептуальну неузгодженість, що зумовило формування в Україні суперечливої моделі правового регулювання відносин щодо конфіденційної інформації комерційного характеру. Зокрема, правник визнає, що «... практично всі положення Цивільного кодексу України про комерційну таємницю являють собою прогресивні новели національного законодавства, спрямовані на його розвиток і гармонізацію з міжнародними правовими стандартами, а більшість норм Господарського кодексу України щодо комерційної таємниці містять норми Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07 червня 1996 р. та Закону України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. [262, с. 8]. У цьому випадку Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. втратив чинність з моменту набуття чинності Господарського кодексу України, однак основні його положення знайшли відображення в кодифікованому законі. Має бути розуміння того, що Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України регулюють відносини, які забезпечують приватно-правові та відповідно публічно-правові інтереси, тому модель правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю поєднує в собі вказані засадничі принципи, що й пояснює суперечливість поглядів.

О.В. Кохановська, досліджуючи цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні, доходить до висновку, що «інформацію як об'єкт цивільного права можна розглядати в таких проявах: як одне із особистих немайнових благ, як результат творчої інтелектуальної діяльності, як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром

і предметом будь-яких правочинів, з урахуванням особливостей і специфіки його як об'єкта особливого роду» [209, с. 8]. Схожу позицію займають В.І. Жуков [115, с. 37] та С.Ю. Погуляєв [287, с. 5].

Водночас, Т.В. Івченко, вказуючи на відсутність усталеної думки науковців щодо юридичної природи прав на комерційну таємницю, визнає її «окремим інститутом права інтелектуальної власності, у якому домінуюче місце посідають цивільно-правові норми» [126, с. 3].

Науковці В.А. Плаксін та Ю.В. Макогон вважають, що комерційною таємницею може бути будь-яка ділова інформація, яка має для підприємства комерційну цінність, витік якої може завдати йому шкоди; не є загальновідомою відповідно до закону; позначена як конфіденційна і підприємством вживаються заходи щодо її конфіденційності; не є державною таємницею та не захищається авторським і патентним правом; не стосується негативної діяльності підприємства, що здатна завдати шкоди суспільству чи особі (порушення законів, неефективна робота, адміністративні помилки, забруднення навколишнього середовища тощо) [286].

В.Б. Харченко пропонує використовувати терміни «секрет промислу» або «таємниця промислу», визнаючи їх більш вдалим порівняно з поняттям «комерційна таємниця». Правник, підтримуючи точку зору інших науковців, вважає, що такий підхід сприятиме консолідації поглядів щодо комерційної таємниці та зменшенню непорозумінь [447, с. 192]

Узагальнюючи різноманітні наукові позиції правників та стан законодавства щодо комерційної таємниці, вважаємо за необхідне підтримати точку зору Г.О. Слядневої про прийняття спеціального закону про комерційну таємницю. Правник пише, що в межах законопроекту необхідно більш детально розвинути положення Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України,

передбачивши врегулювання: поняття комерційної таємниці; механізму віднесення відомостей до комерційно цінної інформації; переліку відомостей, що не можуть становити комерційної таємниці; прав та обов'язків учасників відносин, пов'язаних із комерційною таємницею; відповідальності за порушення законодавства про комерційну таємницю [461, с. 310].

Спроба систематизувати законодавство про комерційну таємницю міститься у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції проєкту Закону України «Про охорону права на комерційну таємницю» від 05 листопада 2008 р. № 1404-р.

Ця Концепція мала забезпечити застосування єдиного підходу до охорони комерційної таємниці як складової законодавства з питань інтелектуальної власності, визначити правові засади віднесення інформації до комерційної таємниці та застосування засобів захисту такої інформації, а також установити відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю [414]. Однак, затвердження Концепції проєкту Закону України «Про охорону права на комерційну таємницю» не сприяло напрацюванню єдиного підходу до комерційної таємниці та прийняттю відповідного закону.

Отже, подальша трансформація наукових теорій у площину чинного законодавства України стосовно комерційної таємниці створить оновлену теоретично-правову базу в межах єдиного правового простору.

Науковці, крім ознак комерційної таємниці, виділяють особливості її правової охорони, які полягають у такому:

– по-перше, строк охорони комерційної таємниці визначається безпосередньо власником такої інформації в кожному конкретному випадку індивідуально за наявності вказаних умов. Відповідно до умов Угоди TRIPS термін дії права на комерційну таємницю

не обмежений [307, с. 557]. Такі умови охорони комерційної таємниці є більш прийнятними для власника інформації, на відміну від патентного права, де закон чітко встановлює строки правової охорони винаходу, корисної моделі чи промислового зразка. Так, згідно з ч. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід становить 20 років від дати подання заявки до Національного органу інтелектуальної власності [386]. Підхід законодавця до строку охорони комерційної таємниці полягає в наданні більшої самостійності власникам такої інформації;

– по-друге, зміст комерційної таємниці обирається її власником у кожному випадку окремо. Законодавець не встановлює перелік інформації, яку має містити комерційна таємниця, хоча для неї мають бути характерні ознаки останньої. Водночас, підзаконний нормативно-правовий акт визначає, яка інформація не може бути віднесена до комерційно цінної і має бути надана уповноваженому органу влади за його запитом. Таку рису комерційної таємниці фахівці називають універсальною [307, с. 558];

– по-третє, комерційна таємниця, як об'єкт інтелектуальної власності, не потребує формалізації свого статусу на рівні держави чи органу місцевого самоврядування. Рішення про визнання інформації комерційно цінною приймає власник інформації, затверджуючи такий статус власним рішенням (наказ, розпорядження, положення про комерційну таємницю);

– по-четверте, власнику комерційної таємниці належать усі права щодо вказаної інформації – володіння, використання та розпоряджання на власний розсуд. У разі порушення правової охорони комерційної таємниці особа може бути притягнута до адміністративної, кримінальної, дисциплінарної та матеріальної відповідальності.

Відтак, зазначені ознаки вирізняють комерційну таємницю від інших об'єктів права інтелектуальної власності.

Сутність права інтелектуальної власності на комерційну таємницю полягає у створенні належних умов суб'єктам права інтелектуальної власності на комерційну таємницю для визнання інформації комерційно цінною, надання правового, організаційного і технічного захисту цій інформації та недопущення неправомірного збирання відомостей, розголошення і неправомірного використання вказаної інформації сторонніми особами.

У процесі реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю виникають правовідносини між учасниками. У контексті означеної проблематики актуальним є питання встановлення суб'єктів права інтелектуальної власності та учасників правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

Як уже було зазначено, загальний підхід до визначення суб'єктів права інтелектуальної власності містить ст. 421 Цивільного кодексу України. Стосовно комерційної таємниці у Цивільному кодексі України чітко не встановлено суб'єктів права інтелектуальної власності, хоча ч. 2 ст. 506 Цивільного кодексу України визнає, що «майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором» [496].

Автори монографії за загальною редакцією Н.М. Мироненко визнають, що суб'єктом права на комерційну таємницю особа, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, тобто може надавати доступ до такої інформації. Суб'єктами правовідносин щодо комерційної таємниці є суб'єкти права на комерційну таємницю та особи, які не мають права на цю інформацію, але в процесі виконання службових обов'язків отримали доступ до неї (працівники, контрольні органи) [311, с. 12].

Аналіз ст. 32 і ст. 162 Господарського кодексу України свідчить про віднесення до суб'єктів права інтелектуальної власності на комерційну таємницю суб'єктів господарювання, тобто юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Одночасно кодифікований закон конкретизує, що суб'єкти господарювання визначають уповноважених осіб, які безпосередньо відповідають за виконання положень про комерційну таємницю [86].

Інформаційний лист Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» від 28 березня 2007 р. № 01–8/184 звернув увагу на те, що за режимом доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, яка за своїм правовим режимом, у свою чергу, поділяється на таємну і конфіденційну. Конфіденційна інформація – це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб. Особи, які володіють конфіденційною інформацією, самостійно визначають режим доступу до неї та встановлюють для неї способи захисту. До кола конфіденційної інформації у сфері господарської (підприємницької) діяльності належать комерційна таємниця, ноу-хау та інформація, що визнається такою законом [333]. Відповідно, власниками комерційної таємниці визнані суб'єкти господарської (підприємницької) діяльності.

Вказана правова невизначеність є предметом наукових дискусій. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України з права інтелектуальної власності за загальною редакцією М.В. Паладія, Н.М. Мироненко, В.О. Жарова містить інформацію про те, що суб'єктами права на комерційну таємницю можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та мають монопольне право на інформацію, що є комерційною таємницею. Науковці вважають, що такі суб'єкти є первинними

суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційну таємницю [309, с. 342].

Водночас представники іншої правової школи у сфері інтелектуальної власності у науково-практичному коментарі до Цивільного кодексу України за загальною редакцією Є.О. Харитонова та Н.Ю. Голубєвої визнають, що суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційну таємницю можуть бути суб'єкти як комерційної господарської діяльності, так і некомерційної господарської діяльності. Наприклад, правники вважають проведення тендерів, публічних торгів органами державної влади та місцевого самоврядування з метою подальшого укладання договорів для виконання робіт та надання послуг підтвердженням того, що вказані органи влади є також суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Фізичні особи, на думку науковців, не можуть бути суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Їх статус регулюються ст. 302, 306 Цивільного кодексу України [497, с. 522].

Ю.В. Носік зауважує, що публічні утворення – держава Україна, АРК, територіальні громади можуть набувати майнових прав на комерційну таємницю на підставі договору правонаступництва, спадкування [263, с. 128].

Узагальнюючи результати пізнання стосовно означеної проблематики, визнаємо, що суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційну таємницю є суб'єкти підприємницької господарської діяльності (юридичні особи та фізичні особи-підприємці), що здійснюють діяльність для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, а також суб'єкти некомерційної господарської діяльності, які здійснюють діяльність без мети одержання прибутку.

Учасниками відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю є суб'єкти права інтелектуальної

власності на комерційну таємницю, а також ними можуть бути наймані працівники суб'єктів господарської діяльності, органи державної влади і місцевого самоврядування, контрольні органи влади, наділені відповідними повноваженнями у випадках і в порядку, передбачених чинним законодавством (наприклад, Державна податкова служба, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна служба з питань праці, Державна екологічна інспекція).

Зміст права інтелектуальної власності на комерційну таємницю полягає в тому, що лише суб'єкти права інтелектуальної власності на комерційну таємницю мають право (майнові права) (ч. 1 ст. 506 Цивільного кодексу України):

- використовувати комерційну таємницю;
- дозволяти використовувати комерційну таємницю;
- перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- та інші майнові права інтелектуальної власності, передбачені законом.

Дискусійним та законодавчо невирішеним залишається питання співвідношення правових категорій «комерційна таємниця» та «ноу-хау» [199]. Визначення та ознаки комерційної таємниці встановлені в процесі дослідження. Між тим, Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 р. визнає, що ноу-хау – це технічна, організаційна або комерційна інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням технології і її складових, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції, технологічного процесу та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною досить вичерпно, щоб можна було

перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності [329].

Позиції науковців різняться щодо правової природи ноу-хау, підстав визнання об'єктом права інтелектуальної власності, співвідношення з комерційною таємницею тощо.

Аналіз українського законодавства надає можливість визнати спільні риси категорій комерційна таємниця та ноу-хау, а саме:

- комерційна цінність;
- встановлення режиму цінності інформації безпосередньо суб'єктом господарювання;
- необмеженість строків використання інформації;
- можливість практично застосовувати комерційно цінні дані [47, с. 263–264].

У контексті співвідношення зазначених категорій відмінним є те, що:

- володільцем комерційної таємниці може бути лише суб'єкт господарювання, а ноу-хау – кожна особа;
- комерційною таємницею є об'єктивна інформація, тоді як об'єктом ноу-хау може бути і суб'єктивна (навички, досвід, знання);
- умови конфіденційності комерційної таємниці та ноу-хау встановлюються також у різний спосіб тощо [49].

Отже, порівняння понять «комерційна таємниця» та «ноу-хау» дає можливість визнати, що ці поняття не є тотожними, оскільки, крім схожих, мають також відмінні ознаки.

Варто зауважити, що серед питань робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України, створеної відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 650 [423], є питання вдосконалення регулювання комерційної таємниці. Пропонується доповнити главу 15 Цивільного кодексу України окремою статтею «Комерційна таємниця», назву глави 46

Цивільного кодексу України «Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю» замінити на «Право інтелектуальної власності на ноу-хау», зазначивши, що особливості охорони прав на комерційну таємницю врегульовуються законом [199, с. 11].

В умовах сучасного розвитку ринкових відносин актуальним є питання захисту комерційної таємниці (наявність системи правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів) суб'єкта господарювання та застосування відповідальності в разі порушення чинних норм. Г.О. Андрощук зазначає, що «вартість і конкурентна перевага компаній сьогодні значною мірою залежать від інтелектуального капіталу у формі комерційної таємниці. Вона сприяє перетворенню інформації на додатковий економічний фактор, при цьому факторним доходом є інформаційна рента» [27, с. 76–77].

Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю включає і застосування відповідальності. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства щодо комерційної таємниці передбачена ч. 3 ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [178]. Нормативною основою адміністративної відповідальності за вказане правопорушення, крім Кодексу України про адміністративні правопорушення, є положення Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07 червня 1996 р., який визнає проявами недобросовісної конкуренції неправомірне збирання, розголошення, схилення до розголошення та неправомірне використання комерційної таємниці, надаючи визначення вказаним діянням (ст. 16–19) [362]. Фактичну підставу адміністративної відповідальності становить адміністративне правопорушення, тобто протиправне, винне, умисне діяння, яке посягає на ділову репутацію або майно підприємця. Процесуальною підставою

є протокол про адміністративне правопорушення, складений уповноваженими на те посадовими особами Національної поліції (п. 1 ч. 1 ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Об'єктом адміністративного правопорушення є суспільні відносини у сфері захисту суб'єктів господарської діяльності від недобросовісної конкуренції. Об'єктивна сторона правопорушення полягає в «отриманні, використанні, розголошенні комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця» (ч. 3 ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Суб'єктом правопорушення є посадові особи підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності (юридичні особи), фізичні особи–підприємці та інші особи, які вчинили передбачені законом діяння. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Вчинення особою діянь, передбачених ч. 3 ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Справи про вказані адміністративні правопорушення розглядають судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів відповідно до ст. 221 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Таким чином, інформація як феномен XXI ст. є важливим активом для всіх сфер суспільного розвитку. Становлення комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності пов'язано з розвитком ринкових відносин в Україні, посиленням значення інформації в інноваційній економіці.

Законодавство в Україні про комерційну таємницю не сформовано остаточно, питання залишається предметом наукових пошуків у різних галузях права. Мета вдосконалення

адміністративно-правового регулювання комерційної таємниці полягає в збереженні такого явища як комерційна таємниця. Саме задля цього ведеться пошук ефективного регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, закріплення у законодавстві надійного адміністративно-правового механізму, який би дав змогу суб'єктам права інтелектуальної власності зберегти комерційну таємницю і не дозволив нею незаконно скористатися без згоди власника.

Неврегульованість значного кола питань стосовно комерційно цінної таємної інформації стримує інтелектуалізацію економіки. На сьогодні назрілою є потреба в законі про правовий режим комерційної інформації, який би гармонійно поєднував приватно-правові та публічно-правові інтереси суб'єктів суспільних відносин у контексті євроінтеграційних спрямувань.

Розділ 3

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

3.1 Адміністративні правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності: поняття, ознаки

Сучасний цивілізаційний розвиток характеризується посиленням значення результатів інтелектуальної діяльності в усіх сферах суспільства. Рівень економіки високотехнологічних держав свідчить, що вирішальним чинником інноваційної економіки є об'єкти права інтелектуальної власності. Разом з тим, економіку країни неможливо уявити без системи правової системи захисту результатів інтелектуальної діяльності.

Трансформація адміністративного права передбачає створення умов для служіння держави інтересам громадян шляхом всебічного забезпечення пріоритету їх прав, свобод та законних інтересів [1, с. 5]. Провідною тенденцією розвитку сучасного адміністративного права є перегляд його основних засад з метою гармонізації відносин між публічною адміністрацією й людиною. Нормам адміністративного права надається роль основного засобу створення моделей адміністративно-правових відносин нового типу, за яких людина повинна вбачати в адміністративному праві один з голов-

них засобів гарантії реалізації та захисту своїх прав і свобод у сфері публічно-правових відносин.

Серед важливих завдань зазначених перетворень – вдосконалення теоретичних та практичних підходів щодо такого правового явища як адміністративне правопорушення. В межах означених перспектив в контексті євроінтеграційних процесів особливого значення набуває питання встановлення основних характеристик адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності для вдосконалення механізму запобігання і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Це актуалізує важливість та практичну доцільність теоретико-практичних досліджень вказаної проблематики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про теоретико-прикладне осмислення питання адміністративних правопорушень у сфері права інтелектуальної власності, хоча проблематику вказаних правопорушень щодо напряму реалізації права інтелектуальної власності не слід вважати вичерпаною. Правові аспекти вказаного питання потребують поглибленого комплексного дослідження.

В контексті представленої проблематики слід приділити увагу адміністративній відповідальності як різновиду юридичної відповідальності.

Інститут адміністративної відповідальності, на думку більшості вчених-адміністративістів, в своїй основі залишається найменш реформованим в українському законодавстві та правовій науці з часів існування Радянського Союзу. Однак, така ситуація не відповідає загальним тенденціям розвитку адміністративно-правової науки, зокрема її адміністративно-деліктної складової, яка базується на європейських традиціях адміністративного права [181, с. 40].

О.А. Банчук визнає, що на шляху до корінної реформи адміністративно-деліктного права існує декілька проблем, вирішення

яких сприятиме ефективному реформуванню, а саме: застарілість нинішнього домінуючого вчення про адміністративну відповідальність; поєднання різнорідних за своєю природою елементів, що складають зміст матеріального адміністративно-деліктного законодавства; потреба в напрацюванні адміністративно-правової термінології, розпорошеність та несистемність адміністративно-деліктного законодавства [39, с. 289].

Поняття адміністративної відповідальності, її обсягу, змісту та характерних ознак залишається одним із дискусійних питань вітчизняної адміністративно-правової науки [188, с. 75]. Підставою для широкого обговорення постає той факт, що, передусім, в українському законодавстві відсутнє визначення терміну «адміністративна відповідальність», незважаючи на широке застосування у нормативно-правових актах. На думку Д.М. Лук'янца, нагальна потреба у створенні юридичної конструкції, яка може бути покладена в основу нормативно зафіксованого визначення поняття «адміністративна відповідальність», обумовлена тим, що положення Кодексу України про адміністративні правопорушення поширюються і на адміністративні правопорушення, відповідальність за вчинення яких передбачена не лише Кодексом України про адміністративні правопорушення, а й іншими законами України (ст. 2 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Саме тому, в разі вчинення правопорушення та застосування норми права за межами кодифікованого закону, слід мати законодавче визначення адміністративної відповідальності, яке б давало можливість встановити правову природу зазначеного явища і виявити необхідні та достатні кваліфікаційні ознаки вказаного виду юридичної відповідальності [228, с. 9]. Варто погодитися з правником щодо необхідності розроблення та прийняття закону (або внесення змін до існуючого адміністративно-правового

кодіфікованого закону), який би містив визначення адміністративної відповідальності.

Актуальність наукових напрацювань правників та результати правозастосовної практики щодо пошуку встановлення правової природи та надання визначення поняттю адміністративна відповідальність обумовлена зростанням чисельності адміністративних правопорушень, зокрема у сфері інтелектуальної власності. Така ситуація, на наш погляд, спричинена наступними чинниками.

По-перше, виникнення нових видів суспільних відносин, які з'явилися в зв'язку із появою на ринку виробництва та послуг об'єктів інтелектуальної власності, потребували нормативно-правового врегулювання. Тобто, новизна правовідносин зумовлювала їх правове регулювання, зокрема і щодо відповідальності за порушення у сфері інтелектуальної власності.

По-друге, поширення використання об'єктів інтелектуальної власності в економіці країни та в побуті сприяли вдосконаленню адміністративно-деліктного законодавства у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Кодекс України про адміністративні правопорушення було доповнено новими складами адміністративних правопорушень в означеній галузі, а саме:

- 1994 рік – ст. 51–2 про порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності та ст. 164–3 про недобросовісну конкуренцію;
- 1996 рік – ст. ст. 164–6, 164–7 про порушення умов демонстрування і розповсюдження фільмів, передбачених державним посвідченням;
- 2001 р. – ст. 107–1 про порушення законодавства про племінну справу у тваринництві;
- 2002 р. – ст. 164–13 про порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва;

– 2011 р. – ст. 156–3 про порушення встановлених законодавством вимог щодо заборони реклами (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності);

– 2017 р. – ст. 164–17, 164–18 про умови і правила, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (та) суміжних прав та наведення завідомо недостовірної інформації у заявах про припинення вказаних прав, вчинених з використанням мережі Інтернет.

Отже, склади адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності поступово були розширені по мірі зростання використання об'єктів інтелектуальної власності в суспільстві.

За такої ситуації питання реформування інституту адміністративної відповідальності набуває злободенності та актуальності. Інститут адміністративної відповідальності – це багатогранне соціально-правове явище, яке охоплює адміністративно-правові норми, адміністративно-правові відносини, проступки з їх класичним складом, стягнення та порядок їх застосування, діяльність правозастосовних органів тощо. Розгляд зазначених питань, які являють структуру адміністративної відповідальності, створює умови для дослідження її у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Слід зазначити, що всі існуючі дефініції адміністративної відповідальності, надані вченими, носять науково-дослідницький характер, хоча широкий спектр проблем законодавчого регулювання відповідного інституту адміністративно-правової галузі до цього часу залишається невирішеним [165].

Так, Л.В. Коваль вважає, що адміністративну відповідальність треба сприймати у контексті з іншими видами юридичної відповідальності. Адміністративна відповідальність, зазначає правник, полягає у застосуванні до порушників загальнообов'язкових правил,

що діють у сфері управління та інших сферах адміністративних стягнень [175, с. 189]. Як бачимо, науковець звертає увагу на сферу застосування адміністративної відповідальності та адміністративні стягнення, що вирізняє цей вид юридичної відповідальності від інших видів.

Автори академічного курсу з адміністративного права зазначають, що адміністративна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, що «являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень» [13, с. 432]. Науковці звертають увагу на суб'єктів правовідносин, які наділені правом застосувати адміністративні стягнення – це уповноважені органи чи посадові особи.

А.Т. Комзюк зауважує, що адміністративна відповідальність становить особливий вид юридичної відповідальності, якій властиві всі ознаки останньої. Правник приходять до висновку, що «адміністративна відповідальність – це застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень, що тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і в порядку, встановлених нормами адміністративного права» [10, с. 7].

І.П. Голосніченко визнає, що в умовах командно-партійної системи в радянські часи під адміністративною відповідальністю розуміли відповідальність громадян та посадових осіб перед державою в особі органів влади за протиправні дії у сфері державного управління. Однак в умовах запровадження адміністративної юстиції поняття «адміністративна відповідальність» може бути

використано як у широкому розумінні – відповідальність органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадян, інших фізичних та юридичних осіб, так і у вузькому розумінні як адміністративно-деліктні відносини, змістом яких є відповідальність перед державою за протиправні дії [80, с. 20]. Важливо, що науковець звертає увагу на концептуальні зміни щодо сутності адміністративної відповідальності.

В.К. Колпаков, проаналізувавши визначення поняття «адміністративна відповідальність», надані вітчизняними науковцями, вказав на наявність трьох основних напрямків наукових поглядів правників щодо зазначеної проблематики: 1) адміністративна відповідальність полягає у застосуванні до правопорушника заходів примусу; 2) відповідальність проявляється в обмеженні майнових, особистісних, моральних, інших благ та інтересів за здійснення адміністративних правопорушень; 3) адміністративна відповідальність – це сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням до суб'єкта правопорушення адміністративних стягнень. Вчений визнає, що адміністративна відповідальність – це примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [186, с. 289–290].

В.В. Гаращук визнає, що адміністративна відповідальність є видом юридичної відповідальності, яка застосовується до особи за протиправні діяння, що визнаються законодавством адміністративними проступками, адміністративних стягнень, що тягнуть для неї обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного характеру і накладаються уповноваженими органами чи їх посадовими особами на підставах і в порядку, встановлених нормами адміністративного права [75].

В умовах сьогодення варто звернути увагу на зміни в кримінальному праві щодо виокремлення із кримінального правопорушення кримінальних проступків і злочинів. Зазначені суттєві зміни мають спонукати правників-адміністративістів до вироблення єдиного концептуального підходу до інституту адміністративної відповідальності. Проблема є назрілою, теоретики адміністративного права мають надати науковій розробки щодо означеної проблематики, які будуть покладені в основу адміністративно-деліктного законодавства.

Серед існуючих концепцій адміністративної відповідальності О.М. Миколенко виділяє управлінську, публічно-сервісну та правозахисну концепції. Правник надає перевагу правозахисній концепції [240]. Підтримуємо позицію науковця стосовно правозахисної концепції адміністративної відповідальності. Справді, призначення вказаного виду юридичної відповідальності полягає, передусім, не в покаранні правопорушника за вчинене винне, протиправне, суспільно шкідливе, каране діяння, а в захисті прав та інтересів особи, права якої порушено. До правопорушника мають бути застосовані адміністративні стягнення, а права потерпілої особи поновлені.

Отже, дослідження поняття «адміністративна відповідальність» надає можливість визнати, що правники-адміністративісти надають різноманітні його визначення, акцентуючи увагу на окремих рисах адміністративної відповідальності як різновиду юридичної відповідальності. Саме тому наука адміністративного права, в першу чергу, має подбати про розробку понятійно-категоріального апарату адміністративно-деліктного законодавства.

Звертаючись до підстав настання адміністративної відповідальності, слід визнати, що в теорії адміністративного права відсутня єдина точка зору щодо вказаного питання. Так, автори Академічного курсу адміністративного права визнають, що відповідальність може

наставати лише у випадках, передбачених нормою права, тобто передумовою є «наявність норми і органу, що її застосовує», однак підставою для притягнення до адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення [13, с. 430]. Підтримують таку думку більшість правників-адміністративістів [222, с. 334; 18, с. 167; 15, с. 135].

Теорія адміністративного права виділяє певні види підстав адміністративної відповідальності, які слід розглядати як комплексне утворення, як поєднання складових елементів – нормативних, фактичних і процесуальних [188, с. 334;], або як фактичних, юридичних та процесуальних підстав, з точки зору інших вчених [15, с. 136].

Варто зауважити, що для настання фактичної адміністративної відповідальності необхідна наявність підстав, які застосовуються в зазначеній послідовності, тобто, спочатку повинна бути норма, яка встановлює обов'язок та санкцію в разі її невиконання, потім – протиправне діяння, а за наявності норми права та неправомірного діяння, уповноважений суб'єкт має право у встановленому законом порядку застосувати стягнення за правопорушення. Однак, не завжди, на думку правників, зазначені підстави співпадають [165, с. 162].

Нормативну основу адміністративної відповідальності у за правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності становить передусім Конституція України. Відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 92 Основного Закону України виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями та відповідальність за них [197]. Відтак, відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень отримала нормативно-правове закріплення на конституційному рівні як важливий інструмент охорони і захисту прав та свобод учасників адміністративних правовідносин, зокрема й у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Правове регулювання адміністративної відповідальності за правопорушення у галузі інтелектуальної власності передбачено положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення, який поєднує норми матеріального та процесуального права, а саме: ст. 51–2 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності», ст. 107–1 «Порушення законодавства про племінну справу у тваринництві», ст. 156–3 «Порушення встановлених законодавством вимог щодо заборони реклами та спонсорства тютюнових виробів» (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), ст. 164–3 «Недобросовісна конкуренція», ст. 164–6 «Демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів», ст. 164–7 «Порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів», ст. 164–9 «Незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», ст. 164–13 «Порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва», ст. 164–17 «Порушення умов і правил, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет», ст. 164–18 «Наведення завідомо недостовірної інформації у заявах про припинення авторського права і (або) суміжних прав, вчинених з використанням мережі Інтернет» [197]. Аналізуючи вказані норми, слід акцентувати увагу на тому, що вони поступово доповнювали Кодекс України про адміністративні правопорушення на шляху формування законодавства України про інтелектуальну власність з метою врегулювання суспільних відносин, поява яких викликана використанням нових об'єктів інтелектуальної власності (нові штами мікроорганізмів,

інновації у виробництві, нові способи отримання активного біопалива, нові хімічні речовини, високотехнологічні маски, вдосконалені ІТ-технології) в умовах ринкової економіки та демократичної держави.

Юридичну основу адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інтелектуальної власності складають також норми Митного кодексу України. Зокрема, розділи XVIII, XIX Митного кодексу України регулюють загальні положення щодо порушень митних правил, види порушень та відповідальності за них, а також провадження у справах про порушення митних правил [244].

Крім кодифікованих законів, юридичну базу адміністративної відповідальності за правопорушення в означеній галузі складають звичайні закони, а саме: правові засади захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції та відповідальність у зазначеній сфері визначає Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. [362]; особливості державного регулювання діяльності, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, матриць та відповідальність за порушення вимог законодавства регулює Закон України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17 січня 2002 р. [384]; правові основи діяльності в галузі кінематографії, засади суспільних відносин, пов'язаних з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням і демонструванням фільмів та відповідальність за порушення законодавства про кінематографію містить Закон України «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. [371].

Отже, юридичними підставами настання адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інтелектуальної власності

є положення Кодексу України про адміністративні правопорушення, Митного кодексу України та спеціальних законів України.

Фактичну підставу адміністративної відповідальності становить адміністративне правопорушення. Вперше поняття адміністративного правопорушення було законодавчо закріплено у ст. 7 Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення [273] і без змін було перенесено до Кодексів про адміністративні правопорушення союзних республік [13, с. 431]. Згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність (ч. 1 ст. 9) [177].

Для українського адміністративного права характерна тривала дискусія щодо співвідношення понять «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок». Загалом, сутність наукових спорів полягає в обґрунтуванні думки про неоднаковість цих понять, їх невідповідність. Значна група науковців, зокрема В.Б. Авер'янов [13, с. 433], Т.О. Коломоєць [183, с. 36], С.В. Ківалов [173, с. 5], І.Б. Коліушко та О.А. Банчук [180, с. 34], О.І. Миколенко [241], В.С. Стефанюк [463, с. 13] визнають, що будь яке порушення норм адміністративного права є адміністративним правопорушенням, однак адміністративним проступком слід визнати лише ті діяння, за які передбачено застосування адміністративного стягнення. Так, В. Колпаков за критерієм виду суб'єкта порушення запропонував іменувати порушення адміністративно-деліктного законодавства як «адміністративне (управлінське) правопорушення» та «адміністративний проступок (делікт)» [188, с. 21–23]. С.В. Петков, базуючись на концепції публічно-правової моделі

побудови правовідносин, пропонує адміністративним деліктом визнати протиправну, винну дію чи бездіяльність, яка скоєна особою, наділеною владними повноваженнями (державним службовцем), внаслідок якої було заподіяно матеріальну або моральну шкоду особі (фізичній, юридичній) або суспільству [280, с. 767]. Безумовно, формування досконалого понятійно-категоріального апарату є надзвичайно важливим для вдосконалення адміністративного права та його ефективного реформування [221, с. 3]. Та все ж трансформації вагомого доробку вітчизняних науковців щодо проблематики розмежування адміністративного правопорушення та адміністративного проступку в чинне законодавство так і не відбулося. Поняття використовуються в Кодексі України про адміністративні правопорушення як рівнозначні. Поділяючи думку правників про необхідність вирішення питання ідентифікації означених понять, в дослідженні будемо застосовувати їх як синоніми, оскільки така позиція передбачена в кодифікованому адміністративно-правовому законі.

Загалом адміністративне правопорушення характеризується загальноновизнаними ознаками, передбаченими Кодексом України про адміністративні правопорушення, які є притаманними також порушенням у сфері реалізації права інтелектуальної власності. По-перше, це «діяння, поведінка, вчинок людини, дія чи бездіяльність... закону непідвладні переконання, думки людей, якщо вони не знайшли зовнішнього вияву» [18, с. 171–172]. Тобто, передусім повинна мати місце дія чи бездіяльність особи, яка порушує чинні норми права у сфері права інтелектуальної власності. Стосовно досліджуваної проблематики більшість правопорушень здійснюється шляхом дії, наприклад, незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (ст. 51–2).

В той же час диспозиції деяких статей Кодексу України про адміністративні правопорушення містять перелік діянь, які можуть

бути вчинятися як шляхом дії, так і бездіяльності. Так, ч. 1 ст. 107–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за діяння шляхом бездіяльності за порушення законодавства про племінну справу у тваринництві шляхом оформлення сертифікатів племінних (генетичних) ресурсів без урахування даних офіційного обліку продуктивності тварин, офіційної оцінки за типом, результатів генетичної експертизи походження та аномалій тварин, недодержання встановлених технологічних та ветеринарно-санітарних вимог і правил щодо отримання, зберігання та використання племінних (генетичних) ресурсів та одночасно передбачена відповідальність і за дії – внесення до документів з племінного обліку недостовірних даних.

По-друге, протиправність вказує на те, що «дію чи бездіяльність прямо заборонено адміністративно-правовим актом», а також на «неприпустимість застосування аналогії закону» [18, с. 172]. Так, згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору, наділений особистими немайновими та майновими правами (ст. 11, 15, 16 Закону). До майнових прав автора, зазначено в Законі, належать виключне право на використання твору та виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами (ст. 16) [314]. Відповідно, незаконне використання об'єкта інтелектуальної власності, зокрема об'єктів авторського права – літературного чи художнього твору, комп'ютерної програми, бази даних є протиправним діянням і тягне за собою накладення штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення (ст. 52–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Протиправним є також порушення законодавства, що регулює

виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва, що передбачено ст. 164–13 Кодексу України про адміністративні правопорушення та конкретизовано положеннями Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17 січня 2002 р.

По-третє, суспільна шкідливість є ознакою «принциповою, оскільки тільки діяння, що є шкідливими, законодавець закріпив у Особливій частині розділу II Кодексу України про адміністративні правопорушення» [13, с. 433], тобто вчинені дія чи бездіяльність є загрозою, шкодою для суспільства. Варто зауважити, що питання суспільної шкідливості чи суспільної небезпеки адміністративних правопорушень давно є дискусійним серед науковців. Щодо сутності наукового спору А.Т. Комзюк визнає, що відмінність термінів «суспільна небезпека» та «суспільна шкідливість» досить умовна, а суперечки, які навколо цього точаться, мають, переважно, термінологічний характер, та все ж більш прийнятним, як уявляється, є термін «суспільна шкідливість» [10, с. 16]. Справді, слід визнати суспільну шкідливість адміністративних правопорушень. Так, наприклад, незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних чи порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва є шкідливими для суспільства і відносяться до адміністративних правопорушень в галузі підприємницької діяльності (ст. 164–7, 164–9 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної

власності, що охороняється законом є суспільно шкідливим діянням, за яке передбачена адміністративна відповідальність (ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

По-четверте, вина як обов'язкова ознака адміністративних правопорушень, проявляється в психічному відношенні особи до вчиненого і може бути у формі умислу чи необережності. Відсутність вини звільняє особу від адміністративної відповідальності. Щодо правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності протиправні діяння переважно мають умисний характер. Так, діяння, передбачені до ч. 3 ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення – отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця, можуть бути вчинені лише умисно. Також дії суб'єкта правопорушення щодо розповсюдження фільмів шляхом виготовлення фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів з метою їх демонстрування, продажу, передачі в прокат можуть вчинятися лише умисно.

По-п'яте, адміністративна караність означає, що за відповідне діяння суб'єкта правопорушення законодавством передбачено застосування адміністративного стягнення [188, с. 26]. Тобто наслідком вчинення порушення має бути негативна реакція з боку держави шляхом застосування до винної особи відповідних адміністративних стягнень [12, с. 83]. Стосовно правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності чинне законодавство передбачає застосування заходів впливу до порушника майнового характеру, а саме: накладення штрафу на громадян чи посадових осіб, на суб'єктів підприємницької діяльності, також поряд зі штрафом передбачено застосування конфіскації незаконно виготовленої продукції, обладнання, матеріалів, які призначені для виготовлення

продукції, знярядь виробництва і сировини, фільмокопій та засобів для їх виготовлення, примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних та грошей, отриманих від реалізації вказаного.

Відтак, розглянуті ознаки є найбільш характерними і притаманними всім адміністративним правопорушенням, зокрема й у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Найбільш виразно особливості адміністративного правопорушення проявляються в процесі характеристики його складу. Як справедливо підкреслює В.К. Колпаков «вчення про склад правопорушення посідає одне з центральних місць в адміністративно-правовій науці та має велике значення» [188, с.43]. Кодекс України про адміністративні правопорушення використовує поняття «склад правопорушення (проступку)» лише в обставинах, які виключають провадження в справі про адміністративне правопорушення (проступок) (п. 1 ст. 247), не надаючи його визначення. Правники надають різноманітні визначення вказаному поняттю [13, с. 433; 222, с. 353; 18, с. 173].

Розглядаючи питання, будемо виходити з того, що склад адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності становить сукупність передбачених нормами права ознак, які є достатні і необхідні для встановлення винного, протиправного, шкідливого, караного діяння як адміністративного правопорушення.

Правники, досліджуючи явище складу адміністративного правопорушення, надають їх види залежно від певних критеріїв. Розглянемо види складів правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності залежно від різноманітних критеріїв.

За характером заподіяної шкоди складу адміністративних проступків поділяються на матеріальні та формальні. До матеріальних належать складу, в яких зазначені наслідки матеріального

характеру або описується дія, яка обов'язково спричинить шкідливі наслідки, хоча останні законом і не передбачені. До формальних належать склади, які не містять ознаки настання шкідливих матеріальних наслідків в результаті протиправних дій [188, с. 46]. Застосовуючи вказаний критерій для характеристики адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, маємо визнати їх матеріальний склад, наприклад, демонстрування фільмів або розповсюдження фільмів шляхом продажу чи передачі в прокат фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ч. 1 ст. 164–6 Кодексу України про адміністративні правопорушення); отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця (ч. 3 ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення) тощо. В той же час, варто зауважити, що адміністративна відповідальність за дії, передбачені ч. 1 ст. 164–6 Кодексу України про адміністративні правопорушення, настає, якщо вони не завдали матеріальної шкоди у значному розмірі (її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян). В протилежному випадку, якщо спричинена шкода перевищує значний розмір, для суб'єкта правопорушення настає кримінальна відповідальність (ст. 176 Кримінального кодексу України) [215].

Залежно від ступеня суспільної шкідливості адміністративного правопорушення, а також наявності в складі ознак, що обтяжують адміністративну відповідальність, розрізняють основні та кваліфіковані склади [188, с. 45]. Правники визнають, що основні ознаки мають місце в кожному випадку вчинення правопорушення, утворюючи основний склад, а в разі необхідності законодавець доповнює склад кваліфікуючими ознаками, тому такі склади називають кваліфікованими. Положення Кодексу України про адміністративні

правопорушення щодо порушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності містять таку кваліфікуючу ознаку як повторність (ст. 164–6, 164–7, 164–9, 164–13). Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 164–7 Кодексу України про адміністративні правопорушення розповсюдження і демонстрування фільмів з порушенням умов, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів, вчинені повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення тягнуть за собою накладення штрафу від тридцяти п'яти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією фільмокопій, а також грошей, отриманих від їх демонстрування, продажу або передачі в прокат.

Залежно від внутрішньої структури виділяють однозначні та альтернативні склади проступків [241, с. 42]. Однозначні склади передбачають ознаки одного діяння в межах однієї норми правового акту, зокрема, наведення особою завідомо недостовірної інформації щодо наявності авторського права і (або) суміжного права у заяві про припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет, направленої відповідно до законодавства про авторське право і суміжні права (ст. 164–18 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Альтернативні склади описують кілька дій в межах однієї статті нормативного акту, зазначає В.К. Колпаков, при цьому правопорушенням вважається вчинення як однієї із зазначених дій, так і кожної окремо. Часто наявність альтернативних складів зумовлена прагненням законодавця розкрити зміст ознаки, конкретизувати її, а іноді – прагненням узагальнити матеріал [186, с. 227]. До альтернативних складів правопорушень у сфері інтелектуальної власності варто віднести положення ст. 51–2, 164–3, 164–6, 164–7, 164–17 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Так, ч. 1 ст. 164–3

Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає декілька видів діянь в складі правопорушення – незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені; такий підхід законодавця використано в диспозиції ст. 164–13 Кодексу України про адміністративні правопорушення – порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва.

Залежно від конструкції складу адміністративних правопорушень поділяються на описові та бланкетні (відсильні) [12, с. 86]. Описові складу повністю розкривають зміст і суть діяння, яке визнане адміністративним проступком, а бланкетні складу адміністративних правопорушень, крім вивчення норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, потребують звернення до відповідних нормативних актів для виявлення ознак порушень. Наприклад, розуміння такого протиправного діяння як розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, упаковки яких не марковані контрольними марками або марковані контрольними марками, що мають серію чи містять інформацію, які не відповідають носію цього примірника, або номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок (ч. 1 ст. 164–9 Кодексу України про адміністративні правопорушення), потребує опрацювання положень Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 р. [409]. Розглянути більш поглиблено складу адміністративних правопорушень щодо демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення чи при порушеннях

умов демонстрування і розповсюдження фільмів, крім ст. 164–6, 164–7 Кодексу України про адміністративні правопорушення Кодексу України про адміністративні правопорушення, сприяє звернення до Закону України «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. Визнаємо, що в досліджуваній галузі переважають бланкетні склади адміністративних правопорушень.

Структуру складу адміністративного проступку становлять: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона. Константуючи основні положення щодо складу адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності зазначимо наступне. Родовим об'єктом правопорушень у вказаному сегменті є відносини у сфері власності, ветеринарно-санітарних правил та у галузі підприємницької діяльності (глави VI, IX, XII Кодексу України про адміністративні правопорушення). Безпосереднім об'єктом проступку є конкретні суспільні відносини, які охороняються нормою адміністративного права, і на які посягає конкретне правопорушення. Наприклад, безпосереднім об'єктом проступку, передбаченого ч. 3 ст. 164–6 Кодексу України про адміністративні правопорушення, є суспільні відносини, що складаються в процесі провадження діяльності стосовно розповсюдження фільмів шляхом виготовлення фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів з метою їх демонстрування, продажу, передачі в прокат.

Об'єктивна сторона складу правопорушень у сфері інтелектуальної власності характеризується протиправними діями, в основному, у вигляді дії, хоча має місце поєднання в складах правопорушень діяння шляхом як дії, так і бездіяльності (ст. 164–17 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Суб'єктом правопорушень у сфері інтелектуальної власності є фізична особа, яка досягла шістнадцяти років, осудна та яка

вчинила адміністративне правопорушення. Спеціальним суб'єктом вказаних правопорушень є суб'єкти господарської діяльності (фізичні особи-підприємці та юридичні особи).

На думку Н.М. Мироненко та Є.Г. Недогібченко, питання кола суб'єктів відповідальності за порушення права інтелектуальної власності потребує розширення за рахунок неповнолітніх, військовослужбовців, посадових осіб [243, с. 93].

Суб'єктивна сторона складу правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності, вказуючи на психічне ставлення суб'єкта до вчиненого діяння та його наслідків, проявляється у вигляді умислу. Більш детально питання складу правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності розглянуто в дослідженні в подальшому.

Таким чином, адміністративне правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності – це протиправне, винне, суспільно шкідливе діяння, яке посягає на врегульовані адміністративно-правовими нормами відносини у сфері інтелектуальної власності, ветеринарно-санітарних правил та у галузі здійснення підприємницької діяльності щодо об'єктів права інтелектуальної власності та за яке законом передбачено адміністративну відповідальність.

Встановлення загальної характеристики адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності надає можливість визначити їх особливості.

По-перше, чинне законодавство України передбачає наявність нормативних, фактичних та процесуальних підстав адміністративної відповідальності в разі порушення прав суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників відносин в означеній сфері.

По-друге, систему законодавства про адміністративну відповідальність за порушення прав у сфері інтелектуальної власності складають Кодекс України про адміністративні правопорушення,

Митний кодекс України та спеціальні закони, які регулюють правовідносини щодо чисельних об'єктів права інтелектуальної власності.

По-третє, склади адміністративних правопорушень у вказаній галузі є:

- за характером заподіяної шкоди – формальні та матеріальні;
- залежно від внутрішньої структури – в основному, альтернативні;
- за ступенем суспільної шкідливості – основні та кваліфіковані;
- за конструкцією – бланкетні.

По-четверте, порушення прав суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників відносин в означеній сфері передбачає накладення штрафу на громадян чи посадових осіб, на суб'єктів підприємницької діяльності, також поряд зі штрафом передбачено застосування конфіскації незаконно виготовленої продукції, обладнання, матеріалів, які призначені для виготовлення продукції, знарядь виробництва і сировини, фільмокопій та засобів для їх виготовлення, примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних та грошей, отриманих від реалізації вказаного.

Отже, вказані ознаки притаманні адміністративним правопорушенням у сфері інтелектуальної власності.

За результатами дослідження визнаємо, що потребує розширення зміст об'єкта адміністративних правопорушень у вказаній галузі відповідно до реалій сьогодення. Потребують більш чіткої та досконалої регламентації відносини щодо створення службового об'єкта інтелектуальної власності (укладення відповідного договору між працівником та роботодавцем, забезпечення особистих немайнових та майнових прав працівників – авторів та винахідників; виплата роялті тощо).

Вдосконалення законодавства України у сфері реалізації права інтелектуальної власності сприятиме «спрощенню створення

і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності і досягненню належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності» відповідно до Угоди України та країн Європейського Союзу. Застосування адміністративної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, поряд з іншими умовами, забезпечить використання результатів інтелектуальної діяльності в якості стратегічного ресурсу в системі формування національного багатства та підвищення конкурентоспроможності економіки країни, прискорення інноваційного розвитку та інтеграції України у міжнародний економічний простір.

Встановлено, що склади правопорушень у сфері інтелектуальної власності розміщені в главі 6 «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність», главі 9 «Адміністративні правопорушення у сільському господарстві. Порушення ветеринарно-санітарних правил» і главі 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності» Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Як вже зазначалося, численні зміни та доповнення до Кодексу України про адміністративні правопорушення здійснювалися «без належної наукової обґрунтованості, ретельного врахування соціальних, політичних та економічних змін, за межами задекларованої державою правової політики, фактично самовпливом, підтвердивши ортодоксальність розвитку законодавства про адміністративну відповідальність» [186, с. 307].

Отже, одним із невирішених питань залишається проблематика методології адміністративно-деліктного законодавства. Встановлення принципів, відповідно до яких необхідно об'єднувати склади правопорушень, також є важливим складником процесу вдоскона-

лення адміністративно-деліктного законодавства. Крім того важливим концептом формування філософії адміністративно-деліктних норм права має бути визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки в Україні найвищою соціальною цінністю [197]. Поєднання зазначених принципів поряд з іншими сприятиме розвитку сучасного адміністративно-деліктного законодавства, сформованого на основі оновленої доктрини адміністративного права та євроінтеграційних принципів.

Відповідно до заявлених позицій давно існує потреба в розробленні та прийнятті нового Кодексу України, який регулював питання настання адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення. Чисельні спроби прийняти запропоновані проекти кодифікованих законів з вказаного питання так і не трансформувалися в площину чинного законодавства. Чинним залишається Кодекс України про адміністративні правопорушення, який продовжує частково базуватися на принципах віджилої тоталітарної системи.

В умовах дії застарілого кодифікованого адміністративно-деліктного акта з метою вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства вважаємо доцільним запропонувати об'єднати в окрему главу Кодекса України про адміністративні правопорушення склади адміністративних правопорушень, що посягають на інтелектуальну власність в главу 6-1 «Адміністративні правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності» Кодексу України про адміністративні правопорушення, в якій мають бути розміщені склади правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності, передбачені ст. 51-2, 107-1, 156-3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164-3, 164-6, 164-7, 164-9, 164-13, 164-17, 164-18 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

3.2 Характеристика об'єкта та об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності

Розбудова української державності потребує реформування та вдосконалення правової системи України, в тому числі, її складової – адміністративного права. В контексті нової адміністративно-правової доктрини відбуваються дослідження різних інститутів адміністративного права українськими правниками, зокрема, інституту адміністративного правопорушення. З таких позицій мають бути врегульовані всі види суспільних відносин, в тому числі, відносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

В межах означених перспектив в ракурсі євроінтеграційних процесів особливого значення набуває питання встановлення об'єкта та об'єктивної сторони адміністративних правопорушень, в тому числі у сфері реалізації права інтелектуальної власності, задля правильної кваліфікації протиправного діяння і прийняття справедливого рішення відповідним уповноваженим органом влади, що сприятиме вдосконаленню механізму запобігання порушення і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Це актуалізує важливість та практичну доцільність досліджень вказаної проблематики.

Різні аспекти адміністративного правопорушення відображено в працях таких учених-адміністративістів, як: В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк, А.С. Васильєв, В.М. Гаращук, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, Л.В. Коваль, І.Б. Коліушко, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, Є.Б. Кубко, О.В. Кузьменко, Є.В. Курінний, Д.М. Лук'янець, О.І. Миколенко, Н.Р. Нижник, О.І. Остапенко, В.П. Петков, П.М. Рабінович, В.Ф. Сіренко, В.С. Стефаник, Ю.А. Тихомиров, Ю.С. Шемшученко, В.К. Шкарупа, О.М. Якуба та ін.

Цінуючи вагомий внесок науковців, які досліджують сферу інтелектуальної власності, варто визнати, що проблематика встановлення складу правопорушень в означеній галузі, будучи надзвичайно важливою для сучасного суспільства та надзвичайно динамічною в своєму розвитку, потребує подальшого комплексного дослідження.

Для реалізації окресленої мети у теоретико-практичному аспекті є сенс звернутися до результатів наукових досліджень, чинного законодавства та результатів правозастосовної практики.

Як вже було зазначено, адміністративному правопорушенню притаманні загально визнані ознаки, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення, а саме: діяння, протиправність, винність, караність, суспільна шкідливість. Однак найбільш виразно особливості адміністративного правопорушення проявляються в ознаках його складу. Як справедливо зазначає В.К. Колпаков «вчення про склад правопорушення посідає одне з центральних місць в адміністративно-правовій науці та має велике значення» [188, с. 43]. Вчений-адміністративіст, розглянувши питання про наявність або відсутність принципової різниці між ознаками проступку і ознаками складу проступку, приходять до висновку про логічний взаємозв'язок вказаних явищ. Ознаки, наведені в законі, одержані досвідним шляхом знання (апостеріорні знання), визначає В. Колпаков, є інструментом, який слугує для набуття і формування нових знань теоретичного рівня (апріорні знання). Варто підтримати виважену думку правника про те, що ознаки правопорушення «забезпечують розпізнання у різноманітті діянь таких, що можуть кваліфікуватися як адміністративні правопорушення», а ознаки складу правопорушення «забезпечують осмислення зазначених діянь з позицій права і доведення того, що вони є (або не є) в юридичному розумінні адміністративними правопорушеннями, за яке настає адміністративна відповідальність» [188, с. 24–25].

Чинний кодифікований адміністративно-правовий акт використовує поняття «склад правопорушення (проступку)» лише в обставинах, які виключають провадження в справі про адміністративне правопорушення (проступок) (п. 1 ст. 247 Кодексу України про адміністративні правопорушення), не надаючи його визначення. В спеціальній літературі була приділена увага дослідженню вказаного поняття [222, с. 353; 18, с. 173; 186, с. 140; 175, с. 133; 7, с. 67; 44, с. 17].

Теоретики права визнають юридичний склад правопорушення як систему ознак правопорушення, необхідних та достатніх для застосування до правопорушника заходів юридичної відповідальності [474, с. 489]. Тобто наявність в діяннях особи визначених ознак створює умови для застосування до неї заходів, передбачених чинним законодавством. Вказане положення застосовується в усіх випадках застосування до особи різних видів юридичної відповідальності.

Стосовно адміністративного правопорушення автори підручника з академічного курсу адміністративного права України визнають його складом передбачену «нормами права сукупність ознак, за наявності яких відповідне протиправне діяння визначається саме як адміністративний проступок» [13, с. 433]. Інший авторський колектив підручника під юридичним складом розуміють передбачену нормами адміністративного права сукупність ознак, за наявності яких те чи інше протиправне діяння можна кваліфікувати як правопорушення [222, с. 354].

До ознак складу адміністративного правопорушення належать: об'єкт правопорушення, об'єктивна сторона правопорушення, суб'єкт правопорушення, суб'єктивна сторона правопорушення.

Розглядаючи питання по суті, будемо вважати, що склад адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності становить сукупність передбачених нормами права ознак, які є достатні та необхідні для встановлення винного,

протиправного, шкідливого, караного діяння як адміністративного правопорушення. Об'єктивні ознаки складу правопорушення складають об'єкт правопорушення та об'єктивна сторона правопорушення.

Об'єкт адміністративного правопорушення – це те, на що посягає неправомірне діяння особи. Більшість науковців, які досліджують феномен інституту адміністративної відповідальності, вважають об'єктом адміністративного проступку охоронювані адміністративним законодавством суспільні відносини, які виникають в різних галузях діяльності людей і на які посягає адміністративне правопорушення (проступок) [7, с. 33; 18, с. 176; 12, с. 84–85].

Щодо поділу об'єкта адміністративного правопорушення існують декілька точок зору науковців. Так, одні правники-адміністративісти виділяють такі об'єкти адміністративного проступку як загальний, родовий, видовий та безпосередній [188, с. 54; 241, с. 43], інші є прихильниками тричленної класифікації об'єкта (загальний, родовий, безпосередній), вважаючи, що видовий об'єкт не слід виділяти окремо [13, с. 433; 123, с. 183; 8, с. 318; 12, с. 84]. Поділяємо точку зору про виділення загального, родового та безпосереднього об'єктів складів адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Під загальним об'єктом слід розуміти всі ті суспільні відносини, які врегульовані та охороняються законодавством України про адміністративні правопорушення. Представники загальної теорії права та адміністративно-правової науки називають об'єктом адміністративного правопорушення відносини в сфері виконавчо-розпорядчої діяльності держави, які врегульовані нормами адміністративного права [12, с. 84].

Стосовно сфери реалізації права інтелектуальної власності загальним об'єктом складу адміністративних правопорушень у вказаній сфері є суспільні відносини, які охороняються нормами

адміністративного права, зокрема, це можуть бути відносини, що виникають у процесі реалізації права на власність, виконання ветеринарно-санітарних правил чи в підприємницькій діяльності. Так, загальним об'єктом адміністративних правопорушень щодо незаконного використання об'єкта права інтелектуальної власності, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом є суспільні відносини, які виникають в процесі реалізації права на власність (інтелектуальну власність). Загальним об'єктом правопорушень стосовно порушення законодавства про племінну справу у тваринництві (оформлення сертифікатів племінних (генетичних) ресурсів без урахування даних офіційного обліку продуктивності тварин, офіційної оцінки за типом, результатів генетичної експертизи походження та аномалій тварин, внесення до документів з племінного обліку недостовірних даних, недодержання встановлених технологічних та ветеринарно-санітарних вимог і правил щодо отримання, зберігання та використання племінних (генетичних) ресурсів) є суспільні відносини, які виникають в процесі виконання ветеринарно-санітарних правил. Загальним об'єктом адміністративних правопорушень, передбачених ст. 156–3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164–3, 164–6, 164–7, 164–9, 164–13, 164–17, 164–18 Кодексу України про адміністративні правопорушення є суспільні відносини, які виникають в процесі реалізації суб'єктами правовідносин права на підприємницьку діяльність.

Родовий об'єкт характеризує групу тотожних, однорідних суспільних відносин, на які посягає адміністративне правопорушення. В.К. Колпаков з цього приводу зазначає, що поділ загального об'єкту на родові об'єкти можливо здійснювати за різними критеріями: 1) залежно від галузі права, якою вони регулюються; 2) за структурою соціально-господарського комплексу; 3) за змістом

супільних відносин, що регулюються нормами адміністративного права. Саме структура соціально-господарського комплексу та зміст супільних відносин стали основою поділу загального об'єкту складів адміністративних правопорушень на родові об'єкти посягання, що знайшло відображення в Особливій частині Кодексу України про адміністративні правопорушення [186, с. 55].

Підтверджує зазначене поділ складів адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Так, залежно від змісту розміщені правопорушення у главі 6 «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність» Кодексу України про адміністративні правопорушення, щодо сфери інтелектуальної власності це ст. 51–2 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності». Крім того, залежно від структури соціально-господарського комплексу об'єднані склади правопорушень в главі 9 «Адміністративні правопорушення у сільському господарстві. Порушення ветеринарно-санітарних правил» Кодексу України про адміністративні правопорушення, стосовно означеної тематики це ст. 107–1 «Порушення законодавства про племінну справу у тваринництві». За таким же критерієм в главі 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності» Кодексу України про адміністративні правопорушення розміщені правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності, зокрема, ст. 156–3 «Порушення встановлених законодавством вимог щодо заборони реклами та спонсорства тютюнових виробів» (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), ст. 164–3 «Недобросовісна конкуренція», ст. 164–6 «Демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів», ст. 164–7 «Порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням

на право розповсюдження і демонстрування фільмів», ст. 164–9 «Незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», ст. 164–13 «Порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва», ст. 164–17 «Порушення умов і правил, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет», ст. 164–18 «Наведення завідомо недостовірної інформації у заявах про припинення авторського права і (або) суміжних прав, вчинених з використанням мережі Інтернет».

Безпосередній об'єкт проступку – це конкретні суспільні відносини, які охороняються адміністративною санкцією і на які посягає конкретне правопорушення. Наприклад, безпосереднім об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, є суспільні відносини, що складаються в процесі незаконного використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом; ст. 107–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення – суспільні відносини, які складаються в процесі порушення законодавства про племінну справу у тваринництві; ст. 156–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення – суспільні відносини щодо відповідності чинному законодавству реклами, так само будь-якої іншої діяльності з рекламування знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності;

ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення – суспільні відносини щодо незаконного копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітації, копіювання, прямого відтворення товару іншого підприємця, самовільного використання його імені; умисного поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця; отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця; ст. 164–6 Кодексу України про адміністративні правопорушення – суспільні відносини щодо демонстрування фільмів або розповсюдження фільмів шляхом продажу чи передачі в прокат фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів та розповсюдження фільмів шляхом виготовлення фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів з метою їх демонстрування, продажу, передачі в прокат; ст. 164–7 Кодексу України про адміністративні правопорушення – суспільні відносини щодо порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів; ст. 164–9 Кодексу України про адміністративні правопорушення – суспільні відносини щодо правомірності розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних, упаковки яких не марковані контрольними марками або марковані контрольними марками, що мають серію чи містять інформацію, які не відповідають носію цього примірника, або номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок; ст. 164–13 Кодексу України про адміністративні правопорушення – суспільні відносини щодо порушення законодавства, що регулює виробництво,

експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва; ст. 164–17 Кодексу України про адміністративні правопорушення – суспільні відносини щодо порушення умов і правил, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет, у тому числі невчинення власником веб-сайту, постачальником послуг хостингу передбачених законодавством про авторське право і суміжні права дій щодо унеможливлення доступу користувачів мережі Інтернет до об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, ненадання або несвоєчасне надання відповіді на заяву суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав власником веб-сайту, постачальником послуг хостингу, наведення завідомо недостовірних відомостей у відповіді на заяву суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, власником веб-сайту, постачальником послуг хостингу, а також нерозміщення власниками веб-сайтів, постачальниками послуг хостингу на власних веб-сайтах, в публічних базах даних записів про доменні імена (WHOIS) достовірної інформації про себе; ст. 164–18 Кодексу України про адміністративні правопорушення – суспільні відносини щодо наведення особою завідомо недостовірної інформації щодо наявності авторського права і (або) суміжного права у заяві про припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет, направленої відповідно до законодавства про авторське право і суміжні права.

Факультативним елементом об'єкта адміністративного правопорушення є предмет посягання, тобто речі, предмети матеріального світу, гроші, цінні папери, впливаючи на які особа посягає на безпосередній об'єкт правопорушення [241, с. 44–45]. Предмет не завжди закріплюється в диспозиції статті, яка передбачає адміністративну відповідальність, однак в багатьох статтях

кодифікованого адміністративно-деліктного акту містяться посилення на предмет правопорушення. Якщо предмет правопорушення названо безпосередньо в нормі Кодексу України про адміністративні правопорушення, тоді це є обов'язковою ознакою об'єкта, відсутність якої унеможлиблює наявність складу правопорушення. Так, предметом адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності є: літературні чи художні твори, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерні програми, бази даних, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, топографії інтегральних мікросхеми, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин (ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення); сертифікати племінних (генетичних) ресурсів без урахування даних офіційного обліку продуктивності тварин, офіційної оцінки за типом, результатів генетичної експертизи походження та аномалій тварин; документи з племінного обліку, до яких внесені недостовірні дані; племінні (генетичні) ресурси, стосовно яких недодержано встановлені технологічні та ветеринарно-санітарні вимоги і правила щодо їх отримання, зберігання та використання (ст. 107–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення); знаки для товарів і послуг, інші об'єкти права інтелектуальної власності, реклама чи спонсорювання яких здійснено з порушенням вимог чинного законодавства (ст. 156–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення); фільми та фільмокопії, демонстрування та розповсюдження яких відбувається без відповідного державного посвідчення (ст. 164–6, 164–7 Кодексу України про адміністративні правопорушення); аудіовізуальні твори, фонограми, відеограми, комп'ютерні програми, бази даних, упаковки яких не марковані контрольними марками або марковані контрольними марками, що мають серію чи містять інформацію, які не відповідають носію примірника

вказаного об'єкта інтелектуальної власності, або номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок (ст. 164–9 Кодексу України про адміністративні правопорушення); диски для лазерних систем зчитування, обладнання, які виготовлені, експортовані чи імпортовані з порушенням законодавства (ст. 164–13 Кодексу України про адміністративні правопорушення); об'єкти авторського права і (або) суміжних прав щодо яких власником веб-сайту чи постачальником послуг хостингу не вчинені дії стосовно унеможливлення доступу користувачів мережі Інтернет до них; завідомо недостовірні відомості, надані у відповіді на заяву суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав власником веб-сайту, постачальником послуг хостингу; достовірна інформація, нерозміщена власниками веб-сайтів, постачальниками послуг хостингу на власних веб-сайтах, в публічних базах даних записів про доменні імена (ст. 164–7 Кодексу України про адміністративні правопорушення); завідомо недостовірна інформація щодо наявності авторського права і (або) суміжного права у заяві про припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет (ст. 164–18 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Однією із ознак складу адміністративного правопорушення є об'єктивна сторона, яку фахівці розуміють як систему передбачених адміністративно-правовою нормою ознак, що характеризують зовнішню сторону проступку [464, с. 230], сукупність ознак, що характеризують «зовнішнє вираження проступку та різні обставини його здійснення, тобто прояв правопорушення в об'єктивній реальності» [222, с. 356].

Сутність об'єктивної сторони правопорушення полягає в тому, що вона характеризує ступінь і зміст суспільної шкідливості дії або бездіяльності особи, створюючи підстави для правильної кваліфікації

діяння. Саме тому важливим є аналіз об'єктивної сторони для юридичної оцінки правопорушення.

До ознак об'єктивної сторони адміністративного правопорушення належать: 1) адміністративно-правове діяння (дія або бездіяльність) – це основна ознака; 2) шкідливі наслідки проступку; 3) причинний зв'язок між діянням та суспільно шкідливими наслідками [172, с. 219]. Вказані ознаки науковці визнають як обов'язкові, основні.

До факультативних (необов'язкових) ознак об'єктивної сторони адміністративного правопорушення належать: 1) місце; 2) час; 3) спосіб; 4) засоби; 5) обставини вчинення проступку [13, с. 434]. Факультативні ознаки в кожному конкретному випадку варто виявляти і враховувати під час розгляду окремого адміністративного правопорушення, бо часто самі ці ознаки суттєво впливають на встановлення кваліфікації діяння.

Основною ознакою об'єктивної сторони адміністративних правопорушень, зокрема у сфері інтелектуальної власності, є протиправне діяння, яке може бути у формі дії (активна поведінка особи) або бездіяльності (пасивна поведінка особи, невиконання нею обов'язків, які вона має виконувати відповідно до встановлених норм права). Відсутність протиправного діяння виключає склад адміністративного правопорушення [18, с. 174].

Стосовно досліджуваної проблематики більшість адміністративних правопорушень здійснюється шляхом дії. Наприклад, незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення); реклама, а так само будь-яка інша діяльність з рекламування знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності з порушенням вимог чинного законодавства про рекламу та спонсорування вказаних заходів (ст. 156–3 Кодексу України про

адміністративні правопорушення); незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені; отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації чи майну іншого підприємця (ч. 1, 3 ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення); демонстрування фільмів або розповсюдження фільмів шляхом продажу чи передачі в прокат фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 164–6 Кодексу України про адміністративні правопорушення); розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, упаковки яких не марковані контрольними марками або марковані контрольними марками, що мають серію чи містять інформацію, яку не відповідають носію цього примірника, або номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок (ст. 164–9 Кодексу України про адміністративні правопорушення); наведення особою завідомо недостовірної інформації щодо наявності авторського права і (або) суміжного права у заяві про припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет, направленої відповідно до законодавства про авторське право і суміжні права (ст. 164–18 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

В той же час диспозиція ст. 164–17 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за вчинення правопорушення як шляхом бездіяльності (невчинення власником веб-сайту, постачальником послуг хостингу передбачених законодавством про авторське право і суміжні права дій щодо унеможливлення доступу користувачів мережі Інтернет до об'єктів авторського

права і (або) суміжних прав, ненадання або несвоєчасне надання відповіді на заяву суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав власником веб-сайту, постачальником послуг хостингу, нерозміщення власниками веб-сайтів, постачальниками послуг хостингу на власних веб-сайтах, в публічних базах даних записів про доменні імена (WHOIS) достовірної інформації про себе), так і шляхом активної поведінки особи (наведення завідомо недостовірних відомостей у відповіді на заяву суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, власником веб-сайту, постачальником послуг хостингу).

Склади адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності в більшості альтернативні, описують кілька діянь в межах однієї норми права. Так, однозначний склад правопорушення, який передбачає ознаки одного діяння, містить ст. 164–18 Кодексу України про адміністративні правопорушення – наведення особою завідомо недостовірної інформації щодо наявності авторського права і (або) суміжного права у заяві про припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет, направленої відповідно до законодавства про авторське право і суміжні права. Диспозицією ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення протиправними діями визначено: незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом. Правопорушенням вважається здійснення хоча б однієї із зазначених дій.

Чи наприклад, об'єктивна сторона правопорушення, передбачена ч. 3 ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, полягає в «отриманні, використанні, розголошенні комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця».

З огляду на сьогодення в контексті сучасного розвитку ринкових відносин актуальним є питання захисту комерційної таємниці (наявність системи правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів) суб'єкта правовідносин та застосування відповідальності в разі порушення чинних норм [157, с. 148]. Стосовно зазначеної проблеми Г.О. Андрощук зазначає, що «вартість і конкурентна перевага компаній сьогодні значною мірою залежать від інтелектуального капіталу у формі комерційної таємниці. Вона сприяє перетворенню інформації на додатковий економічний фактор, при цьому факторним доходом є інформаційна рента» [27, с. 76–77].

Своєю чергою, шкідливі наслідки і причинний зв'язок між діями та суспільно шкідливими наслідками обов'язкові лише в матеріальних складах адміністративних правопорушень, для правопорушень з формальним складом закон вимагає встановлення тільки факту діяння [18, с. 174]. З цього приводу правники зазначають, що «шкідливі наслідки в цих правопорушеннях хоча і можуть настати, але лежать за межами складу проступку» [13, с. 434]. Щодо сфери інтелектуальної власності, то склади відповідних адміністративних правопорушень формальні, вони не містять положень про шкідливі наслідки і відповідальність суб'єкта настає за вчинення діяння. Законодавець сформулював диспозицію ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення без зазначення шкідливих наслідків, в той же час до ст. 176, 177, 229 Кримінального кодексу України включено положення про розмір шкоди. Так, незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, а саме винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин є діянням, яке входить до складу адміністративного правопорушення (ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Однак, за те ж саме умисне порушення права на

ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі (матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян), передбачається кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 177 Кримінального кодексу України) [215].

Досліджуючи діяння суб'єктів правовідносин, варто враховувати бланкетний характер положень норм права щодо адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. За таких обставин для встановлення об'єктивної сторони проступку в повному обсязі необхідно звертатися безпосередньо до спеціальних законів, які регулюють відповідні відносини. Так, диспозиція ст. 52–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, не надаючи визначення чи тлумачення поняття.

В узагальненнях застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення сфері інтелектуальної власності (ст. 51–2, 164–9 Кодексу України про адміністративні правопорушення) визначається, що «особливість ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення полягає в тому, що її нормами передбачено як адміністративну відповідальність за вчинення незаконних дій з об'єктами права інтелектуальної власності, так і захист інтересів суб'єктів, право інтелектуальної власності яких порушено такими діями». У зв'язку з тим, що правовідносини щодо окремих груп об'єктів права інтелектуальної власності регулюються спеціальними законами, при провадженні в адміністративній справі слід керуватися положеннями того спеціального закону [484].

Саме тому для з'ясування зазначеного у ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення змісту поняття «незаконне використання» необхідно звертатися до спеціальних законів України: «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р.,

«Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р., «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р., «Про охорону прав на компоновання напівпровідникових виробів» від 05 листопада 1997 р., «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р., «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р., «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 р.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 39 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р. використанням сорту визначається: а) виробництво або відтворення (з метою розмноження); б) доведення до кондиції з метою розмноження; в) пропонування до продажу; г) продаж або інший комерційний обіг; д) вивезення за межі митної території України; е) ввезення на митну територію України; є) зберігання для будь-якої із цілей, зазначених у пунктах «а» – «е». Відтак, ніхто без дозволу володільця патенту не може здійснювати щодо посадкового матеріалу сорту такі дії [390]. Як підсумок, вчинення зазначених дій без згоди володільця патенту є незаконним. Подібні положення про права правовласників щодо об'єктів інтелектуальної власності містить кожен із вказаних законів.

Із матеріалів узагальнення судової практики вбачається, що незаконним використанням об'єкта права інтелектуальної власності вважається оприлюднення, опублікування, відтворення, розповсюдження без згоди автора (власника патенту чи свідоцтва) літературного або художнього твору, фонограми, відеограми, аудіовізуальних творів, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо (це зазначено у названих вище законах України) [484].

Важливо також акцентувати увагу на тому, що спеціальні закони надають перелік видів правопорушень, які є найбільш характерними для сфери застосування певного об'єкта інтелектуальної власності. Так, згідно із законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. типовими порушеннями прав власника свідоцтва на знаки для товарів і послуг є: вчинення без згоди власника свідоцтва дій, що потребують його згоди; готування до вчинення таких дій; використання без згоди власника свідоцтва в доменних іменах торговельних марок та позначень, вказаних у законі; наявність на товарі, його упаковці незаконно використаної торговельної марки або позначення, схожого з нею настільки, що їх можна сплутати; знищення виготовлених зображень торговельної марки; позначення, схожого з нею настільки, що їх можна сплутати (ст. 20 Закону) [387].

Факультативні ознаки об'єктивної сторони складів адміністративних правопорушень надають можливість правильно кваліфікувати протиправне діяння. Законодавець щодо сфери інтелектуальної власності включив безпосередньо в конструкцію правових норм певні ознаки правопорушень. Наприклад, час вчинення правопорушення містить ч. 1 ст. 164–17 Кодексу України про адміністративні правопорушення, вказуючи на несвоєчасне надання відповіді на заяву суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав власником веб-сайту, постачальником послуг хостингу, наведення завідомо недостовірних відомостей у відповіді на заяву суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав. Так, спосіб вчинення правопорушення передбачає ч. 1 ст. 164–6 Кодексу України про адміністративні правопорушення – демонстрування фільмів або розповсюдження фільмів шляхом продажу чи передачі в прокат фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів; ч. 3 ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення –

отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця тощо. Встановлення та врахування часу, місця, способів, засобів, обставин вчинення проступку має важливе значення для кваліфікації адміністративного правопорушення.

Відповідно до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення відсутність у діянні складу адміністративного правопорушення є обставиною, яка виключає провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Вищесказане дозволяє зробити висновок, що проблематика встановлення об'єкта та об'єктивної сторони складу адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності є багатогранною і потребує, безумовно, подальшого розроблення, наукового осмислення комплексу проблем, пов'язаних із розробкою і втіленням у життя механізму реалізації права інтелектуальної власності.

Чітке визначення протиправних дій з їх конкретизацією в нормах кодифікованого адміністративно-правового акту, спеціальних законів, узагальненнях правозастосовної практики створює умови для встановлення об'єкту та об'єктивної сторони адміністративних правопорушень в повному обсязі і подальшої справедливої юридичної оцінки порушень чинного законодавства.

3.3 Встановлення суб'єкта та суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності

Цілями Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, у сфері інтелектуальної

власності є спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін, а також досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності. Посилення значення результатів інтелектуальної діяльності в економічній, політичній та соціальній сферах суспільства передбачає удосконалення охорони та захисту інтелектуального продукту. Поняття охорони особистих немайнових та майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності є більш широким за змістом, а захист – є складовою охорони прав і застосовується у випадках порушення прав для їх поновлення та усунення перешкод в реалізації прав щодо об'єктів інтелектуальної власності, що було встановлено в попередніх дослідженнях [132].

Чинне законодавство передбачає захист прав суб'єктів права інтелектуальної власності в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством. Зокрема, збільшення кількості адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності передбачає вдосконалення інституту адміністративної відповідальності. Окреслене набуває якісно нового значення у світлі пошуку найбільш ефективних шляхів, механізму у вирішенні завдань і проблем, що стоять перед адміністративною наукою.

Стосовно означеної тематики, встановлення суб'єкта та суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення є важливим для правильної кваліфікації правопорушення і подальшого розгляду його уповноваженими органами. Вивчення особистості правопорушника, форми його вини, мотиву і мети протиправного діяння, наявність пом'якшуючих та обтяжуючих обставин, підстав для звільнення від адміністративної відповідальності створює умови для прийняття справедливого об'єктивного рішення за результатами справи. Це актуалізує важливість та практичну доцільність теоретико-практичних досліджень вказаної проблематики.

Значний внесок у дослідження сфери права інтелектуальної власності загалом та стосовно адміністративного правопорушення зокрема, зробили такі правники, як: Г.О. Андрощук, С.В. Бондаренко, Ю.Л. Бошицький, О.Б. Бутнік-Сіверський, Е.П. Гаврилов, В.А. Дозорцев, В.С. Дроб'язко, Р.Є. Еннан, В.О. Жаров, І.Г. Запорожець, А.О. Кодинець, Л.Т. Комзюк, А.Г. Майданевич, Н.М. Мироненко, Л.О. Новоселова, О.П. Орлюк, О.О. Підопригора, О.П. Світличний, О.Д. Святоцький, О.І. Харитонова, Є.О. Харитонов, Г. Черевко, О.Ш. Чомахашвілі, А.В. Чукаєва, О.О. Штефан, Є.В. Юркова та ін. Однак наявність значної кількості праць із цієї тематики не зменшує ступінь актуальності дослідження встановлення суб'єктивних ознак складу адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності в умовах гармонізації українського та європейського законодавства в означеному сегменті на основі євроінтеграційних засад.

Чинне адміністративне законодавство не надає визначення і не вживає термін «суб'єкт адміністративного правопорушення». Кодекс України про адміністративні правопорушення використовує термін «особа», що дає можливість припустити, що суб'єктом правопорушення може бути як «фізична», так і «юридична особа». В той же час, більш детальний аналіз положень Кодексу України про адміністративні правопорушення надає можливість визнати, що суб'єктом адміністративного проступку є фізична особа, про що свідчать ознаки, надані в кодифікованому адміністративно-правовому акті: ст. 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлює вік порушника, з якого настає відповідальність (шістнадцять років); ст. 20 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає необхідну умову притягнення до адміністративної відповідальності – осудність особи; ст. 33 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначає про врахування особи порушника при накладенні стягнення; ст. 268 Кодексу

України про адміністративні правопорушення визнає право виступати рідною мовою в разі вчинення проступку.

А.Т. Комзюк з цього приводу зауважує, що Кодекс України про адміністративні правопорушення «діє вже понад тридцять років, зберігаючи багато радянських підходів до регулювання адміністративної відповідальності. Один із них – це визнання суб'єктом цієї відповідальності лише фізичних осіб – громадян України, іноземців та осіб без громадянства» [135, с. 35].

За умов радянського планового господарства, на думку І. Зуба, ідея встановлення відповідальності службових осіб підприємств, установ і організацій в разі невиконання ними своїх службових обов'язків, а не юридичних осіб, була виправданою, оскільки замість перекладання грошей із однієї «майже» державної кишені в іншу була введена конкретна відповідальність винних посадових осіб [122, с. 9]. Відтак, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачив відповідальність лише фізичних осіб.

Серед науковців питання визнання суб'єктом адміністративної відповідальності юридичних осіб залишається дискусійним [159, с. 65]. Основний аргумент противників визнання юридичної особи суб'єктом адміністративного правопорушення – це неможливість встановлення вини юридичної особи як необхідного елемента складу адміністративного проступку, визнання мети застосування відповідальності до юридичної особи та її юридичних наслідків. Представники науки адміністративного права пояснюють таку ситуацію і пропонують різноманітні шляхи вдосконалення законодавства.

Так, Є.В. Додін зауважує, що перехід до ринкової економіки посилив статус суб'єктів господарювання як фізичних осіб-підприємців, так і юридичних осіб. Такі суттєві зміни в житті країни, на погляд правника, повинні були стимулювати внесення змін

до адміністративного законодавства, в першу чергу, до загальної частини Кодексу України про адміністративні правопорушення, а потім, в залежності від них, і до особливої та процесуальної. Але такого рішучого кроку зроблено не було і тоді, під тиском об'єктивної необхідності приведення законодавства про адміністративну відповідальність до вимог дійсності, для забезпечення загальнодержавних інтересів, оминаючи норми загальної частини кодексу, була прийнята значна група нормативних актів, які докорінно змінили ряд закладених в Кодексі України про адміністративні правопорушення положень про підстави адміністративної відповідальності та визнали суб'єктами адміністративних проступків юридичних осіб. Така тенденція знайшла своє відображення в подальшому в багатьох законах [109, с. 15]. Аргументована позиція науковця заслуговує на прийняття та підтримку.

Однак, слід зауважити про зміни в підході до видів суб'єктів адміністративної відповідальності в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Так, наприклад, ст. 27 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає можливість накладання штрафу на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими законами України. Також ч. 1 ст. 14–2 КУпАП містить положення про те, що адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху несе відповідальна особа – фізична особа або керівник юридичної особи, за якою зареєстровано транспортний засіб. Тобто, поступово відбувається фрагментарне, в окремих положеннях кодифікованого адміністративно-правового акту визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності. Узагальнюючи, зазначаємо, що ми приєднуємося до думок науковців, які визнають законодавчо закріплене існування

інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб та підтримують визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративних правопорушень.

Розглянемо питання суб'єктів складу адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Відповідно до загальноприйнятої класифікації, коли суб'єкти поділяють на два види – загальний та спеціальний класифікації [10, с. 21–22; 466, с. 232; 12, с. 87; 17, с. 179], загальним суб'єктом складу адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності, згідно з чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, є фізична осудна особа, яка досягла на момент вчинення правопорушення шістнадцятирічного віку. Наприклад, згідно зі ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення у випадках незаконного використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або іншого умисного порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, суб'єктом складу правопорушення є фізична особа, яка досягла на момент вчинення правопорушення шістнадцятирічного віку, осудна.

Спеціальний суб'єкт складу правопорушення, зазначають науковці, характеризується спеціальними ознаками, наявність яких дає можливість притягнути порушника до адміністративної відповідальності. Спеціальні ознаки суб'єкта поділяють на групи за певними критеріями, наприклад, відповідно до особливостей трудової діяльності (посадові особи, підприємці); за наявністю протиправної

поведінки в минулому (особа раніше притягувалася до адміністративної відповідальності); інші особливості суб'єкта (представник власника, хворий) [177, с. 345]. Як правило, спеціальний суб'єкт визначається безпосередньо в положеннях нормативно-правового акту. Так, у сфері реалізації права інтелектуальної власності спеціальним суб'єктом складу адміністративних правопорушень є суб'єкти господарської діяльності (фізичні особи-підприємці, юридичні особи).

Визнання суб'єктом складу адміністративного правопорушення суб'єктів підприємницької діяльності передбачає диспозиція ч. 1 ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до якої – «незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені тягне за собою накладення штрафу від тридцяти до сорока чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва і сировини чи без такої». Відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Суб'єктами господарювання, згідно з ч. 2 ст. 55 Господарського кодексу України, є: господарські організації – юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку, та громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці [86]. Відтак, суб'єкти господарської діяльності є суб'єктами складу правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 164–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Ще одним прикладом визнання суб'єктів підприємницької діяльності суб'єктами складу адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності є положення ст. 164–6 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відповідно до ч. 1 ст. 164–6 Кодексу України про адміністративні правопорушення демонстрування фільмів або розповсюдження фільмів шляхом продажу чи передачі в прокат фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією фільмокопій, а також грошей, отриманих від їх демонстрування, продажу або передачі в прокат. Опрацювання Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 р. № 1315, вказує на те, що прокатне посвідчення видається Держкіно юридичній або фізичній особі, яка відповідно до законодавства є суб'єктом підприємницької діяльності (п. 3 Положення) [294]. Отже, суб'єкти підприємницької діяльності можуть бути визнані суб'єктами складу адміністративного правопорушення в разі порушення положень ст. 51–2, 107–1, 156–3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164–3, 164–6, 164–7, 164–9, 164–13, 164–17 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Крім суб'єкту до суб'єктивних ознак складу адміністративного правопорушення входить суб'єктивна сторона. В адміністративно-правовій науці дослідженню суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення приділяється значна увага. Правники-адміністративісти визначають її по-різному, а саме: 1) «внутрішня сторона проступку, психічний стан суб'єкта проступку, що характеризує його волю, яка виявляється в протиправній

дії, його ставленні до дії, яку він вчинив» [13, с. 435]; 2) «психічне відношення особи до вчиненого нею протиправного діяння і включає в себе три елементи (вину, мотив, ціль), де вина виступає обов'язковим елементом складу адміністративного правопорушення» [241, с. 74]; психічне ставлення суб'єкта до вчиненого антигромадського діяння [222, с. 283]. Загалом, кожен науковець звертає увагу на психічне ставлення особи, яка вчинила протиправне діяння, до скоєного та його наслідків. Однак чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить поняття суб'єктивної сторони складу правопорушення. Отже, пропонуємо включити до проекту Кодексу України про адміністративні проступки положення про склад проступку і визначення кожної структурної ознаки складу, в тому числі суб'єкту і суб'єктивної сторони.

Суб'єктивна сторона, в свою чергу, має основні та факультативні ознаки. Висновки теоретиків адміністративного права базуються на визнанні вини «конституїтивною (атрибутивною) ознакою суб'єктивної сторони» [13, с. 435] адміністративного правопорушення, вбачаючи в ній психічне ставлення особи до вчиненого нею протиправного суспільно шкідливого діяння та його наслідків. В практичній діяльності одним із важливих завдань в процесі аналізу суб'єктивної сторони складу правопорушення є встановлення вини. Як зауважує В.К. Колпаков, ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення визнає адміністративний проступок діянням винним, тому «відсутність у діянні вини означає відсутність у ньому суб'єктивної сторони і складу правопорушення взагалі» [186, с. 270].

Законодавство про адміністративну відповідальність, не надаючи визначення вини, вказує на умисні і необережні проступки. Варто зауважити, що Д.М. Лук'янець, дослідивши концептуальні засади та проблеми правореалізації інституту адміністративної відповідальності, запропонував розширити існуючий перелік форм

вини для адміністративних правопорушень за рахунок введення таких її форм, як намір та необачність [227, с. 6].

У дослідженні будемо опиратися на положення, передбачені чинним адміністративно-деліктним законодавством. Відповідно до ст. 10 Кодексу України про адміністративні правопорушення умисел має місце тоді, коли особа, яка вчинила діяння, усвідомлювала протиправний характер своєї дії або бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків. Щодо сфери інтелектуальної власності, то протиправні діяння, передбачені ст. 51–2, 107–1, 156–3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164–3, 164–6, 164–7, 164–9, 164–13, 164–17 Кодексу України про адміністративні правопорушення, можуть бути вчинені лише умисно. Умисел може бути прямим, коли особа, яка вчинила діяння, усвідомлювала його протиправний характер, передбачала і бажала настання шкідливих наслідків, а також непрямий, коли особа усвідомлює характер діяння, передбачає шкідливі наслідки і не бажає, але свідомо допускає їх настання.

Як свідчить аналіз складів адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності – вони є формальними і в них не передбачено таку ознаку як настання шкідливих наслідків, а відповідальність настає за сам факт вчинення діяння. Умисел у формальних складах полягає в усвідомленні особою протиправності діянь і бажанні їх вчинити. Серед складів адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності лише ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає умисел як ознаку складу проступку – «незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для

товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом».

Всі інші ст. 107–1, 156–3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164–3, 164–6, 164–7, 164–9, 164–13, 164–17 Кодексу України про адміністративні правопорушення безпосередньо не використовують поняття умисел, хоча аналіз диспозицій вказує, що це мається на увазі. Наприклад, про прямий умисел порушення законодавства про племінну справу у тваринництві свідчать наступні діяння:

1) оформлення сертифікатів племінних (генетичних) ресурсів без урахування даних офіційного обліку продуктивності тварин, офіційної оцінки за типом, результатів генетичної експертизи походження та аномалій тварин;

2) внесення до документів з племінного обліку недостовірних даних;

3) недодержання встановлених технологічних та ветеринарно-санітарних вимог і правил щодо отримання, зберігання та використання племінних (генетичних) ресурсів (ч. 1 ст. 107–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

У цій ситуації правопорушник усвідомлює протиправність своїх діянь і бажає їх вчинити. Також ст. 164–6 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за демонстрування фільмів або розповсюдження фільмів шляхом продажу чи передачі в прокат фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів. Вчинення зазначених діянь відбувається лише в результаті умисних дій особи, в даній ситуації суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб.

Якщо стосовно вини як основної ознаки суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення позиції правників однастайні, то щодо факультативних ознак різняться. Ряд науковців визнають факультативними ознаками суб'єктивної сторони складів адміністративних правопорушень мотив і мету [18, с. 175], інші стверджують про необхідність встановлення мети правопорушення та відсутність мотиву як кваліфікуючої ознаки проступку в чинному адміністративно-деліктному законодавстві [222, с. 363]. Є правники, які не акцентують увагу на факультативних ознаках [173, с. 221].

Факультативними ознаками суб'єктивної сторони адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є мотив і мета. Мета є бажаним результатом (наслідком), заради якого особа вчиняє протиправне винне суспільно шкідливе діяння. Мета є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу порушення, коли це передбачено в диспозиції правової норми. Ряд статей Кодексу України про адміністративні правопорушення, які передбачають адміністративну відповідальність за правопорушення у галузі інтелектуальної власності, містять норму про мету діяння, зокрема, отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця (ч. 3 ст. 164–3), розповсюдження фільмів шляхом виготовлення фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів з метою їх демонстрування, продажу, передачі в прокат (ч. 3 ст. 164–6).

Інші адміністративно-правові норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, які регулюють с правовідносини у сфері інтелектуальної власності, прямо не передбачають ознаку мети, але все одно вона є у складах таких правопорушень, як порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності (ст. 51–2), порушення законодавства про племінну справу у тваринництві

(ст. 107–1), порушення встановлених законодавством вимог щодо заборони реклами та спонсорства тютюнових виробів (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності) (ст. 156–3), недобросовісна конкуренція (ст. 164–3), демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 164–6), порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 164–7), незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних (ст. 164–9), порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорту дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорту обладнання чи сировини для їх виробництва (ст. 164–13), порушення умов і правил, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет (ст. 164–17), наведення завідомо недостовірної інформації у заявах про припинення авторського права і (або) суміжних прав, вчинених з використанням мережі Інтернет (ст. 164–18). Вважати, що всі зазначені правопорушення не передбачають мети, було б неправильно. Слід констатувати – всі правопорушення у сфері інтелектуальної власності є умисними і передбачають наявність мети, хоча склади лише окремих правопорушень визначають її як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони.

Під мотивом розуміється усвідомлене особою внутрішнє спонукання, яким вона керувалася при вчиненні проступку [18, с. 175]. А.М. Колот зауважує, що мотив породжує певні дії людини. «Мотив знаходиться «всередині» людини, має «персональний» характер», він «не тільки спонукає людину до дії, а й визначає, що треба зробити і як саме здійснюватиметься ця дія» [185, с. 34]. Саме наявність мотиву сприяє вчиненню особою неправомірного діяння.

У диспозиціях статей Кодексу України про адміністративні правопорушення, які передбачають відповідальність за порушення у галузі інтелектуальної власності, не вказано мотиви протиправних діянь, відтак вони можуть бути різними. П.В. Макушев та А.В. Хрідочкін підтримують думку частини дослідників про те, що «порушення права інтелектуальної власності може вчинитися з різних, але обов'язкового корисливих мотивів: отримання прибутку, призначення на посаду тощо» [233, с. 180].

Справді, такі мотиви, на нашу думку, переважають в діяннях правопорушників у галузі інтелектуальної власності. У контексті заявленої проблематики цікавим є твердження В.К Колпакова про те, що важливе місце у психіці винної особи посідають настрій, емоції, спонукання та переживання, які не є ознаками суб'єктивної сторони складу правопорушення, однак в окремих випадках мають юридичне значення [186, с. 274].

Уявляється можливим встановити особливості суб'єкта та суб'єктивної сторони (суб'єктивних ознак) адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності:

- 1) суб'єктами адміністративних правопорушень є фізична особа, осудна, яка досягла на момент вчинення правопорушення 16 років та суб'єкти господарської діяльності (юридичні особи та фізичні особи-підприємці);
- 2) адміністративні правопорушення є формальними за складом і для них не є обов'язковим настання шкідливих наслідків;
- 3) адміністративні правопорушення вчиняються умисно;
- 4) склади деяких адміністративних правопорушень містять мету діяння, однак в більшості складів правопорушень вона не вказана;
- 5) мотив адміністративних правопорушень не передбачено в диспозиціях статей Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Підсумовуючи, вважаємо встановлення суб'єкта та суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності актуальними питаннями науки адміністративного права. Вдосконалення вітчизняного законодавства про адміністративну відповідальність за порушення у сфері інтелектуальної власності є об'єктивною тенденцією у намічених відповідно до низки стратегічних документів напрямках реформування інститутів як адміністративної відповідальності, так і права інтелектуальної власності.

Адміністративно-деліктне законодавство потребує оновлення і осучаснення відповідно до нових концептуальних засад адміністративного права як фундаментальної галузі українського публічного права. Новелами нового кодифікованого закону в межах означеної проблематики має стати розмежування і встановлення сутності адміністративного правопорушення та адміністративного проступку, визначення складу адміністративного правопорушення та його ознак, визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності, виокремлення в окрему главу Кодексу України про адміністративні правопорушення адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності тощо.

Розділ 4

КОНТРОЛЬ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

4.1 Контроль як необхідна умова реалізації права інтелектуальної власності, його особливості

Розбудова незалежної, суверенної, демократичної та правової української держави в умовах ринкової економіки потребує творчого переосмислення підходів до державного регулювання в багатьох сферах суспільного життя. Особливої уваги потребують ті напрями суспільного розвитку, зокрема сфера інтелектуальної власності, активне становлення яких відбувалося в ринкових умовах на початку 90-х рр. ХХ ст. За таких обставин необхідна чітка, узгоджена взаємодія органів державної влади, місцевого самоврядування та громадськості для здійснення контролю з метою забезпечення ефективного функціонування нових видів господарської діяльності. Стрімкий розвиток ринкової економіки, її інноваційний характер передбачають розвиток гнучкої і надійної системи контролю, яка покликана забезпечити злагоджену роботу контролюючих органів, підвищення результативності діяльності об'єкта контролю та пошук оптимальних взаємовідносин між учасниками процесу контролю з урахуванням динаміки зміни економічних, політичних і соціальних умов у суспільстві.

Без постійного та ефективного контролю, правомірної вираженої системи організації перевірок рішення органів державної влади

можуть виявитися виконаними неналежним чином. Саме тому для реалізації будь-якого управлінського рішення, забезпечення законності та дисципліни важливою є наявність результативного контролю. Належного контролю потребують і відносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності для забезпечення гарантії свободи інтелектуальної діяльності та права на її результати.

Демократичні процеси, які відбуваються в суспільстві, мають вплив на всі складові держави як інституції. Епоха реформування передбачає чіткість, збалансованість та ефективність функціонування державної влади. Важливе місце в забезпеченні цих вимог посідає державний контроль. Модернізаційні перетворення вплинули й на поняття контролю, його зміст, мету, форми та методи. Про важливість контролю для демократичних змін зазначає Г. Кельзен: «... від систематичного розвитку всіх контролюючих інстанцій суттєво залежить доля сучасної демократії. Тривала демократія неможлива без контролю» [169, с. 108]. У період формування демократичної, соціальної, правової держави в Україні комплексний аналіз питань державного контролю, практики його здійснення актуалізується й становить науковий та практичний інтерес у контексті проведених якісних змін, зокрема у сфері реалізації права інтелектуальної власності, з метою оптимізації правозастосовної практики.

Розглядаючи адміністративно-правові засади державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності, необхідно виходити з розуміння того, що істотні зміни відбулися в державі та суспільстві. Наділяючи владу повноваженнями для вирішення публічних завдань, суспільство надалі постійно перебуває в пошуку балансу між державною владою та врахуванням приватних інтересів. Демократія є найбільш прийнятною основою для гармонізації відносин між публічною адміністрацією й людиною [515, с. 170].

Вибір стратегії інноваційного розвитку економіки України, позиціонування держави як захисника прав і законних інтересів приватних і публічних осіб призводить до оновлення сутності та призначення контролю загалом, і у сфері реалізації права інтелектуальної власності зокрема.

Контроль як соціальне явище існував із часів виникнення держави, забезпечуючи законність та дисципліну функціонування державного механізму. Змінюючись за змістом та формами, контроль як об'єкт наукового дослідження стимулює аналізувати його правову сутність. Ця проблема знаходить своє відображення в творчих надбаннях українських правників – фахівців з адміністративного права. Основні засади контролю в державному управлінні розкрито в працях таких науковців, як: В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, В. Беляєв, Ю.П. Битяк, С.Г. Братель, В.М. Гаращук, І.П. Голосніченко, К.А. Даньшина, Т.О. Коломоєць, Є.О. Кочерін, О.Р. Маштакова, С.О. Ністратов, О.Ф. Ноздрачов, В.Ф. Опришко, І.М. Пахомов, О.В. Петришин, В.В. Писаренко, В.Ф. Сіренко, В.М. Шаповал, Л.В. Шестак та ін.

Окремі питання проблематики контролю у сфері права інтелектуальної власності тією чи іншою мірою досліджували у своїх працях Є.А. Булат, Г.В. Довгань, О.М. Головова, В.С. Дмитришин, О.В. Кадецова, О.Ю. Кашинцева, О.М. Коротун, О.О. Михальський, М.В. Паладій, А. Хрідочкін та ін. Але системне дослідження проблем контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності відсутнє. В окремих публікаціях зазначене питання висвітлено фрагментарно.

Варто зауважити, що управління будь-якою сферою суспільного життя передбачає наявність певних заходів для контролю за ефективністю функціонування організаційно-управлінських відносин. У процесі розвитку та вдосконалення суспільних відносин швидко розвивається й структура контролю, оновлюється його механізм. Контроль відіграє важливу роль у реалізації стратегічних та

тактичних (оперативних) перетворень в українському суспільстві, зокрема у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Словник іноземних слів визначає контроль (франц. *contrôle*) як перевірку або спостереження з метою перевірки чи як заключну функцію управління. Великий тлумачний словник сучасної української мови подає контроль як: 1) перевірку відповідності контролюваного об'єкта встановленим вимогам; 2) перевірку, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимсь, чимось [61, с. 569].

Звертаючись до етимології слова, В.М. Гаращук зауважує, що терміни «дiзнання», «обстеження», «обшук», «огляд», «перевірка», «пошук», «ревiзiя», «розшук», «розвiдка», «експертиза» спорiднює загальна мета (встановлення будь-яких фактiв), вони мiстять елементи контролю i контроль є узагальнювальним термiном щодо рiзних форм його виявлення. Однак повної тотожності між названими поняттями немає, бо виконують ці дії рiзні органи для досягнення рiзних конкретних цiлей, порядок їх проведення регламентований рiзними нормативними актами. Правник не погоджується з поширеною в лiтературі думкою про те, що контроль – це кульмінаційний пункт управлiнського циклу, i наполягає на позиції про присутність функції контролю на будь-якій стадії організації державного управління. У процесі подальшого доктринального підходу стосовно контролю та нагляду в управлінні, науковець резюмує, що мета контролю полягає «у виявленні результатів впливу суб'єктів на об'єкт, допущених відхилень від прийнятих вимог, діючих принципів організації i регулювання, причин цих відхилень, а також визначення шляхів подолання наявних перешкод для ефективного функціонування всієї системи» [74, с. 178; 73, с. 203]. Підтримуємо позицію правника про розмежування контролю та інших форм встановлення фактiв i про присутність контролю на будь-якій стадії процесу реалізації прийнятих управлiнських рiшень.

Н.Р. Нижник, О.П. Полінець визначають контроль, передусім, у державному управлінні, як сукупність дій, які контролюючі суб'єкти здійснюють стосовно підконтрольних об'єктів для досягнення цілей контролю з метою запобігання стагнації та руйнуванню системи державного управління під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Науковці зазначають, що створення розгалуженої системи контролю за роки незалежності України ще не вказує на її ефективність. Проблемним є питання тісної конструктивної взаємодії органів, які здійснюють контроль. У системі державного управління контроль є як самостійним видом управлінської діяльності, так і необхідним елементом системи державного управління загалом [258, с. 57; 290, с. 14]. Підтримуємо думку науковців щодо важливості оновлення форм та методів контролю залежно від змін у суспільстві та в системі державного управління.

Ю.П. Битяк, В.В. Богуцький, В.В. Зуй зазначають, що контроль є основним із способів забезпечення законності та дисципліни в державному управлінні разом з наглядом та зверненнями громадян. «Без організації та здійснення контролю неможлива робота державного апарату. Контроль також, – зазначають науковці, – є одним із дисциплінуючих чинників поведінки громадян» [18, с. 254].

На важливість забезпечення законності завдяки контролю звертає увагу В.В. Краснов, який, крім цього, відносить до засобів і способів забезпечення законності правові гарантії, нагляд, примус, оскарження, заохочення, відповідальність [212, с. 125].

С.Г. Стеценко також акцентує увагу на тому, що в разі здійснення контролю, як організаційно-правового засобу забезпечення законності й дисципліни, існує правова можливість втручання контролюючого суб'єкта в оперативно-господарську та виробничу діяльність об'єкта контролю з метою усунення недоліків [466, с. 195–196].

Відповідно, правники вбачають у контролі засіб чи спосіб, завдяки якому можливе встановлення законності та дисципліни на підконтрольному об'єкті.

На думку Т.О. Коломоець, контроль є одним з управлінських методів і являє собою «активне втручання суб'єкта управління в діяльність підконтрольного суб'єкта. ... сутність контролю як соціального явища полягає в перевірці відповідності діяльності учасників суспільних відносин встановленим у суспільстві приписам, у межах яких вони мають діяти» [182, с. 108]. Науковець розглядає контроль як соціальне явище, визнаючи його сутність, і звертає увагу на активну позицію контролюючих органів у процесі здійснення своїх повноважень.

У наукових джерелах поняття «контроль» розглядають у вузькому та широкому розумінні. У широкому як діяльність усіх органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій з метою забезпечення стабільності суспільства, дотримання соціального порядку, тобто соціальний контроль. У вузькому – як діяльність органів контролю, наділених відповідними повноваженнями контролювати, шляхом використання певних форм, методів та процедур, передбачених законодавством [90, с. 238]. Більшість учених віддає перевагу розгляду контролю в широкому значенні.

Отже, наукова література містить різноманітні підходи правників стосовно сутності та призначення контролю. Так, С.С. Вітвіцький, здійснивши аналіз наукових поглядів щодо сутності й змісту контролю та суміжних категорій, усі авторські розробки у сфері вивчення контролю поділяє на чотири групи: 1) праці щодо вивчення контролю як соціального інституту; 2) дослідження щодо ретроспективи та функціонування контрольних органів, їх впливу на підконтрольні об'єкти; 3) наукові праці, у яких зазначено про превентивну спрямованість контролю; 4) дослідження, у яких кон-

троль визначено як багатогранне поняття, одним з аспектів якого є забезпечення дисципліни та законності [67, с. 49–50]. Автор підтримує погляд на контроль як на комплексне, багатогранне явище, яке варто розглядати як спосіб забезпечення законності, як принцип, функцію та вид діяльності.

Правники мають однакові погляди щодо важливості та необхідності значення контролю для сфери реалізації права інтелектуальної власності, однак пропонують різні підходи до його сутності та форм здійснення. На думку А.Г. Майданевича, який розглядав поняття й основні ознаки адміністративно-правової охорони прав інтелектуальної власності, «процес охорони прав інтелектуальної власності в Україні, до якого входить і контроль, є міжгалузевим явищем і включає конституційно-правову, кримінально-правову, цивільно-правову, господарсько-правову, адміністративно-правову та міжнародно-правову складові» [232, с. 29]. Тобто науковець поряд з видами охорони прав інтелектуальної власності залежно від галузі права вказує й на контроль як важливу складову процесу охорони.

Науковці тією чи іншою мірою досліджували проблематику державного контролю у сфері права інтелектуальної власності. Так, Н.В. Троцюк, розглядаючи адміністративно-правовий захист авторських прав, дійшла висновку, що державний контроль є засобом захисту авторських прав і виявляється як складова державної діяльності, є виявленням його функцій та обов'язку відповідного державного органу. На сьогодні, визнає науковиця, контроль багато в чому є формальним з боку контролюючих органів – «проведення контролю заради контролю» [483, с. 218]. Авторка звертає увагу на формальний підхід контролюючих органів до виконання повноважень, визначених чинним законодавством, і необхідність проведення належних контролюючих дій.

О.В. Кульчицька, розглядаючи зміст державного контролю у сфері охорони об'єктів інтелектуальної власності, визнає, що зміст державної контрольної діяльності в зазначеній сфері полягає «у виявленні всіх випадків порушень законів і підзаконних актів суб'єктами господарювання, що незаконно використовують об'єкти права інтелектуальної власності, усунення причин та умов, що сприяють порушенню встановлених законом норм та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності» [220, с. 216]. Дослідниця вказує на значення контролюючих органів, які постають дієвим інструментом функціонування всієї системи охорони інтелектуальної власності та особливості контролю в цій галузі залежно від об'єкта права інтелектуальної власності [220, с. 216].

Вивчаючи систему суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення охорони прав інтелектуальної власності, О.М. Коротун спирається передусім на положення Кодексу адміністративного судочинства України, де надано приблизний перелік суб'єктів публічної адміністрації, і вказує, що чимало зазначених суб'єктів виконують різноманітні функції, мають свій обсяг та зміст повноважень. Автор визнає, що виконання публічною адміністрацією своїх повноважень і функцій у сфері забезпечення охорони прав інтелектуальної власності здійснюється шляхом правової регламентації діяльності публічної адміністрації, що дає підстави виділити декілька організаційно-правових ланок діяльності вказаних органів за критерієм функціонально-галузевого принципу діяльності [202, с. 78].

Узагальнення різноманітних підходів науковців до поняття «контроль» надає можливість визначити характерні ознаки вказаного явища у сфері реалізації права інтелектуальної власності:

– контроль постає самостійною функцією управління під час реалізації права інтелектуальної власності. Результати контролю

можуть сприяти появі нових або трансформації існуючих методів управління. Так, за результатами контролю систему державного управління сферою правової охорони інтелектуальної власності було визнано недосконалою та інертною, що призвело до відсутності істотного прогресу в адаптації нормативно-правової бази до сучасних економічних та політичних умов (боротьба з «патентним тролінгом», інтернет-піратством, задоволення потреб ІТ-галузі, військово-промислового та агропромислового комплексів тощо). Як результат, було запропоновано запровадження прозорої дворівневої структури державної системи правової охорони інтелектуальної власності замість складної трирівневої [415];

– основна мета контролю – забезпечення законності та дисципліни в управлінні відповідно до вимог законодавства у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Так, до повноважень Міністерства економіки України, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, належить здійснення контролю за дотриманням Національним органом інтелектуальної власності законодавства у сфері інтелектуальної власності, використанням надходжень від справляння зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг») [387];

– особливість контролю в зазначеному сегменті суспільства визначається надзвичайно широкою сферою упорядкування суспільних відносин, великою кількістю об'єктів права інтелектуальної власності (об'єкти літературно-художньої власності; об'єкти патентного права; засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг; нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності). Безумовно, така ситуація потребує кваліфікованих фахівців для здійснення належного та конструктивного, гнучкого

й адаптивного контролю, який би стимулював подальший розвиток інтелектуальної діяльності з урахуванням прав та інтересів суб'єктів сфери права інтелектуальної власності;

- здійснення контролю як органами всіх гілок влади (законодавчої, виконавчої, судової), так і громадськістю, що відповідає принципам публічного управління та сприяє формуванню громадянського суспільства;

- у процесі реалізації права інтелектуальної власності контроль має місце на кожному етапі діяльності суб'єктів правовідносин. Наприклад, відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. [386] в процесі реєстрації винаходу (корисної моделі від подання заявки до отримання патенту здійснює контроль Національний орган інтелектуальної власності, що зумовлено розумінням контролю як консультаційно-правової послуги, яку надає уповноважений орган влади автору чи винахіднику об'єкта інтелектуальної власності;

- формами реалізації контролю є перевірка, витребування звітів, пояснень у суб'єктів господарювання щодо виконання норм чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності;

- систематичність та безперервність контролю з урахуванням положень нормативно-правових актів стосовно плану перевірок щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності;

- безперешкодне відвідування контролюючим органом об'єкта, який підлягає контролю щодо дотримання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності;

- право втручання контролюючого органу в оперативну діяльність підконтрольного об'єкта;

- надання в процесі та за результатами контролю обов'язкових до виконання приписів щодо усунення порушень, виявлених під час

проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) стосовно дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності;

– право застосовувати заходи адміністративного примусу до правопорушників щодо вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності;

– результати контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності мають сприяти узагальненню практики контролю суб'єктів інтелектуальної власності державними інспекторами з питань інтелектуальної власності, інституція яких створена з метою забезпечення конституційних прав громадян на захист інтелектуальної власності та сприятливих умов для створення об'єктів інтелектуальної власності, розвитку українського ринку цих об'єктів [295]. На сьогодні процедура здійснення державного контролю за діяльністю у сфері інтелектуальної власності уніфікується на рівні підзаконних нормативно-правових актів, однак напрацювання методичних матеріалів як для контролюючих органів, так і для суб'єктів права інтелектуальної власності сприятиме якості контролю. Контроль має за мету, передусім, «надання допомоги підконтрольній структурі в наведенні порядку на об'єкті» [73, с. 203], а не застосування каральної функції.

Отже, контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності має характерні ознаки.

Розкриваючи заявлену проблематику, варто зважати на те, що контроль потрібно розмежовувати з близьким до нього наглядом. Хоча інститут контролю та нагляду в адміністративному праві є одним із найбільш досліджуваних, однак дискусії науковців щодо змісту та сутності цих понять тривають. Так, О.Ф. Андрійко вважає нагляд «похідним від контролю... нагляд слід розглядати як окремий вид контролю, певну його форму» [24, с. 10]. Відповідно,

науковець вказує на той факт, що останнім часом у законодавчих актах почали часто вживати поняття «контроль» та «нагляд», однак визначення їх схожих та відмінних рис не містить жоден нормативно-правовий акт. Правник розрізняє вказані поняття, визнаючи відмінності.

Д.М. Бахрах розглядає окремо контроль, у процесі якого перевіряють законність та доцільність діяльності, і нагляд, який обмежується лише перевіркою законності. Науковець визнає, що наглядова діяльність є складовою державного управління, основне призначення такої діяльності полягає в забезпеченні якості продукції, послуг і безпеки громадян, суспільства, держави. Контроль, на думку правника, містить у собі нагляд за законністю й доцільністю діяльності суб'єктів господарювання. У процесі нагляду не відбувається оперативного втручання в діяльність підконтрольного суб'єкта, а під час здійснення контрольних дій – так [40, с. 358].

На думку О.М. Музичука, будь-яка особа, орган влади чи громадська організація можуть здійснювати нагляд у широкому його розумінні як спостереження (перевірку), однак контрольні повноваження мають лише деякі з них [250, с. 48]. Варто погодитися з правником стосовно того, що контролюючі органи мають право здійснювати контрольні функції лише в тому випадку, якщо ці повноваження передбачені чинним законодавством.

Низка науковців пропонує посилити значення контрольної діяльності. Так, В.В. Тароєва зауважує, що Конституція України визнає поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, тобто контрольна влада не передбачена. Однак, у сучасних умовах розвитку України, вважає правник, є потреба у виокремленні контролюючих органів з огляду на їх важливість для держави й суспільства [275]. На наш погляд, такий підхід є більш характерним для державного управління в країнах з недемократичним режимом.

В умовах українського сьогодення, коли формується публічне управління з подальшим перетворенням його на публічне врядування з дедалі більшим впливом громадськості на прийняття управлінських рішень, значення державного контролю не варто перебільшувати, тим паче створювати окрему контрольну владу

Фактично, правники позиціонують три основні наукові позиції із цього питання:

- 1) контроль і нагляд є самостійними різноплановими поняттями;
- 2) нагляд є складником контролю, який поглиблює зміст та ефективність застосування останнього;
- 3) варто поєднати ці близькі поняття в процесі здійснення контролю-наглядової діяльності.

Однак різноманітність підходів та думок науковців так і не привела до вироблення загальної концепції. Існує нагальна потреба трансформації наукових теорій у площину чинного законодавства.

Аналіз наукових напрацювань та нормативно-правових актів вітчизняних правників дає підстави для висновку, що поряд із спільними рисами, які мають зазначені явища, основні відмінності контролю та нагляду полягають у тому, що наглядовим органам не надається право втручання в оперативну діяльність підконтрольного об'єкта та право притягувати винних осіб до юридичної відповідальності в разі вчинення правопорушення шляхом застосування передбачених законодавством стягнень. Це основні відмінності між контролем та наглядом, а в усьому іншому їх поєднують спільні риси, визнають науковці [73, с. 205; 18, с. 255; 182, с. 108; 67, с. 51–53]. На наш погляд, контроль і нагляд є самостійними методами управління, однак контроль є більш дієвим та ефективним в управлінні порівняно з наглядом. Незважаючи на певну схожість та наявні відмінності, вважаємо, мають бути і контроль, і нагляд для перевірки

діяльності підконтрольних суб'єктів. У цій ситуації необхідне законодавче визначення понять, що сприятиме максимальній узгодженості поглядів як теоретиків, так і практиків.

Розглядаючи контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності, важливо знати, що завдяки використанню сукупності певних засобів, передбачених нормативно-правовими актами, зокрема, контролю, забезпечується реалізація прав і свобод громадян у всіх напрямках суспільного розвитку, у тому числі у сфері інтелектуальної власності.

Метою контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності є:

- встановлення об'єктивної інформації про діяльність, що провадиться суб'єктом господарювання у сфері інтелектуальної власності;

- застосування заходів для припинення незаконного розміщення об'єктів авторського права і (або) суміжних прав в інтернеті та незаконного обігу товарів, вироблених з порушенням прав інтелектуальної власності, зокрема вилучення з обігу контрафактних примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, вироблених чи імпортованих з порушенням вимог законодавства, а також обладнання і сировини для вироблення лазерних систем зчитування і матриць;

- запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності суб'єктом господарювання шляхом перевірки наявності договорів, укладених відповідно до вимог чинного законодавства, на виробництво продуктів – результатів інтелектуальної діяльності, документів складського та бухгалтерського обліку щодо відповідного виду діяльності;

- встановлення причин вчинення правопорушення суб'єктом господарювання у сфері інтелектуальної власності;

– видання обов’язкових для виконання приписів щодо усунення порушень законодавства суб’єктами господарювання у сфері інтелектуальної власності;

– застосування до правопорушників у сфері інтелектуальної власності спеціальних заходів, передбачених законодавством.

Відтак, контроль має гармонізувати відносини між суб’єктами правовідносин у сфері інтелектуальної власності. Цілі, мета, принципи та їх практична реалізація формують механізм контролю, який включає, зокрема об’єкти, суб’єктів, технології та засоби контролю. У цьому механізмі виділяють види й форми контролю.

Науковці розробили різноманітні класифікації контролю за різними критеріями. Класифікація, загалом, як поділ предметів певної сукупності за спільними ознаками з утворенням системи класів цієї сукупності, сприяє більш глибокому та детальному дослідженню певного суспільного явища, зокрема контролю.

Контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності можна класифікувати за такими критеріями:

– за органами, які його здійснюють: парламентський, президентський, виконавчий, судовий;

– за сферою діяльності, яка підлягає контролю: сфера авторського права та суміжних прав, сфера патентного права, сфера використання засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, їх продукції та послуг, сфера використання нетрадиційних об’єктів інтелектуальної власності;

– за формами його проведення [18, с. 255]: перевірка та нагляд шляхом огляду речей в установленому законом порядку;

– за рівнем контролю: внутрішньовідомчий, міжвідомчий та надвідомчий;

– за суб’єктом контролю [204, с. 40–47]: контроль суб’єкта мікро-, малого, середнього або великого підприємництва;

- за характером організаційних зв'язків контролюючого та підконтрольного суб'єктів: внутрішній і зовнішній;
- за належністю суб'єкта до державних або громадських структур: державний і громадський;
- за стадією управлінської діяльності [14, с. 241];
- за черговістю проведення: плановий і позаплановий.

Розглянемо види контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності за певними критеріями.

Залежно від належності контролюючого суб'єкта до державних або громадських структур виділяють державний та громадський контроль.

Державний контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності полягає в оцінюванні органами державної влади, зокрема Міністерством економіки України, Національним органом інтелектуальної власності, Міністерством внутрішніх справ України, Антимонопольним комітетом України, Службою безпеки України, Національною поліцією, Державною податковою службою, Державним агентством України з питань кіно, Державною митною службою України, Державною інспекцією енергетичного нагляду України, Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів правомірності діяльності суб'єктів права інтелектуальної власності – творця (творців) об'єкта права інтелектуальної власності, інших осіб, які набули майнові права на нього в порядку правонаступництва та інших учасників правовідносин у зазначеній сфері.

Контроль у сфері інтелектуальної власності здійснюють також громадські організації, наприклад, Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності, Всеукраїнська асоціація патентних повірених України, Товариство винахідників і раціоналізаторів, Українська група Міжнародної асоціації з охорони промислової власності тощо.

Питання державного та громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності розглянуто автором в окремих дослідженнях.

Залежно від характеру організаційних зв'язків контролюючого та підконтрольного суб'єктів виділяють внутрішній і зовнішній контроль.

Суть внутрішнього контролю полягає в тому, що перевірка відповідності діяльності суб'єктів у сфері реалізації права інтелектуальної власності вимогам чинного законодавства здійснюється уповноваженими контролюючими органами в порядку встановленої організаційної ієрархії (підпорядкованості). Так, Міністерство економіки України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності. Національний орган інтелектуальної власності України як юридична особа публічного права, що належить до сфери управління вказаного міністерства, виконує окремі публічні функції (владні повноваження) з реалізації державної політики (видача охоронних документів (патентів, свідоцтв) на об'єкти права інтелектуальної власності) [325].

Державні інспектори з питань інтелектуальної власності, як посадові особи Міністерства економіки України, здійснюють державний контроль за дотриманням суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності у процесі використання об'єктів права інтелектуальної власності [295]. Цікавим, на нашу думку, є розгляд особливостей статусу державного інспектора з питань інтелектуальної власності в історичному ракурсі.

Слід вважати, що інститут державних інспекторів із питань інтелектуальної власності пройшов усі етапи становлення одночасно з процесом пошуку та розбудови оптимальної моделі державного управління сферою інтелектуальної власності. Так, відповідно до

Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державний департамент інтелектуальної власності» від 20 червня 2000 р. № 997, було створено Державний департамент інтелектуальної власності як урядовий орган, який брав участь у межах своєї компетенції у забезпеченні реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, у складі Міністерства освіти і науки України. У грудні 2002 р. створені та розпочали функціонувати підрозділи державних інспекторів з питань інтелектуальної власності в регіонах, а в серпні 2003 р. було розглянуто першу справу в суді за протоколом державного інспектора з питань інтелектуальної власності Державного департаменту інтелектуальної власності [272]. Вказана структура управління існувала до 2010 р., коли Указом Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 було створено Державну службу інтелектуальної власності України та підпорядковано Міністерству економічного розвитку і торгівлі України.

У процесі подальших зрушень щодо інтелектуальної власності запропоновано запровадження прозорої дворівневої структури державної системи правової охорони інтелектуальної власності замість складної тривірневої, за якої Міністерство економічного розвитку і торгівлі забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, а національний орган інтелектуальної власності виконує окремі публічні функції (владні повноваження) з реалізації державної політики в зазначеній сфері [97]. Зміни передбачалося реалізувати протягом 2016 р. – I кварталу 2017 р. Департамент розвитку сфери інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі мусив опанувати новий пласт суспільних відносин та здійснювати належне управління ними, відсутність нормативних напрацювань і тісної взаємодії з парламентом України для розроблення та прийняття законів

з метою забезпечення реалізації права інтелектуальної власності відповідно до міжнародних правових актів – саме ці риси характеризували сферу інтелектуальної власності із часу, коли Державна служба інтелектуальної власності припинила виконувати функції з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності (19 травня 2017 р.) до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16 червня 2020 р. і набуття ним чинності в жовтні 2020 р. [295]. Безумовно, створення нової законодавчої бази для перетворень затягнулося. Важливо, що в процесі реформування досліджуваної галузі суспільних відносин діяльність державних інспекторів із питань інтелектуальної власності фактично не здійснювалась, бо не відбулося їх призначення.

Актуальність питання поновлення діяльності вказаної інституції зумовлена такими чинниками [141].

По-перше, державні інспектори з питань інтелектуальної власності наділені повноваженнями здійснювати контроль за дотриманням суб'єктами господарювання вимог Законів України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 р., «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17 січня 2002 р., «Про державну підтримку кінематографії в Україні» від 23 березня 2017 р. та інших актів законодавства у сфері інтелектуальної власності у порядку, встановленому законодавством, та вживати превентивних заходів до припинення незаконного обігу товарів, вироблених з порушенням прав інтелектуальної власності, зокрема вилучення з обігу контрафактних примірників аудіовізуальних

творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, вироблених чи імпортованих з порушенням вимог законодавства, а також обладнання і сировини для вироблення дисків і матриць.

По-друге, відповідно до ст. 221, 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення державні інспектори з питань інтелектуальної власності Міністерства економіки України складають та подають органам, уповноваженим розглядати справи про адміністративні правопорушення, протоколи та матеріали про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 51–2, 164–9, 164–13, 164–17, 164–18 та 186–7 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Важливо, що у випадках порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва та припинення порушень у мережі Інтернет лише державні інспектори з питань інтелектуальної власності уповноважені оформляти адміністративні матеріали.

По-третє, здійснення повноважень державними інспекторами передбачає співпрацю з контролюючими та правоохоронними органами влади (Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України, Державна податкова служба) для припинення правопорушень, застосування стягнень чи покарань, передбачених законодавством.

Не варто забувати також, що функціонування інституції державних інспекторів з питань інтелектуальної власності тісно пов'язане з діяльністю регіональних Координаційних рад по боротьбі з порушеннями прав інтелектуальної власності, оскільки інспектори мали діяти перш за все в регіонах. За дорученням Кабінету Міністрів України (від 19 листопада 2012 р. № 38220/7/1–12) обласні (міські) державні адміністрації повинні були забезпечити утворення та діяльність регіональних Координаційних рад по боротьбі з порушеннями прав інтелектуальної власності, які мали стати потужним

механізмом боротьби з правопорушеннями в галузі інтелектуальної власності [435]. Однак за відсутності посад державних інспекторів з питань інтелектуальної власності, спроможних надати фахову підтримку очільникам обласних державних адміністрацій та правоохоронних органів, робота регіональних Координаційних рад стала неефективною [444].

З метою поновити діяльність державних інспекторів з питань інтелектуальної власності були видані такі накази Міністерства економічного розвитку і торгівлі України: «Про затвердження уніфікованої форми акта, складеного за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності, та форми припису щодо усунення порушень, виявлених під час проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності» від 29 січня 2019 р. № 96 [361], «Про затвердження Інструкції з оформлення державними інспекторами з питань інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України матеріалів про адміністративні правопорушення» від 13 лютого 2019 р. № 217 [127]. Крім того, відповідно до підп. 4715 п. 4 Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459, Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 р. № 674, Міністерство економічного розвитку і торгівлі видало наказ від 27 березня 2019 р. № 518, за яким повноваження державних інспекторів з питань інтелектуальної власності виконуються посадовими особами Міністерства економіки України. У результаті,

повноваження покладені на посадових осіб – співробітників департаменту розвитку сфери інтелектуальної власності Міністерства економіки України.

Прийняте державним секретарем Міністерства економіки України рішення породжує багато питань. Відповідно до Положення державні інспектори діють у м. Києві та Севастополі, областях, Автономній Республіці Крим, де представляють Міністерство економіки України. Чи зможуть сім посадових осіб Міністерства економіки України здійснювати якісний державний контроль за дотриманням суб'єктами правовідносин законодавства у сфері інтелектуальної власності? Крім того, зазначають Р. Кірін, В. Коротаєв, В. Хоменко, « ... чи доцільно (та чи реально) суміщення основної роботи топ-менеджменту ІР-департаменту з виконанням повноважень ІР-інспектора та чи не може це протирічити положенням ст. 120 Конституції України з урахуванням рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 р. № 16-рп/2002 по справі про суміщення службової діяльності керівників органів виконавчої влади (справа № 1–4/2002)» [174, с. 57].

У будь-якому разі, вирішуючи питання, варто виходити з того, що справжнє реформування передбачає реалізацію комплексу заходів для вирішення системних проблем з метою створення умов для якісних змін у певній сфері. У контексті вдосконалення сфери інтелектуальної власності важливим є питання добору фахівців на посаду державного інспектора, працівників контролюючих органів, від яких залежить застосування норм законодавства. Рівень підготовки зазначених фахівців щодо володіння теоретичними знаннями та практичними навичками зі сфери інтелектуальної власності, на думку правників, потребує подальшого вдосконалення [230, с. 385].

Державний інспектор з питань інтелектуальної власності (далі – державний інспектор) є посадовою особою Міністерства економіки

України, яке контролює виконання державним інспектором своїх завдань і посадових обов'язків, вирішує питання про його забезпечення робочими приміщеннями, необхідним обладнанням та створює умови для роботи. Державному інспектору видається посвідчення встановленого зразка. Державний інспектор має право на використання індивідуальної печатки та бланків, форма яких затверджується Міністерством економіки України.

З метою виконання покладених на нього завдань державний інспектор має право: перевіряти у суб'єктів господарювання наявність дозволу на використання об'єктів права інтелектуальної власності та вимагати від них надання для ознайомлення реєстраційних, фінансових та інших документів, які підтверджують право на використання зазначених об'єктів; проводити огляд та вилучати у суб'єктів господарювання з метою вивчення на необхідний строк, але не більш як 30 днів, об'єкти права інтелектуальної власності у разі, коли є обґрунтована підстава підозрювати вчинення порушення вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності; проводити перевірку та вилучати в разі потреби у суб'єктів господарювання на період до вирішення питання в судовому порядку носії, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, а також процес виробництва носіїв; перевіряти наявність контрольних марок на введених в обіг примірниках аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, баз даних, комп'ютерних програм, та вилучати їх за наявності невідповідної контрольної марки, а для аудіовізуальних творів кінематографії – перевіряти наявність у суб'єкта господарювання документів, передбачених ст. 15 Закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» від 23 березня 2017 р. та Положенням про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 р. № 1315 [294]; перевіряти будь-які документи, що

підтверджують дотримання законодавства з питань інтелектуальної власності, зокрема у процесі виробництва, експорту дисків і матриць, використання, експорту та імпорту обладнання і сировини для їх вироблення, а також отримувати копії документів, що підлягають перевірці; вимагати припинення порушення або вчинення дій, що можуть призвести до порушення законодавства з питань інтелектуальної власності, зокрема у процесі виробництва, розповсюдження, прокату, зберігання та переміщення дисків і матриць; залучати в установленому порядку до проведення перевірок представників контролюючих та правоохоронних органів, представників суб'єктів авторського права і/або суміжних прав або уповноважених ними осіб, а також експертів з питань інтелектуальної власності; порушувати перед уповноваженими органами питання про притягнення юридичних та/або фізичних осіб до відповідальності за порушення законодавства з питань інтелектуальної власності; вживати в установленому законом порядку спеціальних заходів (опечатувати і/або вилучати диски і матриці, обладнання і сировину для їх виробництва, що не відповідають вимогам законодавства) на період до вирішення питання у судовому порядку; надавати в установленому порядку висновки щодо правомірності використання об'єктів права інтелектуальної власності (п. 8 Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності).

Державний інспектор зобов'язаний: у разі виявлення порушень законодавства з питань інтелектуальної власності, що містять ознаки кримінального правопорушення, негайно повідомляти про це відповідний орган досудового розслідування; у разі виявлення ознак адміністративного правопорушення за ст. 51–2, 164–9, 164–13, 164–17, 164–18 та 186–7 (у частині недоставляння або порушення строку доставляння обов'язкового безоплатного примірника патентних документів) Кодексу України про адміністративні

правопорушення [178] складати протокол про адміністративне правопорушення та передавати його на розгляд до суду; у разі проведення огляду та вилучення продукції, до складу якої входять об'єкти права інтелектуальної власності, складати протокол або робити відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення, а у разі закупівлі (у тому числі контрафактної продукції) – акт закупівлі; забезпечувати дотримання порядку збереження комерційної та іншої інформації з обмеженим доступом під час виконання встановлених функцій; проводити перевірки в установленому порядку, оформлювати матеріали перевірки, вести їх облік та передавати на розгляд до суду; контролювати (перевіряти) стан виконання виданих в установленому порядку Міністерством економіки України і державним інспектором розпоряджень (приписів) щодо усунення виявлених порушень та рішень Міністерства економіки України стосовно виробництва, розповсюдження, прокату, зберігання, використання та переміщення об'єктів права інтелектуальної власності; взаємодіяти з іншими контролюючими та правоохоронними органами, зокрема органами Міністерства внутрішніх справ, Державної податкової служби, а також з центральними та місцевими органами виконавчої влади, державними, громадськими та іншими організаціями чи фізичними особами, уповноваженими представляти інтереси суб'єкта права інтелектуальної власності з метою захисту прав суб'єкта права інтелектуальної власності (п. 9 Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності) [295].

Аналізуючи права та обов'язки державного інспектора з питань інтелектуальної власності відповідно до Положення, варто звернути увагу на той факт, що сфера інтелектуальної власності, яка підлягає контролю, обмежується сферою дії лише декількох Законів України, а саме: «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р.,

«Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 р., «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17 січня 2002 р., «Про державну підтримку кінематографії в Україні» від 23 березня 2017 р. Отже, доцільно доповнити Положення зазначенням тих складників сфери інтелектуальної власності, здійснення державного контролю щодо яких державним інспектором з питань інтелектуальної власності не передбачено нормами чинного підзаконного нормативно-правового акту.

Крім того, існує потреба в усуненні розбіжностей між назвою Постанови Кабінету Міністрів України і Положення про державного інспектора щодо органу виконавчої влади. Уточнення потребує й перелік учасників процесу контролю у сфері інтелектуальної власності. Доцільно, на погляд автора, внести до Положення вимоги до особи, яка бажає бути державним інспектором з питань інтелектуальної власності. Отже, можна цілком обґрунтовано говорити про те, що Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності потребує значних доопрацювань з подальшим затвердженням у новій редакції.

Продовжуючи розгляд видів контролю, зауважимо, що зовнішній контроль здійснюють суб'єкти, щодо яких відсутня безпосередня організаційна підпорядкованість, але вони, відповідно до повноважень, наділені контрольною функцією стосовно різних напрямів суспільного життя, наразі й у сфері реалізації права інтелектуальної власності: парламент – Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади та інші центральні органи виконавчої влади, відповідно до функцій; Президент України як гарант додержання Конституції

України, прав і свобод людини і громадянина; суд. Громадський контроль також є проявом зовнішнього контролю.

За черговістю проведення заходу державного контролю щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері реалізації права інтелектуальної власності контроль може бути плановий та позаплановий.

Залежно від критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері інтелектуальної власності – високий, середній чи незначний, визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством економіки України. План проведення планових перевірок затверджується вказаним міністерством, а процедура позапланових перевірок, крім загальних нормативно-правових актів, регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 р. № 674 [295].

За методами (формами) контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності здійснюється шляхом проведення перевірок діяльності суб'єктів господарювання. Однак, поряд з контролем передбачено використання й нагляду шляхом огляду речей в установленому законом порядку (п. 10 Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності).

За об'єктом контролю залежно від типу суб'єкта господарювання визначають контроль суб'єкта мікро-, малого, середнього або великого підприємництва (ст. 55 Господарського кодексу України) [86].

Таким чином, контроль є соціальним явищем, основне призначення якого полягає в забезпеченні законності та дисципліни в суспільстві чи в певному його сегменті шляхом перевірки контролюючими органами виконання підконтрольними об'єктами нормативно встановлених положень. Завдяки контролю здійснюється реалізація принципу зворотного зв'язку в управлінні суспільними

процесами, зокрема у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Динамічні зміни в галузі інтелектуальної власності сприяють подальшому розвитку контролю, удосконаленню механізму його функціонування.

Сутність контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності полягає у встановленні відповідності діяльності суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників правовідносин у вказаній галузі передбаченим приписам шляхом перевірки органами державної влади, відповідно до визначених повноважень, та громадськістю.

Контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності видається можливим класифікувати за різними критеріями. Застосування різноманітних ознак для виділення видів контролю дає змогу більш досконало проаналізувати явище контролю, встановити певні закономірності розвитку та напрями вдосконалення для створення ефективного механізму контролю в досліджуваній галузі. Налагоджена система контролю є важливим чинником поступального розвитку суспільних відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності в контексті сучасного євроінтеграційного розвитку України.

Формування в Україні економіки інноваційного типу неможливо без розвитку та вдосконалення відносин у сфері інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність – явище багатогранне, комплексне, яке поєднує в собі економічні, політичні, правові, соціальні та культурні складники. З урахуванням сучасних тенденцій трансформаційних процесів розвитку сфери інтелектуальної власності актуалізується питання вдосконалення статусу учасників правовідносин, що сприяє визначенню місця суб'єкта в системі відносин у певному сегменті суспільства.

Адміністративно-правовий статус державного інспектора з питань інтелектуальної власності потребує модифікації завдяки

здійсненню певних організаційно-правових заходів, а саме: внесенню змін до нормативно-правових актів, які встановлюють сферу контролю державних інспекторів; усуненню розбіжностей та приведенню у відповідність до чинного законодавства щодо прав, обов'язків, функцій інспекторів з питань інтелектуальної власності; формуванню штату державних інспекторів та фінансуванню їх діяльності. Важливим є те, що зміни в законодавстві та заходи з удосконалення системи державного управління мають бути спрямовані на забезпечення реалізації прав у сфері інтелектуальної власності. У цілому реалізація запропонованого дасть змогу продовжити реформування сфери інтелектуальної власності в Україні на засадах гармонізації відносин між публічною адміністрацією й людиною.

4.2 Державний контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності: адміністративно-правовий аспект

Входження України в процес модернізації соціально-економічних та політичних відносин, становлення ринкової економіки, розбудови правової держави зумовили потребу в переосмисленні змісту державного управління, зокрема у сфері реалізації права інтелектуальної власності. В умовах трансформаційних змін у соціальній, економічній та політичній сферах зростає роль права «як специфічного інструменту соціальних перетворень та одного з основних важелів у реалізації завдань, що стоять перед суспільством» [186, с. 12].

Демократичні процеси мають вплив на всі елементи державного механізму. Вони вплинули й на поняття контролю, його зміст, форми та методи. Епоха реформування передбачає чіткість, збалансованість та ефективність функціонування державної влади. Важливе місце в забезпеченні цих вимог посідає державний контроль.

У період формування правової держави в Україні потреба комплексного аналізу питань державного контролю, практики його здійснення актуалізується та набуває привертає науковий та практичний інтерес у контексті проведення якісних змін, зокрема у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Однак системне дослідження проблем державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності відсутнє. Існує об'єктивна необхідність продовження теоретичних пошуків з метою вироблення практичних рекомендацій щодо оптимізації процесу контролю в зазначеній сфері.

Державний контроль є об'єктивно існуючим явищем, характерною рисою держави, незалежно від форми державного правління, устрою чи режиму. Однак, як слушно зауважує О.Ф. Андрійко, ставлення до державного контролю в нашій країні «відзначалося суперечливими мотиваціями від повного несприйняття його з проголошенням незалежної держави та побудовою ринкових відносин до бажання знову все контролювати, особливо при виникненні складних проблем на шляху соціально-економічних перетворень» [25, с. 5].

Безумовно, такі крайнощі в підходах до розуміння явища контролю характерні для суспільства, яке переживає кардинальні зміни на шляху від авторитаризму до демократії та формує оптимальну модель державного управління. Водночас необхідно розуміти, що держава як інституція повинна мати вплив на суспільні процеси. Завдяки контролю держава ефективно виконує свої функції, завдання стратегічного й тактичного розвитку, зокрема у сфері інтелектуальної власності. Для забезпечення реалізації прав у будь-якій галузі суспільного розвитку державі необхідні відповідні організаційні та правові механізми, які «не лише могли б слугувати засобом захисту цих прав, а й впливали б на саму владу, скеровуючи її дії на виконання поставлених завдань» [2, с. 344]. Отже, реалізація

контролю має сприяти створенню умов для ефективного виконанню державою поставлених перед нею завдань.

Правники досліджували різні аспекти державного контролю. Так, С.С. Алексєєв зазначав: «... державний контроль проявляє себе як юридичний та організаційний засіб, призначений виключно для забезпечення законності» [473, с. 449–456]. У цьому випадку науковець визнає важливу роль державного контролю для забезпечення законності, вказуючи на організаційну та правову складову встановлення комплексного соціально-правового явища, що характеризує організацію та функціонування суспільства на правових засадах.

Автори академічного курсу «Адміністративне право України» визнають метою державного контролю «встановлення результатів діяльності певних суб'єктів, допущених відхилень від прийнятих вимог, принципів організації, виявлення причин цих відхилень, а також визначення шляхів подолання перешкод для ефективного функціонування всієї системи» [13, с. 349].

Розглядаючи організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади України, О.Ф. Андрійко доходить висновку, що «при розгляді державного контролю можна керуватися поняттям його, як об'єктивної функціональної діяльності, яку держава здійснює з метою перевірки дотримання і виконання поставлених завдань, прийнятих рішень та їх правомірності» [25, с. 16]. Правник звертає увагу на те, що сутність державного контролю полягає у проведенні інформаційно-аналітичної роботи стосовно стану чи ситуації, що виникають, перевірки процесу управління та об'єктивності рішень [25, с. 16]. Підтримуємо думку науковця, що призначення державного контролю полягає не лише у встановленні відповідності діяльності підконтрольного суб'єкта положенням чинного законодавства, але й у професійній аналітичній діяльності щодо встановлення причин відхилень у діяльності суб'єктів, які

підлягають контролю, та надання рекомендації для виправлення ситуації й подальшої результативної діяльності.

А.Й. Присяжнюк підтримує наукову позицію О.Ф. Андрійко, визнаючи, що суть державного контролю як іманентної функції держави полягає в спостереженні та аналізі відповідності діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин установленим державою вимогам, а також у певному коригуванні відхилень від цих вимог [312, с. 183].

О.Б. Зеленцов, дослідивши контроль за діяльністю виконавчої влади в зарубіжних країнах, виявив, що «очевидно головне призначення державного контролю: забезпечення недопущення дій, що відхиляються від заданих параметрів, виконання рішень відповідно до норм закону, попередження або припинення порушення встановлених норм, а в разі вчинення таких порушень – вжиття заходів щодо усунення негативних наслідків» [121, с. 9]. Науковець фактично надав перелік обов'язків контролюючих органів у процесі здійснення державного контролю.

Праця В.М. Горшенєва і І.Б. Шахова, присвячена контролю як правовій формі діяльності, незважаючи на те, що була написана ще у 80-х рр. ХХ ст., містить деякі теоретичні положення, які не втратили актуальності і до цього часу. Так, науковці звертають увагу на те, що «контроль є універсальним засобом отримання інформації по каналу зворотного зв'язку. Без механізму зворотного зв'язку між суб'єктом і об'єктом процес державного управління втратив би чіткість і цілеспрямованість» [85, с. 9]. Для того, щоб успішно керувати, той, хто керує, повинен знати результати свого управлінського впливу на об'єкти управління. Контроль дає змогу отримати оперативну інформацію, об'єктивно відображає стан справ на підконтрольних об'єктах, відповідність їх діяльності наміченій програмі, виявити недоліки в змісті прийнятих рішень, організації їх виконання, способах і засобах їх реалізації, вивчити ділові

якості працівників. Якщо на інформаційному етапі здійснюються пошук і збір інформації про підконтрольний об'єкт, зіставлення фактичного виконання й намічених цілей, прийнятих рішень, то на корекційному етапі суб'єкт контрольної діяльності, визначаючи спосіб усунення виявлених розбіжностей між фактичним станом і моделлю, програмою, формулює рішення для нормалізації функціонування підконтрольного об'єкта. Сутність і характер корекції залежать від суб'єкта контролю: якою мірою в його діяльності поєднуються регулятивні та охоронні начала [85, с. 9]. Важливим у висновках науковців є положення про зворотний зв'язок у процесі здійснення контролю. На важливість зворотного зв'язку звертали увагу також й інші правники [94, с. 179; 13, с. 350; 25, с. 15]. Справді, наявність якісної комунікації між суб'єктами в процесі здійснення контролю сприяє обміну інформацією та прийняттю ефективного управлінського рішення.

Отже, можна зазначити, що вчені-адміністративісти приділяють чимало уваги такому явищу, як державний контроль, вбачаючи в ньому одну з функцій держави, вид державної діяльності, мету чи принцип державного управління, один із способів дотримання законності й дисципліни в державному управлінні. Автор підтримує погляд на контроль як на комплексне, багатогранне явище, яке має багато проявів.

Стосовно проблематики державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності О.М. Коротун, у процесі встановлення законодавчого регулювання адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності визнає, що «на державу покладено обов'язок шляхом ужиття правових заходів забезпечити загальні правила й обов'язки суб'єктів права інтелектуальної власності у сфері правовідносин інтелектуальної власності» з метою недопущення порушення прав у сфері права інтелектуальної

власності [201, с. 174]. Погоджуємося з правником щодо обов'язку держави забезпечити законодавчу, організаційну, інституційну базу для реалізації права інтелектуальної власності в Україні.

О.П. Світличний зазначає, що охорона прав інтелектуальної власності є одним із пріоритетних завдань держави та покладає на органи публічного управління завдання забезпечити належну охорону й захист власників та законних володільців об'єктів інтелектуальної власності. Правник вважає, що серед органів державної влади важливе місце в системі інтелектуальної власності посідають органи виконавчої влади, які виконують функції державного управління. Органи виконавчої влади науковець поділяє на органи загальної та спеціальної компетенції, які здійснюють контроль у сфері інтелектуальної власності [446, с. 58–59].

О.В. Кульчицька зазначає, що державний контроль у сфері інтелектуальної власності проводить представники правоохоронних та контролюючих органів на підставі відповідного направлення (припису). Державний контроль дає можливість виявити й усунути не тільки негативні фактори, які впливають на належну охорону прав власників і користувачів об'єктів права інтелектуальної власності, а й можливість забезпечити дотримання громадянами і юридичними особами законодавства у сфері інтелектуальної власності [220, с. 217].

Досліджуючи адміністративно-правові засади державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності, необхідно виходити з розуміння того, що в державі та суспільстві відбулися істотні зміни. Вибір стратегії інноваційного розвитку економіки України, позиціонування держави як захисника прав і законних інтересів приватних та публічних осіб приводить до оновлення сутності й призначення контролю загалом і у сфері реалізації права інтелектуальної власності зокрема.

Під адміністративно-правовими засадами державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності доцільно розуміти сукупність закономірностей і гарантій, що містять адміністративно-правові норми та які регулюють відносини між органами державної влади, посадовими особами й суб'єктами права інтелектуальної власності та іншими учасниками правовідносин у вказаній галузі щодо встановлення відповідності діяльності вказаних суб'єктів чинним правовим нормам [161].

Метою державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності є підвищення ефективності державного управління у сфері інтелектуальної власності в Україні на основі спостереження, перевірки й аналізу для направлення діяльності суб'єктів та об'єктів контролю відповідно до їх завдань та приписів.

Оновлення сутності й завдань державного контролю передбачає також переосмислення його функцій. Якщо в період «державоцентристського» розуміння призначення держави «основними функціями державного контролю здебільшого виступали каральна і регулююча» [25, с. 47–48], то в умовах визнання пріоритету загальнолюдських цінностей державою в суспільному розвитку, зокрема у сфері інтелектуальної власності, видозмінюються й функції державного контролю. На думку автора державний контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності виконує такі основні функції:

- регуляторну, тобто в процесі здійснення передбачених законодавством повноважень контролюючий орган, наприклад, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, не лише має встановити відповідність діяльності підконтрольного суб'єкта правовим приписам, а й прийняти рішення для виправлення ситуації;
- превентивну, наявність якої надає можливість контролюючому суб'єкту не допустити, запобігти порушенню чинних норм

права суб'єктами права інтелектуальної власності чи учасниками правовідносин у вказаній галузі шляхом виявлення причин і умов здійснення правопорушень. Так, Державна податкова служба в процесі перевірки щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності може виявити підстави для вчинення в подальшому правопорушення й застосувати превентивні дії шляхом надання відповідного припису стосовно недопущення порушення норм права;

- охоронну, яка полягає в наданні охорони суб'єктам, чиї права порушені, та притягненні до відповідальності осіб, які вчинили правопорушення. Наприклад, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює контроль щодо гарантії права на свободу творчості, захист прав та результатів інтелектуальної діяльності;

- інформаційну, тобто під час контрольних дій контролюючий суб'єкт отримує інформацію про стан справ суб'єкта господарювання, результати впливу суб'єктів контролю на підконтрольний суб'єкт;

- стимулюючу, яка обов'язково повинна характеризувати діяльність контролюючих органів. Результати перевірки мають не лише бути підставою для відповідальності суб'єктів господарювання, а й надавати рекомендації для ефективної діяльності підконтрольних суб'єктів (стимулювати діяльність);

- поновлювальну, яка полягає в тому, що в процесі здійснення контрольної діяльності мають бути поновлені права суб'єктів правовідносин, які були неправомірно порушені.

Опрацювання різноманітних джерел надає можливість встановити види державного контролю та визначити його правові, інституційні й організаційні засади у сфері реалізації права інтелектуальної власності. В основу класифікації видів контролю можуть бути покладені різні критерії.

Проаналізуємо види державного контролю з погляду організаційних взаємозв'язків контролюючого суб'єкта та підконтрольного об'єкта у сфері інтелектуальної власності – зовнішній і внутрішній. Поділ досить умовний, усе залежить від масштабу системи оцінювання, однак систематизація знань про державний контроль сприяє більш досконалому його пізнанню, виявленню зв'язків між його складниками та встановленню характерних ознак.

У сфері реалізації права інтелектуальної власності зовнішній контроль, відповідно до загальноприйнятої класифікації, поділяють на парламентський, президентський та судовий.

Парламентський контроль здійснює єдиний орган законодавчої влади в Україні – Верховна Рада України. Відповідно до п. 33 частини першої ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить здійснення парламентського контролю у межах, визначених Конституцією України та законом [197], «у різних організаційно-правових формах» [442]. Водночас, у рішенні Конституційного суду України звертається увага на те, що «здійснення Верховною Радою України парламентського контролю можливе лише за безпосередньої участі в ньому народних депутатів України. Тому некоректним є протиставлення парламентського контролю Верховної Ради України контролю, який відповідно до своїх повноважень мають здійснювати народні депутати України» [442]. Конституція України не наділяє парламентські комітети самостійними парламентськими повноваженнями, вони можуть лише сприяти парламенту України у здійсненні повноважень щодо парламентського контролю, виконуючи певні дії допоміжного характеру (аналітичного, експертного, інформаційного тощо) [442].

Розглянемо більш детально форми парламентського контролю, які можуть бути використані у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Постійно діючими органами Верховної Ради є комітети.

Відповідно до частини першої ст. 1 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 р. комітет Верховної Ради України – це орган Верховної Ради України, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій. Форми реалізації контрольної функції комітетами надані в ст. 18, а права і обов’язки комітетів Верховної Ради України при здійсненні контрольної функції вказані в ст. 24–33–2 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 р. [372]. Питаннями розвитку сфери інтелектуальної власності на сьогодні опікується комітет з питань економічного розвитку.

Згідно з п. 5 ст. 14 вказаного Закону, парламентські комітети реалізують контрольну функцію шляхом організації та підготовки парламентських слухань. Відповідно до наданих повноважень були проведені парламентські слухання «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування» (21 березня 2007 р.) [402], «Побудова ефективної системи охорони інтелектуальної власності в Україні» (16 грудня 2019 р.) [403]. Також відбулися слухання в комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти «Ефективність застосування законодавства України у сфері авторського права і суміжних прав» (3 вересня 2008 р., 3 липня 2009 р.); «Промислова власність в інноваційній економіці України: ефективність застосування законодавства та державного регулювання» (5 жовтня 2009 р.); «Інтелектуальна власність в Україні. Стан та концептуальні засади розвитку» (15 жовтня 2014 р.) тощо. Так, комітет на своєму засіданні 15 жовтня 2014 р., заслухавши проблематику стану інтелектуальної власності в Україні, дійшов висновку, що серед проблем вказаної галузі потрібно звернути увагу на такі: неефективне державне управління й відсутність координації діяльності

органів державного управління щодо сфери інтелектуальної власності; застаріле законодавство, яке не відповідає європейським актам та сучасному стану суспільних відносин; дискримінаційні ризики під час державної реєстрації та захисту прав інтелектуальної власності через непублічність, непрозорість; підвідомчість спорів з питань інтелектуальної власності; відсутність культури та поваги в українському суспільстві до права інтелектуальної власності [462]. У цій ситуації варто погодитися з учасниками слухань про те, що вказані недоліки не створюють умов для запуску ефективного механізму забезпечення охорони та захисту права інтелектуальної власності в країні з подальшим функціонуванням цивілізованого ринку об'єктів права зазначеної сфери.

До парламентського контролю можна віднести також депутатський запит і депутатське звернення народного депутата України, а також право порушувати у Верховній Раді України або її органах питання про необхідність проведення перевірок додержання законів органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та об'єднаннями громадян, розташованими на території України відповідно до Закону України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 р. (ст. 15, 16, 17) [411].

Водночас варто зауважити, що парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини згідно Конституції України (ст. 101) та Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. [420].

Контрольні функції Президента України як гаранта додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина визначає

Конституція України (розділ 5). Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України (ст. 106 Конституції). В історії становлення Національної системи інтелектуальної власності був період, коли глава держави відігравав ініціативну головну роль у створенні нормативної та інституційної бази у сфері інтелектуальної власності [136].

Судовий контроль є одним із видів зовнішнього контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Особливість цього контролю полягає в тому, що «його здійснюють не систематично, не повсякденно ..., а одноразово під час розгляду справ» [18, с. 261]. Відповідно до частини третьої ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. систему судоустрою становлять: місцеві суди; апеляційні суди; Верховний Суд. Суди спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення згідно з частиною першою ст. 18 вказаного Закону України [413].

На сьогодні місцеві (загальні, господарські, адміністративні) суди розглядають спори у сфері інтелектуальної власності, які виникають у цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних правовідносинах, хоча в системі судоустрою України передбачено функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності як суду першої інстанції (ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Проблемним до початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності є визначення підсудності спорів про інтелектуальну власність. Внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України в 2017 р. призвели до того, що розгляд справ щодо прав інтелектуальної власності фактично передбачено лише положеннями Господарського

процесуального кодексу України (п. 16 Перехідних положень) [87]. У такій ситуації, як слушно зауважує О. Худенко, деякі судді визнають, що спори з питань інтелектуальної власності є у виключній компетенції господарських судів до початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності [493]. Така законодавча невизначеність спричиняє певні розбіжності в тлумаченні чинних норм права стосовно процесуальних питань розгляду спорів з питань інтелектуальної власності.

Автор підтримує позицію науковців та практиків, які наголошують, що спори у сфері інтелектуальної власності, де одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції (Міністерство економіки України, Національний орган інтелектуальної власності), мають бути віднесені до категорії адміністративних спорів і розглянуті окружними адміністративними судами.

Звертаючись до питання створення спеціалізованого суду, варто зауважити, що з метою «поглиблення спеціалізації судів і суддів, підвищення кваліфікації суддів у сфері інтелектуальної власності, забезпечення єдності судової практики і прогнозованості судових рішень» [256], з урахуванням зарубіжного досвіду, для посилення судового контролю був прийнятий Указ Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» від 29 вересня 2017 р. № 299/2017 [421].

Досліджуючи зарубіжний досвід роботи судів, які розглядають спори з питань інтелектуальної власності, зауважимо, що подібні суди (патентні суди, ІР-суди) діють у Франції, Швейцарії, Федеративній Республіці Німеччина, Великобританії, Фінляндії, Австрії та інших країнах, однак моделі судів різняться. Так, наприклад, Федеральний патентний суд Німеччини, створений у 1961 р. і до складу якого входять 120 суддів, розглядає питання надання права власності на об'єкти права інтелектуальної власності або відмови

в цьому. У Франції відповідно до Кодексу інтелектуальної власності справи з питань інтелектуальної власності можуть розглядати суди різних інстанцій як за місцем реєстрації відповідача, так і за місцем вчинення шкоди [267]. Відтак, практика створення спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності є поширеною у світі. На наш погляд, в умовах інноваційної спрямованості економіки України, стрімкого поширення та використання об'єктів права інтелектуальної власності існує потреба в створенні суду, який би спеціалізувався на розгляді справ з питань інтелектуальної власності.

На сьогодні закінчилася процедура відбору суддів до Вищого суду з питань інтелектуальної власності, він зареєстрований як юридична особа, однак так і не розпочав своєї діяльності з причин неузгодженості в роботі судової системи України (проблеми в роботі Вищої кваліфікаційної комісії суддів України).

На відміну від зовнішнього контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності, внутрішній здійснюють органи виконавчої влади відповідно до повноважень, які визначають зміст їхньої діяльності. За сферою діяльності, яка підлягає контролю, внутрішній контроль видається можливим класифікувати на внутрішньо-відомчий, міжвідомчий та надвідомчий.

Правові основи здійснення державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності заклали Закони України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 р. [382] та «Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності щодо фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності» від 23 лютого 2012 р. № 4448-VI [385]. Однак, на думку наукової правничої спільноти та представників суб'єктів господарської діяльності, вказані Закони не вирішили системно проблеми державного

контролю. Справа в тому, що дія Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 р. поширюється не на всі види господарської діяльності. Крім того, «діяльність ще семи інспекційних органів (фіскальної служби, архітектурно-будівельної інспекції, служби праці та ін.) лише частково регулюється зазначеним Законом» [26, с. 281–282]. Отже, можемо констатувати, що недосконалість закону, наявність різних, а не однакових правил здійснення державного контролю щодо підконтрольних суб'єктів створюють умови для порушення прав суб'єктів господарювання контролюючими органами і містять корупційний складник. Відтак, питання вдосконалення правового забезпечення державного контролю залишається актуальним як для науковців-правників, так і для суб'єктів господарювання.

Особливої уваги в такій ситуації потребує встановлення мети й завдань державного внутрішнього контролю. Для досягнення мети державного внутрішнього контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності необхідно вирішити такі завдання [158]:

- встановлення фактичного стану справ (об'єктивної інформації) щодо діяльності суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників правовідносин у вказаній сфері на основі спостереження й перевірки;

- застосування заходів, передбачених чинним законодавством, на основі аналізу отриманої інформації для припинення незаконного розміщення об'єктів авторського права і (або) суміжних прав в інтернеті та незаконного обігу товарів, вироблених з порушенням прав інтелектуальної власності, зокрема вилучення з обігу контрафактних примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, вироблених чи імпортованих з порушенням вимог законодавства, а також обладнання і сировини для вироблення лазерних систем зчитування і матриць;

– запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності суб'єктами права інтелектуальної власності та іншими учасниками правовідносин у сфері інтелектуальної власності шляхом перевірки наявності договорів, укладених відповідно до вимог чинного законодавства, на виробництво продуктів – результатів інтелектуальної діяльності, документів складського та бухгалтерського обліку щодо відповідного виду діяльності;

– виявлення причин правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності та визначення шляхів подолання недоліків у діяльності;

– видання обов'язкових для виконання приписів щодо усунення порушень законодавства суб'єктами права інтелектуальної власності та іншими учасниками правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності;

– застосування до правопорушників у сфері інтелектуальної власності спеціальних заходів, передбачених законодавством;

– розробка та надання пропозицій для підвищення ефективності державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності шляхом удосконалення правових, організаційних, інституційних складників механізму державного управління.

Внутрішньовідомчий контроль (його ще називають відомчим) у галузі інтелектуальної власності передбачає здійснення загальних контрольних дій Міністерством економіки України, статус якого регулюється Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 р. [425], Положенням про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459 (далі – Положення) [298]. Відповідно до вказаного Положення Міністерство економіки України, забезпечуючи формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної

власності, здійснює контроль за дотриманням Національним органом інтелектуальної власності законодавства у сфері інтелектуальної власності, використанням надходжень від справляння зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням суб'єктами господарювання незалежно від форми власності вимог Законів України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 р. і «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17 січня 2002 р.

Становлення нової інституції у сфері інтелектуальної власності передбачає її забезпечення в правовому, організаційному аспекті й що важливо потребує чіткого розмежування функцій Мінекономіки та Національного органу інтелектуальної власності. Відповідно до Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні [415] упроваджено дворівневу систему правової охорони інтелектуальної власності шляхом створення Національного органу інтелектуальної власності – державної організації, що входить до державної системи правової охорони інтелектуальної власності, визначеної на національному рівні Кабінетом Міністрів України як такої, що здійснює повноваження у сфері інтелектуальної власності, визначені Законом, іншими законами у сфері інтелектуальної власності, актами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, та статутом, і має право представляти Україну в міжнародних та регіональних організаціях.

З метою прискорення перетворень та вдосконалення державного управління у сфері інтелектуальної власності Кабінет Міністрів України визначив, що державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» виконує функції Національного органу інтелектуальної власності на виконання підпункту 1 пункту 7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16 червня 2020 р. [325]. Дискусійним є питання визначення повноважень Національного органу інтелектуальної власності у шести законах України, які регулюють правовідносини щодо права інтелектуальної власності залежно від об'єкта. На думку автора, позитивним у цій ситуації є те, що повноваження Національного органу інтелектуальної власності визначає закон, а не підзаконний нормативно-правовий акт. Водночас відсутність єдиного закону (звичайного чи кодифікованого), який би узагальнив регламентацію відносин управління, у тому числі й контролю, у сфері інтелектуальної власності не сприяє створенню ефективного механізму державного управління щодо вказаного сегмента суспільного життя.

Здійснення безпосереднього державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності у процесі використання об'єктів права інтелектуальної власності покладено на державних інспекторів з питань інтелектуальної власності.

План проведення перевірок суб'єктів господарювання у сфері інтелектуальної власності затверджується Міністерством економіки України. Приписи державного інспектора про усунення виявлених порушень можуть бути оскаржені до Міністерства економіки України або до суду в порядку, визначеному законодавством [295]. Так, на 2020 р. було заплановано здійснити й здійснено перевірку

діяльності восьми суб'єктів господарювання у сфері інтелектуальної власності, таких як: товариство з обмеженою відповідальністю «Хостинг Україна», дочірнє підприємство «Сі Ді Мастер», Сєдінкін Олександр Валерійович, товариство з обмеженою відповідальністю «Інтернет Інвест», товариство з обмеженою відповідальністю «Хостпро Лаб», товариство з обмеженою відповідальністю «Інетком Інвест», товариство з обмеженою відповідальністю «Блейзінг Фаст», товариство з обмеженою відповідальністю «Дабл-ю Нет Юкрейн» [279].

Положення про державного інспектора передбачає проведення позапланових перевірок без попереднього повідомлення суб'єкта господарювання, однак необхідно враховувати чинні вимоги щодо перевірок суб'єктів господарської діяльності. Так, відповідно до наказу Міністерства економіки України від 13 лютого 2019 р. № 217, затверджено також Форму переліку питань для проведення заходів державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності, яка включає такі напрями перевірки діяльності: вимога законодавства, якої повинні дотримуватися суб'єкти господарювання у відповідній сфері державного нагляду (контролю); посилення на законодавство, в якому міститься; назва об'єкта, на який спрямована вимога законодавства; діяльність, на яку спрямована вимога законодавства; код цілі контролю; ризик настання негативних наслідків від провадження господарської діяльності: імовірність настання негативних наслідків; питання для перевірки дотримання вимоги законодавства (підлягає включенню до переліку питань щодо проведення заходу державного нагляду (контролю)). Крім вказаних у переліку питань надані також рекомендовані питання для перевірки діяльності суб'єктів господарювання щодо вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності [361].

До участі в проведенні перевірки суб'єкт господарювання може залучати консультантів, експертів та інших фахівців з метою надання роз'яснень та захисту своїх прав і законних інтересів. Акт перевірки складається в день її закінчення в двох примірниках, підписується державним інспектором та всіма особами, які брали участь у проведенні перевірки, відповідно один примірник залишається в суб'єкта господарювання, а другий передається Міністерству економіки України. До акта перевірки додаються копії всіх документів та матеріалів перевірки, приписи державного інспектора про усунення виявлених порушень, а в разі складення протоколу про адміністративне правопорушення – копія протоколу. Приписи державного інспектора про усунення виявлених порушень можуть бути оскаржені до Міністерства економіки України або до суду в порядку, визначеному законодавством [295].

Міжвідомчий контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності здійснюють центральні органи виконавчої влади міжгалузевої компетенції – міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади (служби, агентства, інспекції). Відповідно представники Державного агентства України з питань кіно не мають права контролювати інші напрями діяльності підконтрольного органу. Цей вид внутрішнього контролю має свої особливості, які полягають у такому.

По-перше, міжвідомчий контроль у сфері інтелектуальної власності здійснюють центральні органи виконавчої влади загальної компетенції іншої відомчої належності. Органи, які здійснюють загальний контроль, застосовують інформаційно-аналітичні, статистичні та соціологічні методи.

По-друге, орган міжвідомчого контролю «має право перевіряти коло питань, яке є вузьким, спеціальним, тобто прив'язане до завдань, які стоять перед цим органом» [18, с. 242–243].

По-третє, міжвідомчий контроль можуть здійснювати наділені повноваженнями спеціалізовані органи державного контролю (служби, агентства, інспекції), діяльність яких регламентована спеціальними нормативно-правовими актами. В адміністративно-правовій літературі, визнає О.Ф. Андрійко, відсутня загальноновизнана класифікація форм державного контролю і, як правило, в основу поділу кладуть певний критерій: суб'єкт контролю, завдання контролюючого органу чи сферу повноважень підконтрольного суб'єкта [25, с. 187]. Найбільш поширеними формами контролю спеціалізованих органів залишаються перевірки, інспектування, ревізії, звіти, дослідження документів за допомогою різних методів. У процесі контролю виділяють загальні методи (переконання, примусу, координації, колегіальності тощо) та спеціальні (заслуховування інформації).

Систему органів державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності становлять органи влади, для яких контроль є основним видом діяльності, а саме: Державна податкова служба України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна інспекція енергетичного нагляду України, Державна регуляторна служба України, Державна митна служба, Державна екологічна інспекція України, Антимонопольний комітет України.

Так, Державна регуляторна служба України, яка діє відповідно до Положення про Державну регуляторну службу України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 371, є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської системи та дерегуляції

господарської діяльності. Основними завданнями вказаної служби є: реалізація державної регуляторної політики, політики з питань контролю у сфері господарської діяльності та координація дій органів виконавчої влади, інститутів громадянського суспільства і підприємництва з питань дерегуляції господарської діяльності [291]. Як бачимо, Державна регуляторна служба України уповноважена здійснювати політику з питань контролю за діяльністю суб'єктів господарської діяльності, зокрема і стосовно суб'єктів господарювання щодо виконання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Систему міжвідомчого державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності становлять такі органи виконавчої влади: Міністерство культури України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Служба безпеки України, Антимонопольний комітет України, Державна митна служба України, Державна податкова служба України, Державне агентство України з питань кіно, Державна інспекція енергетичного нагляду України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів.

Надвідомчий контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності здійснює Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади. Відповідно до пункту дев'ятого ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України «спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади» та «здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади ... спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів» згідно із Законом України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. (ст. 1) [370]. Кабінет Міністрів України, здійснюючи контрольні функції, використовує такі методи як: статистичний, інформаційно-аналітичний,

соціологічний, прогнозування, експертизи, моделювання, заслуговування звітів та відповідей на запитання, виїзд на об'єкт контролю для ознайомлення з фактичним станом справ.

Підсумовуючи, визнаємо, що реалізація поставлених завдань у процесі формування демократичної та правової держави потребує якісно нових підходів до розуміння стратегії державного управління та її впровадження, контролю за здійсненням і правових механізмів регулювання суспільних відносин, зокрема у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Становлення правової держави потребує ефективного державного управління. Влада в демократичному суспільстві потребує належного державного контролю для захисту прав, свобод і законних інтересів людини, зокрема у сфері інтелектуальної власності.

Вважаємо адміністративно-правовими засадами державного контролю у сфері інтелектуальної власності є сукупність закономірностей та гарантій, що містять адміністративно-правові норми, які регламентують відносини між публічною адміністрацією й суб'єктами правовідносин в окресленому сегменті суспільних відносин стосовно встановлення відповідності діяльності зазначених суб'єктів чинним правовим нормам.

Під сутністю державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності слід розуміти діяльність органів державної влади і посадових осіб, наділених контрольними повноваженнями, спрямовану на встановлення відповідності поведінки суб'єктів сфери права інтелектуальної власності та інших учасників правовідносин у вказаній галузі передбаченим приписам і прийняття відповідних рішень для упорядкування встановлених державою правил.

Система державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності в Україні проходить етап становлення, до неї входять органи державної влади й посадові особи, наділені загальними

чи безпосередніми контрольними повноваженнями стосовно діяльності суб'єктів сфери права інтелектуальної власності та інших учасників правовідносин у вказаній галузі.

Налагодження реального контролю за діяльністю суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників правовідносин у зазначеній галузі є актуальною проблемою. Ретельного аналізу потребує чинне законодавство щодо узгодження норм права різних нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності, для уникнення конкуренції й колізії. Проблематика державного контролю потребує подальшого дослідження з метою вдосконалення його правових, інституційних та організаційних засад.

4.3 Сутність, завдання та форми громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності

Трансформаційні процеси в суспільному розвитку та побудова демократичної, правової, соціально-орієнтованої держави в Україні спонукають до оновлення доктринальних засад сфери публічного управління в контексті євроінтеграційних вимог. Модернізація соціальної реальності, перманентне оновлення суспільства, демократизація суспільних систем, становлення «людиноцентристської» організації суспільства, технологізація суспільного простору потребують, передусім, глибокого вивчення й подальшого реформування системи державного управління. Сьогодні численні прийоми й методи, які використовувались протягом десятиліть, виявляються невиправданими та малоефективними [162, с. 4].

Сучасні зміни в Українській державі «свідчать не тільки про зростання ролі громадянського суспільства в розбудові демократичної держави, але й про початок формування нового рівня відносин

у трикутнику «громадяни – громадянське суспільство – держава» [410, с. 8]. Реформування українського суспільства передбачає пошук найбільш ефективних шляхів, форм і методів, якісних механізмів у вирішенні поставлених завдань. Одним із напрямів якісних змін є посилення ролі громадськості, зокрема шляхом упродовження громадського контролю на основі гармонізації відносин між публічною адміністрацією й людиною.

Для сучасного етапу розвитку контролю як явища характерне посилення уваги до нього з боку громадськості. Значний інтерес до такого виду контролю зумовлений багатьма чинниками, у тому числі потребами підвищення відповідальності органів публічної влади за прийняті рішення та забезпечення ефективного механізму захисту прав та свобод людини в процесі трансформації багатьох галузей суспільства, зокрема у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Перманентний процес гарантування законності та правопорядку в усіх напрямках суспільного розвитку визначає необхідність розвитку адміністративного законодавства для вдосконалення практики застосування норм права.

Особливий інтерес питання становлення громадського контролю в цілому, його інституалізації та функціонування викликає з позиції здійснення реформування системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, імплементації норм Угоди між Україною і Європейським Союзом, гармонізації українського законодавства та законодавства Європейського Союзу. Це актуалізує важливість і практичну доцільність теоретико-практичних досліджень окресленої проблематики.

Функціонування громадського контролю в окремих галузях досліджували С.С. Вітвіцький, С.Ф. Денисюк, С.В. Кушнір, О.М. Музичук, Л.П. Наливайко, П.С. Покатаєв, Л.П. Рогатіна, О.В. Савченко, І.С. Сквірський, С.В. Шестак та ін. Аналіз останніх досліджень та

публікацій свідчить про незначне теоретико-прикладне осмислення питання громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності, хоча цю проблематику не слід вважати вичерпаною. В умовах удосконалення сфери інтелектуальної власності та формування громадянського суспільства в Україні поглибленого дослідження потребують питання громадського контролю в усіх сегментах суспільного життя, зокрема у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Насамперед варто звернутися до ключових понятійних категорій проблематики дослідження («громадський контроль», «соціальний контроль», «недержавний контроль», «народний контроль» та «громадянський контроль»), їх визначення та співвідношення. У контексті історичного ракурсу становлення контролю громадськості в Україні, варто зауважити, що у зв'язку з проведенням реформи системи державного управління в СРСР було прийнято Закон СРСР «Про органи народного контролю в СРСР» від 9 грудня 1965 р. та Постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про затвердження Положення про органи народного контролю СРСР» від 19 грудня 1968 р., які передбачали перетворення органів партійно-державного контролю в органи народного контролю [112, с. 59].

У подальшому Верховною Радою СРСР був затверджений новий Закон «Про народний контроль в СРСР» від 30 листопада 1979 р., який визначав функції і структуру органів народного контролю, виходячи з положень Конституції СРСР 1977 р., і діяв аж до 1991 р. [301]. Цей Закон передбачав, що «народний контроль у СРСР поєднує державний контроль з громадським контролем трудящих на підприємствах, в колгоспах, установах і організаціях. ... здійснюється органами народного контролю, утвореними Радами народних депутатів або обраними трудовими колективами. До складу комітетів народного контролю входять представники державних органів і громадських

організацій, робочі, колгоспники, службовці, діячі науки і культури, працівники засобів масової інформації, керівні працівники та активісти органів народного контролю» (ст. 1 Закону) [264]. Як бачимо, заявлений народний контроль, який базувався на принципі «право контролю належить народу як єдиному господарю своєї країни», насправді поєднував усі види контролю й фактично не надавав народу право самостійно здійснювати контроль за діяльністю органів державної влади. Отже, говорити про вплив народу на державну політику в роки радянської влади навряд чи можна.

Цікаво, що в 2015 р. у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Закону України «Про народний контроль в Україні» від 24 квітня 2015 р. № 2737, відповідно до якого народний контроль, тобто контроль народу за діяльністю всіх органів державної влади і місцевого самоврядування, повинен здійснюватися комітетами народного контролю, які є незалежними, самоврядними, неурядовими та неприбутковими організаціями, створеними діючими громадськими організаціями за адміністративно-територіальною ознакою згідно з адміністративно-територіальним устроєм. Метою народного контролю, відповідно до проєкту закону, є систематична перевірка народом України виконання і дотримання органами державної влади та місцевого самоврядування, їх посадовими особами Конституції України, законів під час виконання покладених на них завдань та здійснення владних повноважень [375].

Щодо соціального контролю В.М. Гаращук зазначає, що він є узагальненою формою контролю, який «забезпечував і продовжує забезпечувати певну організацію суспільного життя, адекватну поведінку членів суспільства. Він нерозривно пов'язаний із суспільством» [73, с. 203]. Правник доходить до висновку про логічну взаємозалежність відносин, які виникають у суспільстві, та контролю як суспільного явища. Подальший розвиток суспільного життя,

розширення кола правовідносин супроводжується вдосконаленням механізму контролю, його адаптивністю до нових умов функціонування, що забезпечує прогресивний розвиток соціуму.

Схожу позицію висловлює й О.І. Сушинський, визнаючи соціальний контроль родовим поняттям для інших форм та різновидів контролю [469, с. 13]. Варто погодитися з таким розумінням соціального контролю.

Державний і недержавний контроль, на думку багатьох науковців, у сукупності утворюють соціальний контроль. Стосовно недержавного контролю думки вчених-правознавців певною мірою різняться, однак всі визнають головну ознаку такого контролю – здійснення його суб'єктами, які не входять до системи органів державної влади та місцевого самоврядування [73, с. 205; 50, с. 282; 501, с. 56; 457, с. 46]. На наш погляд, поділ соціального контролю за належністю суб'єкта контролю до органів державної влади на державний і недержавний сприяє вдосконаленню класифікації контролю як явища, а відповідно й систематизації знань щодо нього.

Під громадянським контролем С.В. Шестак пропонує розуміти «будь-який контроль над владою, що здійснюється в демократичній державі як певними інститутами, так і окремими громадянами» [501, с. 40]. Однак наведені ознаки громадянського контролю не конкретизують суб'єктів контролю, що робить його схожим з недержавним контролем.

Також академічний тлумачний словник розглядає термін «громадянський» як прикметник щодо до громадянина; те, що властиве свідомому громадянину [459]. Відповідно громадянський контроль потрібно розглядати як контроль над владою, який здійснюють свідомі громадяни.

Для розкриття питання громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності розглянемо доробки

вітчизняних науковців. Ідеться передусім про формування понятійно-категорійного апарату вказаних явищ. Ознайомимося з науковими підходами окремих правників з приводу відповідних категорій.

Поняттю «громадськість», яке використовується в численних нормативно-правових актах, так і не надано законодавчого визначення. Чинне законодавство України та юридична наука вживають значну кількість термінів для характеристики громадськості: громадські формування, недержавні організації, неприбуткові організації, громадські об'єднання, некомерційні організації, об'єднання громадян, неурядові організації тощо [68, с. 200]. Така термінологічна еkleктичність породжує певну плутанину й не сприяє об'єктивному вирішенню ситуацій у правозастосовній практиці з питань статусу громадськості в Україні.

Тлумачний словник української мови поняття «громадськість» визначає так: «передова частина, передові кола суспільства» [260, с. 485]. Термін «громадськість» використовується в міжнародно-правових актах, зокрема, Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) від 25 червня 1998 р., прийнята на сесії ООН, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» від 6 липня 1999 р., визнає, що «громадськість» означає одну або більше фізичних чи юридичних осіб, їхнє об'єднання, організації або групи, які діють згідно з національним законодавством або практикою [193].

Як правило, нормативно-правові акти надають перелік суб'єктів, які входять до складу громадськості в Україні. Так, згідно з Порядком сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів

виконавчої влади, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 05 листопада 2008 р. № 976, під інститутами громадянського суспільства слід розуміти громадські об'єднання, професійні спілки та їх об'єднання, творчі спілки, організації роботодавців та їх об'єднання, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства [356]. Відтак, поняття «громадськість», «інститути громадянського суспільства» будемо розглядати як синонімічні.

Для встановлення правової природи громадського контролю першочерговим є з'ясування сутності поняття. Аналіз законопроектів у цій царині свідчить про неоднозначний підхід до тлумачення поняття. Розглядаючи категорію «громадський контроль», варто визнати, що його офіційне визначення в українському законодавстві також відсутнє.

В адміністративно-правовій науці аналіз громадського контролю відбувається в різноманітних сферах суспільного життя, що сприяє узагальненню результатів досліджень науковців для з'ясування сутності та ознак вказаного явища. Так, С.Ф. Денисюк, дослідивши організаційно-правові засади громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, доходить висновку, що громадський контроль можна визначити як систему відносин громадянського суспільства з державою, яка базується на підзвітності органів державної виконавчої влади (правоохоронних органів) органам державної законодавчої влади (парламентський контроль) та недержавним структурам (громадськість) [92, с. 39]. Як бачимо, науковець суб'єктом громадського контролю визнає, крім громадськості, і парламент України – Верховну Раду України.

С.Г. Стеценко вважає, що під громадським контролем потрібно розуміти різновид контролю, за якого останній здійснюється

громадськими організаціями, до яких правник включає й органи місцевого самоврядування, чи окремими громадянами [464, с. 206]. У цій ситуації варто погодитися з правником щодо участі громадських організацій у громадському контролі, однак органи місцевого самоврядування, наділені владно-розпорядчими повноваженнями, на наш погляд, не можуть бути суб'єктами громадського контролю.

П.С. Покатаєв у процесі пізнання теорії та практики застосування контролю в системі органів місцевого самоврядування, встановив, що громадський контроль є однією з функцій управління, яка «здійснюється шляхом зіставлення діяльності підконтрольних об'єктів із певними соціальними нормами, обраними як еталонні, на підставі чого робиться висновок щодо відповідності цієї діяльності встановленим вимогам» [289, с. 243]. Науковець більшою мірою приділяє увагу процесу громадського контролю, не акцентуючи уваги на суб'єктах, які здійснюють громадський контроль.

І.С. Сквірський, аналізуючи інститут громадського контролю в сучасній адміністративно-правовій доктрині України, дійшов висновку, що «під громадським контролем варто розуміти спостереження громадськості за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадовими особами, а також за недержавними організаціями та іншими суб'єктами при здійсненні ними владних управлінських функцій, в тому числі і в разі виконання ними делегованих владних повноважень, яке має своєю метою забезпечення законності та дисципліни у сфері публічного управління» [458, с. 24]. Варто підтримати надане розуміння громадського контролю науковцем.

Поглиблений аналіз інституту громадського контролю над державною владою як принципу демократії здійснив С.А. Косінов і з'ясував, що «громадський контроль над органами державної влади становить здійснення правових, організаційних, інформаційних

заходів для забезпечення неухильного дотримання органами державної влади та місцевого самоврядування положень Конституції, законів України, інших нормативно-правових актів з метою сприяння їхній ефективній діяльності і виконання покладених на них функцій, захисту прав, свобод, інтересів громадян» [203]. Надане визначення, на наш погляд, є актуальним, бо в його основу покладено сучасне розуміння призначення контрольної діяльності, як різновиду управлінської, це забезпечення, передусім, прав і свобод людини і громадянина, юридичних осіб. Побудова демократичної держави має включати здійснення громадського контролю.

Підтверджує зазначене позиція С.А. Крупник щодо призначення громадського контролю. Науковець визнає, що громадський контроль є інструментом громадської оцінки ступеня виконання органами публічної влади соціальних завдань. Відмінність громадського контролю від інших видів контролю полягає в тому, вважає політолог, що, по-перше, саме громадськість здійснює громадський контроль; по-друге, у процесі такої діяльності контролюють виконання саме соціальних завдань, тобто пов'язаних із захистом і реалізацією прав і свобод громадян. Головна мета громадського контролю полягає в усуненні та запобіганні причин, які породжують невідповідність дій органів публічної влади чинним нормам права [216].

У дисертаціях висвітлено правові засоби громадського контролю в механізмі правового регулювання [223], взаємозв'язок та взаємозумовленість державного та громадського контролю в умовах громадянського суспільства [66], теоретико-правовий аспект громадського контролю в Україні як інституту громадянського суспільства [254], механізми реалізації та перспективи розвитку громадського контролю над державою [443] тощо.

Цікавою була й залишається окреслена проблематика й для законодавця. У різний час до Верховної Ради України було подано декілька

законопроектів про громадський контроль. Так, проект Закону про громадський контроль від 14 квітня 2014 р. № 4697 визначає громадський контроль як діяльність суб'єктів громадського контролю з нагляду, перевірки та оцінки діяльності об'єктів громадського контролю на предмет відповідності такої діяльності вимогам, встановленим законодавством України, та суспільним інтересам [427]. Інший проект Закону України про громадський контроль (реєстр. № 2737–1 від 13 листопада 2015 р.) пропонує визначити громадський контроль в Україні як суспільну діяльність громадських об'єднань, предметом якої є здійснення нагляду за відповідністю діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб Конституції України, законам України, іншим нормативно-правовим актам та за дотриманням ними державної дисципліни [426]. Однак численне подання законопроектів не привело до прийняття закону.

На наш погляд, громадський контроль в Україні є діяльністю суб'єктів громадськості щодо встановлення відповідності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування вимогам, передбаченим чинним законодавством, з метою сприяння участі громадськості у формуванні й реалізації ефективного публічного управління для забезпечення реалізації прав і свобод громадян.

Загалом питання створення механізму громадського контролю в умовах модернізації державного управління набуває якісно нового значення у світлі пошуку ефективних шляхів формування громадянського суспільств в Україні. Правовими підставами прояву громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності постають, передусім, положення Конституції України про те, що єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого

самоврядування (ч. 1 ст. 5), громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами (ч. 1 ст. 38) [197]. Відтак, громадяни України мають право бути активними учасниками процесу вироблення, прийняття та реалізації рішень щодо управління державою. Одним із пластів становлення публічного управління в Україні є інституція громадського контролю, зокрема у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Сутність громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності полягає у встановленні відповідності діяльності органів державної влади вимогам, передбаченим чинним законодавством, щодо інтелектуальної власності з метою забезпечення реалізації прав і свобод громадян.

Слушною є думка, згідно з якою громадський контроль не наділений безпосередньою можливістю застосовувати заходи примусового характеру, які можуть бути реалізовані в подальшому компетентними суб'єктами за наслідками такого контролю. Результати громадського контролю можуть слугувати передумовою здійснення інших видів контрольної діяльності [14, с. 319].

Правовідносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності становлять суб'єкт, об'єкт та права і обов'язки сторін у процесі взаємовідносин.

Об'єктом громадського контролю виступають органи державної влади, які забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності.

Предметом громадського контролю в зазначеній галузі є діяльність вказаних органів з реалізації прав та свобод громадян щодо інтелектуальної власності.

Процедура громадського контролю у вказаному напрямі полягає в поєднанні форм і методів, передбачених чинним законодавством, для реалізації визначених завдань.

Виходячи з доктринального розуміння громадського контролю, суб'єктами, які здійснюють контрольні функції у сфері інтелектуальної власності є:

- громадські ради, які функціонують при органах виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності;
- громадські організації, що об'єднують фахівців у сфері інтелектуальної власності;
- організації колективного управління у сфері авторського права і суміжних прав;
- творчі спілки.

Розглянемо діяльність вказаних суб'єктів та визначимо форми, які вони застосовують у своїй діяльності.

Громадські об'єднання, статус яких визначено Законом України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. [327], об'єднують фахівців у сфері інтелектуальної власності та правників, які представляють інтереси значної частини українського суспільства. Такі об'єднання, як Асоціація «Українська асоціація власників торговельних марок» (УТА), громадська організація «Національна асоціація патентних повірених України», громадська організація «Клуб інтелектуальної власності», громадська організація «Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності», асоціація «Українське насінневе товариство» та інші, підтримуючи конструктивний діалог з органами державної влади у вказаній сфері, сприяють удосконаленню системи управління інтелектуальною власністю, «розширенню міжнародних зв'язків у галузі правової охорони інтелектуальної власності, задоволенню та захисту соціальних, економічних та професійних інтересів своїх членів організації» [58].

Відповідно до Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 р. [337], колективне

управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав здійснюють організації колективного управління – неприбуткові організації, які утворюються в організаційно-правовій формі громадського об'єднання (громадська організація або громадська спілка) зі статусом юридичної особи, єдиним видом діяльності яких є виконання завдань і функцій, визначених вказаним законом. Збирання винагороди з користувачів у сферах обов'язкового і розширеного колективного управління організацією здійснюється лише організаціями, які внесені до Реєстру організацій колективного управління, розміщеного на веб-сайті Міністерства економіки України, та які отримали акредитацію у певній сфері обов'язкового чи розширеного колективного управління. Так, Громадська спілка «Українська ліга авторських та суміжних прав» акредитована у сфері розширеного колективного управління щодо «права на справедливую винагороду, спільну для виконавців та виробників фонограм (відеограм), за публічне виконання фонограм і зафіксованих у них виконань чи публічну демонстрацію відеограм і зафіксованих у них виконань, опублікованих для використання з комерційною метою»; громадська спілка «Коаліція аудіовізуальних і музичних прав» акредитована у сфері обов'язкового колективного управління стосовно «кабельної ретрансляції об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, крім прав організацій мовлення щодо їхніх власних програм (передач) мовлення».

Діяльність творчих спілок як добровільних об'єднань професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, які мають фіксоване членство і діють на підставі статуту, регулює Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 р. [406]. Творча спілка діє на принципах добровільного об'єднання її членів, які належать до одного фахового напрямку культури та мистецтва,

самоврядування, незалежності у своїй статутній діяльності від державних органів і органів місцевого самоврядування, політичних партій, інших громадських організацій та мають право представляти і захищати права, законні інтереси своїх членів, брати участь у розробленні нормативно-правових актів щодо діяльності творчих спілок та статусу творчих працівників, володіти, користуватися і розпоряджатися майном на правах власника відповідно до законодавства України тощо. «Особливість функціонування національних творчих спілок полягає в тому, що вони об'єднують українських митців, гарантуючи певну державну підтримку, та, водночас, є незалежними від влади і політичних впливів» [257]. Творчі спілки України можуть мати всеукраїнський та регіональний (місцевий) статус. Всеукраїнським творчим спілкам може надаватися статус національних, так здійснюють діяльність Національна спілка композиторів України, Національна хореографічна спілка України, Національна всеукраїнська музична спілка, Національна спілка художників України, Національна спілка письменників України, Національна спілка театральних діячів України, Національна спілка кінематографістів України тощо.

Відповідно до чинних засад, об'єктами громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності є діяльність органів виконавчої влади з дотримання вимог чинного законодавства. Згідно з Указом Президента України від 31 липня 2004 р. № 854/2004, з метою забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики передбачив створення рад при органах виконавчої влади. У подальшому на виконання прийнятого рішення було затверджено Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики й Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної

Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації [338]. З метою налагодження взаємодії між органами влади та громадськими радами було утворено Раду голів громадських рад при органах виконавчої влади та затверджено Положення про Раду голів громадських рад при органах виконавчої влади Постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2012 р. № 658 [422].

На виконання прийнятих нормативних актів при Міністерстві економіки України в 2013 р. була створена громадська рада. Відповідно до Положення про громадську раду при Міністерстві економіки України громадська рада є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики міністерством, до складу якої входять представники інститутів громадянського суспільства, зареєстровані в установленому порядку та провадять діяльність на території України у сфері діяльності міністерства та у статуті яких визначені відповідні цілі та завдання діяльності. Основними завданнями громадської ради є: сприяння реалізації конституційного права на участь в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю Міністерства економіки України, сприяння врахуванню міністерством громадської думки під час формування та реалізації державної політики. Рішення громадської ради мають рекомендаційний характер, є обов'язковими для розгляду, а прийняте рішення має містити відомості про врахування пропозицій громадської ради Міністерства економіки України або причини їх відхилення [293].

Додамо, що Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» від 5 листопада 2008 р. № 976 передбачено проведення не лише громадськими радами,

а й інститутами громадянського суспільства громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, тобто «оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі» [356]. Стосовно сфери інтелектуальної власності має бути оцінка діяльності Національного органу інтелектуальної власності, Міністерства економіки України.

Удосконалення державного управління у сфері реалізації права інтелектуальної власності базується на принципах посилення впливу громадськості у вказаній галузі. Так, наглядова рада як наглядовий орган Національного органу інтелектуальної власності формується у складі одного представника громадських організацій представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), також до складу наглядової ради можуть входити два представники від міжнародних та/або регіональних організацій у сфері інтелектуальної власності з правом дорадчого голосу [325].

До складу Атестаційної комісії, яка є колегіальним органом Національного органу інтелектуальної власності та утворюється з метою визначення рівня фахової підготовленості осіб, які висловили намір набути право на зайняття діяльністю представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного), входять представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені), які мають не менш як 10 років досвіду практичної роботи у сфері правової охорони інтелектуальної власності поряд з працівниками Національного органу інтелектуальної власності, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності.

До Апеляційної комісії, яка є колегіальним органом Національного органу інтелектуальної власності, що утворюється з метою

розгляду скарг кандидатів у представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені) на рішення Атестаційної комісії, скарг на дії представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), а також з метою здійснення контролю за дотриманням патентними повіреними вимог законодавства, також входять представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені), які мають не менш як 10 років досвіду практичної роботи у сфері правової охорони інтелектуальної власності [325].

Оцінюючи шлях становлення інституту права інтелектуальної власності, слід визнати постійне наростаюче посилення ролі громадськості у здійсненні контролю за діяльністю суб'єктів правовідносин у вказаному сегменті. Метою громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності є встановлення відповідності діяльності органів виконавчої влади вимогам, передбаченим чинним законодавством, та сприяння врахуванню вказаними органами громадської думки під час формування та реалізації державної політики щодо інтелектуальної власності задля забезпечення реалізації прав і свобод громадян.

Забезпечення громадського контролю в досліджуваній галузі має гарантуватися встановленням юридичної відповідальності за незалучення громадськості до вирішення питань врядування сфери інтелектуальної власності. Чинне законодавство не передбачає безпосередньо відповідальності щодо досліджуваного питання. Існує відповідальність за порушення законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів (ст. 188–41 Кодексу України про адміністративні правопорушення) та за порушення права на інформацію та права на звернення (ст. 212–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Прийняття норми права, яка б передбачала відповідальність за порушення права громадськості брати

участь в управлінні державними справами, на наш погляд, посилить значення громадського контролю в суспільстві, зокрема у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

До завдань громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності вважаємо за можливе віднести такі:

- сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності;
- проведення громадської експертизи діяльності органів державної влади, чинних нормативно-правових актів та проєктів нормативних актів у зазначеній галузі суспільних відносин;
- активізація роботи громадських рад при органах виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності;
- аналіз взаємодії органів виконавчої влади з громадськістю;
- утвердження принципів прозорості та відкритості в процесі взаємодії органів державної влади з громадськістю;
- інформування суспільства про врахування органами державної влади пропозицій та зауважень громадськості або про причини відмови в прийнятті думки громадськості;
- підготовка та обговорення пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері реалізації права інтелектуальної власності;
- сприяння створенню правових, організаційних, економічних засад ефективного механізму громадського контролю в означеній галузі [160].

Нормативно-правовий аналіз надає можливість визначити інструментарій із здійснення громадського контролю у сфері інтелектуальної власності:

- громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади чи нормативно-правових актів;
- громадська антикорупційна експертиза проєктів нормативно-правових актів;

- консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення;
- офлайн/онлайн наради громадських рад;
- офлайн/онлайн засідання робочих груп громадських рад;
- дискусії громадськості та представників органів державної влади;
- електронні консультації;
- інформування про діяльність;
- звернення громадян до органів влади.

Усі форми громадського контролю пов'язані між собою, а їх комплексне застосування забезпечує ефективність контрольної діяльності.

Між тим, часто поняття «громадський контроль» ототожнюють з поняттям «громадська експертиза». Підтримуємо думку О.В. Тинкован щодо розмежування понять. Контроль є більш містким за змістом порівняно з експертизою, яка є складовою контрольної діяльності. Водночас, особливістю громадської експертизи є те, що її мають здійснювати кваліфіковані спеціалісти – експерти, які мають спеціальні знання [477].

Громадський контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності полягає у встановленні визначеними суб'єктами громадськості відповідності діяльності органів державної влади вимогам, передбаченим чинним законодавством, і сприянні участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики щодо інтелектуальної власності.

Громадський контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності є закономірною тенденцією реформування державного управління в зазначеній сфері відповідно до низки стратегічних документів для утвердження публічного управління. Законодавство визнає за громадськими організаціями у сфері інтелектуальної власності дорадчу демократію. Участь громадськості у виборі

оптимальних рішень органів державної влади сприяє формуванню в Україні громадянського суспільства

Потребують подальшого дослідження та вдосконалення питання форм громадського контролю, уніфікації процедури участі громадськості в нормотворчій та практичній діяльності, відповідальності органів державної влади за порушення в досліджуваній галузі державного управління. Вказані пропозиції поряд з іншими питаннями мають бути відображені в Законі України про громадський контроль, потреба в якому є нагальною в умовах формування в країні інституцій публічного управління.

Стосовно проблематики дослідження, то видається об'єктивно зумовленим включення до проєкту поданого Кодексу України про інтелектуальну власність окремого розділу «Громадський контроль у сфері права інтелектуальної власності». Цей розділ має містити: принципи, мету та завдання громадського контролю у вказаній сфері; перелік нормативно-правових актів, які регламентують зазначені питання; суб'єктів громадськості, які наділені правом контролю у сфері інтелектуальної власності; права та обов'язки учасників процесу громадського контролю у сфері інтелектуальної власності; процедуру участі громадськості в процесі контролю; форми та методи громадського контролю.

Відтак, поєднання державного та громадського контролю зумовить належні результати й усунення негативних явищ у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження процесу адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності було зроблено наступні висновки.

1. Встановлено, що адміністративно-правове регулювання є одним із видів галузевого правового регулювання, заснованим на дії адміністративного права й комплексу адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється впорядкування суспільних відносин. Виявлено, що адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності є процесом застосування сукупності правових засобів органами публічної влади до суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників правовідносин у зазначеній сфері з метою впорядкування суспільних відносин.

Аргументовано, що виявлення сутності адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності дає змогу оптимізувати механізми правового регулювання й управління в цій сфері, що має стимулювати суб'єктів права інтелектуальної власності на створення якісних продуктів інтелектуальної творчої діяльності, які затребувані сучасним суспільством, а також захищати права учасників правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

2. Розкрито історико-правову природу регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Розглянуто генезис становлення адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності залежно від рівня розвитку

й взаємодії правових та організаційних гарантій вказаного процесу в Україні з виділенням чотирьох етапів на підставі опрацювання різноманітних джерел. Історія розвитку адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності в Україні характеризується проєвропейським виміром, якому притаманні прогресивність, поступальність, бажання реформування з урахуванням передового світового досвіду, дискусійність щодо вибору системи управління та суперечливість законодавства. Євроінтеграційні процеси в країні, інтелектуалізація економіки, широке застосування продуктів права інтелектуальної власності в усіх сферах суспільного життя вимагають комплексного підходу до вдосконалення регулювання правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

3. Охарактеризовано правові засади адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності, які встановлюють найважливіші закономірності та гарантії, передбачені чинними нормами права, що регулюють відносини між суб'єктами в процесі використання, виконання й застосування права інтелектуальної власності.

Законодавство України з інтелектуальної власності потребує подальшої розбудови, оновлення, збалансованості, гармонізації з міжнародно-правовими нормами та стандартами. Здійснення якісних правових, інституційних, організаційних, управлінських перетворень у сфері інтелектуальної власності в контексті євроінтеграційних вимог на основі визнання людини найвищою соціальною цінністю сприятиме становленню України як держави із сильною економікою та з передовими інноваціями.

Розроблено пропозиції з удосконалення законодавства у сфері реалізації права інтелектуальної власності на основі оновленої доктрини адміністративного права. Обґрунтовано необхідність

прийняття окремого кодифікованого акта для врегулювання відносин у досліджуваній сфері – Кодексу України про інтелектуальну власність, який би поєднував норми, які визначають правові та організаційні засади реалізації права інтелектуальної власності, основні принципи і порядок здійснення державного управління у сфері інтелектуальної власності. Структурно Кодекс про інтелектуальну власність має містити такі розділи:

Розділ 1. Загальні положення (визначення термінів, законодавство про інтелектуальну власність, сфера дії Кодексу)

Розділ 2. Управління сферою інтелектуальної власності (органи, які здійснюють управління у сфері, повноваження центрального органу виконавчої влади та Національного органу інтелектуальної власності)

Розділ 3. Статус суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників відносин (загальні вимоги, види суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників відносин, їх права та обов'язки)

Розділ 4. Об'єкти права інтелектуальної власності (загальний перелік та вимоги, службові твори, сирітські твори)

Розділ 5. Державна реєстрація права інтелектуальної власності (регулювання процедури реєстрації, експертиза, право на оскарження)

Розділ 6. Державний контроль у сфері інтелектуальної власності (органи, які здійснюють контроль, принципи та заходи державного контролю)

Розділ 7. Громадський контроль у сфері інтелектуальної власності

Розділ 8. Заключні положення

4. Встановлено, що правовий статус є універсальною комплексною категорією, яка має чітку структуру та встановлює положення кожного суб'єкта в системі правовідносин. Під адміністративно-правовим статусом особи потрібно розуміти комплекс прав і обов'язків, передбачених нормами адміністративного права, у сфері публічного управління.

З'ясовано, що суб'єктами права інтелектуальної власності є творець (творці) та особи, які набули цього статусу шляхом державної реєстрації права на об'єкт права інтелектуальної власності, та інші особи, які набули права в результаті правонаступництва. Від суб'єктів права інтелектуальної власності варто відрізнити учасників відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності, до яких в узагальненому вигляді варто віднести Міністерство економіки України, Національний орган інтелектуальної власності, державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (виконує функції Національного органу інтелектуальної власності), Міністерство культури України, представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), державних інспекторів із питань інтелектуальної власності та суд. Вказані суб'єкти є учасниками правовідносин у сфері інтелектуальної власності, однак, реалізуючи передбачені правовими нормами для кожного повноваження, не набувають статусу суб'єкта права інтелектуальної власності. Отже, коло суб'єктів відносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності значно ширше.

5. З'ясовано, що розвиток адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права як одного з інститутів права інтелектуальної власності в умовах євроінтеграційних процесів зумовлює необхідність адаптації українського законодавства до норм Європейського Союзу, а також імплементації нових правових категорій.

Зміст адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права полягає у впорядкуванні публічних відносин у зазначеному інституті права інтелектуальної власності між органами публічної влади й суб'єктами авторського права та іншими учасниками правовідносин у цій сфері за допомогою сукупності правових засобів.

Запропоновано доповнити ч. 3 ст. 22 «Вільне відтворення бібліотеками та архівами примірників твору репрографічним способом» Закону України «Про авторське право і суміжні права»: 3) якщо це твори, правовласники яких невідомі (сирітські твори). Також доповнити ч. 3 ст. 23 «Вільне відтворення примірників твору для навчання» того ж Закону: 3) якщо це твори, правовласники яких невідомі (сирітські твори).

6. Визначено, що адміністративно-правові норми, які регулюють теоретичні та практичні питання реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку, об'єктивно виражені в законах, міжнародних договорах і підзаконних нормативно-правових актах.

З'ясовано, що цілісність адміністративно-правового регулювання сьогодні проходить етап становлення, та все ж зберігаються неузгодженість понятійно-категоріального апарату, суперечливість норм права і актів законодавства. В умовах виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції в частині узгодження вимог чинного законодавства України щодо торговельних марок із правом Європейського Союзу підвищуються вимоги до вироблення рекомендацій стосовно подальшого зближення правового регулювання торговельних марок з європейськими стандартами та вимогами.

Нагальною проблемою адміністративного права залишається розробка юридичною наукою основоположних понять, юридичних конструкцій основних категорій та їх належне застосування в нормативно-правових актах. Забезпечення реалізації нововведень, якими були доповнені вітчизняні нормативно-правові акти щодо сфери реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку, сприятиме гармонізації законодавства України та Європейського Союзу з метою гарантування кожному реалізації та захисту прав у відносинах з органами публічної влади.

7. Процес удосконалення адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності супроводжується

систематизацією розпорощених правових норм, оновленням доктринальних засад вітчизняного права в контексті євроінтеграційних вимог, узагальненням наукових теорій і трансформацією їх у площину чинного законодавства щодо комерційно цінної таємної інформації, що знайшло відображення в положеннях ЦК України та ГК України.

Визначено, що законодавство в Україні про комерційну таємницю не сформовано остаточно, тривають пошуки науковців з метою розроблення проєкту та прийняття відповідного закону. Мета вдосконалення адміністративно-правового регулювання комерційної таємниці полягає в збереженні такого явища, як комерційна таємниця, у зв'язку з тим, що сучасне європейське законодавство надає перевагу регулюванню ноу-хау, відмовляючись від поняття «комерційна таємниця». Саме для цього триває пошук вироблення та закріплення в законодавстві надійного адміністративно-правового механізму, який би дав змогу суб'єктам права інтелектуальної власності зберегти комерційну таємницю й не дозволив нею незаконно скористатися без згоди власника.

8. Встановлено, що контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності полягає у встановленні відповідності діяльності суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників правовідносин у вказаній галузі передбаченим приписам шляхом перевірки органами державної влади, відповідно до визначених повноважень, та громадськістю.

За методами (формами) контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності здійснюється шляхом проведення перевірок діяльності суб'єктів господарювання. Однак поряд з контролем передбачено використання й нагляду шляхом огляду речей в установленому законом порядку.

Контроль має гармонізувати відносини між суб'єктами правовідносин у сфері інтелектуальної власності. Цілі, мета, принципи та

їх практична реалізація формують механізм контролю, який включає, зокрема об'єкти, суб'єкти, технології та засоби контролю.

Визначено, що метою контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності є: 1) встановлення об'єктивної інформації про діяльність, що провадиться суб'єктом господарювання у сфері інтелектуальної власності; 2) застосування заходів для припинення незаконного розміщення об'єктів авторського права і (або) суміжних прав в інтернеті та незаконного обігу товарів, вироблених з порушенням прав інтелектуальної власності, зокрема вилучення з обігу контрафактних примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, вироблених чи імпортованих з порушенням вимог законодавства, а також обладнання і сировини для вироблення лазерних систем читування і матриць; 3) запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності суб'єктом господарювання шляхом перевірки наявності договорів, укладених відповідно до вимог чинного законодавства, на виробництво продуктів – результатів інтелектуальної діяльності, документів складського та бухгалтерського обліку щодо відповідного виду діяльності; 4) встановлення причин вчинення правопорушення суб'єктом господарювання у сфері інтелектуальної власності; 5) видання обов'язкових для виконання приписів щодо усунення порушень законодавства суб'єктами господарювання у сфері інтелектуальної власності; 6) застосування до правопорушників у сфері інтелектуальної власності спеціальних заходів, передбачених законодавством.

За методами (формами) контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності здійснюється шляхом проведення перевірок діяльності суб'єктів господарювання, поряд з контролем передбачено використання й нагляду шляхом огляду речей.

9. Розкрито адміністративно-правові засади державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності як

комплексного, багатогранного явища. Підкреслено, що під адміністративно-правовими засадами державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності доцільно розуміти сукупність закономірностей та гарантій, що містять адміністративно-правові норми, які регулюють відносини між органами державної влади, посадовими особами й суб'єктами права інтелектуальної власності та іншими учасниками правовідносин у вказаній галузі щодо встановлення відповідності діяльності вказаних суб'єктів чинним правовим нормам.

Визначено, що метою державного контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності є підвищення ефективності державного управління у сфері інтелектуальної власності в Україні на основі спостереження, перевірки й аналізу для направлення діяльності суб'єктів та об'єктів контролю відповідно до їх завдань і приписів.

Виявлено, що з погляду організаційних взаємозв'язків контролюючого суб'єкта й підконтрольного об'єкта внутрішній контроль у сфері інтелектуальної власності поділяється на зовнішній (парламентський, президентський та судовий) і внутрішній (внутрішньо-відомчий, міжвідомчий та надвідомчий).

10. Охарактеризовано стан громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності та підкреслено, що в умовах удосконалення сфери інтелектуальної власності й формування громадянського суспільства в Україні поглибленого дослідження потребують питання участі громадськості в процесах контролю в усіх сегментах суспільного життя, зокрема у вказаній сфері.

Громадський контроль у сфері інтелектуальної власності є діяльністю суб'єктів громадськості щодо встановлення відповідності діяльності органів державної влади вимогам, передбаченим чинним законодавством, і сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації публічного управління в означеній сфері.

Суб'єктами, які здійснюють контрольні функції у сфері інтелектуальної власності, є: громадські ради, які функціонують при органах виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності; громадські організації, що об'єднують фахівців у сфері інтелектуальної власності; організації колективного управління у сфері авторського права і суміжних прав; творчі спілки.

Визначено, що формами громадського контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності є: громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади чи нормативно-правових актів; громадська антикорупційна експертиза проєктів нормативно-правових актів; консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення; офлайн/онлайн наради громадських рад; офлайн/онлайн засідання робочих груп громадських рад; дискусії громадськості і представників органів державної влади; електронні консультації; інформування про діяльність; звернення громадян до органів влади.

Громадський контроль потребує подальшого розвитку. У запропонованій концепції Кодексу України про інтелектуальну власність окремо виділено розділ «Громадський контроль у сфері права інтелектуальної власності».

11. Надано загальну характеристику адміністративним правопорушенням у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Визначено, що серед важливих завдань реформування адміністративного права – вдосконалення теоретичних та практичних підходів щодо такого правового явища, як адміністративне правопорушення. У межах зазначених перспектив у контексті євроінтеграційних процесів особливого значення набуває питання встановлення основних характеристик адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності для вдосконалення механізму запобігання й захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Досліджено, що систему адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності становлять склади проступків, передбачених ст. 51–2, 107–1, 156–3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164–3, 164–6, 164–7, 164–9, 164–13, 164–17, 164–18 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Встановлено, що вдосконалення інституту адміністративної відповідальності та її застосування за порушення права інтелектуальної власності, поряд з іншими умовами, забезпечить використання результатів інтелектуальної діяльності як стратегічного ресурсу в системі формування національного багатства та підвищення конкурентоспроможності економіки країни, прискорення інноваційного розвитку й інтеграції України в міжнародний економічний простір.

З'ясовано, що склади правопорушень у сфері інтелектуальної власності розміщені в главах 6, 9 і 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Обґрунтовано необхідність виокремлення складів адміністративних правопорушень, що посягають на інтелектуальну власність, в окрему главу КУпАП – 6–1 «Адміністративні правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності», в якій мають бути розміщені склади правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності, передбачені ст. 51–2, 107–1, 156–3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164–3, 164–6, 164–7, 164–9, 164–13, 164–17, 164–18 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

12. Визначено об'єкт та об'єктивну сторону складу адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності. З'ясовано, що загальним об'єктом складу адміністративних правопорушень у вказаній сфері є суспільні відносини, які охороняються нормами адміністративного права, зокрема, це можуть бути відносини, що виникають у процесі реалізації права на власність, виконання ветеринарно-санітарних правил чи в підприємницькій діяльності.

Родовим об'єктом правопорушення можуть бути: об'єкти права інтелектуальної власності; вимоги до роботи з племінними (генетичними) ресурсами; порядок використання об'єктів права інтелектуальної власності в підприємницькій діяльності.

Дослідивши об'єктивну сторону складу адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності, можна зробити висновок, що більшість правопорушень здійснюється шляхом дії.

13. Встановлено, що загальним суб'єктом складу адміністративних правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності, згідно із чинним КУпАП, є фізична осудна особа, яка досягла на момент вчинення правопорушення шістнадцятирічного віку. Спеціальним суб'єктом складу правопорушень є суб'єкти господарської діяльності (фізичні особи – підприємці та юридичні особи).

Факультативними ознаками правопорушень у вказаній сфері є мотив і мета. Усі правопорушення у сфері інтелектуальної власності (ст. 51–2, 107–1, 156–3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164–3, 164–6, 164–7, 164–9, 164–13, 164–17, 164–18 КУпАП) вчиняються умисно й передбачають наявність мети, хоча склади лише окремих правопорушень визначають її як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони. У диспозиціях названих статей КУпАП не вказано мотиви протиправних діянь, вони можуть бути різними, але переважають корисливі мотиви.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Оновлення доктринальних засад українського адміністративного права у світлі євроінтеграційних вимог. *Юридична Україна*. 2010. № 3. с. 4–10.
2. Авер'янов В.Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики. К., 2003. 384 с.
3. Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Полюхович В.І., Хорощак Н.В. Академічні дослідження проблем державного управління та адміністративного права: результати і перспективи. *Юридичний журнал*. 2004. № 5(23). С. 52–56.
4. Авер'янов В.Б. Вибрані наукові праці / упор.: Андрійко О.Ф. (кер. колективу), Нагребельний В.П., Кисіль Л.Є., Педько Ю.С., Дерезь В.А., Пухтецька А.А., Кірмач А.В., Люлька Л.В. ; за заг. ред. : Ю.С. Шемшученка, О.Ф. Андрійко. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. 448 с.
5. Аврамова О.Є., Ревелюк І.С. Система суб'єктів інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХП»*. 2013. № 6(980). С. 30–33.
6. Авторське право і суміжні права в умовах євроінтеграційних процесів : монографія / А.С. Штефан, В.С. Дроб'язко, А.В. Шабалін та ін. ; за ред. Н.М. Мироненко. Київ : Інтерсервіс, 2018. 204 с.
7. Агапов А.Б. Административная ответственность : учебник. Москва : Статут, 2000. 251 с.
8. Административное право / под ред. Л.Л. Попова. Москва : Юристъ, 2002. 693 с.
9. Административное право : учебник / под ред. Ю.М. Козлова, Л.Л. Попова. Москва : Юристъ, 2002. 697 с.
10. Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посібник / за заг. ред. доц. А.Т. Комзюка. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. 99 с.
11. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття) : монографія / В.В. Галуцько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін та ін. ; за заг. ред. В.В. Галуцька. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. 376 с.

12. Адміністративне право України : навч. посіб. / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гулевської. Київ : Істина, 2007. 216 с.
13. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник: у 2 т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Київ : Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
14. Адміністративне право України. Загальна частина : курс лекцій / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, О.В. Горбач та ін. ; за ред. В.В. Коваленка. 2011. 395 с.
15. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. д. ю. н., проф. Т.О. Коломоєць. Київ : Істина, 2008. 457 с.
16. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса : Юридична література, 2003. 896 с.
17. Адміністративне право України : підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю.П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.,
18. Адміністративне право : підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гарашук, В.В. Богущкий та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В.М. Гарашука, В.В. Зуй. Харків : Право, 2010. 624 с.
19. Актуальні питання захисту права інтелектуальної власності : навч.-практ. посіб. / А.В. Шабалін. Київ : НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, 2019. 200 с.
20. Александров Н.Г. Право и законность в период развернутого строительства коммунизма. Москва : Госюриздат, 1961. 271 с.
21. Алексеев С.С. Общая теория права: в 2 т. М. : Юрид. лит., 1982. Т. 2. 360 с.
22. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве : монография. Москва : Юрид. лит., 1966. 187 с.
23. Алексеев С.С. Проблемы теории права : курс лекций : в 2 т. Свердловск : Свердловский юридический институт, 1972. Т. 1. 256 с.
24. Андрійко О.Ф. Державний контроль: нові погляди на його сутність і призначення. Державний контроль у сфері виконавчої влади : наукова доповідь / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Юрнаукацентр, 2000. с. 10–13.
25. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : Наукова думка, 2004. 304 с.
26. Андрійко О.Ф., Банчук О.А. Форми і методи адміністративного контролю в умовах децентралізації виконавчої влади. *Правова держава*. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2019. Вип. 30. 606 с.

27. Андрощук Г. Захист комерційної таємниці в США: економічний вплив і практика правозастосування. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 1. С. 76–85.
28. Андрощук Г. Інтелектуальна власність: юридична форма – економічний зміст. *Юридична газета*. 2016. № 34–35(532–533). URL: <http://yur-gazeta.com/interview/intelektualna-vlasnist-yuridichna-forma-konomichniy-zmist.html> (дата звернення: 12.05.2021).
29. Андрощук Г. Механізм державної підтримки патентування винаходів: досвід Польщі. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 2. С. 13–27.
30. Андрощук Г. Недобросовісність заявників торгових марок: аналіз зарубіжної та вітчизняної законодавчої і правозастосовної практики. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 5(11). С. 24–42.
31. Андрощук Г.О. Німеччина вводить новий закон про комерційну таємницю. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/nimechchina-vvodit-noviy-zakon-pro-komerciyu-taemnicyu.html> (дата звернення: 12.05.2021).
32. Андрощук Г.О. Перетворення торговельної марки на родові поняття: доктрина і практика. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 248–252.
33. Андрощук Г.М. Знаки для товарів і послуг: деякі аспекти термінології та застосування законодавства. *Інтелектуальна власність*. 2001. № 8. С. 16–19.
34. Андрощук Г.О. Недобросовісність заявника: аналіз зарубіжної практики правозастосування. *Судова експертиза об'єктів інтелектуальної власності: теорія і практика: наук.-практ. зб.; НДІ інтелектуальної власності НАПрН України*. Київ : Інтерсервіс, 2020. Вип. 6. С. 15–24.
35. Андрощук Г.О. Права охорона комерційної таємниці в країнах Європейського Союзу. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2012. № 5. С. 27–37.
36. Армаш Н.О. Поняття і сутність компетенції як елементу адміністративно-правового статусу керівника органу виконавчої влади. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Право* 2009. № 2(3). С. 48–53.
37. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність : підручник. Київ : Знання, 2006. 431 с.
38. Бакаянова Н.М. Основи, засади та принципи адвокатури: співвідношення понять. *Наук. праці Нац. університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Т. 18. С. 20–25.

39. Банчук О. Реформа інституту адміністративної відповідальності в Україні: проблеми та варіанти їх вирішення. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / редкол. : С.В. Ківалов (голов. ред) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. Одеса : Юридична література, 2007. Вип. 35. С. 288–292.
40. Бахрах Д.Н. Административное право России : учеб. для вузов. 6-е изд., перераб. и доп. Москва : Эксмо, 2011. 622 с.
41. Бахрах Д.Н., Российский Б.В., Стариков Ю.Н. Административное право : учеб. для вузов. 2-е изд., изм. и доп. Москва : Норма, 2005. 800 с.
42. Бачинін В.А., Панов М.І. Філософія права : підручник для юрид. спец-тей вищих навч. закладів освіти. Київ : Ін Юре, 2002. 472 с.
43. Безпалова О.І., Горбач Д.О. Поняття та структура адміністративно-правового статусу Національної гвардії України. *Форум права*. 2017. № 5. С. 31–38.
44. Бельский К.С. Административная ответственность: генезис, основные признаки, структура. *Государство и право*. 1999. № 12. С. 12–20.
45. Берлач А.І. Правові засади захисту комерційної таємниці в Україні *Юридичний вісник*. 2009. № 3(12). С. 37–41.
46. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, Паризький Акт від 24 липня 1971 р. змінений 2 жовтня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 12.05.2021).
47. Бегова Т. До питання про співвідношення понять «ноу-хау» і «комерційна таємниця». *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 4(51). С. 256–265.
48. Бегова Т.І. Поняття «ноу-хау» і договір про його передання : монографія. Харків : Право, 2009. 160 с.
49. Бегова Т.І. Щодо питання про правове оформлення обороту ноу-хау. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 11. С. 36–39.
50. Битяк Ю.П. Барабаш Ю.Г., Кучерявенко М.П. Правова доктрина України: в 5 т. / за заг. ред. Ю.П. Битяка. Х. : Право, 2013 Т. 2: Публічно-правова доктрина України. 864 с.
51. Біла В.Р. Особливості адміністративно-договірних відносин за участю органів Державної податкової служби. *Держава і право*. 2010. № 47. С. 285–290.
52. Білоус В.Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... д-ра юрид. наук. Ірпінь, 2004. 444 с.

53. Бірюкова А.Г. Співвідношення публічного і приватного права: дуалістичний аспект. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 76–80.
54. Божко В. Аналіз співвідношення змісту термінів «засада» і «принцип» крізь призму правових позицій Конституційного Суду України. *Вісник Львівського університету імені Івана Франка*. 2011. Вип. 54. С. 124–132.
55. Бондаренко С.О. Права торгової марки в Україні як внесок до статутного капіталу. URL: http://www.tm24.com.ua/ua/details/page_20/ (дата звернення: 12.05.2021).
56. Бошицький Ю.Л. Інтелектуальна власність в сучасній Україні – актуальні питання модернізації та правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 213–217.
57. Бюлетень «Авторське право і суміжні права». URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/bulletin-copyright> (дата звернення: 12.05.2021).
58. ВАПП. Установчі документи. URL: <https://intelvlas.com.ua/%d1%83/> (дата звернення: 12.05.2021).
59. Вахонєва Т.М. Щодо визначення основних ознак інтелектуальної діяльності. *Право та інновації*. 2016. № 4(16). С. 140–144.
60. Вахонєва Т. Поняття права інтелектуальної власності та його складові. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 6. С. 24–32.
61. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
62. Винахідник книгодрукування Йоганн Гутенберг. URL: <http://lib.knau.kharkov.ua/bibliotek/2010-yogann-gutenberg-vinahdник-knigodruku-vannya.html> (дата звернення: 12.05.2021).
63. Витрук Н.В. Основы правового положения личности в социалистическом обществе. Москва : Юрид. лит., 1979. 251 с.
64. Віденська угода про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків від 12 червня 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_h33#Text (дата звернення: 12.05.2021).
65. Вірченко В.В. Суб'єктний склад відносин інтелектуальної власності. *Теоретичні та практичні питання економіки*. 2014. № 2(29). С. 139–152.
66. Вітвіцький С.С. Державний та громадський контроль в умовах розвитку громадянського суспільства: питання взаємозв'язку та взаємообумовленості. *Форум права*. 2013. № 3. С. 88–92.

67. Вітвіцький С.С. Контроль як гарантія законності діяльності публічної адміністрації : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 368 с.
68. Віхляєв М.Ю. Види громадських об'єднань в Україні: питання законодавчої плутанини та теоретичний пошук способів її розв'язання. *Право*. 2013. № 7. С. 200–205.
69. Всесвітня конвенція про авторське право (1952 р., 1971 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text (дата звернення: 12.05.2021).
70. Галіцина Н.В. Адміністративно-правові засади процедури створення та функціонування товариств з обмеженою відповідальністю в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право»; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2010. 20 с.
71. Галунько В.В. Пономаренко Г.О., Шкарупа В.К. Теорія держави та права: конспект лекцій / за заг. ред. В.К. Шкарупи. Херсон, 2008. 280 с.
72. Галяннич М.К. Промислова власність: правові засоби охорони та захисту. Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. Київ : 2003. 256 с.
73. Гаращук В.М. Доктрина контролю та нагляду в управлінні. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 201–207.
74. Гаращук В.М. Доктрина контролю та нагляду у сфері організаційно-управлінських відносин. Харків : Право, 2013. С. 175–192.
75. Гаращук В.В. Адміністративна відповідальність: поняття, сутність та значення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2017. № 2(34). С. 98–103
76. Гелеверя Є.М. Еволюційні передумови розвитку та сучасний стан системи інтелектуальної власності в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. С. 142–147.
77. Герасименко Є. Євроінтеграція: Директивна історія. Український юрист. *Журнал сучасного правника*. 2018. № 4. URL: <http://jurist.ua/?article/1525> (дата звернення: 12.05.2021).
78. Гетманцев Д.О. До питання про правовий режим комерційної таємниці за законодавством України. *Адвокат*. 2008. № 5(92). С. 14–15.

79. Головкова О.М. Генезис правової охорони інтелектуальної власності. *Форум права*. 2008. № 1. С. 92–98.
80. Голосніченко І. Проблеми кодифікації норм, що встановлюють адміністративну відповідальність. *Право України*. 2002. № 10. С. 20–24.
81. Горбач М.І. Класифікація елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 29–41.
82. Горбова Н.А. Теорії інтелектуальної власності: до постановки питання. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 1(2). С. 16–22.
83. Городецька І.А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права*. 2016. № 1. С. 60–66.
84. Городецька І.А. Чинники ефективності адміністративно-правового регулювання суспільних відносин (теоретичний аспект). *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31(70). Ч. 3. № 2. С. 89–93.
85. Горшенев В.М., Шахов И.Б. Контроль как правовая форма деятельности. Москва, 1987.
86. Господарський кодекс України. Прийнятий 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 18, 19–20, 21–22. Ст. 144.
87. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
88. Гришаєв С.П. Интеллектуальная собственность : учеб. пособ. Москва : Юрист, 2004. 240 с.
89. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 5. С. 32–37.
90. Демократичні засади державного управління та адміністративне право : монографія / кол. авт. : Ю.С. Шемшученко, В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, І.О. Кресіна, В.П. Нагребельний та ін. ; за заг. ред. д. ю. н. В.Б. Авер'янова. Київ : Юридична думка, 2010. 496 с.
91. Демченко Т.С. Охрана товарных знаков (сравнительно-правовой анализ) : монографія. Киев : Ин-т государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, 2005. 208 с.
92. Денисюк С.Ф. Громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів: організаційно-правові засади. *Право і Безпека*. 2009. № 3. С. 39–42.

93. Державне управління: теорія і практика / В.Б. Авер'янов, В.В. Цветков, В.М. Шаповал, С.П. Кисіль, Л.Т. Кривенко; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 431 с.
94. Державний реєстр представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених). URL: <https://data.gov.ua/dataset/10d849e3-df70-46ff-ba42-b31accfb0b8d> (дата звернення: 12.05.2021).
95. Державний реєстр свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір. URL: <https://data.gov.ua/dataset/2204547d-c9f0-407f-a878-960366ec7d8c> (дата звернення: 12.05.2021).
96. Деякі питання діяльності Апеляційної палати : наказ Національного органу інтелектуальної власності від 31.05.2021 р. № 73-Н/2021. URL: <https://ukrpatent.org/atachs/ap-nakaz-31052021-73H-2021.pdf> (дата звернення: 12.05.2021).
97. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
98. Дикунський І., Дронов І. Недобросовісна конкуренція: як розпізнати порушення? URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/nedobrosovisna-konkurenciya-yak-rozpoznati-porushennya.html> (дата звернення: 12.05.2021).
99. Директива 2004/48/ЄС Європейського парламенту та ЄС про забезпечення прав на інтелектуальну власність (Страсбург, 29 квітня 2004 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b39#Text (дата звернення: 12.05.2021).
100. Директива 2016/943 Європейського парламенту та Ради від 08.06.2016 р. про захист нерозкритого ноу-хау і комерційної інформації від їх незаконного придбання, використання та розкриття. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A2016L0943> (дата звернення: 12.05.2021).
101. Дія права: інтегративний аспект : монографія. Ю.С. Шемшученко та ін. ; відп. ред. Н.М. Оніщенко; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : Юридична думка, 2010. 359 с.
102. Дмитришин В.С. Історичний генезис правовідносин щодо розпорядження правами інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 2. С. 34–38.

103. Дмитришин В.С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в Україні : навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. Київ: Інст. інтел. власн. і права, 2008. 248 с.
104. Дмитришин В.С. Щодо впливу різних теорій права інтелектуальної власності на процес розпорядження такими правами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. Т. 1. С. 65–70.
105. Довгань Г.В. Законотворча діяльність Директорії у сфері винахідництва. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 2. С. 111–114.
106. Довгань Г.В. Становлення та розвиток законодавства України про інтелектуальну власність (історико-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2009. 16 с.
107. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (1996 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text (дата звернення: 12.05.2021).
108. Договір про закони щодо товарних знаків від 27 жовтня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_102#Text (дата звернення: 12.05.2021).
109. Додин Е.В. Место и роль административного права в регулировании общественных отношений в Украине. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр., матеріали III Нац. наук.-теорет. конф. «Українське адміністративне право: стан і перспективи реформування». Одеса, Юридична література, 2003. Вип. 19. С. 12–17.
110. Дозорцев В.А. Интеллектуальные права. Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. статей / Исслед. центр частото права. Москва : Статут, 2003. 416 с.
111. Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування : практ. посіб.. Київ : К.І.С, 2007. 448 с.
112. Дрейслер И.С. Общественный контроль – одна из гарантий соблюдения социалистической законности. Харьков, 1965. 64 с.
113. Дроб'язко В. Актуальні проблеми авторського права і суміжних прав у цифровому середовищі. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 5. С. 66–81.
114. Еннан Р. Загальні засади правового регулювання інтелектуальної, творчої діяльності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. С. 10–23.

115. Жуков В.І. Підстави для розширеного тлумачення терміна «інформація» в чинному законодавстві України. *Інтелектуальна власність*. 2006. № 9. с. 30–38.
116. Жуков В. Ринок інтелектуальної власності і новий Цивільний кодекс України. *Інтелектуальна власність*. 2000. № 3. С. 43–45.
117. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юрид. вищ. навч. закл.] / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. ; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
118. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / за ред. В.В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 320 с.
119. Зауваження до проекту Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» (реєстр. № 7466). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7466&skl=9 (дата звернення: 12.05.2021).
120. Звіт Антимонопольного комітету України за 2020 рік : затверджено розпорядженням Антимонопольного комітету України від 11.03.2021 № 7-рп. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/4a0/e26/6054a0e268fc0702551413.pdf> (дата звернення: 12.05.2021).
121. Зеленцов А.Б. Контроль за деятельностью исполнительной власти в зарубежных странах : учеб. пособие. Москва : РУДН, 2002. 189 с.
122. Зуб И. О правовой природе финансовых санкций. *Государство и право*. 1997. № 3. С. 7–10.
123. Зуй В.В. Административное правонарушение, его состав. *Административное право Украины* : учеб. для студ. высш. учеб. завед. юрид. спец. / Ю.П. Битяк, В.В. Богущкий, В.Н. Гарашук и др.; под ред. проф. Ю.П. Битяка. 2-е изд., перераб. и доп. Харьков : Право, 2003.
124. Инглетарт Р. Культурный сдвиг в зрелом индустриальном обществе. Новая постиндустриальная волна на западе. Москва : Academia, 1999. 631 с.
125. Івченко Т.В. Цивільно-правова охорона комерційної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ : Ін-т держави і права НАН України. 2008. Вип.42. С. 401–408.
126. Івченко Т.В. Цивільно-правове регулювання комерційної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 16 с.

127. Інструкція з оформлення державними інспекторами з питань інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України матеріалів про адміністративні правопорушення : затверджена Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 13 лютого 2019 р. № 217. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-19#n13> (дата звернення: 12.05.2021).
128. Інструкція про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі) : затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2001 р. № 521. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0644-01#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
129. Інформація щодо державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/copyright-reg> (дата звернення: 12.05.2021).
130. Капітаненко Н.П. Защита авторского права в Украине. *Management. Business. Technologies-innovation. Trends and challenges* : International scientific-practical conference, 20–21 of May. Kaunas, Lithuania, 2021. P. 32.
131. Капітаненко Н.П. Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності на торговельну марку: основні аспекти. *Правова позиція*. 2021. № 1(30). С. 130–136.
132. Капітаненко Н.П. Адміністративно-правовий захист авторських прав: стан законодавства. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 129–134.
133. Капітаненко Н.П. Генезис адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 275–279. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/70.pdf (дата звернення: 12.05.2021).
134. Капітаненко Н.П. Державний інспектор з питань інтелектуальної власності як суб'єкт правовідносин у сфері реалізації права інтелектуальної власності. *Біоекономіка як ключовий фактор розвитку виробництва та екологізації промислового регіону* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (26–27 листопада 2020 р., м. Запоріжжя) / наук. ред. Н.Г. Метеленко. Запоріжжя : ЗНУ Інженерний навчально-науковий інститут, 2020. С. 399–402.
135. Капітаненко Н.П. Інтелектуальна власність : навч.-метод. посіб. для магістрів ЗДІА всіх форм навчання / Запоріз. держ. інж. акад. Запоріжжя : ЗДІА, 2018. 52 с.

136. Капітаненко Н.П. Історико-правова природа регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 1(26). С. 151–155.
137. Капітаненко Н.П. Комерційна таємниця як об'єкт інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 47–50.
138. Капітаненко Н.П. Комерційна таємниця: історико-правовий аспект. *Information aspects of socio-economic systems' development. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology : Monograph*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2016. P. 324–332.
139. Капітаненко Н.П. Особливості адміністративної відповідальності за порушення авторського права і суміжних прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 6. С. 114–117. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2015/34.pdf (дата звернення: 12.05.2021).
140. Капітаненко Н.П. Особливості адміністративно-правового регулювання у сфері авторського права. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 2. С. 59–66.
141. Капітаненко Н.П. Особливості адміністративно-правового статусу державного інспектора з питань інтелектуальної власності. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 83–91.
142. Капітаненко Н.П. Патентування та захист авторських прав : навч.-метод. посіб. для студ. ЗДІА галузі знань «Автоматизація та приладобудування» всіх форм навчання / Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя : ЗДІА, 2018. 130 с.
143. Капітаненко Н.П. Правовий режим комерційної таємниці підприємства: євроінтеграційний вимір. *Економічні, соціальні та інформаційні аспекти європейських інтеграційних процесів»* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. семінару «Економічні, соціальні та інформаційні аспекти європейських інтеграційних процесів», 18–20 березня 2019 р. Київ : Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2019. С. 32–37.
144. Капітаненко Н.П. Правові засади адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 2. Т. 2. С. 38–42.

145. Капітаненко Н.П. Адміністративна відповідальність за порушення у сфері авторського права. *Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 4–5 грудня 2015 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. С. 136–138.
146. Капітаненко Н.П. Адміністративні правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності: загальна характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 370–374. http://lsej.org.ua/1_2021/95.pdf (дата звернення: 12.05.2021).
147. Капітаненко Н.П. Адміністративно-правовий захист авторських прав: стан законодавства України. *Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю Ін-ту управління та права ЗНТУ, м. Запоріжжя, 20 травня 2017 р. : в 2 т. / редкол. : С.К. Бостан, Р.М. Максакова, Т.Є. Леоненко. Запоріжжя : Про-світа, 2017. Т. 1. С. 306–308.
148. Капітаненко Н.П. Адміністративно-правовий статус суб'єктів у сфері реалізації права інтелектуальної власності. *Право і суспільство*. 2020. № 3. Ч. 2. С. 46–52.
149. Капітаненко Н.П. Актуальні питання встановлення суб'єкта та суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності. *Приватне та публічне право*. 2021. № 1. С. 88–95.
150. Капітаненко Н.П. До питання конструкції правової категорії «комерційна таємниця». *Інформація та бізнес: економічні аспекти моделювання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (ЗДІА, 16 листопада 2016 р.). Запоріжжя : ЗДІА, 2016. С. 161–163.
151. Капітаненко Н.П. До питання правового статусу представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного). *Економіка та менеджмент у період цифрової трансформації бізнесу, суспільства і держави* : матеріали Ювілейної Міжнар. наук.-практ. конф. (28–29 травня 2020 р., м. Запоріжжя) / наук. ред. Н.Г. Метеленко. Запоріжжя : ЗНУ Інженер. ін-т, 2020. С. 418–421.
152. Капітаненко Н.П. Законодавство України про комерційну таємницю: шляхи вдосконалення. *Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, Нац. авіац. ун-т, 26 лютого 2016 р. Тернопіль : Вектор, 2016. Т. II. С. 85–87.

153. Капітаненко Н.П. Захист комерційної таємниці суб'єкта господарювання в умовах ринкових правовідносин. *Сучасні тенденції та перспективи формування нової траєкторії україно-польського співробітництва в умовах євроінтеграції* : монографія / заг. ред. проф. Н. Метеленко, Г. Макушинської. Запоріжжя : ЗДІА, 2018. С. 66–78.
154. Капітаненко Н.П. Інтелектуальна власність : навч.-метод. посіб. для магістрів галузі знань «Управління та адміністрування» всіх форм навчання Запоріз. держ. інж. акад. Запоріжжя : ЗДІА, 2017. 48 с.
155. Капітаненко Н.П. Комерційна таємниця промислових підприємств в умовах ринкових відносин. *Європейський вектор модернізації інженерної та економіко-управлінської освіти в умовах сталого розвитку промислового регіону* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (27–28 травня 2021 р., м. Запоріжжя) / наук. ред. Н.Г. Метеленко. Запоріжжя : ЗНУ Інженер. навч.-наук. ін-т, 2021. С. 283–286.
156. Капітаненко Н.П. Об'єктивна сторона складу адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 681–684. URL: http://lsej.org.ua/4_2021/171.pdf (дата звернення: 12.05.2021).
157. Капітаненко Н.П. Адміністративна відповідальність за отримання, використання та розголошення комерційної таємниці за ч. 3 Ст. 164–4 КУПАП. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 147–150.
158. Капітаненко Н.П. Адміністративно-правові засади державного внутрішнього контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 1. С. 101–108.
159. Капітаненко Н.П. Актуальні питання адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення в гральному бізнесі. *Підприємництво, господарство та право*. 2010. № 12. С. 64–67.
160. Капітаненко Н.П. Громадський контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності. *Правові новели*. 2021. № 13. С. 150–159.
161. Капітаненко Н.П. Державний контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності: адміністративно-правові засади. *Право і суспільство*. 2020. № 6. Т. 2. С. 165–173.
162. Капітаненко Н.П. Комунікаційні технології публічного управління: правовий аспект. *Право та державне управління*. 2018. № 2. С. 116–119.
163. Капітаненко Н.П. Контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності: поняття та види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. Т. 2. С. 45–48. URL: http://lsej.org.ua/3-2_2020/13.pdf (дата звернення: 12.05.2021).

164. Капітаненко Н.П. Особливості адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності. *Правові новели*. 2019. Вип. 7. Т. 2. С. 69–75.
165. Капітаненко Н.П. Підстави адміністративної відповідальності за порушення прав у сфері інтелектуальної власності. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 161–166.
166. Капіца Ю.М. Проблеми охорони комерційної таємниці, ноу-хау та конфіденційної інформації в праві України. *Огляд законодавства України та його реалізація*. Київ : Академія правових наук України. 2000. С. 175–199.
167. Капіца Ю.М. Гармонізація охорони комерційної таємниці в Європейському Союзі та напрями вдосконалення законодавства України. *Право та інновації*. 2016. № 1(13). С. 251–256.
168. Капіца Ю.М. Захист комерційної таємниці в європейських країнах та Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 11. С. 16–20.
169. Кельзен Г. Про сутність і цінність демократії / пер. з нім. О. Мокровольського. [Б. м.] : ВНТЛ-Класика, 2013. 140 с.
170. Керимов Д.А. Методология права. Предмет, функции, проблемы философии права. Москва, 2003. 521 с.
171. Килимник І.І., Харитонов О.В. Правова характеристика забезпечення комерційної таємниці на підприємстві в умовах ринкової економіки : монографія. Харків : ХНУМГ. 2014. 82 с.
172. Ківалов С.В., Біла Л.Р. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. Одеса : Юридична література, 2006. 488 с.
173. Ківалов С.В. Основні напрямки реформування адміністративного права. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / відп. за вип. Л.Р. Біла ; МОН України, ОНЮА. Одеса : Юридична література, 2003. Вип.19. С. 3–9.
174. Кірін Р.С., Кортаєв В.М., Хоменко В.Л. Державний IP-інспектор як суб'єкт адміністративного процесу. *Порушення прав у сфері інтелектуальної власності як підстава адміністративної, кримінальної та цивільної відповідальності* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 10 грудня 2019 р. / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ : Інтерсервіс. 2020. 178 с.
175. Коваль Л.В. Адміністративне право : курс лекцій для студентів юрид. вузів та факультетів. Київ : Вентурі, 1998. 208 с.
176. Кодекс законів України про працю : затверджений Законом № 322-VIII від 10 грудня 1971 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

177. Кодекс України про адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар / Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін. 2-ге вид. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 655 с.
178. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 7 грудня 1984 р. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
179. Кодинець А.О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 16 с.
180. Коліушко І., Банчук О. Поняття адміністративної відповідальності та адміністративного правопорушення в сучасному українському праві. *Право України*. 2008. № 4. С. 31–36.
181. Коліушко І.Б., Голосніченко І.П. Проблеми удосконалення адміністративно-деліктного законодавства. *Право України*. 2001. № 3. С. 39–42.
182. Коломоєць Т. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
183. Коломоєць Т.О. Штрафи за законодавством про адміністративні правопорушення : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 1999. 196 с.
184. Коломоєць Ю.О., Виприцький А.О. Історико-правові аспекти огляду зарубіжного та вітчизняного розвитку категорій «таємниця», «комерційна таємниця» та «ноу-хау». *Право і суспільство*. 2019. № 1. Ч. 2. с. 28–33.
185. Колот А.М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 1998. 224 с.
186. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
187. Колпаков В.К. Адміністративно-правові відносини: поняття та види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. С. 101–104. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2013/ukr/Kolpakov.pdf (дата звернення: 12.05.2021).
188. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
189. Коментар до ЦК України. URL: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/1481-1114.html> (дата звернення: 12.05.2021).

190. Комзюк А.Т. Напрямки розвитку адміністративного права України в контексті пріоритетного забезпечення прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 206–214, С. 207–208.
191. Комзюк А.Т., Липій Є.А. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: деякі проблеми правового регулювання. *Право і Безпека*. 2017. № 2. С. 34–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2017_2_8 (дата звернення: 12.05.2021).
192. Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності : прийнята 14 липня 1967 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169#Text (дата звернення: 12.05.2021).
193. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) від 25 червня 1998 року : прийнята на сесії ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 12.05.2021).
194. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм (1971 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_124#Text (дата звернення: 12.05.2021).
195. Конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники (1974 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_250#Text (дата звернення: 12.05.2021).
196. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2011. 1128 с.
197. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
198. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / кол. авт. : Г.П. Клімова, С.М. Іванов, Л.С. Шевченко та ін.; за ред. Ю.Є. Атаманової, Г.П. Клімової. Харків : Право, 2015. 452 с.
199. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : АртЕк, 2020. 128 с.
200. Копійка В.В. Європейський Союз-Україна: євроінтеграційний марафон. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2009. Вип. 15. С. 90–98.

201. Коротун О.М. Законодавче регулювання адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 174–177.
202. Коротун О.М. Система суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення охорони прав інтелектуальної власності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Т. 30(69). С. 76–80.
203. Косінов С.А. Громадський контроль над державною владою як принцип демократії. *Юрист України*. 2012. № 4. С. 5–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2012_4_3 (дата звернення: 12.05.2021).
204. Косінов С. Види контролю в демократичній державі. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 3(82). С. 40–47.
205. Коссак В.М., Якубівський І.Є. Право інтелектуальної власності : підручник. Київ : Істина. 2007. 208 с.
206. Костецька Т.А. Конституційно-правове регулювання інформаційних прав: деякі термінологічні аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 114–117.
207. Кохановська О.В, Вербицька А.О., Кохановський В.О. Деякі аспекти правового регулювання відносин у сфері комерційної таємниці та ноу-хау на сучасному етапі оновлення цивільного законодавства. *Economy, finance, law: current problems and development prospects : collective monograph*. Anisiia Tomanek OSVČ. 2020. С. 15–26.
208. Кохановська О.В. Творчість, інтелектуальна творча діяльність, інтелектуальна власність, право інтелектуальної власності: співвідношення. *Сучасні проблеми приватного права : зб. наук. пр., присвячених 80-ій річниці з Дня народження Ярослави Миколаївни Шевченко / відп. ред. Н.С. Кузнецова, Р.О. Стефанчук*. Київ : ВГО «Асоціація цивілістів України», Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. С. 131–142.
209. Кохановська О.В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. Київ, 2006. 34 с.
210. Кравцова З. Конституційні основи державної влади в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 3. С. 22–28, С. 22–23.
211. Крайнев П.П. Інтелектуальна економіка: управління промисловою власністю : монографія. Київ : Ін Юре, 2004. 448 с.
212. Краснов В.В. Концептуальні засади нагляду в державному управлінні. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. ОНЮА*. 2007. Вип. 35. С. 124–128.

213. Кривецька Л.М. Юридична природа актів тлумачення норм права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 25–33.
214. Кривошеїна І.В. Особливості внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 189–194.
215. Кримінальний кодекс України : прийнятий 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
216. Крупник А.С. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2007. № 1. С. 96–115.
217. Крупчан О. Компетенція центральних органів виконавчої влади. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 2(29). С. 48–59.
218. Кубах А.І. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. Харків : ХНАМГ, 2008. 149 с.
219. Кулініч О.О. Загальні положення про інформацію з обмеженим доступом у цивільному праві : монографія. Одеса : Видавництво Букаєв Вадим Вікторович, 2008. 243 с.
220. Кульчицька О.В. Зміст державного контролю у сфері охорони об'єктів інтелектуальної власності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право*. 2012. Вип. 173(3). С. 241–218.
221. Курінний Є.В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ : Національна академія внутрішніх справ України. 2004. 36 с.
222. Курс адміністративного права України : підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, В.Д. Суцzenко та ін. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 872 с.
223. Кушнір С.М. Правові засоби громадського контролю в механізмі правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2011. 18 с.
224. Лазаренко В.А. Адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2010. 22 с.
225. Легеза Є.О. Концепція публічних послуг: адміністративно-правовий аспект : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 34 с.

226. Липчик Д. Авторское право и смежные права / пер. с фр. М. Федотова. Москва : Ладомир : Изд-во ЮНЕСКО. 2002. 794 с.
227. Лук'янець Д.М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації : автореф. дис. ... д-ра юридич. наук. Київ : 2007. 43 с.
228. Лук'янець Д.М. Співвідношення принципів презумпції невинуватості і презумпції знання закону в сфері адміністративної відповідальності. *Адвокат*. 2000. № 2. С. 9–10.
229. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_134#Text (дата звернення: 12.05.2021).
230. Мазуренко С.В. Проблеми адміністративно-правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності: національний та міжнародний досвід. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. С. 383–388.
231. Майданевич А. Г., Світличний О.П. Незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності: проблеми теорії та правозастосування : монографія. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2017. 259 с.
232. Майданевич А. Поняття й основні ознаки адміністративно-правової охорони прав інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 28–31.
233. Макушев П.В., Хрідочкін А.В. Проблеми визначення суб'єктивних ознак складів адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. *Право і суспільство*. 2020. № 4. С. 175–182.
234. Малько А. Стимулы и ограничения в праве. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2003. 250 с.
235. Марущак А.І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом. Київ : КНТ, 2007. 208 с.
236. Мацкевич О. Авторське право при цифровізації та оцифруванні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 5. С. 14–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Triv_2014_5_3 (дата звернення: 12.05.2021).
237. Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2004. 18 с.
238. Мельник О.М. Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2004. 403 с.

239. Методичні рекомендації про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію : Наказ Держпатенту України від 27 серпня 1995 р. № 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0131223-95#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
240. Миколенко О.М. Функції адміністративно-деліктного права та сучасні концепції адміністративної відповідальності. *Правова держава*. 2017. № 58. С. 51–56.
241. Миколенко О.І. Адміністративний процес та адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. Харків : Одиссей, 2010. 368 с.
242. Мироненко Н. Поняття суб'єктів права інтелектуальної власності та критерії їх класифікації. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 2. С. 11–24.
243. Мироненко Н.М., Недогібченко Є.Г. Проблеми удосконалення правового регулювання юридичної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності та шляхи їх вирішення. *Порушення прав у сфері інтелектуальної власності як підстава адміністративної, кримінальної та цивільної відповідальності* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 10 грудня 2019 р. / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ : Інтерсервіс, 2020. С. 92–95.
244. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.
245. Михальський О.О. До проблеми оптимізації системи суб'єктів протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. Т. 2. С. 200–204.
246. Михальський О.О. Історико-правовий аналіз протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2015. № 2. С. 67–71.
247. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 2 грудня 1961 р., переглянута в м. Женева 10 листопада 1972 р., 23 жовтня 1978 р. та 19 березня 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_856#Text (дата звернення: 12.05.2021).
248. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (20 травня 2002 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763#Text (дата звернення: 12.05.2021).

249. Москалюк Н.Б. Особливості правового статусу держави як суб'єкта права інтелектуальної власності на секретні винаходи та корисні моделі. *Юридичний науковий юридичний журнал*. 2016. № 4. С. 54–58.
250. Музичук О.М. Поняття та особливості контролю і державного управління. *Наше право*. 2011. № 2, Ч. 1. С. 46–51.
251. Музичук О.М. Уточнення сутності категорії «правовий статус» суб'єкта адміністративно-правових відносин та його елементного складу. *Форум права*. 2008. № 1. С. 316–321. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 12.05.2021).
252. Мурашин О.Г. Оновлена конструкція елементів механізму правового регулювання. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 4. С. 12–14.
253. Мэггс П.Б. Интеллектуальная собственность. Москва : Юристъ, 2000. 400 с.
254. Наливайко Т.В. Громадський контроль в Україні як інститут громадського суспільства: теоретико-правовий контроль : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2010. 15 с.
255. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / ред. О.В. Дзера та ін. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. Т. 1 / Н.С. Кузнецова та ін. 831 с.
256. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період 2020–2025 роки : проект від 6 листопада 2019 року. URL: <http://strategyip.info/> (дата звернення: 12.05.2021).
257. Національні творчі спілки України: перспективи участі в культурній політиці : аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/nacionalni-tvorchi-spilki-ukraini-perspektivi-uchasti-v> (дата звернення: 12.05.2021).
258. Нижник Н.Р. Україна – державне управління, шляхи реформування. Київ : УАДУ, 1997. 72 с.
259. Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків (29 грудня 2000 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_066#Text (дата звернення: 12.05.2021).
260. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х т. / упоряд. В. Яременко, О. Сліпущко. Київ : Аконт, 2005. Т. 1. 928 с.
261. Носік Ю.В. Право на комерційну таємницю в Україні : монографія. Київ : КНТ, 2007. 240 с.

262. Носік Ю.В. Права на комерційну таємницю в Україні (цивільно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2006. 18 с.
263. Носік Ю.В. Права на комерційну таємницю в Україні (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2006. 221 с.
264. О народном контроле в СССР: Закон СССР от 30 ноября 1979 года. Ведомости ВС СССР. 1987. № 14. Ст. 180. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex13786.htm> (дата звернення: 12.05.2021).
265. Огнев'юк Г.З. Особливості правового статусу патентних повірених за законодавством України та деяких зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 227–232.
266. Оніщенко Н.М. Нормотактика: сутність, природа та загальна характеристика. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (2012 р., м. Київ) / укл.: Б.В. Новіков, Т.О. Чепульченко, І.П. Голосніченко, В.Ю. Пряміцин. Київ : НТУУ «КПІ», 2012. 320 с.
267. Орлюк О., Чернишук П. Досвід патентних судів у країнах Європи. *Юридична газета online*. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/dosvidpatentnih-sudiv-u-krayinah-evropi.html> (дата звернення: 12.05.2021).
268. Орлюк О.П. Освіта з інтелектуальної власності у системі вищої освіти України: проблеми та завдання. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 6. С. 148–157.
269. Орлюк О.П. Реформування національної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні. *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри* : зб. наук. пр. IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 23 вересня 2016 р. / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ : Інтерсервіс, 2016. С. 139–142.
270. Орлюк О.П. Сфера інтелектуальної власності як предмет правового регулювання: проблема конкуренції законів. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 6. С. 25–32.
271. Основи цивільного законодавства Союзу РСР та республік : Закон СРСР від 31 травня 1991 р. № 2211-І. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2211400-91> (дата звернення: 12.05.2021).
272. Основні етапи розвитку Державної системи правової охорони інтелектуальної власності. URL: <https://web.archive.org/web/20140830195928,http://sips.gov.ua/ua/2002.html> (дата звернення: 12.05.2021).

273. Основы законодательства Союза ССР и союзных республик об административных правонарушениях : приняты Верховным Советом СССР 23.10.1980 г. *Ведомости Верховного Совета СССР*. 1980. № 44. Ст. 909.
274. Остапенко О.І. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 142–149.
275. Павлик І. Відмінність понять «державний контроль» і «державний нагляд»: нормативно-правовий аспект. *Демократичне врядування*. 2017. Вип. 20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2017_20_6 (дата звернення: 12.05.2021).
276. Панов М. Проблеми формування понятійного апарату юридичної науки: методологічні аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2–3(33–34). С. 54–67.
277. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії правовий статус. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95–98.
278. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 н. р. : набула чинності в Україні 25 грудня 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (дата звернення: 12.05.2021).
279. Перелік суб'єктів господарювання, які підлягають державному нагляду (контролю) у сфері інтелектуальної власності. URL: me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c300a921-7775-47b3-ac23-11bb2a8fef26&title=DerzhavniiNagliad-kontrol-USferiIntelektualnoiVlasnosti (дата звернення: 12.05.2021).
280. Петков С.В. Римське право як основа для побудови сучасної ефективної публічно-правової моделі відносин між владою та громадянином: питання юридичної деліктології. *Форум права*. 2011. № 1. С. 756–770.
281. Підпригора О.А., Підпригора О.О. Право інтелектуальної власності в Україні : навч. посіб. для студ. юрид. вузів і фак. ун-тів. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 334 с.
282. Підпригора О.О. Законодавство України про інтелектуальну власність. Харків : Консум, 1997. 192 с.
283. Підпригора О.А. Поняття авторського права. *Цивільне право України : підручник : у 3 кн.* Одеса : Юридична література, 2006. Кн. 2. / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, О.А. Підпригора та ін. ; за ред. Є.О. Харитонова. С. 236–257.

284. Підопригора О.А. Окремі проблеми правової охорони інтелектуальної власності в Україні. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 2. С. 23–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2002_2_8 (дата звернення: 12.05.2021).
285. Пічкур О. Історичні аспекти правової охорони результатів творчої діяльності. *Інтелектуальна власність*. 2003. № 9. С. 3–7.
286. Плаксин В., Макагон Ю. Коммерческая тайна: Правовые проблемы. *Государство и право*. 1992. № 8. С. 75.
287. Погуляев С.Ю. Передача технології як вклад в просте товариство : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 19 с.
288. Показники надходження та розгляду заявок і реєстрації охоронних документів за 2020 рік. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/2020-year-expert> (дата звернення: 12.05.2021).
289. Покатаєв П.С. Регулювання сфери благоустрою населених пунктів: адміністративно-правовий аспект : монографія. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. 430 с.
290. Полінець О.П. Контроль в державному управлінні України: теоретико-організаційні питання : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2003. 20 с.
291. Положення про Державну регуляторну службу України : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 371. URL: <http://www.drs.gov.ua/polozhennya-pro-sluzhbu/> (дата звернення: 12.05.2021).
292. Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції : Постанова Ради Міністрів СРСР від 21.03.1973 р. № 584. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0584400-73> (дата звернення: 12.05.2021).
293. Положення про громадську раду при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України : затверджено Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 17.04.2018 р. № 517. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=d5434d4f-a346-4a76-93a1-33d998010b07&tag=UstanovchiDokumenty> (дата звернення: 12.05.2021).
294. Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 р. № 1315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-98-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).

295. Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 р. № 674. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
296. Положення Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 р. № 1183. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
297. Положення про Міністерство економіки України : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
298. Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
299. Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
300. Порядок ведення Реєстру організацій колективного управління : затверджено Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 20 листопада 2018 р. № 1741. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1433-18#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
301. Поштар П. Яким бути контролю? *Радянське право*. 1990. № 7.
302. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7466&skl=9 (дата звернення: 12.05.2021).
303. Пояснювальна записка до проекту «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України» щодо розширення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору і хворих на дислексію до виданих творів у спеціальному форматі. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/927-19> (дата звернення: 12.05.2021).

304. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентним тролінгом» від 11 жовтня 2019 р. № 2258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-20#n294> (дата звернення: 12.05.2021).
305. Правила складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель : Наказ Міністерства освіти і науки України 22 січня 2001 р. № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0173-01&print=1> (дата звернення: 12.05.2021).
306. Право інтелектуальної власності України : конспект лекцій / В.М. Крижна, Н.Є. Яркіна ; за ред. В.І. Борисової. Харків : Нац. юрид. акад.України, 2008. 112 с.
307. Право інтелектуальної власності: Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. закл. / О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. Київ : Ін Юре, 2007. 696 с.
308. Право інтелектуальної власності: Академ, курс : підручник для студ. вищих навч. закл. / О.А. Підпригора, О.Б. Бутнік-Сіверський, В.С. Дроб'язко та ін. ; за ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : Ін Юре, 2004. 672 с.
309. Право інтелектуальної власності : науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / за заг. ред. М.В. Паладія, Н.М. Мироненко, В.А. Жарова. К. : Парламентське видавництво. 2006. 432 с.
310. Право інтелектуальної власності : підр. для студ. вищих навч. закл. ; за ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. Київ : Ін Юре, 2002. 624 с.
311. Правове регулювання відносин у сфері охорони прав на комерційну таємницю: сучасний стан і перспективи розвитку : монографія / Мироненко Н.М. та ін. ; за заг. ред. Мироненко Н.М. ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ інтелект. власності. Київ : Інтерсервіс, 2013. 394 с.
312. Присяжнюк А.Й. Адміністративно-правові засади державного контролю місцевих органів виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2012. № 1. с. 182–188.
313. Приходько Л.Ф. Оцифрування об'єктів культурної спадщини за нормативно-правовими документами Європейського Союзу у сфері авторського права і суміжних прав. *Архіви України*. 2020. № 1. С. 104–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2020_1_6 (дата звернення: 12.05.2021).

314. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64.
315. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
316. Про адміністративні послуги : Закони України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 409.
317. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листопада 1993 р. № 3659-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472.
318. Про архітектурну діяльність : Закон України від 20 травня 1999 р. № 687-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 31. Ст. 246.
319. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30.
320. Про видавничу справу : Закон України від 5 червня 1997 р. № 318/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 32. Ст. 206.
321. Про власність : Закон України від 07 лютого 1991 р. № 697-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 20. Ст. 249.
322. Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією до творів, виданих у спеціальному форматі : Закон України від 25 грудня 2015 р. № 927-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 61.
323. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування терміна «особа з інвалідністю» та похідних від нього : Закон України від 2 жовтня 2018 р. № 2581-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 46. Ст. 371.
324. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями : Закон України від 21 липня 2020 р. № 815-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 51. Ст. 481.
325. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності : Закон України від 16 червня 2020 р. № 703-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 45. Ст. 387.
326. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення : Закон України від 28 січня 1994 р. № 3888-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 19. Ст. 111.

327. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 572-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
328. Про державне мито : Декрет Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 р. № 7-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
329. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 вересня 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 45. Ст. 434.
330. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір : Постанова Кабінету Міністрів від 27 грудня 2001 р. № 1756. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
331. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
332. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
333. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію : Інформаційний лист Вищого господарського суду від 28.03.2007 р. № 01-8/184. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_184600-07#Text (дата звернення: 12.05.2021).
334. Про додаткові заходи щодо прискорення вступу України до Світової організації торгівлі : Указ Президента України від 5 вересня 2001 р. № 797. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797/2001#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
335. Про доповідь Президента України «Про основні засади економічної та соціальної політики» : Постанова Верховної Ради України від 19 жовтня 1994 р. № 216/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/216/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
336. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
337. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав : Закон України від 15.05.2018 р. № 2415-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 32. Ст. 242.

338. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
339. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 29. Ст. 367.
340. Про запровадження у вищих навчальних закладах навчальної дисципліни Інтелектуальна власність : наказ Міністерство освіти і науки України від 20 жовтня 2004 р. № 811. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS3661> (дата звернення: 12.05.2021).
341. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
342. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09 квітня 2015 р. № 317-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 26. Ст. 219.
343. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюються ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері інтелектуальної власності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством економічного розвитку і торгівлі : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2018 р. № 912. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
344. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 листопада 2003 р. № 72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
345. Про затвердження Положення про Державне патентне відомство України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 1992 р. № 411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).

346. Про затвердження Положення про Державний департамент інтелектуальної власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. № 997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-2000-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
347. Про затвердження Положення про Державний реєстр деклараційних патентів України на секретні корисні моделі : наказ Міністерство освіти і науки України від 14.11.2001 р. № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0964-01#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
348. Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів і деклараційних патентів України на секретні винаходи : наказ Міністерство освіти і науки України від 14.11.2001 р. № 739. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-01#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
349. Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на винаходи : наказ Міністерство освіти і науки України від 12.04.2001 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-01#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
350. Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на корисні моделі : наказ Міністерство освіти і науки України від 20 червня 2001 р. № 469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0558-01#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
351. Про затвердження Положення про Державний реєстр свідоцтв України на торговельні марки : наказ Міністерства освіти і науки від 10 січня 2002 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0064-02#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
352. Про затвердження Положення про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг: Наказ Міністерства освіти і науки України від 10 жовтня 2002 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0276%2D95&p=1178262961702826#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
353. Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2014 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
354. Про затвердження Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону : Наказ Міністерства фінансів України від 30 травня 2012 р. № 648. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1034-12#Text> (дата звернення: 12.05.2021).

355. Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2004 р. № 1716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1716-2004-%D0%BF#п77> (дата звернення: 12.05.2021).
356. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
357. Про затвердження Правил погодження питань про внесення позначення, що містить офіційну назву держави «Україна», до знака для товарів і послуг : Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.08.2010 р. № 790. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0939-10#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
358. Про затвердження Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель : наказ Міністерство освіти і науки України від 22 січня 2001 р. № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-01#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
359. Про затвердження Правил складання і подання заявки на промисловий зразок : наказ Міністерство освіти і науки України від 18.02.2002 р. № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0226-02#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
360. Про затвердження Тимчасового положення про мінімальні ставки гонорару та авторської винагороди за фільми, що створюються за державним замовленням на кіностудіях України : Постанова Кабінету Міністрів від 26 вересня 2001 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1252-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
361. Про затвердження уніфікованої форми акта, складеного за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності, та форми припису щодо усунення порушень, виявлених під час проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.01.2019 р. № 96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0152-19#Text> (дата звернення: 12.05.2021).

362. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст. 164.
363. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 5 липня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 31. Ст. 286.
364. Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні : Указ Президента України від 27.04.2001 р. № 285/2001 № 285/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285/2001#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
365. Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України : Указ Президента України від 13 березня 1999 р. № 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250/99#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
366. Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 15 грудня 1999 р. № 1573/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1573/99#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
367. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.
368. Про інформаційні агентства : Закон України від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995 № 13 Ст. 83.
369. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
370. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
371. Про кінематографію : Закон України від 13 січня 1998 р. № 9/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 22. Ст. 114.
372. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
373. Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України : Постанова Верховної Ради України від 13 липня 1999 р. № 916-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/916-14#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
374. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.
375. Про народний контроль в Україні : проект Закону України» від 24 квітня 2015 року № 2737. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH24100A?an=3> (дата звернення: 12.05.2021).

376. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 33. Ст. 345.
377. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2016 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
378. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1995. № 9. Ст. 56.
379. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27–28. Ст. 181.
380. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
381. Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності : Закон України від 13 грудня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 12. Ст. 165.
382. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389.
383. Про основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. № 3360-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
384. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування : Закон України від 17 січня 2002 р. № 2953-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 17. Ст. 121.
385. Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності щодо фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності : Закон України від 23 лютого 2012 р. № 4448-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 49. Ст. 558.
386. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 32.

387. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3689-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 36.
388. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів : Закон України від 5 листопада 1997 р. № 621/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 8. Ст. 28.
389. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3688-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 34.
390. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квітня 1993 р. № 3116-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 21. Ст. 218.
391. Про перелік відомостей, що не становлять комерційну таємницю : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/611-93-п> (дата звернення: 12.05.2021).
392. Про підприємства в СРСР : Закон СРСР від 4 червня 1990 р. № 1529-І. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v1529400-90> (дата звернення: 12.05.2021).
393. Про підприємства в Україні : Закон України від 27 березня 1991 р. № 887-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 24. Ст. 272.
394. Про племінну справу у тваринництві : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3691-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 2. Ст. 7.
395. Про Положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності : Указ Президента України від 13 серпня 1999 р. № 987/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987/99#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
396. Про правову охорону географічних зазначень : Закон України від 16 червня 1999 р. № 752-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 32. Ст. 267.
397. Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24 липня 1971 р., зміненого 2 жовтня 1979 р.) : Закон України від 31 травня 1995 р. № 189/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 21. Ст. 155.
398. Про приєднання України до Будапештського договору про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури від 28 квітня 1977 р. та Інструкції до нього від 31 січня 1981 р. : Закон України від 1 листопада 1996 р. № 474/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 52. Ст. 300.

399. Про приєднання України до Віденської угоди про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків : Закон України від 18 лютого 2009 р. № 1000-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 28. Ст. 359.
400. Про приєднання України до Ніщцької угоди про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків : Закон України від 1 червня 2000 р. № 1762-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 35. Ст. 284.
401. Про приєднання України до Протоколу до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків : Закон України від 1 червня 2000 р. № 1763-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 35. Ст. 285.
402. Про проведення парламентських слухань на тему: «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування» : Постанова Верховної Ради України від 14 грудня 2006 р. № 459-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 4 Ст. 47.
403. Про проведення парламентських слухань на тему: «Побудова ефективної системи охорони інтелектуальної власності в Україні» : Постанова Верховної Ради України 12 листопада 2019 р. № 287-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287-20#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
404. Про Програму заходів щодо завершення вступу України до Світової організації торгівлі : Указ Президента України від 5 лютого 2002 р. № 104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104/2002#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
405. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 14 вересня 2000 р. № 1072/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072/2000#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
406. Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 7 жовтня 1997 р. № 554/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 52. Ст. 312.
407. Про рекламу : Закон України від 3 липня 1996 р. № 270/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 39. Ст. 181.
408. Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 1992 р. № 108. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).

409. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних : Закон України від 23 березня 2000 р. № 1587-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 24. Ст. 183.
410. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні : аналіт. доповідь / Яблонський В.М., Балакірева О.М., Бондар Т.В. та ін. ; за заг. ред. О.А. Корнієвського. Київ : НІСД, 2017. 56 с.
411. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3 Ст. 17.
412. Про створення Державного агентства України з авторських і суміжних прав : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 1992 р. № 154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
413. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
414. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про охорону права на комерційну таємницю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 1404-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-2008-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
415. Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 червня 2016 р. № 402-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-%D1%80#n8> (дата звернення: 12.05.2021).
416. Про театри і театральну справу : Закон України від 31 травня 2005 року № 2605-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26. Ст. 350.
417. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1994 р. № 3759-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 10. Ст. 43.
418. Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні : Указ Президента України від 18 вересня 1992 р. № 479/92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/92#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
419. Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» : Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69.

420. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.
421. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності : Указ Президента України 29 вересня 2017 р. № 299/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2017#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
422. Про утворення Ради голів громадських рад при органах виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2012 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
423. Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
424. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 1. Ст. 1.
425. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
426. Проект закону України про громадський контроль (реєстр. № 2737-1 від 13.11.2015 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55101 (дата звернення: 12.05.2021).
427. Проект Закону про громадський контроль (реєст. № 4697 від 14.04.2014 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50646 (дата звернення: 12.05.2021).
428. Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків від 28 червня 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_583#Text (дата звернення: 12.05.2021).
429. Пухтецька А.А. Поняття та принципи європейського адміністративного права. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Юридичні науки*. 2012. Т. 129. С. 78–80.
430. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Вид. 5-те, зі змінами. Київ : Атіка. 2001. 176 с.
431. Рабінович П.М. Потребовий підхід – безальтернативний інструмент виявлення соціальної сутності права і держави. *Наукові праці Одеськ. нац. юрид. академії*. 2009. Вип. 8. С. 45–53.
432. Рабінович П.М. Філософія права: деякі «вічнозелені» наукознавчі сюжети. *Право України*. 2011. № 8. С. 13–20.

433. Радутний О.Е. Таємниця як предмет злочину й енергоінформаційне утворення. *Проблеми законності*. 2010. Вип. 112. С. 110–116.
434. Рассомахіна О. Поняття торговельної марки та її співвідношення із суміжними правами. *Форум права*. 2007. № 3. С. 212–223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 12.04.2021).
435. Регіональні Координаційні ради сприятимуть боротьбі з порушеннями прав інтелектуальної власності. URL: http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/ru/publish/article?art_id=246408893&cat_id=248446167 (дата звернення: 12.04.2021).
436. Регламент Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності : затверджений наказом Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України від 02.03.2021 р. № 433. URL: <https://ukrpatent.org/atachs/reglament-apelyacinoi-palaty-noiv-nakaz-433.pdf> (дата звернення: 12.04.2021).
437. Римаренко Ю.І. Правове регулювання. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. Ю. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я Тацій, Ю.С. Шемшученко. Київ : Ін Юре, 2003. 752 с.
438. Римарчук Г.С. Детермінація адміністративних правопорушень в сфері інтелектуальної власності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 810. С. 49–55.
439. Римарчук Г.С. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання права інтелектуальної власності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 7. С. 329–333.
440. Річний звіт Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки за 2011 р.. URL: https://ukrpatent.org/i_upload/file/AnnualReport/zvit_ukr-2011.pdf (дата звернення: 12.04.2021).
441. Річний звіт Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки за 2010 р.. URL: https://ukrpatent.org/i_upload/file/AnnualReport/zvit_ukr-2010.pdf (дата звернення: 12.04.2021).
442. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про статус народного депутата України» в редакції Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про статус народного депутата України» від 25 вересня 1997 р. (справа про статус народного депутата України) від 10 травня 2000 р. № 8-рп/2000. URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/5110-parlamentskyu-kontrol> (дата звернення: 12.04.2021).

443. Рогатіна Л.П. Громадський контроль над державою: сутність, механізми реалізації та перспективи розвитку : дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Одеса, 2011. 175 с.
444. Розпочала роботу Рада з питань інтелектуальної власності. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bc7a1618-a630-4003-8ef7-c163c8223f79&title=RozpochalaRobotuRadaZPitanIntelektualnoiVlasnostiPid> (дата звернення: 12.04.2021).
445. Рузакова О. Юридическая природа прав на результаты интеллектуальной деятельности с учётом нового законодательства. *Авторское право и смежные права*. 2007. № 12. С. 8–10.
446. Світличний О.П. Право інтелектуальної власності : підручник. Вид. 2-ге, змін. і доп. Київ : НУБіП України, 2016. 355 с.
447. Світличний О.П. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності та міжгалузевий інститут в системі права та законодавства України. *Публічне право*. 2014. № 1. с. 188–194.
448. Світличний О.П. Правова охорона торговельної марки : монографія. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2013. 286.
449. Світова організація торгівлі (СОТ) : офіційний вебсайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/svitova-organizaciya-torgivli-sot> (дата звернення: 12.04.2021).
450. Селіванов В. Приватноправові засади розвитку вітчизняної юридичної науки. *Право України*. 2001. № 3. С. 21–32.
451. Семчик В.І. Проблеми реалізації права. *Альманах права*. 2011. Вип. 2. С. 8–11.
452. Сібільов М.М. Роль Конституції України у формуванні системи права та кодифікації законодавства. *Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: проблеми, досвід, перспективи* : матеріали наук.-практ. конф. 25 червня 1997 р., Київ. Харків : Право, 1998. С. 154–156.
453. Січко С.М. Бренд як інструмент сучасного бізнесу. *Економічний вісник НГУ*. 2008. № 1–2. С. 125–132.
454. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник ; пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
455. Скакун О.Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
456. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. 3-тє видання. Київ : Алерта ЦУЛ, 2011. 524 с.

457. Сквірський І.О. Громадський контроль у публічному управлінні: теоретико-правові та праксеологічні аспекти : дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Держ. вищ. навч. заклад «Запорізький нац. ун-т». Запоріжжя, 2013. 413 с.
458. Сквірський І.С. Поняття та основні ознаки громадського контролю в сучасній адміністративно-правовій доктрині України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37. Т. 3. С. 23–24.
459. Словник української мови Академічний тлумачний словник (1970–1980): онлайн-версії «Словника української мови» в 11 т. URL: <http://sum.in.ua/s/osnova> (дата звернення: 12.04.2021).
460. Сляднева Г.О. Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці суб'єкта господарювання як вид недобросовісної конкуренції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. № 22. С. 673–677.
461. Сляднева Г.О. Поняття та ознаки комерційної таємниці суб'єкта господарювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С. 307–311.
462. Стан та концептуальні засади розвитку інтелектуальної власності в Україні. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/98578.html> (дата звернення: 12.04.2021).
463. Стефанюк В.С. Правова обумовленість запровадження адміністративної юстиції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 20 с.
464. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : Атіка, 2011. 624 с.
465. Стеценко С.Г. Механізм адміністративно-правового регулювання: сучасні проблемні питання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 35. С. 31–34.
466. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2008. 624 с.
467. Стосовно терміну «законний інтерес». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/p0046697-10#Text> (дата звернення: 12.04.2021).
468. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення: 12.04.2021).
469. Сушинський О.І. Контроль у сфері публічної влади: теоретико-методологічні та організаційно-правові аспекти : монографія. Львів : ЛРІДУ УАДУ, 2002. 468 с.

470. Тарахонич Т.І. Методологічні аспекти дослідження правового регулювання. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 20–26.
471. Тарахонич Т.І. Правове регулювання та правовий вплив як юридичні категорії. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 10–14.
472. Теоретико-прикладні проблеми кодифікації законодавства України у сфері інтелектуальної власності : монографія / за заг. ред. О.П. Орлюк; кол. авторів. Київ : НДІ ІВ НАПрНУ, ТОВ «Лазурит-Поліграф», 2010. 380 с.
473. Теория государства и права / под ред. С. С. Алексеева. Москва, 1985.
474. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
475. Теремецький В.І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2012. № 1(35). С. 50–54.
476. Теремецький В.І. Механізм адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування: сутність та особливості. *Право та державне управління*. 2012. № 1. С. 104–108.
477. Тинкован О.В. Громадський контроль та громадська експертиза. URL: http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10_tovpsp.pdf (дата звернення: 04.05.2021).
478. Тихомиров Ю.А. Административное право и процесс. Полный курс. Москва, 2001. 652 с.
479. Топалова Л.Д. Правовий режим комерційної таємниці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк, 2006. 20 с.
480. Торговельні марки. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/signs> (дата звернення: 04.05.2021).
481. Тоффлер Э. Третья волна / пер. с англ.; вступ. ст. П. Гуревича. Москва : ООО «Изд-во АСТ», 1999. 784 с.
482. Троцька В. Публічні інтереси суспільства – приватні інтереси авторів. Чи можливе досягнення рівноваги в цифрову епоху? *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 2. С. 5–16.
483. Троцюк Н.В. Адміністративно-правовий захист авторських прав. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 216–219.
484. Узагальнення застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності (статті 51–2, 164–9 КпАП) від 01.01.2006 р., підготовлене суддею Верховного Суду України М.А. Колесником, старшим консультантом

- управління узагальнення судової практики І.Б. Лавровською (магістр права) та головним консультантом управління А.І. Смолкіною. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na018700-06#Text> (дата звернення: 04.05.2021).
485. Укрпатент повідомляє про результати діяльності в якості НОІВ. URL: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/rezultaty-ukrpatent-noiv-270421> (дата звернення: 04.05.2021).
486. Харитоновна О.І. Правова природа права інтелектуальної власності. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії* / голов. ред. С.В. Ківалов; МОН України, ОНЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2008. Т. VII. С. 144–151.
487. Харитоновна О.І. До визначення поняття права інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 51. С. 51–59.
488. Харитоновна О.І. Одеська школа права інтелектуальної власності: початок формування та напрямки дослідження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2010. Т. 9. С. 182–191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npronua_2010_9_20 (дата звернення: 04.05.2021).
489. Харитоновна О.І., Лозова Д.Д. Одеська школа права інтелектуальної власності та корпоративного права. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 27. С. 143–148.
490. Ходаківський Є.І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти : підручник; 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : «Центр учбової літератури», 2017. 504 с.
491. Хрідочкін А.В. Публічне адміністрування у сфері інтелектуальної власності в Україні : дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2019. 489 с.
492. Хрідочкін, А.В. Публічне адміністрування у сфері інтелектуальної власності: досвід європейського союзу. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2018. № 19. С. 251–256.
493. Худенко О. Проблеми судового розгляду справ щодо прав інтелектуальної власності до початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності. URL: <https://radako.com.ua/news/problemi-sudovogo-rozglyadu-sprav-shchodo-prav-intelektualnoyi-vlasnosti-do-pochatku-roboti> (дата звернення: 04.05.2021).
494. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт.кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. Т. 1. 656 с.

495. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О.В. Дзери, д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України, засл. юриста України та ін.; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 976 с.
496. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
497. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. Є.О. Харитоновна, Н.Ю. Голубєвої. Х. : Одисей, 2009. 1208 с.
498. Цивільний кодекс Української РСР, прийнятий Верховною Радою Української РСР 18 липня 1963 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06#Text> (дата звернення: 04.05.2021).
499. Шаравара І.І. Правосвідомість як юридична категорія та її основні структурні елементи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 33(1). С. 56–59.
500. Швець М., Калюжний Р., Гавловський В., Цимбалюк В. Інформаційне законодавство України: концептуальні основи формування. *Право України*. 2001. № 7. С. 88.
501. Шестак С.В. Недержавний контроль за діяльністю міліції: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Харків, 2009. 199 с.
502. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 368 с.
503. Шопіна І.М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*. 2011. № 2. С. 1055–1061. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 04.05.2021).
504. Штефан А.С. Авторське право і суміжні права: особливості правової охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ : НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2017. 150 с.
505. Штефан О.О. Проблеми правового статусу суб'єктів «службового» твору. *Приватне право і підприємництво*. 2009. Вип. 8. С. 105–108.
506. Юридическая процессуальная форма: теория и практика / под общ. ред. чл.-кор. АН УССР П.Е. Недбайло и д-ра юрид. наук В.М. Горшенева. Москва : Юридическая литература, 1976. 280 с.
507. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (гол. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2003. Т. 5: П–С. 736 с.
508. Яркіна Н.Є. Патентні повірені як суб'єкти представницьких відносин у сфері використання інтелектуальної власності. *Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, м. Київ, 20 жовт. 2017 р.)*. 2017. С. 218–222.

509. Ярмакі Х.П. Механізм адміністративно-правового регулювання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 2. С. 81–87.
510. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works. URL: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/orphan_works (дата звернення: 04.05.2021).
511. Hennadiy Androshchuk. protection of trade secrets in international legal doctrines: strategies to achieve employee loyalty. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 3. С. 19–29.
512. Opinion of the Court of Justice of 14 February 2017, 3/15, ECLI: EU:C:2017:114. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=187841&mode=req&pageIndex=1&dir=&occ=first&part=1&text=&doclang=EN&cid=591185> (дата звернення: 04.05.2021).
513. Special 301. URL: <https://ustr.gov/issue-areas/intellectual-property/Special-301> (дата звернення: 04.05.2021).
514. World Intellectual Property Indicators 2020. URL: <https://www.wipo.int/publications/ru/details.jsp?id=4526> (дата звернення: 04.05.2021).
515. Yang Y. The Course of Democratization under Globalization / Yue Yang // *Journal of Politics and Law*. 2011. Vol. 4, № 2. P. 170–173.

Наукове видання

Капітаненко Наталія Петрівна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Монографія

Дизайн обкладинки
Технічний редактор
Верстання

*Савельєва Валерія
Шутова Тетяна
Стратій Ігор*

Г Е Л Ь В Е Т И К А
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

WWW.HELVETICA.UA

Підписано до друку 31.03.2021 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Merriweather. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 23,95. Наклад 300. Замовлення № 1021м-269.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (048) 709 38 69,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.